قصوبر إبوعبد الرجمن الكردى

شرحی مفتاح الآداب له زانستی نه حودا

بانانی: مام**زستا** مهلا مهیبولکهریمی موبمریس (گزری بر نوور ب<u>ت</u>ت)

شەرح و ل<u>ىكدانەوەى:</u> عەبدوللا مەلا ئەحمەد، ئەحمەدئاوايى

شهرحي همفتاح الآداب

له زانستی نه حودا

دانانی مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەپىس (گۆرى پر نوور بێت)

شەرح ول<u>ى</u>كدانەوەى عەبدوللا مەلا ئەحمەد، ئەحمەدئاوايى

> يەكەم چاپ ۲۰۱۳ – ۲۰۲۲

سرشناسه :احمد آوایی،عبدالله،١٣٥٥.

عنوان قراردادی : مفتاح الآداب. كردى. شرح

عنوان و نام پدیدآور: شه ر حی[مفتاح الآداب] له زانستی نه حودا دانانی عهبدولکه ریمی موده ریس

اشهرح و لیکدانه و می عهبدوللا مه لا نه حمه د، ناوایی

مشخصات نشر :سنندج: انتشارات شیخی،۱۳۹۱

مشخصات ظاهری : ۳۵۲ ص.

974-7..-7604-19-4:

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

شابک

یادداشت :کردی

موضوع :مدرس عبدالكريم، ١٣٨٤-١٣٨٣ مفتاح الآداب - نقد و تفسير

موضوع : زبان عربی – - نحو

شناسه آفزوده : مدرس ، عبدالكريم.١٣٨٢-١٣٨٣ - مفتاح الآداب كردى. شرح

رده بندی کنگره ۱۳۹۱: ۷۰٤۷۲۲۲ م ۲۷ م/۱۵۱۱ و ۹

رده بندی دیویی : ٤٩٢/٧٥

شماره کتابشناسی ملی: ۲۹۷۳۱۲۸

پێناسي کتێب

ناوى كتنيب اشهرحى (مفتاح الآداب)

بابەت :ئايىنى - زانستى نەحو

نووسینی : ماموستا مه لا عهبدولکه ریمی موده ریس، (گوری پر نوور بیت)

راڤيار : عەبلوللا مەلائە حمەد ، ئەحمەدئاوايى

بيت چنين : ئەحمەد نەجمەدىن ھەورامانى

دیزاینی به رگ ، و ناوه وه :

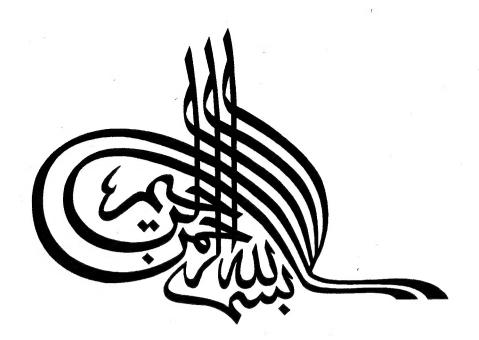
ھەلەچن : عەلى حاجى زەلىمى

چاپخانه :

سالني چاپ :۲۰۱۲-۲۰۱۳

تيراژ : ۱۰۰۰ دانه

خ ۱**۷۰ نمان** قیمت: ۵۰ م ۱۰ تومان

﴿پێرسته کان﴾

يشهكي راڤيار "الشارح"كي، كوردي:۲۰۰۰
ميزووي سهرهه لدان، و نهشونه اكردني زانستي نهجو ﴾ا۱۳)
وختديدك له بيزگرافيا، و كدسايدتيي، ﴿ماموّستا مدلا عدبدولكديمي موده رپيس﴾ . (٣٢)
يوخته يه ك دهرباره ى (بِسْم اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحْيَمِ) :(٧٣)
» نيعرابي (بسم الله الرحمن الرحيم):»
أما بعد﴾:
يّناسهي زانستي (نهحو):
ووشــــهی نـهحــو):(۸۱)
پوخته یه که ده ربار می پیناسه "تعریف"ی، دروست و ته واو :
سودی زانست <i>ی نهحو</i> (۸۲)
كەلىمە سى بەشە:كەلىمە سى بەشە:
 ۵۲) نیسم، فیعل، حهرف:
﴿هَوْى حَاصِر كَرِدْنَى كَالِيمَا لَاسَىّ بِالشَّدَا ﴾:(٨٧
﴿تايبه تمهندييه كاني نيسم﴾:(٨٨)
﴿ مونصهریف و غهیره مونصهریف ﴾
﴿ (معرفة: مهعريفه) چي يه؟﴾
﴿ رِاناوه كان: الضميائر ﴾
۰ *ضدمیری موتتهصیل دوویهشه :
﴿داناني (ضمائر) بۆچى يە؟﴾(١١٤
*ندگونجانی لکاندنی ضعمیر لمپینج جینگادایه:
﴿دەربارەي ضمير الشأن﴾
﴿ناوى ناسرا و: عهلسهم﴾
ئيسمى ئيشاره:

(141)	﴿المعرِّف بأداة التعريف﴾
(171)	﴿ بەشەكانى ئەلف و لام﴾
(١٣٤)	مەوصول
(170)	مەوصولى ئىسمى دوو بەشە :
(\YY)	﴿المعرَّف بالأضافة﴾
(1TA)	المعرّف بالنداء:،
	﴿دريِّسرْه باسيِّك لـمبارهي حمرفه كاني نيدا ﴾
(167)	﴿البِسَابِ الأول: في العمدة﴾
(1٤٣)	﴿البِسَابِ الأولِ: في العمدة﴾ ﴿الــمُــبـتـــدا﴾
	﴿الحبـــر﴾
(188)	﴿یاسای گشتی له موبتهداوخهبهر دا ﴾
(12A)	﴿نهو شویّنانهی که حهزفی موبتهدایان، تیاداپیّویسته﴾
(1£4)	﴿باسی موبتهٔدا، و خهبهر﴾:
(104)	خەبەر سى بەشە:
	﴿حەرفەكانى موشەبيھ بيلفيعل﴾
(104)	﴿ "دەربارەي ھەمزەي"أن"﴾
(11.)	﴿له سيّزده جيّگادا هممزهي (أِنَّ) مهكسور دهبيّت﴾
	﴿لهچوار جیّگادا (جائز الوجهین)ـه، و فهتح و کهسر دروسته
	﴿حَالَهُ تَهُ كَانِي "كَأَنْ"﴾
(١٦٢)	﴿حَالَهُ تَمْكَانَى "لَكُن"﴾
(177)	﴿ باسی (لعل)﴾
(171)(371)	﴿حالهٔ ته كاني "لعل"﴾
ا و"لات"﴾(١٦٧)	﴿باسي"ما"، و"لا"ي موشهبيه به"ليس"ـه، و باسي "أن"
(14.)	﴿باسى(لا) بۆنەفى جينس﴾
	﴿باسى ئەفعالى ناقىصە﴾
(141)	(ظارف) دوو بهشه:(متصرف، غیر متصرف)

(\YY)	﴿ خەبەرى ئەفغالى ناقىصە ﴿
(\VA)	﴿ (ليس) وهك (عسى) وايه ﴾
	* تەفعالى ناقىصە سى بەشن:
	(باسى ئەفعالى موقارەبە)
(144)	﴿باسى ئەفعالى قولوب﴾
(144)	
(197)	﴿باسَى فاعيل﴾
	﴿كەي فاعيل ضەمىرى شاراوە (مستتر) دەبيّت؟﴾
(۲۰۰)	(باسى نائيب فاعيل)
(**1)	﴿الفعل المضارع﴾
	(مەرجەكانى عەمەلكردنى (أذن))
(Y· ٣)	﴿لَيْكَچُوونى(لم) و (لَّمَا)﴾
	﴿لامى ئەمر، و فيعلى ئەمر﴾
	﴿عدلامه تى جهزم له غهيرى ناقيصدا ﴾
	(ندو رِستهیهی که عهطف کرابیّته سهر (جزاء، شرط)﴾
(۲۱۲)	﴿ (أشياء الستة: شدش شتدكه) ﴾
	﴿ باسی (من)، و(ما)، و هی تریش﴾
(*10)	
(*17)	
	 له قورنانی پیرۆزدا، لهفزی (آنی) بهسی شیواز بهکار هـ
(*19)	﴿ هاتنی (من) برّ غمیری عاقلٌ ﴾
	﴿باسی مەفعول به﴾
	﴿باسى مونادا﴾
	﴿باسي مەفعول موتلەق﴾
	*روونکردنهوه: عامیلی سهر مه فعول موتله ق دهبنه سی
(۲۲۵)	فحميان وي معفورا معتلقة في

	﴿باسى مەفعول لَهُ﴾
	﴿باسي مه نعول نيه ﴾
(Y.W.)	﴿ ظَامِرُفُ وَ مَعْفُعُولَ فَيْهِ ﴾
	﴿المفعول مَعَهُ﴾ بــــــــــــــــــــــــــــــــــــ
	فرباسی موسته سنا ﴾
	﴿ باسی لعفزی (غیر)﴾
	﴿ باسى (ألاً) و(لاسيما)﴾
	﴿وشهى (سَیّ) له (لاسیما)دا﴾
	﴿باسى حال﴾
	﴿باسی تسهمسيسسز﴾
(YOA)	(باسی ژمارهکان):
YVE)	﴿باسی نهو نامرازانهی که فیعلی موضاریع مهنصوب ده کهن﴾
(YYa)	﴿باسی سێیهم: باسی مهجرورات، و مهجزومات﴾
(YY0)	﴿حدرفه جدرِه كان﴾
(YVA)	﴿پوخته باسیّٰك دەربارەی حدرفه جدیهکان﴾
(YAE)	﴿لهماناكاني "ألى"﴾
(YAE)	إلى: بز (انتهاء غاية) كزتايي مهبهسته
(۲۸۷)	﴿ مَانَاكَاتِي "فَي"﴾
(Y¶·)	﴿باسی (حتی)، و شێوازی تیعرابی جوملهکان﴾
(*41)	﴿ماناكاني "لاء"﴾
Y9Y)	﴿مــانــاكـــانى "رب"﴾
(۲۹٦)	﴿ماناكاني تـــــري "عن"﴾
(YAA)	فرباسی (تشبیه) <i>که استنت</i> ام (تشبیه این استنتام استنام استنام استنام استنام استنتام استنتام استنتام استنتام اس
Y9A)	﴿باسی (مذ– منذ)﴾
۳۰۰)	﴿حالهٔ ته کانی "تاء"﴾
(٣٠١)	﴿دەربارەی بائی قەسەم﴾
	﴿باســــــــــــــــــــــــــــــــــــ
	﴿كورتهيهك دەربارەي كتيبي "أغوذج في النحو"﴾
	﴿ليِّكچووني نيّوان ظعرف وجارومهجّرور﴾
(٣·٧)	﴿دەربارەي تەعەللوق بەستن﴾
(* · 1)	﴿باسى ئيضافه﴾

(٣١٢)	(باسي موضاف﴾
(٣١٥)	(باسی مهجزومات)
(٣١٩)	(الباب الرابع: في العوامل من الفعل، و شبه الفعل، و غيره)
(٣١٩)	نيعل دوو جوّره:
(٣٢١)	جۆرەكانى فيعلى موتەعەددى:
	باسی فیعلی موتهصهریف، و جامید:
(٣٢٦)	﴿ باسى (أفعال المدح والذم) ﴾
(٣٣٩)	باسی شیبهـ فیعل:
(٣٣٩)	ماصدهر:
(٣٤ ٩)	ئيسمى فاعيل:نيسمى فاعيل:
(٣٥٢)	
٣٥٤)	باسی صیفهی موشه بُییهه:
TOV)	باسی ئیسمی تەفضیل:
(٣٦٠)	باسي الظرف و جارومهجرور:
(٣٦١)	باسي رأسهاء الأفعال:
۳۷۲)	بعق راحات البيان﴾
٣٧٥)	(التأكيد):
	(بەدەل):
۳ ۷۷)	* بهدهل چوار جوّره:
(WA·)	(عطف النسق)
	و الأسئلة والأجوبة، على (مفتاح الآداب) في النحر ﴾
*44)	﴿بهرههمه كانى ترى راڤيار، "الشارح" ﴾

پیشهکی رافیار "الشارح"ک، کوردی:

بسم الله الرحمن الوحيم

إِنَّ الحَمدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَ نَسْتَعَيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَ نَعُودُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَلْفُسِنا وَ مِنْ سَيِّئاتِ أَعْمالِنا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضَلِّلُ فَلا هادِيَ لَهُ، وَ أَشْهَدُ أَنْ لا إِلهَ إِلا اللهِ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ، وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ ثُقَاتِهِ وَلا تَمُوثُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ) (آل عمران: ٢٠١)

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ التَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي حَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَحَلَقَ مِنْهَا وَرَجَهَا وَبَثَهَا وَرَجَهَا وَبَثُ مِنْهَا وَبَثُ مِنْهَا وَبَثُ مِنْهَا وَبَثُ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيراً وَيُسَاءً وَالتَّمُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا (النساء: ١)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا التَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلاً سَدِيداً يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ دُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزاً عَظِيماً) (الأحزاب: ٧٠ – وَيَغْفِرْ لَكُمْ دُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزاً عَظِيماً) (الأحزاب: ٧٠ – ٧٠).

أمًّا بعد: فإن أصدق الحديث كتاب الله وخير الهدي هدي محمد ﷺ وشر الأمور محدثاتها، وكل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة وكل ضلالة في النار.

پاشان: هیشتا تهمهنی شهش سالیم پر نه کردبوویهوه، و له قوتابخانه وهرنه گیرابووم، به کهمتر له مانگیک له کارهساتی کیمیابارانی شاری هه له بجه (۱۹۸۸)، جهنابی باوکم "ماموستا مه لا ته همه دی، ته همه دئاوا" (گوری پر نوور

بیّت)، له سه فه ریکی شاری به غدادی پایته ختی عیّراقدا، دهستی گرتم، و له گه ل خرّیدا بر دمیه نه و داروسسه لامه ی هارونه رهشید، و نه بوجه عفه ری مه نصور!

نازانم! چ هر کاری پالنهری سهره کی بوو، بهم زاتهوه، بر نهوهی بمکاته هاوسه فهری خوّی، به لام نهوه نده گومان ده بهم، که به تایبه تی بر خزمه تی عمللامه، وشافیعیی زهمانی خوّی، جه نابی ماموّستا مه لا عه بدولکه ریمی موده ریس، عمللامه، وشافیعیی زهمانی خوّی، جه نابی ماموّستا مه لا عه بدولکه ریمی موده ریس، و پیری پیشه وای ته ریقه ت، و خواناسی ره ببانی ، شیخ موحه نه ده وسمان سیرا جه ددینی نه قشبه ندیی دووه می بردم، "گوریان پر نوور، و کاروانیان پر ریبوار بیت"، ئیستا وه که ده زوویه کی زوّر باریکی خه یا لاوی له بیرم ماوه، که چووینه باره گای (قطب العارفین: شیخ عه بدولقادری گه یلانی)، جه نابی باوکم پیش نه وه ی خوی باره گای (قطب العارفین: شیخ عه بدولقادری گه یلانی)، جه نابی باوکم پیش نه وه کوی باره گای روّح سوک، له سهر میز، موده ریس نارد! و هیشتا له به ر چاومه مه لایه کی روّح سوک، له سهر میز، وقه نه فیه یکی ساده ی نه و کاته له ژوری ته شریفی دانیشتبوو، و دوای که میک باوکم به شوی نمدا هات! و هه ردووکمان زیاره تی ماموّستامان کرد، و نیم لیره دایا که میک خه یاله که م شوّراوه ته وه ، و نایه ته و میرم، بزانم چی گوترا؟ و چی گوزه را؟!

به هدر حال ندم هدوینی له خزمه تندا بوونه ی مامزستای موده ریس، خوای گدوره کردییه نامرازی خوشویستنی زانستی شدرعی، و دواتر له دلدا شیرین بوونی زانایه کی مدزنی، وه ک عدللامه ی موده ریس "رحمه الله"!

دوای نهوه ی که باوکم به ره همتی خوا چوو، له کرتایی نهوه ده کانی سه ده ی رابر دوودا، له نشینگه ی خومان له ههورامانی دیوی کور دستانی عیراق، چاوودلم به زانسته کانی شهریعه ت رووناك برونه وه، و له و نیره نده دا تا را ده یه كتیبه کانی جدنابی مامرستا مه لا عه بدول که ریمی موده ریس، جیگای سوودم برون،

و تا دواتر و له سالنی(۱۹۹۹)، رو شتمه دیوی کوردستانی ئیران، به مهبهستی فه قییه تی و ته نانه تا ئه و کاته ش لیم روون نهبوبویه وه، که جهنابی شیخی موده ریس، خاوه نی ئه و ههمووه کتیب، و به رههمه دانسقه جوّر او جوّر انهیه.

له کاتی خویندنهمدا زوّر جار سهردانی ماموستا شیخ زاهیدی فاروّقی (مامهم)، له شاری مهریوان ده کرد، و له کتیبخانه کهی سوودمهند ده بووم، و له ویدا، و له کاتهدا به خزمهت کتیبی (رسائل العرفان، فی الصرف والنحو، والوضع، والبیان)ی، ماموّستای موده ریس گهیشتم، که له چوار په راو پیرکهاتووه، له چوار زانستی جیاوازدا، له وی کتیبه کهم له مامم وه رگرت، و هینامه وه دیوی کوردستانی عیراق، و دوای موتالا، و گوتنه وهی به ده رس، و دیراسه کردنی زانیم که به شه نه حوییه کهی که ناوی ناوه ته (مفتاح الآداب)، زوّر پر بایه خه، و بوّیه هات به خهیالمدا شهر حیکی کوردی له سهر بنووسم، ودوای به وانستی که سوپاس بوّ زاتی نه قده سی حه ق ته عالا، به هرهمه ند بووم، به زانستی شهر وی، پر وژه کهم ده ستینگرد، و بهم شیّوازهم گهیاند، که نیستا له به رده ستاندایه!

سوپاس وستایش بز خودای پهروهردگار، که کردمییه خزمهتکاری زانسته کانی شهریعه ت، و ههروه ها گیرامی به خزمه تکاریکی گچکه ی بهرهمه کانی عمللامه یه کی وه ک، جه نابی مامزستا مه لا عه بدولکه ربی موده ریس.

سهباره ت به شهرحه که تا رادده یه ک توانیومه، مهبه سته کان به دریژی روون بکه مهوه، و له مهودم له سهر چاوه مهزنه کانی نه حو، هه دله عهوامیلی جورجانی، تا نه لفیه، و شهرحه جوّر به جوّره کانی و هر گرتووه، و هینده ههیه، که جه نابی ماموّستا له (مفتاح الآداب) دا، پرسیارو و هوّمی داناوه،

سهباره ت به کاکله ی باسه کان، من نه و پرسیار، و وه لامانه م نه کرد و ته کوردی، چونکه مانایان له تیکرای شهرحه که دا ههیه، و پیویستی به دووباره کردنه و نه ده کرد، و سهرجه میانم کو کردو ته وه، و له کو تایی کتیبه که دا دامناون، که جیگای سوودی خویانن.

له کوتاییدا دیسان سوپاسی پهروهردگاری مهزن ده کهم، که یارمهتیدام بر شهرحکردنی مهتنیکی مهزنی لهم جوّره، که ههم خزمهته به یه کینك له زانسته کانی شهریعه ت، و ههم خزمه ته به یه کینك له گهوره زانایانی مهزنی ئیسلام، و گهله کهمان، و به نده ی ناتهوانیش ههرگیز بانگهشهی شارهزاییم لهم بواره دا نه کردووه، و ته نها خوّم به خزمه تکاری زانست وزانایان زانیوه، و هیوادارم قوتابی، و خوینه ری بهریز، ههر هه لهیه کی به رچاو کهوت، خوّی چاکی بکات، یان بیباته خزمه تزانا، و ماموّستایه کی به ریّز و دروسته کهی له جیّگادا دابنیت، و من له سهر یاسای (ما لایترك کلّه، لا یترك جلّه) روّیشتوم، و ده نا همرگیز خوّم به مهردی نهم مهیدانه نازانم، و دیسان له خوای پهروهردگار ده پاریّهموه، به مخرمه ته بچوکه فه قیّ و قوتابیانی کورد سوودمه ند بکات، و دیسان له به دو که نه کات، و نیست به هروه ده نه ده به ده که ناست به هروه ده نه و توتابیانی کورد سوودمه ند بکات، و نه هروه داند بین آمین

خزمەتگوزارى زانستەكانى شەريعەت

عەبدوللا مەلا ئەخەد، ئەخەدئاوايى

سنه – رۆژھەلاتى كوردستان

﴿مِیْرُووی سهرهه لَدان، و نهشونماکردنی زانستی نه حو،،﴾

ريخۇشكردن :

به راستیی عیلمی (نه حو) گهلیّك گرنگه، ئهوه ی تما له مهیدانه دا نه بینت، نازانیّت چهنده به بایه خه، و چهند پالپشتیّکی به هیّزه بو تیّگهیشتن لمه مانمای قورئان، ههروه ك ماموّستا مه لا عهبدولكه ریمی موده ریس ده فهرمویّت:

به بی صهرف، و نه حو، ده س نادا بو که س فـــــامی نه ساسیی دینی موقه دده س

وه ئهم زانسته بنهمایه، بز تامهزرزیانی زانسته ئیسلامییه کان، ههر بزیه ش زانایه کی وه ک شیخ (عبدالقادر عبدالعزیز) له کتیبی (الجامع فی طلب العلم الشریف)دا دهفهرموی: ئهوهی "نه حو" و "صهرف" نهزانیّت، فه توای لیی وهرناگیری!

جاله میّدووی به ره و پیشهوونی زانستی نه حودا، کتیبیّك که سه رمه شقه، و ده بی له سه ره تای نووسینه وهی نه می میّدووه دا باسی بکه ین، بریتی یه له (الکتاب)ی، زانای مه زنی نه حو، (سیبه وه یهی)، که له پووی سه ره تایی بوون، و ساکاری خویه وه پیگهیه کی گرنگی له و میّدووه دا داگیر کر دووه، که سه رجه م نه و یاسا، و پیسا، و بنه مایانه ی که له م کتیبه دا ده بینریّن، په وگه ی گشتیی پیرمانی عه ره بین، و نه مه ش ناکریّت، سه رجه می

⁽۱) له گۆڤاری (رِیّگای شمرع)، ژماره (۵)، بعهاری (۲۰۱۲)، ل۱۳۰ – ۱۳۳ بلاّوکراوه تموه. (۲) پیّشه کی (شمرحی تمصریفی زهنجانی)، نووسراوی: ماموّستا مهلا عمیدولکمریمی موده پریس، "گوّرِی پر نوور بیّت"، ل۲، چاپی ۲۰۰۸، سنه.

وهك مولّکی سیبهوهیهی بهینریته ئه درمار، به لکو جهنابیان کو که دره وه، و ناماده که ری کوششینکی به رضراران، و له میژینه یه لهم بواره دا، و یه کخه ری زورینه ی نه و هه و لانه یه، و له دوا قوناغی نهم پوخته باسه دا، به دریش ده چینه سه رباسی خوی و کتیبه که ی و ده کریت لهم به رکوله میژووییه دا، نهم بابه ته، له چهند باسینکدا بنووسینه وه:

- باسى يەكەم: ووشەي نەحو.
- باسی دووهم: پیناسه، و سوود، و باسه کانی نه حو
 - باسى سييهم: كەلىمه، و كەلام، وبەشەكانيان.
 - باسى چوارەم: بەشەكانى كەلىمە.
- باسی پینجهم: هوی حهصر کردنی کهلیمه، له سی بهشدا.
 - باسى شەشەم: يەكەم داھينەرى زانستى نەحو.
 - باسى حەوتەم: فاكتەرەكانى پەيدابوونى زانستى نەحو.
- باسى هەشتەم: زانستى نەحو، لەدواى (أبي الأسود الدولي).
- باسى نۆيەم: بايەخ و تايبەتمەندىيەكانى بەرھەمەكانى سيبەوەيھى .
- باسى دەيەم: قسەيەك بۆ ئەوانەى بى بايەخ دەرواننە زانستى نەحو.

وباسی یه کهم: ووشهی نه حو که

لهزمانهوانيدا نهحو بۆشەش مانا بهكار دەھينىريت.

أ.بهماناي(مثل:وهك)، نموونه: "جائني صبى نحوك "واته:مثلك.

ب: بهماناى ئاراسته،وهك "ذهبت نحو البيت "واته: جهة البيت.

- ج. بهمانای مهبهست (قصد)، وهك: "نحوت نحو زيد"، واته:قصد زيد.
- د. بهمانای جزر (نوع)، وهك هذا الشيء على أربعة أنحاء "واته: أربعة أنواع.
- ه. بهمانای نهندازه گیری(مقدار)،وهك: "أخذت نحو ألف "واته:مقدار ألف. و. بهمانای جینگا(موضع)، وهك""قصدت نحو زید"واته:هوضع زید.

هااسی دووهم: پیناسه، و سوود، و باسه کانی نه حو

نه حو: چهند بنه ماو یاسایه که به هزیانه و هٔ چیزنیه تی کوتایی که لیمه یان پی ده ناسریت، له رووی (نیعراب، و بیناء) هوه.

باس، و بابه ته کانی، واته: شهو بابه ته ی که شه حو باسی لیّوه ده کات، (که لیمه، و که لام) ه.

سووده کهی: پاراستنی زمانه، له ههاله، به گویرهی نهو یاسایانه.

وه (اللفظ): بریتیسه له و دهنگهی که له یه کینك، له به شه کانی ده مه وه ده رده چینت، و دهم تیایدا کاریگهره، نه گهر شه و له فظیه بی مانیا بیوو، شه وا موهمه له و بی مانایه، و نه گهر خاوهن مانیابوو، شه وه مه و ضوعه، و هك (زید)، که خاوهن مانایه، و بی واتایه ك دانراوه.

﴿باسی سیّیهم: کهلیمه، و کهلام، و بهشه کانیان ﴾:

پیناسهی کهلیمه: بریتی یه لهو لهفزهی که لهدهمهوه دیته دهری، وه دانراوه، بر مانایه کی موفره دی غهیره موره ککهب، وه کهلیمه سی بهشه:

(الأسم): ثهوه یه که لهخودی خزیدا واتایه که ده گهیه نیّت، واته، پیّویستی به که لیمه یه کی تر نی یه، که نه گهیدا باس بکریّت، وه ماناکه ی پهیوهست نی یه، بهیه کی تر نی یه، که نه گهیدا باس بکریّت، وه ماناکه ی پهیوهست نی یه، بهیه کیّک له کاته کانه وه که (زید) له فزیّکه لهده م دیّته ده ری وه دانراوه بی مانایه که، و موره ککه ب نی یه، وه ک (شسه عشر)، و یهیوهست نییه، به کاته وه.

وه نیشانه کانی ئیسم ئهوه یه ، که (جر ، تنوین) ئه لف و لامی ته عریف ، وه رده گریّت، وه ک (الکتاب فی ید أمین) که (کتاب) نه لف و لامی له سهره ، و(ید) جه ری چووه ته سه ر ، (أمین) ته نوینی که سره ی وه رگرتووه ، وه ناوه که ئیسنادی ده دریّته پال وه ک (زید فاضل) که (زهید) موبته داید ، و (فاضل) ، خه به ره ، که فه زلا و ریّزداری ئیسناد دراوه ته وه لای (زید) و دراوه ته پالی .

فیعل: ندوه یه که ده لاله ت بکاته سه ر مانایه ک و پهیوه ست بیّت، به کاتیّکه وه، که یان (ماضی)یه، وه ک (ضرب) یان موضاریعه وه ک (یضرب) یان ندمره، وه ک (أضرب) وه نیشانه ی فیعلی ماضی، ندوه یه که (تاء التأنیث الساکنة)ی ده چیّته سه ر، وه ک (کتبت) وه نیشانه ی موضاریع ندوه یه که (سین) ی ده چیّته سه ر وه ک (ساختهد)، و (سوف) ی ده چیّته سه ر وه ک (سوف أنجح) و (لم)ی، ده چیّته سه ر وه ک (لم أکسل من أداء واجبی) و (لما)ی ده چیّته سه ر وه ک (لما أدر ک مطلوبی).

وه نیشانهی فیعلی (نهمر) نهوهیه که داخوازی و داواکاری لیوه تیدهگهین، وه (یاء مخاطب)ی دهچیته سهر، وهك (أکرمی أمّك واحفظی دینك).

حدرف: ئهوه یه که به پالپشتی غهیری خوّی واتادار دهبیّت، وه ك قد حان وقت العلم) که (قد) حدرفه وه نیشاندی حدرف ئهوهیه، که تایبه تمهندیه کانی ئیسم و فیعل وه رناگری.

(الکلام): ئهولهفزهیه که (مرکب)ه و موفرهد نی یه، وه بهسووده، و بیدهنگی دهبهخشینت، وه (المقصود لذاته) بینت، واته: موته که للیم به مهبهستی خوّی دهری بیخ، و قسمی (نائم: خهوتوو)، و (ساهی: هه له که که که زائله خالق کلّ شئ) که خوا فهرموویه تی: و لهفزه و موره ککه به و بهسوده، و که س قسه ناکات، به بیستنی نه و که لامه، و بیده نگی ده به خشی و قسمی (العیاف بالله) (نائم: خهوتو)، یان (ساهی: هه له که ر) نی یه، وه (کلم) نهوه یه، که له دوو که لیمه ی موره ککه بی به سود بینکها تبی، وه که: (قد قام)، یان بی سود بینت، وه که (أن قام).

﴿باسى چوارەم: بەشەكانى كەلىمە ﴾

* کەلیمە سىن بەشە: ئیسم، فیعل، مەرف:

أَهَا "الْعُمَلُ" وَ"تُعْمَلُ" أَوَ "تَعْمَلُ" وَ"لَا تُعْمَلُ" أَوَ "الْعُمَلُ" أَوَ "لَا تُعْمَلُ" أَوَ "لَ تَعْمَلُ" وَ"لَا تُعْمَلُ".

۱-"تَعْمَلُ وتُعْمَلُ": كەلىمە عامىلىش دەبىت و دەبىت "مەعمول"ىش،وەك فىعلى موضارىعى "بضرب" كە عاملىش دەبىت، وە دەشبىت "مەعمول" بەھۆى حوروفى جازىمە وناصىبەوە، وە يان،وەك "اسم فاعل واسم مفعول" كە دەبنه "فاعل و نائب فاعل" وە ھەدروەھا بەھۆى حەدفى جەدرو ھەدوامىلى ناصىبەوە دەبنه "مەعمول".

۲- "تَعْمَلُ ولا تُعْمَلُ": هدندی جار کدلیمه عدمدل ده کات، کدچی نابیته "مدعمول"، وه ک حدوروفی ناصیبه ی "أن، لن ، کی، إذن" وه حدرفه کانی

جازیمه ی وهك: "لم ، لما، لام الامر، لاالنهي، أن شرطیة" کمه تهمانمه عهممه ل ده که ن و نابنه مه عمول وهك:

"أن يضرب". كه "أن" ، "يضرب "ى مهنصوب كردووه، كه چى خوى ناكريته مه عمولى شتى تر.

۳- "تُغْمَلُ ولا تَغْمَلْ": هەنىدى كەلىمە دەبنىه مىدىمول كەچى نابنىه عاميل، ئەمانەش وەك ئەسمائى موتەمەككىنىدى جاميىدە، وەك "زيىد، عمرو، تفى، حسن" ئەمانە كە دەبنە مەعمول كەچى عەمەل ناكەن.

\$-"لا تَعْمَلُ ولا تُعْمَلُ": هدندیّك كدلیمه نه دهبنه عامیل، نه دهبنه معمول، وهك: حوروفی عهطف، وهك: "واو، ثم، لكن، (الـ)ى، تعریف "وهك (الرجل)و حوروفی ئیستیفهامی وهك: (أ، هل) كه نه دهبنه مهعمول ونه دهبنه عامیل.

﴿باسى ينتجهم: هزى حهصر كردني كهليمه لهسى بهشدا ﴾

۱ – "الدلیل النقلی": پیشهوا عهلی کوری ئه بوتالیب که خوّی دانه دی سهره تای زانستی نه حوه، ده گیرنه وه که به "ئه بولئه سوه دی دوئلی" گوتوه: که لیمه سی به شه: "ئیسم، فیعل، حه رف".

۲-" السدلیل ألاستقرائی": زانایان و زمانزانانی تایسه به رانسته هدر چی له هدید کان و جینگا جوّراو جوّره کانیان پیشکاندوه، له سی جوّره زیاتریان نه دیوه و نه دو زیوه ته و ه.

۳-" الدلیل العقلی":بههۆی ئهوهوه که کهلیمه یان دهلالهت ناکاته سهر مانایه کی سهربه خوّ، که ئهویش حهرفه،یان دهلالهت ده کاته سهر مانایه کی سهربه خوّ، به لاّم پهیوهست نی یه،بهیه کیّك له سیّ کاته کهوه "مانیه کی سهربه خوّ، به لاّم پهیوهست نی یه،بهیه کیّك له سیّ کاته کهوه "مانی،مضارع،مستقبل"، که ئهمه شیان ئیسمه.

﴿ باسى شهشهم: يهكهم داهينهرى زانستى نهحو ﴾:

زورینه ی میژوونوسان و بایه خده دان به م بواره ، پییان وایه ، که داهینه ری نه خو ، بریتی یه له (أبوالأسود الـوؤلي) ، به لام به فه رمانی پیشه وای ئیمانداران (عه لی کوری ئه بوتالیب) ، به م کاره هه ستاوه ، و ئه و پیشنیاری پروژه که ی بو کردووه ، و (أبوالأسود) له سه ر رای زور له زانایان هه ستاوه ، به ئیعرابی قورئانی پیروزیش ، ئه گه ر چی داهینانی نه حو ، له لایه ن ئه م زانا به رزه وه ، له سه ره تادا ساکار بوو ، به لام هه ر جوّر بیت ، له کاتی خوّیدا ئه فراندن بووه ، که کراوه ، و رچه شکین بووه ، بو دوای خوّی ، تا ئه م زانسته به مروّ بگات ، به م فراوانیه ی که ده پینین .

﴿باسى حدوثهم: فاكتدره كاني پديدا بووني زانستي ندحو ﴿

زانايسان ده گيرنسهوه، كسه نافرهتيسك هاتوتسه خزمسهت يسه كينك لسه والى يەكان، لـه سەردەمى ئىمامى عەلىدا، و گوتويەتى: «أبوي مات، و تـرك على مالا »، كه نهم رسته يه پيچهوانه ى ريزمانى عهره بى يه، و ده بيت بلّنت: «أبى مات وترك لى مالاً»، ئەمەش گەيشتەوە، بــ ئىمــامى عــهلى، و ليرهوه بريسارى دهركسرد، بـ (أبوالأسسود)، كمه ريسساكاني زانستي نمحو دابنينت، ويان هدندينك ده گيرندوه، كسه كهسينك ئايسهتى:﴿أَنَّ اللُّهُ بَسريءٌ مِنْ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ ﴾ مى، خويندۆتەوە، بە كەسرەى لامى (رسولِه)، كــە ئەمــەش هه لهید، و مانای نادروست دهدات به دهستهوه، جا که نهم ههواللهیش گهیشت، به ئیمامی عملی، بریاریدا که (أبوالأسود)، ریساکانی زانستی نه حو دابنیّت، تا خهلّك له ههلّهی ریزمانی به دوور بن، جا لیّرهوهیه ههندیّك دهلين: كه (أبوالأسود الدؤلي)، رهشنوسيكي ياساكاني ريزماني عدهبي ثاماده کرد، وهاتهوه، پیشانی پیشهوا عملیدا، و جهنابیشیان فهرموویان: (نِعْمَ مَا نَحَوْتَ)، يان (ماأحسن هذا النحو الذي نحوتَ)، ليرهوه بوو، كه ئهم زانستى رِيْزمانى عەرەبىيە، ناونرايە ﴿نەحو﴾!

﴿ باسی همشتهم: زانستی نه حو: له دوای (أبی الاسود الدؤلی) (۱) ﴿ يه کسم که سينك کسه زانستی نسه حوی لسه شهبو نه سسوه د وه رگر تسووه ، (عطاء) سی، کوریی، و (يه حيا) و (نه صر) سی قوتابیی بوون، و له دوای (أبسی

⁽۱) پیّشدکی (شدرحی فارسی، له سدر "مغنی اللبیب")، نووسراوی: سدیید عدلی حوسدینی هممدانی، ۷۷ – ۲۲، چاپی ۲۰۰۹، ئیّران.

الأسود)، تا (سيبهوهيهي)، چهند چينينك له زانايان ههبوون، و توييرينهوهيان له سهر ئهم زانسته كردووه، بهم ريزبهندييهى خوارهوه:

- چینی یه کهم: - (عبدالرحمن)ی کوری هورمز:

ئهم زانایه نه حوی له نه بو نه سوه د وه رگر تبووه، هه ر چه نده به رای هه ندی له زانایان هاوشانی نه بو نه سوه ده، به لام رای راست، له سه ر نه وه یسه کسه سسودی لسه و وه رگر تسووه، و لسه رووی بنه چه ناسسی (الأسناب)ی شه وه، زور شاره زا بووه، و له چینی یه که می سوودمه نده کان له رئه بو نه سوه دی دونلی)، دیته نه ژمار.

- چيني دووهم:

- ۲. (یحیی بن یعمر).
- ۳. شقى عدواني.
- ٤. (نصر بن عاصم لَيْشي)، كنه ننه حوى لنه (يحيني بن يعمسر) وهرگرتووه، و له شارهزاياني ئيعرابي قورئان بووه.
 - ٥. (ميمون أقرن)، كه نه حوى له (عنبسة) وهر گرتووه.

چینی سیّیهم:

- أبن أبى عقرب).
- ۲. (عبدالله بن أبى أسحق حضرمي). ئهم زانایه، نه حوى له (یحیی بن یعمسر)
 و (نسصر بسن عاصسم)
 و (میمسون أقسرن)
 وهرگرتسووه،
 و هسهر وهها خساوهنی

⁻ ۱. (عنبسة بن معدان)، که به (فیل) ناسراوه، و نـه حوی لـه ئـه بو ئهسوه ده وه گرتووه.

خویندنهوه ی تایبه تی خوی بووه، بو قورئانی پیروز، بو نموونه، ئایبه تی (... ان البقر تشابه علینا...)ی، به (إن البقرة تشابهت علینا) خویندوته وه، واته، له جنگای (البقر)، ووتویه تی: (البقرة)، و شهدده ی له سهر شینی (تشابه) داناوه، و (تاء)ی، ته نیسی پیوه لکاندووه، ههرچه نده زانایانی بواری زانسته کانی قورئان لهم بارهیه وه وهخنه یان گرتووه، و به خویندنه وه هه له، و لاوازه کان ناوزه دیبان کردووه، به لام خویندنه وه یه دروست له پرووی نه خویندنه وه ها تایه کانی (الزانیة والزانی)، و (السارق والسارق یه مهنصوبی خویندوه ته وه.

چینی چوارهم :

۱. (أبو عمرو، بن علا البصرى)، كه يه كينكه له حهوت قورئانخوينه باشه كان، و زانايه كى به رجهسته، و مهزن بووه، بغ غوونه، له ئايه تى (وما لي لا أعبدالذي) دا، به فه تحه خويندو ويه تيه وه، و گوتوويه تى به سكون خويندنه وه ى، وه قفى لى دروست دهبينت، و دواى وه قفيش گوتنى (لا أعبد)، له پلهى دهستينكر دن (إبتداء) دايه، و له ده ره نجامدا نه فى كردنى عيساده ت دينه دى!

۲. (عیسی بن عمر الثقفی)، زانایه کی مهزنه، و نه حوی له (أبو عمرو البسطری)، و (أبوالأسود السلؤلی) وهر گرتبووه، و دانسه ری کتیبه کانی (الأکمال) و (الجامع)ه، له وه صفی ئه م زانایه و کتیبه کانیدا، گوتراوه: بطل النحو جمیعاً کسله غیر ما أحدث عیسی بن عمر ذاك إکمال، و هذا جامع فهما للنّاس، شمس و قسمر ذاك إکمال، و هذا جامع

نهم زانایه، رسته ی زور سهیری گوتووه، و تهنانه ت عهره به کانیش لینی تینه گهیستوون، لیه کاتیک دا رسته کانیش لیه رووی ریزمیان، و زمانه وانییه وه دروست بوون، بر وینه، جاریکیان که له مال هاتوته دهره وه، سهیر ده کات، خه لکینکی زور چاوه روانی ده که ن، و لینی کوبوونه ته وه، نه ویش پنی گوتوون: (ما لکُم تَکَاکُ اُتُم عَلَيّ، کَتَکَاکُو کُم عَلی ذی جِنّه به افرنه و مینی گوتوون: (ما لکُم تَکَاکُ اُتُم عَلیّ، کَتَکَاکُو کُم عَلی دی جِنّه به افرنه و ده لینی ده وری که سینکی شینتان داوه، ده ی دوور بکه و نه وه، لینم!

۳. (بکر بن حبیب سهمی)، که نه حوی له (ابن ابی اسحاق) و هرگر تووه.

- چيني پپنجهم:

۱. (یونس بن حبیب)، نه حوی له (أبو عمرو، بن عـ الاء) و هرگرتـ و هامو ستای (سیبه و هیهی) بو و ه.

۲. (خلیل بن أحمد الفراهدی)، له زانا مهزنه کانی نه حوه، و مامؤستای (سیبویه) بووه، و زوربه ی راکانی، له کتیبی (الکتاب)ی، سیبه وه یهیدا ئاماژهیان پیکراوه، و له (۳۷۹) باسدا، سوودی له فهراهیدی وه رگرتووه، و له (۳۷۹) باسدا، سوودی له فهراهیدی وه رگرتووه، و له وکتیبه دا چی ده سته واژه ی (سألته قال...) ی تیادایه، مهبه ست پینی فهراهیدی یه، و له یه که می نه و زانایانه یه، که سهر جه می پیته کانی له دیرین شیعردا کو کردو ته وه، که ده لینت:

واته: خهسله تی به خشنده یی، وه ك هه تاوی پر ته و وایه، كه له به رامبه ر دار خورمایه كدا تیشكیك ده به خشینت، واته به خشنده ییه كه ی هموو كه سه ده گریته وه، و هه ركه سه، و به گویره ی خوی!

- چيني شهشهم:

۱. (نَضْر بن شُمَيْل)، له هۆزى (بهنى مازن)سه، و قوتىابى فهراهيىدى بووه، زۆر ههۋارو كەمدەست بووه، ههروهك چۆن فهراهيىدىش كەمدەست بووه، له كتيبىي (طبقات النحويين)دا ئاماۋه بهوه دراوه، كه كاتيك ههۋارى زۆرى بىز هيناوه، رووه، و خوراسان كۆچى كردووه، جاله بهصره خەلكيكى زۆر بهرييان كردووه، كه زۆريان زانا، و به دەسەلات بوون، كاتيك گهيشتوونهته (مَرْبِدُ)، نهضر دانيشتووه، و گوتوويهتى: (يا أهل البصرة، تعز علي مفارقتكم، و الله لَوْ وجدت كُل يَوم كَيْلَجَةً مِنْ باقلا، ما فارقتكم!)، واته: ئهى خهلكى بهسره، دوورى له ئينوه، له سهرم زۆر همبوايه، به جيم نهدههيشتن، و ليتان دوور نهده كهوقهوه!! بهلام له ناو ئهمهمووه جهماوهرهدا كهسيك نهبووه، ئهو بهشه پاقله، كهم و هيجهى بىز دابين بكات، و ناچار ملى ريگاى گرتووه، و روشتووه، بۆ خوراسان!

۲. (سیبویه، عمرو، بن عثمان بن قنبر)، له گوندی (بیضاء) سی، نزیك شاری (شیراز) هاتوته دنیاوه، و روشتووه بو خویدن بو بهصره، و له باشترین قوتابییه کانی حملیلی فهراهیدی بووه، و ماموستاکانی بریتین له (یونس بن حبیب)، و (خملیل)، که زیاتر سوودی له (خملیل) وهرگرتووه،

و هدروهها لای (نه خفه ش)یش، خویندوویه تی، و کتیبی (الکتاب)ی داناوه، که ده یان جار چاپکراوه ته وه، و جینگای سودینکی زوّره، و (موبه رید)، که زانایه کی مه زنی نه حوه، نه و کتیبه ی سیبه وه یهی به (ده ریا) ناوبر دووه.

* تیبینی: لسهفزی (سیبَویْهِ)، لسه زمانی فارسیدا، لسه دوو ووشسه پیکهاتووه، (سیب) له گهل (ویه)، که (سیب، واته: سیّو)، و نهوی تریش، واته: (بۆن)، و دواجار (بۆنی سیّو) دهرده چیّت، که له بهر چهند هوّیهك نهم ناوه ی لیّ نراوه:

- ههر به زگماکی بۆنی سێوی لێهاتووه.
- یان به مندالی دایکی به سیو زیاتر سه رقالی ده کرد، و ده یخالافاند!
- یان لـه بهر ئهوه ی زور جوان بووه، و گوناکانی وه ی سیوه سیووره
 وا بوون، بویه وا ناونراوه!

به هدرحال سیبهوهیهی، له سالمی (۱۹۱ هـ) کوچی دوایی کـردووه، و لـه (بهسره)، یان (ساوه)، یان گوندی (بَیْضاءُ) به خاك سپیردراوه.

﴿باسى نۆيەم: بايەخ وتايبەتمەندى بەرھەمەكانى سيبەوەيهى

سیبهوهیهی، لسه هسزری تیسژی حسوّی، و تیروانیسه قوولسه کانی ماموّستاکانییهوه کتیبیّکی نووسی، که له رووی زمان و ئهدهب و رهوانبیژی و ئهوانهوه بی وینهیه، و خاوهنی بایه خیّکی زانستیی، و ههروهها میژووییه، و یه کهم کتیبه له بواری خوّیدا، و تیایدا بناغه، و ریّساگهلیّك خراونه ته روو، که بنچینهی تیّگهیشتنی زمانهوانین، و لهو کاتهوه تا ئیّستا، و تا هه تاهه تایه.

و لیرهوه دهزانریت که سیبهوه یهی کاتیکی زور، و نه درمونیکی قولئی ته رخان کردووه، تا کتیبه که یه ناسته گهیاندووه، و بویه ساکاریی نه حو، لای نه بو نه سوه دی دوئلی ده ستی پیکرد، و قولیی و فراوانییه که ی له کتیبی شیبه وه یهی دا، به ده ره نجام گهیشت.

کتیبی (الکتاب)ی ، سیبهوهیهی، یه کیکه له سهرچاوه گرنگه کانی زانستی نه حو، و به دریزایی میزوو مه رجه عی زانایان، و زمانهوانان بووه، و تا دره نگیکیش وه ک کتیبی مه نهه جی خویندراوه، و له به رسه ختی و قولیی، ئیستا ته نها پسپورانی ئه و بواره ده توانن به کاری بهینن، و سودی لی و وه ربگرن، و ئه و کتیبه ئاسانانه یش که ئه مروز مه نهه جن، ده رهاوی شته ی ئه و کتیبه نا و ته نانه ت کتیبه کانی ئه م بواری زانستی نه حوه، منه تباری کتیبه ی رالکتاب)ی، سیبه وه یهین.

﴿باسى دەيەم:قسەيەك بۆ ئەوانەى كە بى بايەخ، دەرواننە زانستى نەحو

ثهوانه ی بی بایه خ ده رواننه زانستی نه حو، و سووده که ی نازانن، به راستی ئهوانه خویان له تیگه یشتنی راسته قینه ی ماناکانی قورئان مه حروم کردووه، که ئیعراب سه رجاوه ی دوزینه وه ی مانا، و وورده کارییه کانی قورئانه، و ثهویش له ریگه ی زانستی نه حو، ده ست ده خریت، بویه به راستی ئه وه حدقیقه ته، که به بی نه حو، و صه رف، ده ست نادا بو که س، فامی ئه ساسیی دینی موقه ده س، که واته باشترین ریگا بو قورئان ناسی، و حالی بوون لینی، که نامانجی سه ره کی مسولهان، و زانست خوازانه، نه وه یه و به و نه حو زانی باش بینت، و له وانه یه لیره وه ره خنه گران له م زانسته، نه و و نه و زانی باش بینت، و له وانه یه لیره وه ره خنه گران له م زانسته، نه و

رِه خنه یه ی خویان بخه نه روو، که گوایا زانستی نه حویان پی باشه، به لام رِوْچونیان له خویندنی نـهحودا لا پیویـست نـییـه، ئـهم رِهخنهیـه جینگـای خۆيەتى، بەلام با ئەوەش بزانن، كە ئەو خويندنىـ چــروپرەى نــەحو جيڭــاى خۆيەتى، مەگەر كاتينك ببيتە ھۆي ئىەوەي كىم لىمە بىمار نىمحو، سىمارجەم زانسته کانی ترت بیر بچنهوه، بۆیــه وورده کــاری کــردن، و قــول خوینـــدنی نه حو جیْگای خویسه تی، بـ فرونسه، کاتیسک کــه قوتــابی زانــی موبتــهدا، و خەبەركامەيە، و زانى كە ئىعرابيان بە رەفعەيە، ئىنز لىنىرەدا كۆتسايى نايسەت، چونکه لـه (خهبهر)دا، ياساکان قولـتر دهبنهوه، چونکه دهگونجيـّـت، خهبــهر، موفرهد بینت، یا خود (رسته:جومله)بینت، و خدبهری موفرهدیش، دووبهشه، یان خاوهنی ئامراز (ضمیر)یکی، گشتگیره، که بۆ موبتهداکه دهگهریّتهوه، و یا خود خاوهنی نهو نامرازهیش نییه، و نامرازهکانیش به گشتی چوار جۆرن، و ههر یه کهیان حوکمی تایبهتی خوّیانیان ههیه! یا خـود هــهرکات خهبــهری موبت دا، لــه رسته پیکه اتبوو، دهبینت پهیوه ستکاریکی هــهبینت، کــه بــه موبته داکهی ببه ستیته وه، وه نهم پهیوه ستکاره (ربط)مه، هه ندی جار حمد ف ده كريّت، و نهمه شله كاتيكدايه، كه نيشانه (قَرينة) هه بيّت، له سهر ئسهوه حهزفکردنه، نهمه، و چهندهها یاسای پهیوهندیداری تر، به سادهترین بابهتی نه حو، که موبته دا، و خهبه ره!

کهواته کورتبری لهم زانسته دا زیان ده گهیه نیّت، و دهبیّت خویّندکار، و فهقیّ، ئهوه نده قوول ببیّته وه، لسه زانسستی نسه حودا، تسا سسودی ئسهوتوّی لیّ وهربگریّت، بوّ چاك حالّی بوون، له قورئان و سوننه ت.

یا خود، بغ نموونه، لـه چهندهها جیّگـای قورئــانی پــیروّزهوه، بابــهتی زوّر گرینگ ههن، کهٔ به زمان زانی، و نهحوزانی، ئاشکرا دهکریّن، و ماناکانیان ده فامریته وه، بر نجوونه ثایه تی: ﴿وَأَذَنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَـ أَثُوكَ رِجَالاً وَعَلَى كُـلً فَامِرِ... الجمة ٢٧﴾، كه ليره دا (رجالا)، كرّى (رَجُل: پياو) نسى يه، به للكو (رجالا)، كرّى (رِجُل)ه، واته، كه سيّك به پيّ بروات، و پياده بيّت، و نيّر، و ميّ ده گريته وه، نه ك به سياو بگريته وه! و به رامبه ره كه يشى سواره كانن، كه به (وعلى كل ضامر) ته عبيرى ليّدراوه.

یا خود، له باسی (صیفه)دا، که نهگهر سهرنج بدهین، (صیفه: ناوه لنساو)، شوینی مهوصوف ده کهویت، وه ک رسته کانی (جائنی رجل ظریف)، و (مررت برجل ظریف)، به لام له گه ل نهم ریسیه شدا، چه نده ها وورده کاری تر لهم بواره دا هه نا نهمه و جگه له و راجیاییه زورانه ی نیسوان مهدره سه نه حوییه کانی، وه ک (مهدره سه ی به سره)، و (مهدره سه ی کوفه)، و هتد... که ناسینی سه رجه میان پیویسته، و جیگای سووده.

کهواته: ئهو قسه یه ی که هه ندیک که سده یکه نابه وه ی که: (مادام ئیسلام له قورئان و سوننه تدایه، که واته به خویندن، و له به رکردنی قورئان و سوننه تکاره که دروست ده بینت، و پیریستمان به زانسته کانی (نه حو) و صهرف و زمان و هسد... نابیست!)، قسه یه کی بی مانایه، چونکه هیچ ئامانجینک، به بی نامراز نایه ته دی، و ئامرازی تیگه یست له قورئان و سوننه تیش شاره زایی هه بوونه، به زانسته کانی (نه حو) و صهرف، و ئه وانی تر، که سه رجاوه ی مه زنی تیگه یستنی راسته قینه ن، له قورئان و سوننه ت، و ئه وانه ی بی بایه خده رواننه زانستی نه حو، یاسای (فاقد السییء عدو هی)، و (الأنسان عدو ما یجهل)، به سه ریاندا جیبه جی ده بینت.

﴿ دُواباس: باشترین کتیبه به که لکه کانی زانستی نه حو

ئەوەى لەم دوا باسەدا دەينووسم، پەيرەوتكى گىشتگيرە، بىز قوتابيانى زانسته شهرعييه كان، تا بزانن له كويوه دهست بهم زانسته بكهن، و له سهر چ كتيبيك بيخوينن، زاناياني پيشوومان "بهرههمهت" بن، له نهحو زانيندا بىي وینه بوون، ئهوهندهی بهنده له ئهزموونی خوم، و دواتس لیکولینهوه لهم بوارهوه ليم روون بوتهوه، ئهوهيمه كمه ئمهوان بمدردهوام خويسان بمه كتيبه سه خته کانی ئه و بواره وه سه رقال کر دووه، بؤیه هینده به توانسا و لینزان دەرچوون، ونزیکی کتیّب گەلیّکی ساده، وئاسانی ئەمرۆیی نەكەوتوون! ئەو مهنهه جه دیرینه نهوانی لیوان لیو له زانست به گشتی، و نهحو به تایبه تی دروستکرد، و ئهم کتیبه سادانهی ئهمروزیش که ئیمه پییانهوه خدریکین، به ناو خویندهوارگهلیکی نهزان وفهزیجی لهم بوارهدای، وهك ئیمه ی دروست کرد، بهنده ئهو کتیبانهی لیرهدا دهیاننوسمهوه، مهبهستم ئهوه نییه، که قوتابی دەبينت سەرجەميان بخوينينت، نـەخير! بـەلكو مەبەستىم ئەوەيــە لـــەم كتيبــه سه حت و قوتابی فیر که رانه وه دهست بی بکات، و له ناو نهمانددا کتیب هد لبری بر خویندنی له لای ماموستا، چونکه بیگومان ئموهی رشمرحی ئيمام سيوطى، له سهر ئەلفيدى ئيبن ماليك) بزانيت، بىي هيچ گومانيك (شەرحى ئىبن عەقىل) دەزانىت، نەك ھەر زانىن، بەلكو گوتنەوەيىشى! بىدلام به پیچهوانهوه مهحاله، و ئهوهی (ئیبن عهقیل) بزانیّت، هــهرگیز وهك خــــۆی له (شەرح سیوطی) تینناگات، یاخود ئــهوهی کــه (عــهوامیلی جورجــانی) و (بورکهوی) خویندووه، زور زاله، به سهر (التحفة السنیة)دا، به لام ئموهی (توحفه)سی، خویندووه، سدر له (جورجانی) دهرناکات، ئیتر (النحو السوافی)، و (النحو الواضح)، و ئهم هه زاران مه لزهمه یه هه نه مرز که خوینده و اردوست ده که ن و چی زیاده یه که ده ده هه هم و نانستی قو تابیانی شه ریعه ت او کتیبانه کی لیره دا ناویان ده ینووسم، نه مانه کتیبه دیرینه کانی حوجره کانی کور دستانن، نومیده و ارم قو تابیانی نازیز مان له مانه و ده ست بی بکه نه وه، و لیسره وه جیلیکی تری خوینه ده و ار، و حالیبو و له کروکی قورئان و سوننه ت دروست بکه ینه وه.

نەحو:	زانستى	باشدكاني	كتيبه	_
-------	--------	----------	-------	---

- عهوامیلی جورجانی(۱).
- ۲. عدوامیلی بورکهوی، ۲
- ٣. عهواميلي مهلا موحسين٣٠.
 - المقدمة الاجرومية(3).
- o. مفتاح الاداب، للشيخ عبدالكريم المدرس(ه).
 - ٦. الهداية في النحوري.
 - ٧. اظهار، للامام البركوي.
 - ٨. كافية، ابن الحاجب.

⁽۱) سوپاس بق پمروهردگار، دوو شمرحم، له سمر (عموامیلی جورجانی)، به کوردی نووسیوه، یه کنیکیان کورت، و نموی تریان دریژه شمرح، کورته شمرحه که چمندهها جار چاپکراوه تموه، و دریژه شمرحه کمیش که چوارسدد لاپمرهید، کتیبخانمی (نارین) به چاپی گمیاندوه.

⁽۲) سوپاس بز پدرواردگار، (شدرحی عنوامیلی بورکنوی)م، به کوردی نووسیوه، و بز چنند جاریکیش چاپکراوهتموه.

^{(&}quot;) سوپاس بز پدرودردگار، (شدرخی عنوامیلی مدلا موحسین)م، به کوردی نووسیوه، و چاپکراوه.

⁽ئ) سوپاس بۆ پەروەردگار، (شەرحى ئوجروميه)سم، به كوردى نووسيوه، و چاپكراوه.

^(*) سوياس برّ يعرودردگار ، تعمديش (شعرحي مفتاح الاداب) هـ ، كه دهيبينن.

⁽١) سوپاس بر پدروهردگار، (شدرحی الهدایة فی النحر)م، به کوردی نووسیوه، و چاپکراوه.

- الفوائد الصمدية (٠).
 - ١٠. شرح انموذج.
 - ١١. قطرالندي.
 - ۱۲. شرح ملا جامي.
 - 17. شذور الذهب.
- البهجة المرضية، (شرح السيوطى، على الفية ابن مالك).
- المنظومة الفريدة، (الفية الامام السيوطي، في النحو).
 - ١٦. مغنى اللبيب، لابن هشام.
 - ۱۷. شرح ابن عقیل ۲٫۰۰۰.

نهوهی نووسرا، پوخته یه که مینژووی سه هدندان، و نه شوونما کسردن، و دواتس ناسینی زانسستی (نسه حو)، و پاشسان گرنگزین کتیبه مه نهه جییه کانی نه م بواره، به نومیندی نهوه ی جینگای سوود بن، بو سه رجه م فه قین، و تامه زرویانی زانسته نیسلامییه کان له وولاته که ماندا.

^(ٔ) سوپاس بۆ پەروەردگار، شەرحى(الفوائد الصمدية)يەم، نووسيوه، و ئامادەيد بۆ چاپ.

⁽۲) سوپاس بو پهروهردگار، دمستم کردووه، به پاقمی کوردی، (شعرحی نیبن عمقیل)، و نیّستا تعنها بمرگی یه کممیم نووسیوه، و له چوار بهرگذا دهییّت، که نیّستا نمو بمرگی یه کممهای زیاتر له همزار لاپدروید، و له ژیّر چاپداید.

پوختهیهك نه بیوْگرافیا، و كهسایه تیی هماموّستا مه لا عه بدونكه ریمی موده رریس، پ

* ناوو، لهدایکبوون، و میرووی به دنیاهاتنی ماموستا مهلا عهبدولکهریمی مودهرریس :

زانای پایه بهرز، و مهزن، ماموّستا مهلا عهبدولکه ریمی موده پرپس، ناوی ته واوی (عدبدولکه ریم)، کوری (موحه مهد) کوری (فه تاح) کی کوری (سلیّمان) کی کوری (موحه مهد سلی مینیمان) کی دری (مسته فا) کی کوری (موحه مهد سلی مینیمان) کی دری (مینیک کی گونده کانی سهر به شار و چکه کی (خورمال کی ناوچه کی هه درامانی کوردستانی عیّراق، چاوی به دنیا هه لهیّناوه.

* كەسايەتيى، و سيفاتەكانى مامۇستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەپېيس:

مامرّستای موده رریس بالآی ناوه ندی و بدره و کورتی ده نواند و لهم دواییانه داو له کاتی نه خوّشی و پیریدا زوّر بچوکی ده نواند، وه ك مامرّستا هیّمنی شاعیر له وه سفیدا ده لّی : جاریّك له گه ل چه ند مامرّستای گهوره و ماقول له باره گای حه زره تی غهوس له حوجره ته نگ و چکوله که یدا دانیشتبووین ، من نه م بیره م به می شکدا ده هات نه گه ر هدمو و نوسینه به نرخه کانی نه مامرّستا کورته بالا ، ره زا سوکه ، خوین شیرین و قسه خوّشه بینی ، و له تایه کی ته رازووی باوی و جه سته ی لاوازی خوّشی له تایه که ی دوجره که ی ناکه وی ؟

⁽۱) نعم بیزگرافیایه، زیاتری لعم دور ژیدهره وهرگیاوه:

یه کهم: هدندی له یادگارییه کانی ماموّستا مدلا عدبدولکدری موده ریس، کوّکردندوه، و ناماده کردنی: ماموّستا عبدالدائم هدورامانی، چاپی سلیّمانی، ۲۰۱۱.

دووهم: مودهریس نامه، تاماده کردنی: تارات تعبوبه کر تدهمد، چاپی سلیمانی، ۲۰۰۹.

بهردهوام جبهی لهبهرکردووه، و زوّر حهزی به رِهنگی قاوهیی دهکرد، میزهریّکی سپی جوان رِهنگی لهسهر دهنا و بهبینینی دلّی سپی و خاویّن دهکردهوه و پاکی و نهزاههتی ماموّستاشی دهگهیاند .

زانایه کی له خوا ترس و زیره ک و وه لام به ده ست بوو ، زمان پاراویکی خوش قسه و گفت بوو ، ماموّستا تاهیری به حرکه یی له وه سفیدا ده لی : به راستی مه جلیسی پر خیر و به ره که ت بوون باسی دنیات به خوّشی ده بیست ، نه و ماوه ی له خومه تی ده مایته وه، هه ستت به خوّشی ده کرد، ده توت با هه لنه ستی!

قوتابیانی خوّی زوّر خوّشدهویست و ههمیشه لیّبوردهیی بهرامبهر به کار دههیّنان و بگره تهنها ژیانی ناو فهقیّیان و مزگهوتی بهژیان دهزانی .

یه کیکی تر له سیفه ته به رزه کانی مامزستا ، موتاله عمی چرو پرو به رده و امه، و هیچ کاتیک ده رسیکی به موتالا و خوحاز رکردن نه و تووه ته وه مه یه کیکه له ئاموژگارییه کانی ئیبن قه ره داغی که پیاده ی کردووه .

مامزستای موده پرپیس زور غدمخوری گدلدکدی بوو، که دهیبینی روز به روزژ نهزانی ناوقدیان دهبیّت، و ده کهوند گیّژاوییدوه، هدر بزیه دهبینی بویّرانه دهستیداید نوسین به کوردی و زور لایدن و سوچی خالّی کتیبخانه کوردی روّشن و روناك کرده وه، و کوردیش به زمانی خوّی توانی تدفه له ده رگای زوّریّك له زانسته کانی علومی قورئان و خه دیس و به دیع و عه روز بدات، و ئه و ده رگایه به ده ستی موده رریس ، خرایه سه ر پشت بو نه وه ی رابوونی ئیسلامی.

سيفاته كانى مامؤستاى مودەرريس:

یه که م: دنیا نه ویستی و به شوین دیمه ن و که شخه و ناو و شوره تدا نه که پان: له سه رئه م خاله ده کری ده یان غوونه ی زیندوو ریز بکریت (۱)، من یه کیک له و خالاندی که ده یان جار به چاوی خوم دیومه و له سه ریشی به ده نگ ها تووم ، باس ده که م :

زور له و به ریزاندی لیزه دا دانیشتوون، پیش نویکردنه وهی (باب الشیخ) و له ساله کانی ۷۰ و ۸۰ نه و ژوره تان دیوه، که ناوی ژووری مامزستا بوو، ههم مدره سه ی بوو، هه مهدره سه ی بوو، هه مهدره سه ی بوو، هه میگه ی خه و و خواردن و حه وانه و ه ی بوو.

⁽۱) واته، مامزستا خدعهد عدلي قدروداغي.

دیمه نی گهشی زانستیان له شیّوه یه کی وادا بن بنویّنی به یادگار له میّشکیاندا سالّه ها بمیّنیته وه.

ماموّستا له و ژوره دا بوو، نه و ههمو میوانه رویان ده کرده نه و ژووره که چهند ته خته قدندفه ی کوّنی تیدا بوو ، چهرچه فی کوّن و رزیوو پواویان پیّوه بوو ، روّژیک یه کیّک له و میوانه بیانییانه هاته خزمه تی ، دوای دیده نی و قسه و باس کاتیک ههلسا دهستی چووبه درز و شه قی چهرچه فی قدنه فه که دا ، دوای روّیشتنی میوانه که عهرزی ماموّستام کرد، ندمه جوان نییه، و نه گهر به (سهید یوسف) کدنه و کاته موته وه لی گهیلانی بوو بلیّیت به مهمنوونی قهنه فه کانیشت بو تازه ده کاته وه، نه ک چهرچه فه کانیان، جا ماموّستا فهرمووی: روّله نه وان خوّیان نایبین ای من پیّیان نالیّم!

ئدمه له کاتیکدا بوو، ژووری ته نیشتی ژووری ماموّستا (کمال الدین طائی) بوو، پازاوه ترین ژوور بوو ، جوانترین تاقم و فدرشی تیدا بوو، (کمال الدین)یش، ئهگهر همفته ی دوو سی روّژ بهاتایه، یه ک سه عات به ناو ده رسی ده گووته وه .

ههر له ژووره که ی مام و مام و

دووهم: دلّ نهشکاندن، و پوو نهشکاندنی کهس:

راقدی فدرمایشتیکی پیخهمبدر (صلی الله علیه وعلی آله وسلم) هدیه، هدرچدنده هدندی که س به لاوازی دادهنین ، ده فه رموی: ئیمه به رووی که سانیکه وه پیده که نین، و دلیشمان له ئاستیاندا خوین ده ده لینی.

بزید وا دهزانم، جدند له خزمدتی مامزستادا بووم، له بیرم نایدت غدیدتی که سی کردبیّت، یان دلّی که سی شکاندبیّت، ئه وه نالیّم ئه گهر جارجار فهقیّی وا هه بوایه ده رسه که ی باش حازر نه کرداید، یان که مته رخدمی له پیدا چوونه وه و ره وانکردنی ده رسه کانیدا بکرداید، مامزستا له رووی دلّسززییه وه لیّی تووره بووایه.

سٽِيهم: بەرنامەي خواردنى:

 پهنجا سال بیخوات، ئهوا تهمهنی پهنجا سال ئهبیّت، و ئهگهر به حهفتا سالّیش بیخوات، ئهوا تهمهنی (۷۰) سال ئهبیّت، ماموّستا ئهو بره خواردنه ی خوّی وا بهشکردبوو، بهشی (۰۰) سال زیاتری بکات، چونکه بهراستی ئهو کهسه ی بهوردی سهرنجی بهرنامه ی خواردنی ماموّستای بدایه، سهرسام دهبوو، که ماموّستا چوّن قنیات بهو ئهندازه خواردنه ده کات و چوّن پنی دهری .

به یانیان هیلکه یه که یان توزی همنگوین، یان پارچه په نیری یان شتیکی وه های ده خوارد و هیشتا هم تاو گزنگی نه دابوو ده ستی ده کرد به ده رس ووتنه وه تا نیوه رق یان تا ده رسه کان ته واو ببوایه نه وا ده ستی ده دایه کتیبیک یان به خویندنه وه یان به نووسینه وه خدریک ده بوو ، نه گهر میوانی نه هاتایه .

کاتی نیوهرو نیش خواردنه کهی نهوه بوو بریتی بوو، به زوری له برنج و شلهیه که له سهفه رسازیکدا لهمالهوه بوی دههات .

کاتی نیوه رز گدرم ده کرایه وه، بروا ناکام نیوه رزیه ک بووبینت، یه کینک و دووان هاوبه ش نه نه نه وین له ته کیدا بز نه و خواردنه که مه، هه رجه نده زوّر جار وائه برو بی خولک هه بووبن له ته کیدا بز نه و کاتی ناخواردنه کهی مامزستا له و کاته دا له پرو بی خولک و مه وعید و سه لام و عمله یک، و به رانبه ری مامزستایان له سه ر سفره کهی ده گرت ، نیز مامزستا شتیکی له و خواردنه که مه به رکه و تایه هه ر نه وه برو ده پخوارد و همدلنده ستا، دوای نه وه یش نیز تا به یانی رز رش داها تو و ، تززیک میوه ی لیده رجین ، که شه و به رده ده و ده پخوارد، هیچ خواردنیکی نه ده خوارد .

چوارهم: خەرتنى مامۆستا:

دهبی نهوهیش له بیر نه کهین، که ماموّستا ته شریفی هه لله ستا بو نویّری به یانی نیو نهده خهوته وه پیشه ی روّرانه ی وه هابوو، دوای نویّر ریزیّك وویردی روّرانه ی ههبوو ورده وورده به دهم پیاسه و گهرانه وه ده یخویّند تا کاتی جایی خواردنی به یانیانی ده هات،

دوای ندوه وهك وتمان تا نیوه و سه رقالی ده رس و و تنه وه ده بو و ، کهم ده بیه رژایه سه ر شق تر ، دوای ناغواردنی نیوه و قیش کاتی و و ژگار دریژ ده بو و ، وهك به هار و هاوین ، ده رگای ژووره که ی داده خست و ماوه یه ک و اده کشا، له و ماوه یه شدا، نه گه ر بیانهیشتایه بنوی ، پاش که مین هه لله هستا، ده ستنویژی ده گرت ، و خه ریکی نووسین ده بو و !

که ده نیم نه گهر بیانهیشتاید، مدیدستم ناماژه یه بو حاله تیك که ماموستا هدمیشه هاواری بوو له دهستی ، نهویش نه وه بوو ، نه و ماوه که مه ی دوای نانخواردنی نیوه و و که ده یویست رابکشیت ، چه نه جار له سه ریه که ده یاندا له ده رگای ژوره که ی نیتر زه لامی، نه و کاته زیاره تی شیخ عدید و لقادری بو گونجا بوو، ده یویست بگه ریته و ه بو هدولیز، یان سلیمانی، نه گهر زیاره تی ماموستاشی نه کردایه، زیاره ته که یه ته و او نه ده و نه خوشی بو لای دکتور هینا بوو ، نه دو ایست بیش نه وه ی بچیت بو عیاده، بچیته خومه تی ماموستا و ماموستا دو عای خیری بو بکات و ناونیشانی دکتور یکی باشیشی بداتی .

ده بی له باره ی خه وی مامزستاوه نه وه یش له بیر نه کریت، مامزستا که دوای نویژی عیشا ده رگای له سه رخزی داده خست، نیز نه ده چووه ژیر لیفه و ناو جینگه ی گه رم و نه رم و بخه ویت تا به یانی، به لکو وه ک ده لین شه و قه لای میر دانه، مامزستا به وردی حسابی بز ناو نه و قه لایه ده کرد، ته نانه ت ده یفه رموو: کاتی و اهه یه، شه و تا دوای سه عات دووی نیوه شه و خه ریکی نووسین ده بووم.

هدر لدم روهیشدوه فدرمووی، لهنووسینی یه کیّك له کتیّبه کانیدا دوای سالّی ۱۹۹۰ چاوی له دهستدا و بینایی زهرهری هیّنا ، چونکه پیّش ئهو میّژووه گهلی جار چومه ته خزمه تی شیعریّك یان بابه تیّکی ووردی دهستخه تم بر نه خویّندراوه ته وه .. مامرّستا کدیارمه تی داوم بر خویّندنه وه ی عدینه ك خویّندویه تیه وه!!

ليرهدا بهكورتى ئاماژه بن شتيك دهكهم:

که له زانایان و هه لکه و توانی جیهان ده کرین به دوو به شهوه:

بهشینکیان بهش و بههرهیه کی خوایی ههبووه لهزیره کیی و بلیمه تیدا و دهستی بو ههرچی بردبینت زوو توانای بهسهریدا شکاوه و زانیویه تی و رهنجی زوری بو تیگهشتنی نهکیشاوه .

نه و کتیبانه ی لهسه رده می نه و دا باوبوون و فه قی به ده رز ده یا نخویدن ، مام و ست نه وه نده ی گوتبونه و ، همویانی له به رکر دبوون ، کتیبی و اهم بووه ، له کتیبه گه و ره کانی وه ک (مطول) و ، ته دیب و شرح مواقف و ده یان جار ته نانه تکتیبی وایان هم بووه ، هه شتا – نه وه د جار سه ر له به ری به ده رز و توه ته وه ، نه مانیش جگه له وه ی که مام و ستا له سه رده می فه قیتی خوید از و رکوششی کر دووه ، یه کیک بووه له فه قی هه ره ماموستا له سه رده می خوی نه و هم رکتیبیکی خویند بیت به بووه له فه قی هه ره مامیسه کانی سه رده می خوی ، و هم رکتیبیکی خویند بیت مه ماموستا که ی به ته و اوی له به رکر دووه ، دو اییش نه به یشتووه ، له بیری بچیته و ، گه لی جار که له خزمه تیا ده بووی ، و ده رسی گوتوه ته و ، مه تنه کانی فرید ق ، و فرائضی شیخ مه عروف نو دینی ، و ته خیص و مه تنی ته دیب و جه ندین مه تنی دیکه ی له به ردور کر دو و .

پينجهم: لهخوبايبوون:

گدلی لهمامرّستایانمان که له خویّندندا پیشکهوتوو بوون، و ماوه یه کی زوّر دهرزیان گوتوه ته به بیر پییّان وابووه نهوان له وه ده رچوون ده رسی ههموو کتیّبیّك بلیّته وه، و ده بی ناخر ماده کان زیاتر بلیّنه وه، نهم مامرّستایانه له حوجره کانی کوردستاندا نمونه یان کهم نه بووه، به لاّم مامرّستای موده رریس به رامبه ر بهم خووه یش له خه للکی دیکه جیاواز بوو، هه ر که س بچوایه ته خزمه تی بو هه ر ده رسیّك ده ستی به رویه وه نهده ناه و به گویره ی بوچون و تیگه شتنی خوّی له ده ریای زانستی مامرّستا سودمه ند ده بوو.

رِوْژی چوومه خزمه تی مندالیّنك لهخزمه تیا بوو، دهرسی سوره تی (القارعة)ی پیده گووت، عهرزم کرد:

قوربان کهسیّك نییه، نهم دەرزەی پیبلیّت و جهنابت خوّتی پیّوه ماندوو نه کهیت؟! فهرمووی بر من چیمه؟! و کیّ له من باشتر پیّی دهلیّت؟!

شهشهم: دامهزراوی له سهر بیرورای و موساوهمه نهکردنی له سهر حهق:

ماموّستا دهرباره ی نمو شتانه ی باوه ری پیّان هدبوو، و به شیّك بوون له بیروباوه ری شمه ماموّستا ده رباره ی نماده نه بوو، به هیچ جوّریّك و بوّ هیچ که سیّك له هه ریله ید کدا بوایه مویه ك لهوه ی خوّی باوه ری پیّه تی و دیاره باوه ره که یشی باوه ری پیه و دیاره باوه ره که یشی باوه ری پیه و یک مسوله مانی بروا پته و بوو ، لابدات و سازش له سه ری بکات .

وهك نمووند: له هدشتاكاندا باسيّك له ئدوقاف كدوته ناو به ناوى (ئيستيبدالى زدوى و خانووى و وقف)، باسدكه خرايد بدردهمى (مجلس الاوقاف الاعلى)، كدبدزورى له زانايانى ئاينى پيّكهاتبوو، ژمارهيان له ددوروبدرى (٩) كدسدا بوو، ئدندامانى ئدو مدجليسه جگه له مامرّستاى موددورريس به تيّكراى ددنگ ئدوديان پدسدند كرد، كه دروسته ئدو خانوو زدوييانه بفروّشريّن، و به پارهكديان شتى دى بخريّته شويّنيان، بدلام مامرّستا برواى وابوو، قسدو مدرجى واقيف ئدو كدسدى لدبندره تدا مالهكدى ودقف

کردووه، وهك نهص و دهقی شهرع وایه و گۆرینی دروست نییه، و به تهنها مامۆستا ئهو بریارهی ئیمزا نهکرد، و گویی له هیچ ههرهشهو مهترسی و دهرئهنجامینک نهبوو!

حەرتەم : بەتەنگەرە ھاتنى نەداران و ھەۋاران:

ماموّستا به حوکمی نهوه ی له و جیّگه گهوره و پیروّزه دا بوو، خوّیشی پیاویّکی ناو دارو ناسراو بوو ، دهستوّویشتوان خیّر و زه کاتیان بو نه هیّنا، ماموّستایش بی نهوه ی بیر له و بکاته وه بوّ به رژهوه ندی خوّی شتیّك له و پاره هه نبگریّت ، چاوی ده گیّراو بیّده نگ و به دزییه وه هه ژاران و نه بووانی ده ستنیشان ده کردو مانگانه ی بوّ ده برینه وه و له ریّگه ی تایبه تی خوّیه و هه ژاران و نه بووانی خه لیک له وانه م وله کاتی نه بوونی خه لیک سلیّمانی و ده و روبه دیدا سلیّمانی و ده و روبه دیدا ماموّستا ده ستگروّیی ده کردن ، و به کوّچی دوای ماموّستا نه و سه رجاوه و وشکی کرد، و نه و خیّرانانه نه و هیوایه یان نه ما.

* ماموّستا مه لا عهبدولکهریمی موده پریس، وکاردانه وهی زانایان له سهری: زانایان کاردانه وهیان له سهری بروه له نارامگرتن و سوور بوون، و نووسین و دارشتن و سه خاوه ت و و یک چوون له نیوانیاندا بووه ، تاییه ت گهر له زهمه نیکدا ژیابن و تاییه تی تریش گهر قوتابی و ماموّستا بووبن ..ته نانه ت له شیوازی بیر کردنه وه و بگره له هیواکانی خویندنیشدا .

ماموّستای موده ریس ره حمه تی خوای لی بیّت، کاریگه ر بووه له ژیانی خوّیدا به زوّریّك له گهوره پیاوو ناوداران و زوّریش کاردانه وهیان له سهر درووست برونی که سایه تی زانستی نه و بووه، له ته قاندنه وهی گروتینه شاراوه کانی و بیر فراوانکردنی و چاندنی هیواو ناواتی به رز و گهوره له نووسین و وانه ووتنه وه به رده وامی نه و دا دهستی دیار و به رجاویان هدیه.

وهلی پیش نهوه ی بچمه سه ر باسی نهم که سایه تیبانه پیمخوشه ماندوبوونی دایك و باوکی بنرخینم، له سه ره تای گهشه ی موده پریسدا که چون بابی (سوفی موحه مه ده ده می ده گری و ده یخاته سه ر پی وه ی خویندن و دایکیشی وه کو زور هیوای گهوره ی به کوره تاقانه که ی همیه، و به (حاجی مه لا عهبدولکه ریم)نه بی قه تاوقه ت بانگی نه کر دووه ن هانی به رده وامی خویندنی ده دا، دوای کوچی دوایی میرده که ی که نه مه واله موده ر ریس ده کات، به بی پچران له سه رخویندنه که ی به رده وام بیت .

ماموّستای موده رپیس کاردانه وهی دوو که سایه تی له سهر بووه ، نه وانیش (شیخ عومه ربی ناسراو به (أبن القرداغی)، و (شیخ عه لانه ددینی نه قشبه ندی) یه و موده رپیس زور به روونی نه مه ی پیوه دیاره .

یه که میان : که سایه تیه کی زانستیه و زور سیفاتی به رزی له ماموّستای موده پریسدا چاندووه و هه ر له ویشه وه فیّری نوسین و شیّوازی تاقیق بووه، و به پروونی موده پریس ئه مده ی و تووه : (هیچ که سایه تیه ک له زانست و وانه بیّریدا سه رسامی نه کر دووم ، ته نها ماموّستام شیّخ عومه ری قه ره داغی نه بیّت)، هه روه ها هه ریه ک له شیّخ موحه هم د

عدلی قدره داغی، و دکتور سدلاحدین سه نگاوی، ئهم راستییه یان بن دووباره کردمه وه، که مامن ستای موده و ریس هه میشه باسی (أبن القرداغی) ده کرد، و سدرسامی خوّی ده رده بری بوّی!

(أبن القرداغی) توانی کیانیک بو موده ر پس پیک بینی و که سایه تی زانستی به هیز کات له پیش جاوی خه لکیدا ، تایبه ت کاتیک ته شریف ده باته بیاره له به هاری (۱۳٤۷ ك) داو له پیش جاوی شیخی عه لائه ددین و خه لکی بیاره و ته نانه ت ئه وانه ی در ایه تی موده پریسیشیان ده کرد، فه رمووی : (ئه م زاته له من مه لاتر ئه بیت، ئه گهر شیخ لوتف بفه رمی له گه لیا، ئه وه ی ئیمه زانیو مانه له خویندنا وه ری گرتووه، به هوی ته دریسه وه ئه توانی زیاده شی بخاته سه ().

بهرده وام نامه گزرینه وه له نیوانیاندا گوزه راوه، و زیاتر له بیست نامه له (روزگاری ژیانم) دا هاتووه، له رأبن القرداغی)ییه وه، بن مامنستای موده رریس ، که له رینانه وه ئامنز گارییه کانی خنری ئاراسته ی موده رریس کردووه .

دیارترینی نمم نامانه نه و نامه یه که سهبر و به رده و امی له سهر و انه بیژی ده داته ماموّستای موده پرپیس له پوژگاری سار دبونه وه و ناپه حهتی موده پرپیس به هوی کوّچی دوایی خیرانی یه که مییه وه که تینیدا هاتووه (انشاء الله) خهریك بوونت به وانه بیژییه وه له جاران زیاتر ده بی و غهمی مناله کان له مه دوات ناخات و (ومن یتو کل علی الله فهو حسبه).

دووهمیان: (شیخ علاءالدین) کهسایه تیه کی رو حیه و دهستی موده رویسی گر تووه و معتویه تیه به بیشه وا، و معتویه تیه موده رویسیش به بیشه وا، و مورشیدی رو حی خوی قه بوولی کر دووه، و دوای نهویش تهمه سوکی به که سی تره وه نه کر دووه، شیخی عهلائه ددین هانی مامزستای موده رویسی داوه له سه خویندن کاتی قوتایی بووه له خانه قای (دووروز)، و وه ك باوك چاودیری کر دووه و له پووی ماددی و مه عنه و یه داوه، به تایه تایه تایه و رودگاری گرانی گهوره دا.

عدلی قدرهداغی، و دکتور سدلاحدین سدنگاوی، ندم راستییدیان بل دووباره کردمدوه، که ماملوستای مودهرریس هدمیشه باسی (اِبن القرداغی) دهکرد، و سدرسامی خوّی دهردهبری بلوی!

(أبن القرداغی) توانی کیانیک بو موده رپیس پیک بینی و که سایه تی زانستی به هیز کات له پیش جاوی خه لکیدا ، تایبه ت کاتیک ته شریف ده باته بیاره له به هاری (۱۳٤۷ ك) داو له پیشجاوی شیخی عه لائه ددین و خه لکی بیاره و ته نانه ت ئه وانه ی در ایه تی موده رپیسیشیان ده کرد، فه رمووی : (ئه م زاته له من مه لاتر ئه بیت، ئه گهر شیخ لوتف بفه رمی له گه لیا، ئه وه ی ئیمه زانیو مانه له خویندنا وه ری گرتووه، به هوی ته دریسه وه ئه توانی زیاده شی بخاته سه ().

بهردهوام نامه گزرینهوه له نیوانیاندا گوزهراوه، و زیاتر له بیست نامه له (روزرگاری ژیانه و ماموستای مودهرریس ، که له رییانهوه ایاموژگارییه کانی خوی ناراسته مودهرریس کردووه .

دیارترینی نهم نامانه نهو نامهیه کهسهبر و بهردهوامی لهسهر وانهبیّری دهداته ماموّستای موده پریس له پروژگاری ساردبونهوه و ناره حدتی موده پریس به هوّی کوّچی دوایی خیّرانی یه کهمییه وه کهتیّیدا هاتووه (انشاء الله) خهریك بوونت به وانه بیرییه وه له جاران زیاتر ده بی و غهمی مناله کان لهمه دوات ناخات و (ومن یتوکل علی الله فهو حسبه).

سیفدتی سهخاوه و یارمدتی دانی هدژاران هدر له و ساته وه له موده پریسدا چدکدره ی کردووه و دیارده که به ناشکرا دهبینری ، کاتی مامزستای موده پریس له به غداد داده نیشی و یارمه تی لیقه و ماوانی کورد ده دات که پیان ده که ویته به غداد بو پارووه نانیکی بژیوی یان له به رشیایه که بر نه خوشییه کانیان ، به پراستی حوجره که ی گهیلانی خانه ی بینه و ایان و لیته و ماوانی کورد بوو ، هه زاران کورد شاهیدی نهم پراستییه ده ده ن و من بر خوم چه نده ها جار یارمه تی موده پریسم بینیوه بر لیقه و ماوانی کورد و داماوی بی جی و ریم دیوه له کنجو پی حوجره که ی مامزستای موده پریسدا حدواوه ته وه ته و نوت و گرتووه .

لهدوای نهوهی موده رپیس نیجازه ی مدلایه تی وه رده گریّت، و له (نیرگسه جار) ده بیته مدلا هه ر شیخی عدلانه دین ده گری و له بیاره دایده مه زریّنی و له په نای شیخدا بیست و بینج سال وانه ده لیّنه وه و چه ندین مامزستای به رز له سه ر ده ستی نیجازه و هرده گرن .

لهمهوه بزمان دهرده کهوی مامزستای موده پریس زور موته نه سیر بووه به دوو که سایه تی که سایه تی به میزی زانستی و نهویتریان که سایه تی پوخی به میزی زانستی و نهویتریان که سایه تی پوخی به میزی به میزی زانستی موده پریس ده کاته زانایه کی سوف ، ده کاته موجه به بی کار دانه و می ساوه کانی شاهیدی نه مراستیه نه دیندار و نووسراوه کانی شاهیدی نه دو کانه دو ک

* وهسف و سهنای زانایان له سهر مامؤستا مهلا عهبدولکهریمی مودهپریس: له گهن سازدانی جهند دیمانه و جاو پیکهوتنیکدا له گهن ههندی زاناو ناودارو کهسایه تیدا ، ههریه که به جهشنی وهسفی مامؤستای موده پریسی ده کردو له سهنای نهودا به جوّری ده پشکوا، نهمه ش مشتیکه له خهرواریک :

شنخ طەپىيىسى بەحركى :

مامزستا عهبدولکه ریمی موده پریس – رحمه الله – زانایه کی به تعقوا بوو، قهت پیای نهده کرده وه، زوّر به قهت پیای نهده کرد، و خوّی له ده سه لاتداران نزیك نهده کرده وه، زوّر به ئیخلاص بوو، بوّ مهداریسی دینی، ئه وهی سه رسامی کردبووم، ئه و ئهده به کوردانه که وه ری گرتبوو دانیشتنی چه ند ساله ی له به غداد پنی نه گوری بوو!

۲. مامزستا عهبدولقادری کوری حاجی رهسولی بهحرکی :

مامزستام موده پریس – رحمه الله – هه رکات یادی ده کهم وا ده زانم به رامبه ر زانای پایه به رز ئیمامی (سیوطی) و هستاوم، همیشه و توومه: به پاستی نه و (سیوطی) زهمه نی ئیمه یه ، به مه نده کزتایی دینم له حه قیدا ، خوا په همان یی بکات به هری به ره که و شوینه واری پاکییه تی نه و هوه .

٣. دکتور موحه نمه د کهونه یی :

مامزستای موده پریس به نموونه ی نوسه و تاقیقیان له نیوان زانایانی کورددا له عیراق دیته ژمار و بگره له نیو زانایانی گشت عیراق ، هه روه ها به ده ریایه ك له زانست قه نه م په وه ده کری، له سه رجه م زانسته عمقلی و نمقلید کاندا، به سه رجاوه ی تمقوا و په وشی به رزی په سه ند حساب ده کری .

بهرِاستی زوّر خوّ بهکهم زانه ، زوّر بهسوّزه ، لهگهل قوتابییهکانیدا به بهزهییه ، لهگهل گهلهکهیدا و لهگهل ههموو خهلکی ، بروای زوّر بهتینه ، پشت به خوا بهستدیدکی بههیّزه ، زانست و ژیانی خوّی تهرخان کردووه بوّ خزمهتی دینی پاك و بلاّوكردندوهی به ههرسیّ زمانی عهرهبی و كوردی و فارسی .

دكتۆر عوسمان موحه نمد غهريبسي هاشمي كوردى - يهكيكه لـه موجازه كانى :

ئيسته ئەرەم دىنى تەرە)، كە دكتۆر عەبدو خەمىد حەمەد شەھاب ئەلعوبىدى، چاودى لەسەر دكتۆراكەم، لەبەردەم سەرجەم مامۇستاياندا و لەكلى گفتوگۆى سەرنامەى دكتۆراكە فەرمووى:

(زانای عدللامه ، موحددیسی گدوره ، شیخ "عدبدولفدتاح أبو غدة"، سدردانی ماموّستا موده رریسی کرد له بدغداو هاته دهرهوه بدسدرسامییدوه ووتی : قدت بدبروامدا ندده هات لدبدغداد کدسانی وه شافعی هدبن له زهمانی خوّیدا ، بگره له ویش زاناتر .

مامۆستا شيخ جهلال شيخ عهبدولللا دەمەيەوى:

ماموستا شیخ جدلالی، کوری شیخ عدبدوللای دهمدیدوی، که موجیزمه، و مامی باوکمه، و زانایدکی پایدبهرزی ناوچهی هدورامان ومهریوانی کوردستانی ئیرانه، و موجازی عدللامه ماموستا سهید بابدشیخی ئدلماندیه، و تیکرای تدمهنی نزیکهی موجازی عدللامه ماموستا سهید بابدشیخی ئدلماندیه، و تیکرای تدمهنی نزیکهی (٤٥) سال له خزمهت حوجره، و فدقیدا بووه، و له بیاره له سدر دهستی ماموستا مدلا عدبدولکهریی مودهریس خویندویهتی، و تدناندت ئهو کاتدی که جدنابی ماموستا مدلا عدبدولکهری مودهریس، بو دواجار بیارهی جیهیشتووه، ماموستا شیخ جدلال لهوی دواماددهی خویندووه، و فدرمووی: له گهل ماموستا به تکا ورجا وگریان تا ملهگای چنار، واته: (ئهوبهری بیاره) رویشتم، و زور لیی پارامهوه، که نهروات و بدجیمان نههیلی، به لام بارودوخی جهنابیان وای خواست، پارامهوه، که نهروات و بدجیمان نههیلی، به لام بارودوخی جهنابیان وای خواست،

⁽۱) واته، ماموّستا عبدالدائم هموراماني.

عدلائدددین زانی، ته شریفی ماموستای موده ریس رویشتووه، گریا، وه دوای نهم واقیعه به فه رمانی شیخی عدلائه ددین، ماموستا شیخ جدلال کراوه ته موده ریسی بیاره، و ماوه ی شه شمانگ کاروباری ته دریس و حوجره ی را په راندووه، و نه و شهره فه ی موده رسیتی بیاره یشی به رکه و تووه، تا (عمللامه ی بالیسانی) ته شریفی هاتو ته بیاره، له م نیوه نده دا ماموستا شیخ جه لال له وه سفی ماموستا (نامی) دا، فه رموویه تی:

چهند دیّریّك له ستایشی شافعیی دووهم، ماموّستای نامی، عهلامه مهلا عهبدولكهریمی مودهریس﴾

دهست نهانالی، تا ناخر زهمان دانهری تهفسیر، کهلامی نازار کلیلی دهرگسای، پیروزی ژینسه نیجیاکهرهوهی شهرعی پیغهمبهرگی بو تهرویجی دین، شهرعی پیغهمبهرگی همهر وهصفی تویه، له رووی جیهانا تهفسیری نامی، خوا دای رهواج ماموسا باشه، دلی پر نووره همه عدفوی خودا، خاتیمهی کهلام له دنیا و دینا، نسمه میدرامه حیکمهت، و وهرع، و نوکته، و بهیانی شیعر، و نهسری نهو، وه کو گولزاره شیعر، و نهسری نهو، وه کو گولزاره

مامۆستا كاكەشىخى، شىخ جەلىلى شىخ عەبدوللاى دەمەيەوى:

نواندووه، (غفرالله له، وأسكنه فسيح جناته)، جا مامؤستا كاكه شيخ له وهصفى مامؤستاى (نامى)يدا، نووسيويدتى:

ماموّستای نازیز، شوعله ی جرای دین روّشنکه رهوه ی صهحرای دهشتی ژین نوستادی هستونه ر، باخهوانی دین واریسی حهزره ت رهسولی نهمین تو درا چرای رووناکی بو کسورد هه لکرا پینووسی هونه ر دهستی تو درا نازاخ وه صفی کام هونه رت کسه م دریّش ی ژینم، بسسه قوربانت کهم

٧. مامۇستا نورى فارس حەمەخان:

زانای مهزن، و وهرگیری (ریاض الصالحین)، و (موخته صهری صه حیحی بوخاری)، و (التاج الجامع للاصول)، و ههزاران فهرمووده ی پیغه مبهر (صلی الله علیه وسلم)، بر سهر زمانی کوردی، له وه صفی ماموّستا مه لا عه بدولکه ریمی موده ریسدا، فهرموویه تی:

علماء امة الحدى أرواحنا هم الفدى سور لدينك خافر ألقت مواكبهم بكوبة من أل كرد الحداة بهم تقر نواظر من بينهم زين الشيوخ شيخنا عبدالكريم لدين أحمد ناشر بوركت يا ابن الكردى سوف تفاخر امم بكم وبعلمكم ستناظر لخوالد الكتب العظام نوادر

ومؤلفاتكم لتلك بوادر سارت خزائن الكنوز فانها لخير مجمع العلوم مصادر تفنى الجبال والكتاب سيخلد ففي الجنان للهداة منابر بالنور مكتوب على جبينه سيماه في هذا الشعار ظاهر نور الوقار على الجبين اذاسما يعنى هنا روح الديانة حاظر

* ئەن پلەن وەزىقانەي مامۇستا مەلا ھەبدولكەرىمى مودەررىس، بىنيونى:

له گهل نهوه ی ماموستای موده رریس به گوزه ریکی نانار امی سیاسیدا تیه و یوه له گهل نه و باره نابورییه داته پیوه ی و لاته کهیدا، تو انیویه تی هه ندی پله وه رگری و له چه ند وه زیفه یه کدا به شدار بیت، له م باسه دا، و به پنی میژووه کانیان ریزیان ده که ین.

- بووهته مامزستا له قوتابخانهو حوجرهی (نیرگسهجان)، ئهمهش له سالی (۱۳٤۷ /۱۳۲۷).
- ۲. بووهتد، ماموستا و واندبیر له (خاندقای بیاره)، له سهرهتای سالمی
 ۲. ۱۹۲۸ (۱۳٤۷)، تا سالمی (۱۳۷۱ (۱۳۷۱)).
- ۳. بدفه رمی بووه ته وانه بیز له مزگه و تی (حاجی حان) له سلیمانی، ئه مه ش
 له سالی (۱۳۷۱ ك / ۱۹۵۱ز)، تا سالی (۱۳۷٤ و ۱۹۵۱ز) .
- ع. چووهته کهرکووك و له (ته کییه ی حاجی شیخ جهمیلی تاله بانی)،
 ماوهته و و انه بیر بووه له م ته کییه دا، له سالی (۱۳۷۶ ك / ۱۹۵۶ ز)
 تاسالی (۱۳۸۰ ك / ۱۹۹۰ ز).

- ه. بووهته پیشنویژ و وتار خوین له مزگهوتی (نه همدی)، له نزیك وهزارهتی بهرگری پیشوو له به غداد، نهمهش له سالی(۱۹۳۰ز)، دوای دهرچوون له تاقیکردنه و میشنویژیدا .
- ۲. دامهزراوه به وانهبیر له قوتابخانهی (عاتیکه خاتوون)، له مزگدوتی شیخ عهبدولقادری گهیلانییدا ، له جهمادی یهکهمی (۱۳۸۰ ك / ۱۹۹۰ ز).
- لهدوای ئهوهی سالّی (۱۳۹۳ ك / ۱۹۷۳ ز) خانهنشين كراوه، له لايدن بنهمالّهی شيخی گهيلانيهوه، شهره فی مانهوهی له مزگهوتی گهيلاني پيبهخشراوه بز فهتوادان بز مسولّمانان و پيشنويژی كردنی عهسر و نيوه رز، و دواتر بووه ته موفق ههموو عيراق.
- ۸. سهرۆكى رابيتهى زانايانى مسولمان بووه له عيراق، له سالى (۱۹۷٤ز)،
 تا (۲۰۰۳ ز).
- ۹. له ندندامه کاراو دیاره کانی کۆری زانیاری عیراق بووه ،له سالی ۱۹۷۸ ز، تا کۆچی دوایی، وهلی کارایه تی مامزستا له کۆردا له پازده سال تیپه ر ناکات، و دواتر ندندامی شهره فی کۆر بووه.

• مامۆستاكانى مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودھېرىس:

ماموّستای موده رریس لای ماموّستاگه لی خویّندویه تی ، له به حری پر زانستیاندا لیّوانیّکی هه لْگوزیوه، و له سینگی خوّیدا کوّی کردووه ته وه باش بوونه ده ریا له لیّوی شیرین و قدله می رهنگینیه وه زهنگوّل زهنگوّل لیّی رژاوه و قوتابی گهلیّکی تینو لیّی تیّراو بوون .

ئەمەش ناونىشانى ھەندىك لە مامۇستاكانىيەتى:

1. مەلا عەبدولواحىدى كورى مەلا عەبدوللاى ھەجىجى :

لهساله کانی (۱۳۰۳ ك) دا، له دایك بووه، لای جهنابی باوکی له دینی (بالك) خویندویه تی و گهراوه به دوای زانستدا ، هر گری مامرستا عهبدولقادری موده رریسی بیاره بووه و ئیجازه ی له خزمه تییا و هر گر تووه و یه که مین که سینکه که زمانی مامرستای موده ریسی به پیته کان ناساندووه، یه کینکه له دوسته کانی صوفی موحه به دی باوکی موده روبه ری سالی (۱۳۵۲ ك)، له ساوجی نزیك مهریوان و هفاتی کر دووه.

٧. مەلا مەھودى جوانرۆيى :

لهسالهکانی دهوروبهری(۱۳۰۰ک)، له دایك بووه، ماموّستای (بالك) بووه، و پاشان چووهته گوندی (دهرهتفیّ)، و لهسالّی (۱۳۹۳ک)، وهفاتی کردووه .

٣. مدلاً تدهددي روش:

زانای پایه بهرزی ناسراو به (مهلای رهش) خهلکی گوندی (پاش بهرد) ی پینجوینه ، له دهوروبهری(۱۳۱۳) لهدایك بووه، و نیجازهی له خزمهتی مهلا عهبدولقادری موده رریس وه رگرتووه، و دواتریش له مهلا نهبوبه کری نهفهندی بروانامهی وه رگرتووه، نه و زانایه کی وانه بیژی زوّر سه رکهوتوو بووه ، له سالی (۱۳۷۳ ك)، وه فاتی کردووه .

٤. شيخ عومهرى ناسراو به ئيبنولقهره داغى :

عدلامدی تیگدشتوو ، پیاو جاکی پیگدشتوو ، شیخ عومدری کوری شیخ عدیدوللدتیفی گدوره ی کوری شیخ مدعروفی دهره قووله ، له سالی (۱۳۰۳ ث) ، له شاری سلیمانی لددایك بووه ، ئیجازه ی مدلایه تی لای شیخ نه جیبی قدره داغی وهرگر تووه ، زاناید کی ورده کار بووه ، و حاشیه و پدراویزی له سدر زوریک له پدر تووکه

زانستیه کان هدید، له سالی (۱۳۵۵ ك . ۱۹۳۹ز)، وه فاتیكر دووه، و له گردی سدیوان، له شاری سلیمانی نیژراوه .

- ه. شيخ سليماني كورى فدقي عوسمان .
 - ٦. مدلا شدریفی کانی سانان.
 - ٧. مهلا عهزيزي باليكهدهري .
 - ٨. مدلا عدبدوللدتيفي بانديي .
 - مەلا فەيزوللاي تالش.
- ١٠. مه لا عارفي كورى مه لا عه بدولله تيفي هه جيجي .
 - ۱۱. شيخ بابه رەسوڭى بەرزنجى .
- ۱۲. سەيد موحەممەدى كورى سەيد ئەمىنى گيزەملى .
 - ۱۳. مه لا موحه مه د سهعیدی عدبابه یلی.
 - ١٤. حاجي مهلا عهزيزي دهرهتفي . ١

ژمارهیه قوتابییه کانی مامؤستا مه لا عهبدولکه ریمی موده پریس:

- مهلا موحه ممه د زاهدی کوری حاجی صائحی پاوه یی، (۱۳۵۱ ك، ۱۹۳۳ ز)، ئیجازه ی پیدخشراوه، و یه که مین ئیجازه ی مامزستای موده پریسی له بیاره به ده ست هیناوه.
 - مەلا ئەسەدوڭلاى تاڭش ، ھەمان سال .
 - ۳. سەيد حيسامەدينى موكريانى ١٣٥٥ ك ١٩٣٩ز.
 - سەيد بەھادىنى خورخورەيى ١٣٥٦ك ١٩٣٧ز.
 - مهلا خضری ئالوثی ئالانی، ههمان سال .
 - شيخ ئه همدى سهردهشتى ، ههمان سال .

- ۷. شیخ عومه ری عیززی دیرزوری کوری شیخ نه همه دی سوریی، (۱۳۵۷ ك –
 ۱۹۳۸ ز) .
 - ٨. مەلا عەلى جوانرۆيى ، ھەمان سال .
 - ٩. مدلا مدهودي وهيسديي ، هدمان سال .
 - ١٠. مدلا سهعيدي بالكي، ١٣٥٨ ك ١٩٣٩ ز.
 - ١١.مه لا موحسني ئەلىمانەيى ، ھەمان سال.
 - ۱۲.شیخ موحهممدی کوری شیخ مارفی نیرگسهجاری ، ۱۳۵۹ ك ۱۹٤۰ ز .
 - ۱۳ مدلا محدمدد ئدميني موكرياني، هدمان سال .
 - ۱. مەلا قادرې كورى حاجى ئەحمەدى ھاروونى ، ١٣٦٠ ك ١٩٤١ ز .
 - ۱۵ مدلا مهجیدی کانی ساردی وارماوایی، ههمان سال .
 - ١٦.مدلا ئەخمەدى كورى سۆڧ مەخودى كويركى ، ھەمان سال .
 - ۱۷.مهلا مهحودی کانی بدردینهیی ، ۱۳۲۱ ك ۱۹٤۲ ز .
 - ١٨. مهلا عملي كويْركي ، ههمان سالٌ .
 - ١٩. مەلا صالىحى كورى صوفى عەبدولقادرى ۋالمانوى ، ١٣٦٢ ك ١٩٤٣ ز .
 - ٠٠. مدلا فدتاحي شاتري ، هدمان سال .
- ۲۱. مەلا صديقى كورى خەليفە مەلا رەحيمى ھەوشارى، ١٣٦٣ ك ١٩٤٤ ز .
 - ۲۲.مدلا سدعیدی گلیّجالّی ، ۱۳۹۶ ك ۱۹۶۰ ز .
 - ۲۳. مدلا مدجیدی وهلهدبه کی، ههمان سال .
 - ۲٤.مهلا محممدي كوري مهلا ئه همدي هدوشاري، ۱۳۲۸ ك ۱۹٤۹ ز .
 - ٥٠. مهلا موحه ثمدد ثهميني بانديي ، ههمان سال .
 - ٢٦. مهلا عهبدولقادرى خوشناوى ، ههمان سال .
- ۲۷. شیخ نهجمه دینی کوری شیخ عهبدولقادری حموتاشی ، ۱۳۷۱ ك ۱۹۵۲ ز .
 - ۲۸.مهلا موحه ممه دی کوری عهباسی بانه یی ، ههمان سال .

ئه ناوانهی سهرهوه له بیاره ئیجازهیان وهرگرتووه، له سلیمانیشدا ماموّستای مودهرپریس ئیجازهی ههریهك لهم ماموّستایانهی داوه:

۲۹. مەلا موحەممەد ئەمىن گەورەدىيى ، ١٣٧٥ ك –١٩٥٦ ز .

۳۰. مدلا خدری مدنگوری ، هدمان سال .

لەكەركووك ئىجازەي ئەم مامۆستايانەي داوھ:

٣٦. مەلا رەشىدى كورى حاجى كاكە حەمەى قولىي جانى، ١٣٧٦ ك – ١٩٥٧ ز .

۳۲. مدلا عومدر رهشیدی نودهریاویی، ۱۳۷۷ ك ، ۱۹۵۸ ز .

٣٣. مدلا حسيني كۆيى، ھەمان سال.

له بهغدادیش زور ماموّستا له خزمه تیدا سودمه ند بوون، و لیجازهیان و مرگرتووه، نهمه ش ههندیّکیانن:

٣٤. مهلا عهبدولقادرى كورى شيخ رەسولنى بهحركى.

٣٥. دكتۆر عوسمان موحەممەد ئەلهاشمى .

٣٦. شيخ موحه ممه د عهلي قهره داغي ، لـه سالني (١٩٦٨) ئيجازهي وهرگرتووه.

۳۷. د کتور محه ممه د مهلا ئه حمه د گهزنه یی، وهزیری نه وقافی پیشوو، له نیداره ی سلیمانی، له سالی (۱۹۹۹ز)، نیجازه ی وه رگر تووه .

۳۸. مامۇستا ياسىين دەرويىش .

٣٩. مەلا موستەفاي كۆزە پانكى .

٠٤. دكتۆر صلاح المدين سەنگاوى ، ١٩٦٥.

همروه ها زانا، و مملای زور له خزمه تیدا خویندوویانه، به لام نیجازهان له جیکای تر و درگرتووه، لموانه:

٤١. مامۇستا شىخ جەلال شىخ عەبدولىلا دەمەيەوى.

٢٤. ماموستا مهلا شيخ نه حهدي، نه حهدناوا، (باو كم).

* نازناوهكاني مامؤستا مهلا عهبدولكهريمي مودهرپيس:

ماموّستای موده ریس نازناویکی زوّری هدید، و له هدموویان دیارتر (موده ریس) ه ماموّستای موده ریس نازناویکی زوّری هدید، و له هدموویان دیارتر (موده ریس) ه به مانای (وانه بیّش دیّت، نهمه ش له به ر نهوه یه که (۲۵) سال له بیاره دا وانه ی وتووه تدوه ، خوّیشی هیّما به م نازناوه ده دات و له کوّتایی کتیّبی (فوائد الفوائح) دا فدرموویه تی : (فقیر مؤلف عبدالکریم فرزند محمد مشهور بسمدرس) .

یه کیّکی تر له نازناوه کانی بریتیه له (نامی)، که نهمه ش نازناوی شیعرییه تی و له شیعره کوردی و فارسییه کانیدا به کاری دیّنیّت، به لاّم له شیعره عهره بییه کانیدا به کاری ناهیّنیّ ، ههر به یه له نیّروندی عیّراقدا به م نازناوه نه ناسراوه .

هەربدم نازناوەوە سى پەرتووكى بە چاپگەياندووە، كە بريتين لـە:

- ۱. بهدیع و عهروزی نامی .
 - ۲. تەفسىرى نامى .
- ٣. خولاصهى تەفسىرى نامى .

هدروهها ووشهی ﴿نامی﴾، لدکرتایی زوریک له شیعره کانیدا بهدی ده کریت،

(نامی) ئەنائى لە دەرگاى رەحمەت بۆ ھەفوى خۆى، و ماباقى ئوممەت

يان:

(نامسی) بۆمەولای ساداتی کیرام دیاری ئەنێرێ، به بەستەی سەلام

يان:

(نامی) ئەم نامسە ئەنوسى بۆتان واتە خادىم بن، بۆ خوداى خۆتان له گهل نهم دوو نازناوه دا، مامزستای موده رریس ناوه که ی پال ده دریته پهنای ههندی شوین، وه ك :

۱ مامؤستا مهلا عدبدولکه ریمی بیاره، له بدر نهوه ی پهروه رده ی بیاره یه، و پوختدی گدنجی و توانا، و زؤری تدمدنی لهوی به سهر بردووه، و زؤر ماوه ته وه .
 ۵ مامؤستا مهلا عدبدولکه ریمی کوردی، ده در پته یال گهله که ی.

* كتيبهكانى ماموستا مهلا عهبدولكهريمى مودهرريس:

يەكەم: بەزمانى كوردى:

- ۱. سهرچاوه ی ثایین: ئهم پهرتوو که ، له سالسی ۱۹۸۲ ز)دا، به چاپی گهیاندووه، و له شهش نامیلکه پنکهاتووه، که ئهمانه ن:
- أ- ئیمان و ئیسلام: له عهقیده دا نوسراوه و وهرگیراوه له کتیبی (عهقیده ی همورامیانه)ی، مه لا مه لا حامدی کاتبی سیراجه ددین، که به شیوه زاری همورامی نووسراوه، له سالی (۱۳۵۲ ك ۱۹۳۳ ز)، له بیاره دایناوه.
- ب-ندساسی سه عاده ت: شیعره له باسی نادابی نیسلام و ندرکانی نیمان له سالی (۱۳۵۶ ك ۱۹۳۰ ز)، له سهر شيوه ی پرسيار، و وه لام نووسيويه تی.
- ج- ناوی حمیات: ژیاننامدی ندو پیخهمبدراندید، که له قورئاندا ناویان هاتووه، و پاشان باسی عدشدرهی موبدشدره، و چوار ئیمامدی موجتدهید ده کات، سالی (۱۳۵۸ ك ۱۹۳۹ز)، له بیاره نووسیویدتی.
- د- چل چرای ئیسلام : راقدی چل فهرمودهی پینهمبهره (الله ایسلام : راقدی چل فهرموده ایسلام : ۱۳۷۳ ك ۱۹۵۶ ز)، له سلیمانی نووسیوییهتی.
- ه نورو نه جات : شیعریکی کوردییه له مددحی پیغهمبه (ایس ای او هاوه لانیدا، سالی (۱۳۷۵ ك ۱۹۵۲ز)، له که رکووك نووسراوه.

- و- ئیقبالنامه : هزنراوهیه ، وهرگیردراوی پهرتووکی (دولت نامه) ی مهلا خضری روواریید، که به شیوازی ههورامی له سالی (۱۳۵۳ ك- ۱۹۳۴ز) نووسراوه.
- ۷. مەولوودنامە و ميعراج نامە ، له ساللى(۱۳۷۸ ك ۱۹۵۹ ز)، له كەركووك نوسيويدتى، و له ساللى (۱۹۸۲ز)، به چاپ گەيشتووه .
- ۸. دوورشته : فهرهمنگیکی عدرهبی _ کوردییه ، سالسی(۱۳۸۵ ك -۱۹۶۳ ز)،
 نوسیویدتی، و سالسی (۱۹۹۲ز)، به چاپ گاهیشتووه .
- ۹. به هار و گولزار: حیکمه ت و دانایه تیبه، مامؤستای موده ر ریس هؤنیویه تیه وه، سالی (۱۹۷۷)، به چاپ گهیشتووه.
- ۱۰ شدریعه تی ئیسلام: وهرگیراوی (منهاج الطالبین)ی، ئیمامی ندوه وییه،
 چوار بدرگه، دانراوی سالی(۱۳۷۸ك-۱۹۵۸)، تا سالی(۱۳۸۱ك-۱۹۹۱ز)یه.
- ۱۱. ووتاری ئاینی بۆ رۆژانی هدینی ، بهزمانی کوردی و پوخته یه کی عهره بی له سالمی (۱۹۷۰ز)دا، له به غدا نوسیویه تی، و له سالمی (۱۹۷۰ز)دا، به چاپ گهیشتووه .
- ۱۱۰. بارانی ره حمدت : هۆنراوه یه که به ژبانی پیغه مبه ری خوا (گیلی)، ده ست پیده کات، و دواتر کورته ژبانیکی چوار خملیفه که و پاشان به چه ند بابه تیکی فیقهی کزتایی دینی به چه ند باسیک له باوه ردا ، له سالی (۱۳۵۴ ك-۱۹۳۰ز)، نووسیویه تی، و له سالی (۱۹۵۸ز)، به چاپ گهیشتووه .
- ۱۳. یادی مدردان : دوو بدرگه، و بدرگیکی باسی (مدولانا خالیدی ندقشبدندییه)، و بدرگیکی تریش باسی (شیخ عوسمان سیراجدددینه)، له گهلا بندماله کهی، بدرگی یه کهم له سالمی (۱۹۷۹ز)، به چاپ گهیشتووه، و بهرگی دووهم له سالمی (۱۹۷۹ز)، به خاپ گهیشتووه، و بهرگی دووهم له سالمی (۱۹۸۳ز)، چاپکراوه.
- ۱۶. دیوانی مدولهوی: لیکولینهوهو راقهی شیعره کانی مدولهوییه، و له سالی (۱۹۵۹ز)، دانراوه، و له سالی (۱۹۹۹ز)، جاپکراوه.

- ۱۰ راقهی شیعره کانی دیوانی (نالی)، فاتحی کوری هاوکاری کردووه، و له حدفتاکاندا چاپکراوه.
- ۱۶. رافدی شیعره کانی دیوانی (مدحوی) له سالی(۱۳۸۲ك ۱۹۹۲ز)، دایناوه، و له سالی (۱۹۷۹ز)، به چاپ گدیشتووه .
- ۱۷. کۆمەللە شىعرىكى فەقى قادرى ھەمەوەندى ، فاتحى كورى ھاوكارى باوكى كردووه، و لىه ساللى (۱۹۸۰ز)دا، بە چاپ گەيشتووە .
 - ١٨. حدج نامة : له باسى ئادابى حدج .
- ۱۹. راقدی (عدقیدهی مدرضیة)ی، مدولدوی له زانستی کدلامدا، و له سالی (۱۹۸۸)، به چاپی گدیاندووه .
- ۰۲۰ مه کتوباتی کاك ئه همه دی شیخ: وه رگیراوه له فارسیه وه، په نجاوپینج مه کتوبو نووسراوه، له سالی (۱۹۸۶–۱۹۹۱ز)، له چوار به رگدا چاپکراوه، و دو اتریش ده زگای (ئاراس)، له هه ولیر، به شیره یه کی قه شدنگ چاپی کرد و تدوه.
- ۲۱. بنه ماله ی زانیاران : باس له هه ندی له بنه ماله ناسراوه کان ده کات، که شوره تیان به زانست و دین بلاو بووه ته وه، و له سالمی (۱۹۸۶ز)، به چاپ گهیشتووه، و له کتیبی (علماؤنا)دا، به (بنه ماله کانی کور دستان) ناوی هاتووه.
- ۲۲. تەفسىرى نامى : حەوت بەرگە لە تەفسىرى قورئانى پىرۆزدا ، لە سالىي (۱۹۸۰–۱۹۸۶)، بە چاپ گەيشتووە .
- ۲۳. خولاصهی تهفسیری نامی: سیّ بهرگه، بوّ خوّی له سالّی (۱۹۸۵ز)،دا، کورتی کردوّتهوه.
- ۲۶. نووری قورئان : له زانسته کانی قورئاندا، له سالی(۱۳۱۹ك-۱۹۷۱ز)،
 دانراوه، له به غدا، و له سالی (۱۹۸۵ ز)، به چاپ گهیشتووه .
 - ۲۵. رِنگای بهههشت : له سالی(۱۹۸۷ز)، بهچاپ گهیهنراوه .

۲۲. نامه ی هوشیار : سالی(۱٤۰۹ک-۱۹۸۹ز)، له بهغدا نووسراوه، و له سالی (۱۹۹۲ ز)، به چاپ گهیشتووه .

٢٧. شدرحي (فتح القريب)، له فيقهي پيشهوا شافيعيدا.

۲۸. به دیع و عدروزی نامی : له سالّی (۱٤۰۹ ک-۱۹۸۹ز)، له به غدا نووسراوه، و له سالّی (۱۹۹۱ز)دا، به چاپ گهیشتووه .

۲۹. رینگای رههبهر: له زانسته کانی فهرمووده دا، (علوم الحدیث)، له سالی (۲۹. و ۱۹۸۷)، له به غدا نووسراوه، و له سالی (۱۹۸۵)، چاپکراوه.

۳۰.سدنا، و سِکالاً: له سالمی(۲۰۱۵-۱۹۸۹ز)، له بهغدا دانراوه، و له سالمی (۱۹۸۷ز)، چاپکراوه .

بەزمانى عەرەبى:

۳۹. جواهر الفتاوی : فدتوای زانا گهلیّکی کوردی تیدا کو کردووه ته وه و له فدوتان قوتاریکردوون ، سیّ به رگه، و له سالّی (۱۳۸۲ک ۱۹۲۲ز)، دایناوه، و له سالّی (۱۹۲۹ – ۱۹۷۹ز)، به چاپ گهیشتووه .

۳۲. جواهر الکلام فی عقائد أهل الاسلام: کتیبینکی نایابی عدقائیده ، کهخوّی هوّنیویدتییدوه، و راقدی کردووه، له سالّی(۱۱۱۱ک – ۱۹۵۳ز)، دایناوه، و له سالّی (۱۹۹۳ز)، به چاپ گدیشتووه .

۳۳. صفوة اللآلى من مستصفى الامام الغزالي: له زانستى (اصول الفقه) دايه، و تواناى موده رريس لهم زانسته دا ده خاته روو، و مهوداى تنگه يشتنى له توصول ئاشكرا ده كات، له سالى (۱۳۷۵ ك _ ۱۹۵۵ ز)، له كهركروك دايناوه، و له سالى (۱۹۸۹ ز)، چاپكراوه .

۳٤.ارشاد السالك ألى المناسك : لمه باسى حدجدا نووسيويدتى، لمه سالمى (۱۹۸۳ز)دا، چاپكراوه .

۳۵.المواهب الحمیدة فی شرح الفریدة: له زانستی (نه حو) دا، ئه مدی نووسیوه، و زور به جوانی (فریدة) که ی، ئیمامی سیوطی راقه کردووه، و له دونیای فه و تان رزگاری کردووه ، و له سالفی (۱۳۷۶ ک – ۱۹۵۶ ز)، له سلیمانی دایناوه، و له سالفی (۱۹۷۷ ز)دا، چاپکراوه .

٣٦. نور الايمان: له زانستي عاقائيد دا نووسراوه، له سالمي (٩٧٨ ز)دا، چاپكراوه.

۳۷.ارشاد ألانام الى أركان ألاسلام : لـه زانستى فيقهدا نووسيويهتى ، لـه سالمى (٣٠٠ اك – ١٩٨٧)، دايناوه، و لـه سالمى (١٩٩٠ز)، به چاپ گهيشتووه .

.٣٨ رسائل العرفان في الصرف والنحو والوضع والبيان: ئەمەش چەند ناميلكەيەكى لـه خۆ گرتووە :

أ- الصرف الواضح للمبتدئين: سالني (١٣٨٣ك-٩٦٣)، له بهغدا دايناوه.

ب-مفتاح الاداب: له زانستی نه حودا، و له سالی (۱۳۹۳ ك-۱۹۷۳)، نووسراوه، كه ئهم به رهه مه ی به رده ستمانه.

ج- الخلاصة في الوضع والبيان.

د - التبيان في الوضع البيان: قدم دوواندى كۆتايى، له سالى (١٣٥١ك- ١٩٣٢)دا، له بياره نووسيونى.

1 ٤ . رسائل الرحمة، في المنطق والحكمة : يينج ناميلكه ي له خو گرتووه :

أ. المفتاح في المنطق : لـهزانستى لـۆژيكدا، وهك سهرهتايهك زۆر به سووده، و
 سالمى (١٣٥٣كـ ١٩٣٤ز)، لـه بياره نووسيويهتى .

ب. الورقات في المنطق: سالمي (١٣٤٩ ك-١٩٣٠)، دايناوه.

ج. المقالات في المقولات: هدمان سال نووسيويدتي .

د. رسالة العزيزة في المنطق: سالي(٣٤٨ ك – ١٩٢٩ز)، لـه بياره نووسراوه.

ه. الوجيهة المرضية في المواجهات: لـه سالْي(١٣٤٩ك-١٩٣٠)، نووسراوه.

- ۶۹. اعلام بالغیب، و ایهام بلا ریب: راقدی هدندی فدرموودهی پیغدمبهره، (ﷺ)، له سالی (۱۹۹۲ز)، چاپکراوه .
- ٤٧. نور الاسلام: له زانستی عدقائیددا نووسراوه، و له سالی(۱۳۹۷ك ۱۹۷۷)، دایناوه، و له سالی (۱۹۷۸ز)، چاپكراوه.
- در الدین : سالمی (۱۹۸۱ ۱۹۸۱ز)، خاپکراوه ، به راستی لهم پهرتووکهوه مامزستا وهك كدشكولينك بر زانایانی كورد دهرده كهویت.
- ۹ . مواهب الرحمن فی تفسیر القرآن : حدوت بدرگه له تهفسیری قورئاندا له
 سالمی (۱۹۸۶ز)، له بدغدا دایناوه، و له سالمی (۱۹۸۹–۱۹۸۹ز)، چاپکراوه .
- ، ٥.خلاصة منظومة جواهر الكلام في عقائد اهل الاسلام: كورتكراوه، پهرتووكى (جواهر الكلام) ي، خوّيه تى ، له سالّى (١٩٩٢ز)، له بهغدا كورتى كردوّته وه، و له سالّى (١٩٨٩ز)، چاپكراوه .
- ۱ ه. الرسالة و أنوارها: سدباره ت به په یامی پیغه مبدران، و موعجیزه کانیان، (علی نبینا، و علیهم أفضل الصلاة، والسلام)، له سالی (۱۹۸۹ز)، چاپکراوه.
 - ٢٥.اسناد الاعلام الي حضرة سيد الأنام : له سالي (١٩٩٥ز)، چاپكراوه.
- ۵۳ الفرائد الجديدة على المطالع السعيدة : راقدى (مطالعي سيوطي)يه، لـه زانستى نه ودا .
- . ١٥. الوردة العنبرية، في مدح حضرة خير البرية: ساڵى(١٤١٣-١٩٩٢ز)، دايناوه، و لـه ساڵى (١٩٩٤ز)، چاپكراوه .
 - ٥٥. الأنوار القدسية، في ألأحوال الشخصية.
- ۲۵.الوسیلة فی شرح الفضیلة : راقه ی (الفضیلة)ی، مدوله ویه، به عدره بی له زانستی (بیروباوه پ که لام)دا، و له سالی (۱۹۵۹ز)، له که رکووك نووسیویه تی، و له سالی (۱۹۷۲ز)، له دوو به رگدا چاپکراوه.

سیههم : به زمانی فارسی :

۷۰.نامیلکهی (شمشیر کاری بر نسیمی رستگاری)، وه لامه بز په رِتووکی (نسیمی رستگاری)، که له سهر ئیجتیهاد و ته قلید، (ئایه توللا موحه محمد مه ردوخی کوردستانی، سنه یی)، نووسیویه تی، و مامزستای موده ر ریس وه لامی بز نووسیوه، و له سالی (۱۳۵۹ ک)دا، دایناوه.

۵۸.فواند الفوانح، در شرح (منظومة الفوانح)، که مدولدوی له عدقیده دا، و به زمانی فارسی هونیوید تبیدوه، و موده ر پسیش شیکه را قدید کی کردووه، و مدولدوی مدلدوانی له فارسیدا ناساندووه، به عدجدمستان.

دەستنووسەكانى مامۆستاى مودەرېيس:

٩٥.بركات الأحدية، في شرح الفوائد الصمدية، لـه زانستي ندحودا.

• ٦.العقد الذهب في جيد الأدب، لـه زانستى (بديع و عروض)دا، دايناوه.

71. العلمان في علمين: له زانستي (وضع، و اِستعارة) دا، و له سالي(١٣٧٣ك)، نووسراوه.

٣٢. خلاصة التبيان، له سالي (١٣٧٤ك)، دايناوه .

شانه ههمووی دهستنووسن، و به زمانی عهرهبی نووسراون.

به زمانی کوردیش، ئدماندی نووسیوه:

٣٣. نامدي حدقيقدت : له سالي(١٣٦٢ك)، دايناوه .

۳۶. رِوْژگاری ژیانم : دهستنوسیکی زوّر جواندو لمدبدسه رهات و رِوْژگاری ژیانی خوّی نووسیویدتی، (۲۰۹)، ژیانی خوّی به دریژی تیادا نووسیوه.

۵۲.سۆسەنى كۆسار: ئامۆژگارىيە بۆ مسوللمانان، لە ساللى(۱۹،۱۹ك)، نووسيويەتى.
 ۲۶.وەنەوشەى نازار : لە ساللى(۳،۲ك)، دايناوە .

٦٧. پدیر وان: باسی خهلیفه دیاره کانی شیخ عوسمان سیراجه ددینی یه که م، و
 کوره کانی ده کات.

۲۸. باخچدى مدعریفدت، له سالی(۱۳۷۳)، نووسیویدتی .

۹ ۹ رافد، و لیکولیندوهی شیعره کانی سالم.

• ٧. راقه، و ليكوّلينهوهى شيعرهكاني بيساراني .

۱ ۷. شەمامەي بىندار : فەلسەفەو ئامۆژگارىيە .

٧٧. نامدى بدختيار، ئامۆژگارى گشتىيە بۆ مسوڭمانان، لـه ساڭى(١٣٨٤)، دايناوه.

٧٣. راڤدى تەصرىفى زەنجانى، بە كوردى لـە زانستى صەرفدا، ئىستا جاپكراوە.

۷٤. باوه شینی دل به چه ند دهسته گول باسی ژیانی خوی ده کات تا بوونه ماموستا له بیاره، پاشان وه ك وه فایه ك باسی شیخه کانی نه قشی ده کات، به (مه و لانا خالید)، دهست پیده کات، و به شیخ (عومه رضیاء الدین) کوتایی دیت، و مه خابن نه م کتیبه ی ته و او نه کردووه، و به خه ته که یدا پیده چی، له ته و اوی پیری و دهست له رزو کیدا نووسیبیتی!

۷۵ (شهاب سما در رجم جن جان نما)، ئەمەش وەلامە بۆ كتيبى (جان نما)، دانراوى (ئايەتوللاى مەردۆخى)، له عەقيدەدا، شيخى مودەرريس له سالى (۱۳۵۷)دا، وەلامى بۆ نووسيوه.

۷۹. فیوضاتی خدای ذی من: وه لامه بن په رتووکی کتینبی (یزدان و آهریمن)، دانراوی (ئایدتوللای مهردوخییه)، که هم کتیبه کهی مهردوخی، و هم وه لامه کهی موده ریس هونراوه یه، و له سالی (۱۳۵۸ ک)دا، دایناوه.

۷۷. گلزار حکمت، در رباعیات فارسی: نامیلکدیدکه لهسهر شیوهی هونراوهی فارسی، له گدل چدند چوارینه یدکی فارسی، له سالی (۱۳۷۷)، دایناوه .

۷۸.هۆنراوەيەكى فارسى لــه زانستى تەجويددا ، ساللى(۱۳۷۳ك)، نووسيويەتى . ۷۹.راە رحمت حق، شيعرە بە فارسى .

* كۆچى دواييى مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەرېيس:

زانای پایه بهرز، و مهزن، ماموّستا مه الا عهبدولکه ریمی موده پرپس، پاش به سه ربردنی تهمه نیکی دریّر، و پراوپر له خزمه ت، بوّ دواجار له شهوی بیست و نوّ، له سه سی، مانگی ههشتی، سالّی (۵۰۰۷)سی، زایینی، کوّچی دوایی کرد، و له گوّرستانی (قطب العارفین)، شیخ عهبدولقادری گدیلانی، له شاری به غدای پایته ختی عیّراق به خاك سپیردرا.

فسلام علیه، یوم ولد، و یوم مات، و یوم یبعث حیًا.

* له پاش كۆچى دواييى مامۆستا مەلا عەبدولكەرىمى مودەررىس:

زانای پایهبهرز، و ئهدیبی ناسراوو، و موجازی عهللامهی مودهریس، جهنابی ماموّستا محدمه د عهلیی قهره داغی، فهرموویه تی:

گهلانی جیهان شانازی گهورهان لهوهدایه پیاوی زاناو ناودارو بلیمهت و ههلکهوتویان ههبیّت ، تا خوّیانیان پیّوه ههلبکیّشن و بههویانهوه شان لهشانی گهلانی پیّشکهوتووی جیهان بدهن، و ناوی وولاتیان وزاناکانیان لمریزی پیشهوهی شویّنی شانازیدا تومار بکریّن، به لام گهلی کورد وا باو بووه، به پهند لهناوماندا که دهلیّین :(زیندوو کوژی، مردوو پهرست!)، وا بزانم ههرئهمهیشه قانیعی شاعیری والیّکردووه، بلیّت:

وهخته زدمانه منیش کا به پیاو بمباته پیزی پیاوانی بـه نـاو

کهچی به داخهوه ده لیّم: وه خته بچینه سهر نهو بروایه، بو ماموّستا مه لا عهبدولکه ربی موده رریس، دوای کوّچی دواییشی ریّزی لیّنه گیراوه، و وه ک پیّویست لای لیّ نه کراوه ته وه که زوّر جیّگه ی داخه، دوای روخانی رژیّمی صه ددام پیّی به رپرسان و لیپرسراوانی کورد بو به غداد کرایه وه، و جاری وا هه بوو، مانگ و که مترو زیاتر له به غدا ده مانه وه، و سه ردانی چدندین که سیان به ناشکرا، و نهینی

ده کرد، به لام نه مانبیست و نه مانبینی یه کیکیان بیر له وه بکاته وه، سه ردانیکی با زور کورتیش بیت -، ماموّستای موده رریس بکات!!

نه وه نده ی من ۱۸ مز مه خزمه تی مام رستادا ژیاوم و ناگاداری هه نسو که و ت و ره فتاری و له تدك خد نایاری و خزمه تگوزاری و دنیانه ویستی و لیبور دوویی و چاوپر شیكردنی و دنسرزی بر گه ل و وو الات و نایین و به ته نگه وه بوونی بر مه لاو فه قی و حوجره و خویندن و خربه که م زانینی و دووربینی و بووم، بی سی و دوو ده نیم: له م چه رخه ی نیمه دا هاوتای نه بووه و له گه لی روویشه وه له مه و پیشیش و ینه ی له میرووی کورد دا رانه بوردوه، گومانیشم له وه دا هه یه، له مه و لایش و ینه یه کی وه ها له رووی نه و گشتگیریه وه که باسمان کرد، له ناو کورد دا هه نبکه و ینه دوه، به لام به داخه و چه ند خوی خاکی، و بی فیز، و هه وا بوو، هه روه هایش ما ناوایی لیکردین، و نیمه یش وه که یک یک به ی

گومانم لهوه دا نییه، ئیستایش ماموستا ته شریفی بینه وه ناومان، و عهرزی بکه ین، که دوای کوچی دواییشی شتیکی وامان بو نه کردووه، که شیاوی پله و پایه ی ئه و بیت، هه ر گله ییمان لی ناکات، چونکه ئه و به خواستی خوّی، ئه و ریّگه ی بوخوّی هه لبرار دبوو ، به لام ده بی نیمه یش بو ریّوی خوّمان نه وه نده که مته رخه م بین، ده بی پیاوی هملکه و تووی وامان تیدا بووبیت، و کاری وای بو نه که ین، به جیهانی بناسینین؟ ماموّستا به به رهه مه کانی، و به دانراوه ناوازه، و نایابه کانی، نه له لای ئیمه، له لای گهلی له گهلی له گهلی له گهلی به جیهانیش زیندووه، و زیندووتریش ده مینیینه وه، روّر به پروّر پله و پایه ی به درزتر ده بینه و و زیاتر ده ناسریت .

بدلام ئدماندو لدماندیش زیاتر بری ئدوه ناکدون، کدئیمدی خاوهنی ماموّستا ، وهك گدلی کوردو ، قدرزارانی کوّری دهرس وحوجرهیشی ، وهك فدقی ومدلا و سددان

⁽۱) واتد، مامؤستا محدهد عدلي قدرهداغي.

وهدزاران کدسی سوود دیو لدخزمدتیدا، هدرکدس له ئاستی خوّماندوه وهفامان بوّی هدبیّت، و سوچیّك لهو قدرزهی بدهیندوه، که له ئدستوّمانداید.

ماموّستا له رووی بهرهدمی زانستی وئدده بی و میژوویی، و ئاینییدوه، لهم چهرخددا کهسی نه گدیوه تیّ، و به تاقانه ی چهرخ و سهرده م دهمیّنیّته وه ، ئه مانه هدموو شتیك نه بوون له ژیانی نه بوون له ژیانی ماموّستادا و گهلیّ لایه نی گهوره و پر بایه خی دیکه هه بوون له ژیانی ماموّستادا زوریان به هوی که مته رخه می کردنی ئیمه وه له ناستیاندا له کیسمان چوون و تید اچوون و ده بی هه رداخیان بو بخوین .

زورمان باش دهزانین، ماموّستا لمهرووی بیرو هوّش و زاکیره، و لمهیرنه چوونه وهی نه و شتانه ی که له ژیانیدا دیونی، هاوتای کهم بوو، ماموّستا بیره وهری (۹۰)سال زیاتری له میّشکدا بوو ، ههرکه س له خزمه تیا بووایه، و گویّی له قسه، و باس، و گیّرانه وه کانی بگرتایه، له لایه که وه تیری له دانیشتن، له خزمه تیدا نه ده خوارد، و له ولایشه و سهرسام ده بوو، له و هموو باس و ناو، و میژوو، و زانیاریبانه ی، له میّشکیدا به نه مانه ته وه پاریزرابوون، و له کاتی پیریستدا و ه که خوّی ده یگیرانه وه .

زور زوو هدستم بدمه کردبوو، ناواتم ندوه بوو، ماموّستا بتوانی بیرهوه رییه کانی خوّی بنوسیّته و و ، له کوّتایی کتیبی (علماؤنا فی خدمة العلم والدین)یشه وه، ناماژه م بوّ سوچیّکی ندمه کردووه ، کاتیّکیش زانیم ماموّستا له وه که وتووه پیّدا رابگات، بیره وه رییه کانی خوّی بنووسیّته و ، که و تمه بیر کردنه وه له وه ی هدرشتیک بکهم و زهره ربار، نه ك له نیوه ی، له سده ، یه کیشی بگه ریّته وه، هدر باشه ، بویه سالّی (۱۹۹۸) ، ندم باسه م لا در کاند و عدر زم کرد: (نه گهر بفد رموی هدفته ی دووسی شدو دیمه خو مه تمت و ، ته سجیل داده نیّم و ، پرسیاری جوّر او جوّرت عدر زده که م و دوایی خوّم به شینه یی ده یا نخه مه سه رکاغه ز ، ماموّستا فه رمووی: باشه با نه ختی هه وا فیّن ک بکات و شه و گار دریّر ببیّت ، پاره ی ته سجیله که یش له سه رخوّم !).

بدلام بدداخدوه، كۆسپ وتهگهرهى وهها هاتنه پیش ندمتوانى ئهم ئاواتهیش بینمه دى، هدر چدنده كه جار جار ئه چومه خزمه تى ته سجیلى بچوكم له گهل خومدا دهبرد، و ئه گهر بارودوخ گونجاو بوایه پرسیارم لى ئه كرد، و وه لامه كانیم تومار ئه كرد، بدلام ئهمه بى سهر ئیشه نهبوو ، جاریکیان كه سیك چاوى لیبوو، ته سجیلم به ده سته وه ماموستا چاوى كز بووبوو، ته سجیله كهى نده بینى ... كه سه كه كردى به هه دا و كاره كه مى به شتیكى خراپ وناشایسته دایه قه له م

لهئاستى خۆمەرە يەك دوو پيشنياز دەكەم(١):

یه کهم: ماموستا مه لا عدبدولکه ریم، به لی که له زاناو بلیمه تی کورد بوو ، به لام خزمه تدکه ی به ته ته این نهوه ی گهلی کورد نه بوو، ماموستا نزیکه ی نیوسه ده له به غداد خزمه تی کردو ، ئه و خزمه تکردنه ی ، به شین کی زوری به خه لکی به غداو ناوه راست و خوار تر و نه وه کانیان بوو ، به ده رس و و تنه وه و فه تو او چاره سه رکردنی گیرو گرفتیان و به شداری کردنی کاروباری کومه لایه تییان و چه نه ی لایه نی دیکه یش، ئه و به گوریه و به کوردستان و ، ئارامگاو گلکوی همیشه یی خوی له و مه لبرارد، که چی ئه وانیش وه ك ئیمه سوچیکی نه و قه رزانه ی ماموستایان نه دانیده ه که ده بو و هیچ نه ی یه کی له دانیشگا گه و ره کانی به غدادیان به ناوی ئه و هو و بنایه به و چه نه و شوی ی دیاریش به ناوی ماموستا برازایه ته وه و .

ئیمه ی کوردیش حه ق وابوو ، که ماموستا سه ر به پاریزگای سلیمانییه ، دهروازه ی شارمان به په یکه ری ماموستا برازایه ته وه و عدموود و کوله که کانی له باتی هه لگرتنی هه ندی و ینه و تابلوی دیوانی نالی و مه حوی و مه وله وی و کتیبه کانی، یادی مه ردان و به ماله ی زانیاران و ته فسیری نامی و شه ریعه تی ئیسلام و به هار، و گولزارو

⁽۱) واتد، ماموّستا شيّخ محدهد عدلي قدروداغي.

به رهه مه کانی دیکه ی ماموّستا برازایه ته و ، ئیسته یش نه چوه بچینت و بابده ینه وه به کانی دیکه ییر و زه دا، و سه روه ری نهم لایه نه له کیس خوّمان نه ده ین ، چونکه نهم روّ بی یا سبه ی که سانیک ده بن، وه ک شیاویه تی ریّز له ماموّستا بگرن، و نه مانه و زیاتریشی بوّ بکه ن .

دووهم: بهشیکی دی لهقهرزدانهوهمان بۆمامۆستا فریاکهوتنی پاشماوهی شوینهواره کانییهتی، بۆ ئهمهیش چهند ریگایهك ههیه :

 ٩. يه كينك له رهوشته بهرزه كانى مامؤستا وهفاى بۆ هاوه لآن و دۆستان و ئهو كهسانه بوو، كه له كوردستاندا، به شيّوهيدك له شيّوهكان ناسيوني، ئهمهيش لموهدا رهنگدهداتهوه کهمامزستا نهوماوه دورودریژهی له بدغداد بوو، نهو هاوهان ودوستانهی لـهبير نەچووبوو، كۈردستانى فەرامۆش نەكردبوو، گەلىي جار لـەخزمەتىيا بووم يەكيّكى خەڭكى سليمانى ئەھاتە خزمەتى ھەواڭى دۆست و مامۆستا وناسراوانى ليتهپرسى، وادهبوو ئهو كهسه عهرزى دهكرد : فلأنهكهس كۆچى دوايى كرد ، ئيتر مامۆستا دواى خدفه تخواردن و خویندنی (إنا لله وإنا إليه راجعون)، دهستی دهدایه نووچه کهی و پهرهیهك كاغهزی بهله بی دهستی و په نجه كانی ده گرت و ههربه دهم قسه كردنیشه وه لـه گـهـلّ ميوانه كانيـدا كه كـهم وادهبوو ژووره كـهـى بـيّ ميوان بيّت ، نامهيه كـى زوّر جوانى پرسدنامدی بز کدسوکاری ئهو کۆچکردووه دهنووسی ، ئدمه جگه له دهیان نامدی كۆمەلايەتى و چارەسەركردنى كيشهو گرفت و ناكۆكىي نيوان كەسان وتایفدوهۆزهکان ، که بهخدتهجوانهکدی خوی بزی نووسیون، و بزی ناردوون، و يه كينك لدو لايهناندى وهفا بر ماموستا كهمن بيرم لينكردووه تدوه، كو كردندوهى نامەكانىيەتى.

ئیسته یش له ئاستی خومه وه هدر له سهر قسه ی خومم و به هیوام به یار مه تی خوا ئه و پروژه جیبه جی بکه م، و داوا له هه موو دوستان و ماموستا دوستان و ، خوشه و یستانی

ده کدم، هدر کدس نامدید کی لدلایه بۆمانی بنیری، تا ئدو (گدنجیندی وهای)ی مامؤستا له لمناوچوون رزگار بکدین.

لایدنیکی دی له ژبانی ماموستادا کوروکومدلی حوجره کهی بوو ، کهدوای تدواوبوونی دهرسدکانی دهبوو، به دیوهخانیکی گدرمی کهم وینه، و ندو حوجرهیدی که هدمیشه دهرگای بز هدموو کهس باز و والا بوو، نهگدر لهبری مامؤستای مودهرریس کهسیکی دی بووایه، دهبوو پاش گوزهرانی دوو سی پرسگه ، نهوسا یه کینك که بیدوی بیبینی، بیگهیشتایه تی، نه و حوجره دوای دهرس، كۆری ههموو بابه تیکی به سوود و خوش بوو، یه کیک بو پرسیاری شهرع و داوای فه توا ده هات، یه کیّك بر باسی ئدده بی و زانینی مانا و مهبه ستی قهصیده یه ك یان شیعریّکی شاعیریّکی كورد دەھات ، يەكىك لەرشتەى باوبايىرى كۆنىدا ھەندىك سەرەداوى لەدەستدا بوو، هاتبوو مامۆستا بۆي بدۆزېتەوە، يەكىك نەخۆشى ھىنابوو، بۆ لاي دكتۆر، ھاتبوو مامۆستا رينومايي بكات ودوعاى خيريشي بۆ بكات ئەمانەو ئەوانەو چەندىنى دی ، جگه لهوهی ههرکهسی له کوردستانهوه بچوایهته بهغدا، و زیارهتی شیخ عەبدولقادرى گەيلانىي بكردايە، ئەگەر زيارەتى مامۆستاى مودەريسى نەكردايە زيارەتەكەي شيخ عبدالقادرى بەدللەوە نەدەنووسا ئەم كۆر وكۆمەلانە گەرم دهبوون و، قسه قسهی راده کیشاو ، دهریای بیرهوه رییه کانی ماموستا ده جوشاو ، شەپۆلىي يادگارەكانى بەرەو بنارى ھەورامان و، ملەگاى چنار و، خانەقاكانى بيارە، و تدويّلُه، بازرهقهيان دهبهست، سهرگوزهشته گهلي وههايان ليّ بهرجهسته دهبوو ، ئەگەر تۆمار بكرايەن ، سەربەسەر بە تەلأو گەوھەر بۆ ميژووى كورد ھەرزان بوون، دیاره ئدو کاتاند ئدواند ندکران، بدلام گرمانم لدوهدا نیید، سددان کهس هدن، دوای ئەرە بەشدارى ئەر كۆرو كۆمەلانە بورن، ھەركەس بەش بەحالى خوى بەھرەمەند بووه، و دانهیهك یان زیاتر گهوههر، و مرواری لهوانهی له دهمی پیروزی ماموّستا كدوتووندتد خوارەوە ھەڭگرتووەتدوە.

جا پیش ندوه ی ندواندی له سنگی ندو که سانه دان، بچنه سکی خاکه وه، وه ک نه واندی له سنگی مامزستادا بوون ، هه ولنی کو کر دنه وه یان و یه کخستن و بابه تبه ندییان بدریّت ، به مه ش به شیّك له گه نجینه ی دیوه خانی مامزستای موده ریس ده خریّته سه ر خدرمانی که له پوور و شوینه واری مامزستای موده ریس .

دوا خال دوای کوچی دوایی ماموستامان، نیمه وجیهانیش، ماموستا له رینگدی دانراوه کانییه وه ده ناسین، و یادی به زیندوویی له دل و دهروون و کورو کومه لماندا دهمینیته وه، همموویشمان ده زانین، دانراوه کانی ماموستا له و جوره دانراوانه نین که به جاری که به جایکردن و خویندنه وهیان کاتیان به سه ر بچیت و خوینه ر کاری پییان نهمینیت، به لکو دانراوه کانی روز به روز گهشاوه ترو زیندوو تر دینه پیش چاوو پیویستی به نام ده بین نهوه تا ده بینین گهلیک له و به رهه مانه یه کجار چاپ ده کرینه وه، و خه لکیش زیاتر به دووایاندا ده گهرین.

سه رگوزه شته ی چاپکردنی به رهدمه کانی کتیبینکی سه ربه خوّی ده ویّت، که م که سیش به نه نه ندان له نزیکه وه نه و سه رگوزه شته ده زانیّت ، ماموّستا ناواتی گهوره ی چاپکردن و بالاوکردنه وه ی کتیبه کانی بوو ، به لاّم ناماده یش نه بوو منه تی که س هه نبگریّت، بو نه رکی له چاپدانیان، هه ر نه مه یش بوو و ایکرد له من که دلسوّزانه و ، بی ته مای پاره و پرول ، نه و ره نجه ی بو به به گهلینجار ده یفه رموو: نه وه ی تو بوت کردووم، کوره کانم بویان نه کردووم ، به لام که سانیکیش بوون، و ایان ده زانی ماموّستا می ده گریوی ؟

ببورن لهم قسه زيادهم، تهنها له بهر ميروو كردم!

⁽١) واته، مامزستا محدهد عدلي قدرهداغي.

هدر لدبدر ندوه برو، که ماموّستا زوّر بدتدنگ دانراوه کانییدوه برو، وهسییدتنامهی بوّ نووسیم، دهربارهی چاپکردندوهی بدرهدمه کانی دوای خوّی، و ندو وهسییدتنامهید، له لام پاریّرراوه.

لـ د رووهوه، یهك یادگاری ماموّستام لایه، وهك نهمانهت دهیگیرمهوه:

دوای رووخانی رژیم و ، هاتنه وهم بر سلیمانی، ماموستا (نه هدی نه نیری) سه ردانی کردم، و گوتی : ماموستا مه لا ره حیمی ده مه یه وی، خاوه نی (ئینتشاراتی کوردستان)، له (سنه)، کتیبه کانی ماموستا جاپ ده کاته وه، و ئاماده یه وه ك ما فی چاپ کردنه وه، شتیك پاره بداته وه به ماموستا، منیش دوای ئه وه ی چووم بر به غدا، و چوومه خزمه تی ماموستا، و باس و مه به سته که م وه ك خوی عه رز کرد، فه رمووی: کتیبه کانی من چاپ ده که نه وه ؟

عەرزم كرد: بەلنى

سىّ جار فەرمووى : ئۆخەى ، ئۆخەى ، ئۆخەى!

دوایی فهرمووی: نهوه للا هیچم ناوی، پیّیان بلّی: کی چاپیان ده کاتهوه، با چاپیان بکاتهوه، به مهرجیّك دهستكارییان نه کات، و هیچیان لیّ نه گوریّت!

لیّره دا پیّشنیازی نه وه ده کهم له کوردستاندا ده زگایه ك به ناوی (ده زگای ماموّستا مه لا عدبدولکه ریمی موده ریس) دایمه زریّریّت، نه رکی نه وه بیّت، سه رجه می به رهه مه کانی ماموّستا به شیّوه یه کی پوخت و ریّك و پیّك و زانستییانه چاپ بکاته وه، و به یه ك ریز و ده ور، و به رگی قه شه نگ، و شیاوه وه، بخرینه وه، کتیّبخانه ی کوردی، و به رده ستی خویّنه رانی گه له که مان.

دامستسانسی هیجری تسسسز، شهرحی بسسسه دهفته ر ناکری پیت دهلیم چزنسسه ا تسه گهر چاوم بسسسه چاوت کسسه و تهوه!

"بسم الله الرحمن الرحيم"

الحمدالله الذي علم الإنسان مالم يعلم، والصلاة والسلام على الرسول الأكرم، محمد الهادى الى المنهج الأسلم، وعلى آله وصحبه وأتباعه المهتدين بهديه الأقوم.

و بعد: فهذه رسالة وجيزة في علم النحو، سميتها (مفتاح الآداب)، لِفتحها أبواب العلم بقواعد الِأعراب، ورتبتها على مقدمات وخمسة أبواب، نرجوا بها الوصول أِلَى المأمول بتوفيق المعين الوهاب.

"بهناوی خوای گهورهو میهرهبان"

سوپاس بو نهو خوایهی که مروّقی فیره شتیک کرد، که نهیدهزانی ،وه صهلات و سهلام لهسه ریخهمهدی ریزدارموحه مهدی این که ریپیشانده ره، بو ریبازی سهلامه تی، که نیسلامه، وه لهسه ر شوینکه و توانی و هاوه لانی و که سوکاری نهوانهی که هیدایه تی به هیزیان و هرگرت.

﴿ پوخته یه ك ده رباره ى (بسم الله الرَّحْمَن الرَّحيم) ﴾:

له سهر کهسرهی پیتی"باء"زانای زمانزان سیبهوهیهی پینی وایه، له بهر ئهوهی کهعهمه لی "باء" ههمیشه مهجرورکردنه، ههر لهم پووهوه بائه که کهسرهی له ژیردا دانراوه، تا لهگه ل عهمه له کهیدا هاوپیک ببیتهوه، و زانای گهوره "مبرد"یش پینی وایه، که کهسرهی بائه که لهو پووهوهیه که پیتی "باء"، لهو پیتانهیه که به "نوات الیاء" ناسراون، واته: "باء" له ئهسلاا "بی" بووه، که "یاء"حه زفکراوه، و دواتر کهسره که موناسه به تی له

گهل"یاء"دا ههیه، و گونجاوه له گهلیدا له جینی یائهکهدا ماوهتهوه، بیر مانای "باء" زانایان پیّیان وایه، که مانای "حهقیقی: راستهقینه"ی"باء" بریتی یه له (الصاق: پیّکهوه لکان)، به لام لیّرهدا به شیّوهیه کی گشتی مهبهست مانا حهقیقی یه که ی نی یه، و دیسانه وه له سهر مانا مهجازی یه کهیشی راجیایی ههیه، ههندی له زانایان رایان وایه که "باء" له (بسم الله)دا، بی راستغاثة: پشت پی بهستن) ه، وه یا خود بی (مصاحبة: هاوریّیه تی و له گهلدابوون) ه، و مهبهست له (استعانة) ئهوهیه که ئهچیّته سهر ئالهتی فیعله که، وه ك"کتبت بالقلم"، و مهبهست له "باء"ی موصاحه به نهوهیه که فیعله که، وه ک"کتبت بالقلم"، و مهبهست له "باء"ی موصاحه به نهوه یه که مانای "مم" دیّت، وه ک (و قد دخلوا بالکفر) ای: مع الکفر!

به لأم ژماره یه که زانایان مانای (أستعانة)یان له پیشتر داناوه، چونکه (أستعانة: پشت پی بهستن) زیاتر لیره دا له گه لا ناوه که ی خوای په روه ردگار دا گونجاوتره، ومانایه کی پراوپروپر له سودی هه یه، که چی له موصاحه به که دا نه و مانا جوانه ی لی نافامریته وه.

وه ههندیکی ترده لین: چونکه مهبهست و مهرامی ته واو لیره دا ، سوپاسی خواوده رخستنی به ندایه تی و په رستنی ویی یه ، و داواکردنی یارمه تی و رینوینی یه لهزاتی خوای په روه ردگار، بییه ئه م کاره گهوره یه که له چوارچیوه ی (بسم الله الرحمن الرحیم) دا جینی بین ته وه ، پیویسته ئه و "باء" ه ، بی پشت پی به بستنی ئه و زاته بیت له سه رجه م ئه و کارانه دا ، وه لیره دا پیویسته جه خت له سه رئه وه بکریته وه ، که نه وه ی پابورد به لگهیه له سه رئه وه یک اباء "له "بسم الله "دا ، به مانای ئیبتیدایه .

﴿اسـم﴾:

له لای به صری یه کان "أسم" له "سمو" هوه و هرگیراوه ، که مانای "رفعة: بالآیه تی" هه یه ، وه نه سله که ی "یسمو" وه ، چونکه جهمعه که ی "أسماء" ه ، وه ك "قنو" و "أقناء" ، وه نیسمه بچوککراوه که (مصغر) هکه ی ، "اسمی "یه .

و له لای کوفییهکان "أسم" له "وسمة" وهرگیراوه، که به مانای "علامة" دیّت، به لام گوتهی یه که راستتره، چونکه وشهیه که (فاء الفعل) ه کهی مه حزوف بیّت، وه هه مزهی موتته صیلی پیّوه لکابیّت، له زمانی عهره بیدا به کار نه هاتووه، وه ک (صلة)، (وصل)، (عدة)، (وعدة)، و به لگهیه کی تریش ئه وه یه که هه رکات وه رگرتنه که ی له (وسیم) یان، (سمة) هوه، هاتبیّت، که ده بر کات وه رگرتنه که ی له (وسیم) یان، (سمة) هوه، هاتبیّت، که ده بر که حاله تی ته صغیره کهیشیدا هه ر (وسیم) به کار بیّت، له کاتیکدا که له عهره به وه بر ته صغیری (أسم)، (وسیم) نه بیستراوه، به لام بر ته صغیری (عدة)، (وعیدة)، (وعیدة)، (وصل)، (وصیلة) بیستراوه.

﴿الله﴾:

ئهم ناوه پیرۆزه له ئهسلادا (ألاِله)بووه،که ههمزهی دووهمی لهئه نجامی زوّر دوویاره بونه و به دویاره بونه و به کراوه، که مانا پهسه نه کهی پهرستن و سهرسامی (متحیر)بوونه، وه له و پوهوه ماناکهی لیّك دراوه ته وه، که به سخوای گهوره شایه نی پهرستنه، وه عهقل و هزر و لوّژیکی مروّقه کان له ئاستانه ی ئه و زاته دا سهرسامن!

ههندی له زانایان نهم ناوه به عهلهم دادهنین، بز خودای "واجب الوجود"که کرّکهرهوهی سهرجهم صیفاته کانی کاملیّتی یه، وله پیاوچاکانه وه بیستراوه که فهرمویانه: (ألله): ناوی ههره گهورهی خودایه،

چونکه به نگهیه له سهر ته واوی ناوه جوانه کان، و صیفاته بالآکانی په روه ردگار، به لام ناوه کانی تر هه ریه که یان ناماژه به لایه نینک، و پلهیه ک له یله کانی خوای بالا ده ست ده که ن.

وه هەندىكى تر لە زانايان پىيان وايە، كە ئەم لەفزە ھەمىشە مەوصىوفە، و ھەرگىز نابىت (صفة)، وئەم مانايەش بەلگەيە لەسەر عەلەم بوون،واتە:ئەمە لەو بەلگانەيە كە ئاماۋە بە عەلەمبوونى ناوى (ألله)دەكەن،

وه سهرجهم ناوه کانی تری خوای په روه ردگار ده کریّت که ببنه صیفهت، چونکه هه ریه که یان باس له لایه نیّکی دیاریکراوی خوای گهوره ده کهن، به لام ناتوانری که (ألله) به صیفه تدابنریّت، بزیه بز نموونه دروسته بلیّین (ألله العالم): به لام ناتوانری که بگوتریّ: (ألعالم ألله).

﴿الرحمن الرحيم﴾:

زانایان له سهر جیاوازی نیّوان ئه و دوو ناوه، پاجیاییه کی زوّریان ههیه، گرته ی دروست له سهر ئه وه یه (الرحمن)، له (الرحمة) هوه، ، وه رگیراوه، که له زماندا به مانای "ناسکی دل و به عاتیفه بوون "یه وه هاتووه، به ده سته واژهیه کی تر (الرحمة): واته: میهره بانیه كه فه زل و چاكه كاری له گه لدایه، وه خاوه نی (الکشاف): گوتویه تی (الرحمن)، له زمانی عیبری یه كانه و (الرحیم)، له زمانی عاره به و كافره كانی قو پویش له سهرده می نه فامیدا ناوی (الرحمن)یان نه ده زانی، هه روه ك له كپوكی (و ما الرحمن) و ریكفرون بالرحمن)یه وه ده فامریّته وه.

وه ههندیکیش لهسه رئهوهن که لهفزی (الرحمن)عهرهبی یه، بهلام له تهوراتدا باس کراوه، وه گیردراوه ته وه عهبدوللای کوری سهلام پرسیاری له پیغهمبه ر (صلی الله علیه وسلم) کرد، گوتی: نهی پیغهمبه ری خوا (صلی

الله علیه وسلم)، ئیمه ناوی ره حمانمان له ته وراتدا زوّر خویندو ته وه، به لام له قورئاندا که متر ها تووه، ئیتر ئه م ئایه ته نازل بوو:

﴿قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَانَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَلاَ تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلاَ تُخَافِتُ بِهَا وَأَبْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلاً (الاسراء :١١٠) ﴿ پِيْيان بِلِّي: لهنزاو دۆعاكانتاندا ئەگەر ناوى پيرۆزى (الله) بەرن، و يان هاوار به هەر يه كي له سيفه ته پيروزه كاني ئه و بكهن، بن نموونه: وهك (الرحمن) ههر يهكه، و قهبووله، جا ئيوهش به ههر ناوو سيفهتيكهوه، لهو ناوو سيفهتانه بۆخۆى ديارىيكردوون، دەتوانن داواى لى بكەن و ھاوارى بۆ بەرن ، چونكە ناوی پیرۆزی خوا زۆرن، ئەم دوانەیش: (الله، الرحمن) ھەر لەوانن، لە كاتى خویّندنی قورئاندا به تایبه له نویّژهکانتدا دهنگ بهرز مهکهرهوه، و مەقىرىنە تا قورەيش نەبىستن و جنيو نەدەن بە دىنەكەت، زورىش ھيواش و نزمى مهكه، به لكو له سه رخل به، و به شيوه يهك بيخوينه كه ئهوانه له پشتهوهن گوييان ليبيت، له نيوان ئهو دوو حالهتهدا ريكايهكي مامناوهنديي و لهبار بن خنرت رهچاو بکه (۱۱۰)﴾، واته:ئيتر بهناوي(الله)وه بخوينن، يان بهناوی (الرحمن) مهوه، ئهم دوو ناوه ههردوکیان تایبهتن به خودا.

و کهسانیکیش گوتویانه که (رحمن)صیغه ی موباله غهیه ، و به اله به اله در مویه تختی در فراوانی ، وه له پیاو چاکیکیشه وه گیردراوه ته وه که فه رمویه تی الرحمن!! ناویک تایبه ته برصیفه تیکی گشتی ، واته ، (الرحمن) : ناویکه که به کار هینانی بر غهیری خوای په روه ردگار نابیت ، چونکه تیایدا میهره بانیی و په حمه ت بر سه رجه م بونه و هر ده فامریته وه ، و صیفه تگه لیکی وا پر مانای له خوگرتوه ، که ته نها بر زاتی په روه ردگار ده بن .

وه (الرحیم): ناویکه که لهفزه کهی گشتی یه، به لام ماناکهی تایبه واته: ناویکه که به کارهینانی بن غهیری خوای پهروه ردگار دروسته، چونکه به لگهیه له سهر صیفه تیک که به سنورداری له ههندی به نده و دروستکراودا ههیه، به لام به مانا فراوانه کهی که نهوپه پی میهره بانی نواندنه، تایبه ته ته نه به زاتی پهروه ردگاره وه .

* مُيعرابي (بسم الله الرحمن الرحيم):

ب: حەرفى جەر،

اسم : أسم مجرور ، جارومجرور موته عه لليقه به عامليّكى مقدره ، (شاراوه) وه، كه (ابتدا)يه, وهو مضاف.

الله: مضاف اليه، و (اسم علم) يشه

الرحمن الرحيم : صيغهى مبالغهن، لهسهر قهولى (أصح) ى زانايانى (نحو) وه (صيفهى مشبه) بهن و مهجرورن،

_ به لى دروسته: وهك چۆن دوو خهبهر و دوو حال له شوينى يهك دين.

وه لهسهر تيعرابي (الرحمن الرحيم)، چهند رايهك ههيه:

أ:ههردوكيان مهرفوعن، كه لهم شيوازهدا دهبنه خهبهر، بن موبتهدايهكى مهحزوف، وهك: (هو الرحمن، و هو الرحيم).

ب: هه ردوكيان مه نصوبن، كه لهم كاته دا مه فعولن، بن فيعليكى مه حزوف وهك: (أعنى الرحمن، و أعنى الرحيم).

^{*} ئايا دروسته دوو (صفة) له شوين يهكترى بين؟

ج: هەردووكيان مەجرورن، كە لەم شيوازەشياندا، دەبنە صيفەت بۆ(ألله)، كە مەوصوفەكەيە.

پاشان: نهمه پهیامیکی کورته، له زانستی نه حودا، وه ناوم نایه، (مفتاح الآداب) بو نهراه که دهرگاکه رهوه ی نهو زانسته بینت، که له خوگری یاساکانی نیعرابه، و تهرتیبم کرد، له سهر چهند پیشه کیه ک و پینج باب، و له خوای گهوره دا واکارین، که بگهین، به مههه سته کانمان، به پشتیوانی پهروه ردگاری یارمه تیده رو به خشه ر.

﴿أما بعد﴾:

أما بعد: لهنهسلاا له سهر شيوازي مهمايك من شيء فبعد الحمد والصلوة" بووه، که هائه که کراوه ته ههمزه، چونکه، (هاء)و(همزة)مه خره جه کانیان له یه کتره وه نزیکن، وه ههمزه یان له سهره تادا دانا، و میمه که له میمه که ی تر ئيدغام كرا، و بوويه "أما"، وه له بهر ئهوهى كه "أما" له حهرفه كانى شهرته، و پێویستی به دوو جومله ههیه، که جوملهی یهکهم به شهرتیة، و دووهم به جهزائية ناوزهد دهكرين، به لأم شهرتي "أما" له سهر شيوازيك له شيوازهكاني حهزف ليرهدا حهزفكراوه، و بزيه "يكن من شيء "حهزف كرا، و بوويه (أما فبعد): جا"بعد"، ظهرفه، و لهئيسمه الدائم الاضافة الكانه، وه ليرهشدا الحمد والصلوة الموضاف أليه، يه بزى، وه تُهميش له بهر تُهوهى كه له سهره تاى الخطبة الحاجة الكهدا، هيناى ليرهدا حهزفي كرد، جا كه موضاف أليه، يهكهى حهزف بوو، بوویه "مبنی علی الضم"، وه به "أما بعد" دهرچوو، وه له بهر نهوهی که چوونه سهری حهرفی شهرت بق سهر فائی جهزائیه قهدهغهیه، وه دهبیّت له نيوان "أما"و"فاء "دا، يهكيك لهو شهش شتهى كه ئيستا باسيان دهكريت ههبیّت، و نیّوانیان بخات، بزیه ئهویشیان حهزف کرد، و دهرهنجام، "أما بعد": دەرچوو. المقدمة الأولى: النحو: أصول وقواعد تعرف بها أحوال أواخر الكلمة من حيث البناء والِأعراب، وموضوعه، أى الأمر الذي يبحث عنه في النحو، الكلمة والكلام. و فائدته: حفظ اللسان عن الخطأ حسب الآداب.

واللفظ: صوت يعتمد على مقطع من مقاطع الفم، فأن لم يدل على معنى فمهمل، كديز، وإلا فموضوع، كزيدٍ.

پیشه کی یه کهم: نه حو: چهند بنه ماو یاسایه که به هزیانه وه، چونیه تی کوتایی که لیمه یان پی ده ناسریت، له پووری (أعراب و بناء) هوه .

وه باسدکدی واته: ئدو بابدتدی که ندحو باسی لیّوه دهکات (کلمة، وکلام)،، و سووده کدی پاراستنی زمانه له هدله به گویّرهی ندو یاسایانه.

وه (اللفظ): بریتی یه له و دهنگهی که لهیه کیک لهبه شه کانی ده مه وه ده رده چینت، و هده م تیایدا کاریگهره، ئه گهر نه و له فظه بی مانا بوو، نه وا موهمه له، وه ك (دیز) که موهمه ل و بی مانایه، و نه گهر خاوهن مانایو، نه وه، مه وضوعه، وه ك (زید) که خاوهن مانایه، و بی واتایه ك دانراوه.

پیناسهی زانستی ﴿نهحو﴾:

نه حو: بریتی یه له پهیدا کردنی شاره زایی له یاساو ریّسا گشتی یه کاندا ، وه ك نه وه ی که بزانریّت هه موو، فاعیلیّك مرفوعه و هه موو مفعولیّك منصوبه و هه موو مضافیّك مجروره، که به هزی نه و یاساوریّسایانه و چرّنیه تی کرّتایی (أسم و فعل و حرف) مان برّ دیاری ده کریّت، و پیّمان ده ناسریّن.

و كيفية تركيب بعضها مع بعض - ههروهها چۆنيهتى پيز كردنى ووشهشمان بۆ رون دەبيتهوه،

بۆ نموونه:

که (جاء) فیعله ، که خرایه پاڵ (زید)، که أسمه (جاء زید) مان بق دروست دهبیّت، که نهمهش رسته یه کی کرداریه.

وه كه (زيد) خرايه پاڵ (في الدار) (زيد في الدار) دروست دهبيّت ، كه رسته يه كى ناويه.

﴿روشـــه نهحــر ﴾:

لەزمانەوانىدا نەھو، بق شەش مانا بەكار دەھىنىرىت:

أ.بهماناي، (مثل: وهك)، نموونه: "جائني صبى نحوك"، واته: مثلك.

ب. بهماناى ئاراسته، وهك: "ذهبت نحو البيت" واته: جهة البيت.

ج. بهمانای مهبهست، (قصد)، وهك"نحوت نحو زید"، واته: قصد زید.

د. بهمانای جور(نوع)، وهك"هذا الشيء على أربعة أنجاء "واته:أربعة أنواع.

ه. بهمانای ئهندازه گیری، (مقدار)، وهك: "أخذت نحو ألف"واته: مقدار ألف.

و. بهمانای جیکا(موضع)، وهك: "قصدت نحو زید"، واته: موضع زید.

﴿پُوخْتُه يِهُكُ دُورِبَارُوْي پِيْنَاسُهُ "تَعْرِيْفُ"ى، دُرُوسْتُ وَتَهُواوَ ﴾:

ئه وه پیناسه ی نه حو بوو، جا ئه وه بزانه که پیناسه دهبیت به جزریک بخریته روو، که "جامع" و "مانع"بیت، واته: کرکه رهوه ی سه رجه م تاکه کانی ئه و پیناسه یه بیت، وه له هه مان کاتدا "مانم: جله و گیر"بیت،

له وه که نه و شتانه بکاته ده ره وه که له بازنه ی نه و بیناسه به دا جیگایان نابيته وه، په دهسته واژه په کې تر له کاتيکدا که که سيك بيه ريت، پيناسه ي زانستیک بکات، دهبیت به جوریک بیت، که تهواوی بابهت، و تهفرادهکانی ئەو زانستە بگریتەوە، ئەرە سەرجەم ئەر شتانەى كە لە دەرەوەى بازنەى ئەو زانستەدان بيانكاتە دەرەوە، بى نموونە: لە كاتىكدا كە دەلىين: "ألانسان حيوان"، به هيناني" قيد:يهيوهسته"ي "حيوان" سهرجهم تاكهكاني "حيوان" لهم ييناسه يه دا جيكايان دهبيته وه، وه به باسكردني "قيد:يهيوهسته"ى "ناطق" سهرجهم تاكهكاني تر دهردهكرين، و تهنها مرۆڭ له چوارچێوهى يێناسەكەدا دەمێنێتەوه، جا كە دەوترێت:"النحو علم" که بهم "قید:پهیوهسته"یه بیّت، سهرجهم زانستهکان دهگریّتهوه، مه لأم مه "قيد: يه يوهسته "ي "أصول" ئه و ريسايانه ي كه ياسايي نين، و چوارچیوهیهکی تایبهتیان نی یه، دهچنه دهرهوه، وه که وترا"أعرابا، و بناءا"، زانستی صهرفیشی لی دهچیته دهرهوه، وه له پیناسهکهدا جیگای نابيتهوه، چونکه له زانستي صهرفدا باس له ريسا گهليك دهكريت، كه "وَزُن" و "صيغة"ى ووشهكان روون دهكاتهوه، وه بهگويرهى شيواز و هەيئەتى ھەر صيغەيەك تايبەتمەندى ماناكانىشى دەردەكەرن.

سودی زانستی نهجو: سودی دراسه کردن و خویندنی نهم عیلمه ، نهوه یه که زمانمان بپاریزین له هه له ، له کاتیکدا که به عهره بی ده دویین و گرنگتر لهمه له به رئونی که عهره بی زمانی قورئانی پیروز و پیغهم به ریال و الله به رئه وه نه گهر که سیک (فعل و فاعل و مفعول) بزانیت ریک

بخات و ئیعرابیان بکات ئیتر ناکهویّته ناو ئهم جوّره هه لانه وه، و فاعیل به مهرفوعی، و مه فعول به مه نصوبی ده خویّنیّته وه.

وهك رستهى (ضرب زيد) هيچ كات (زيد) لهو شوينه دا به منصوبى ناخوينريتهوه، به لكو مضمومى بو دادهنيت، چونكه دهزانريت كه فاعله و پيويسته مرفوع بيت.

تێبيني:

زور له تامهزرویانی نهم زانسته، ده لین نیمه ههموو یاساو ریساکانی (نحو) ده زانین، کهچی له کاتی قسه کردندا هه له مان هه یه .

له وه لامدا ده لنين :

چونکه له کاتی قسه کردندا ، گوی به سابت کردنی قاعده نحوی یهکان نادات ، و بزیه دهکهوینه هه له وه.

وموضوعه الكلمة و الكلام — ههر زانسته ى باس له شتيك دهكات ، باسى نه حوش (كلمة و كلام) ه ، بريه له سهره تاى كتيبه كه وه ، تاكوتايى (فعل ، فاعل ، مفعول ، جمله، مفرد، مبتدا ، خبر ، حال ، صفه ، تميز)، ئه مانه باس ده كريت ، وه ئه مانه ش يان (كلمة) يان (كلام) ن.

ههندی ده لین باسی نهم عیلمه (ألفاظ عرب) ه ، نهمه ش ههر ههمان قسه یه چونکه ، (الفاظ عرب) یش، یان (کلمة)، یان (که لام)ن!

المقدمة الثانية: الكلمة: لفظ موضوع لمعنى مفرد، وأقسامها ثلاثة، أسم و فعل و حرف، فالِأسم: ما ذَلَّ على معنى بنفسه، (أي: بدون الِأحتياج أِلى كلمة أخرى، تذكر معه)، غير مقترن بأحد الأزمنة الثلاثة، كزيد، و علم، و عالم، و علامته قبول الجرّ و التنوين ولام التعريف، نحو: الكتاب في يد أمين، و أسناد شيىءٍ أليه، نحو: زيد فاضلّ.

پیشه کی دووهم:

پیّناسهی کهلیمه: بریتی یه لهو لهفزهی که لهدهمهوه دیّته دهری، وه دانراوه، بوّ مانایه کی موفرهدی غهیره موره ککهب.

كەلىمە سى بەشە:

(الأِسم): ئەرەپە كە لەخودى خۆيدا واتايەك دەگەيەنێت.. واتە پێويستى بە كە لىمە يەكى تر نى يە، كە لەگەلێدا باس بكرێت، وە ماناكەى پەيوەست نى يە، بەيەكێك لەكاتەكانەوە، وەك (زيد ، علم، عالم) كە (زيد) لەفزێكە لەدەم دێتە دەرێ وە دانراوە بۆ مانايەك، و مورەككەب نى يە، وەك (خمسة عشر) لەفزێكە لەدەم دێتە دەرێ، وە دانراوە بۆمانايەك، و مورەككەب نى يە، وەك (خمسة عشر) وە يەيوەست نى يە بەكاتەوە.

وه نیشانه کانی ئیسم ئهوه یه، که (جر ، تنوین) ئه لف و لامی ته عریف، وهرده گریّت، وه ك (الكتاب فی ید أمین) که (کتاب) ئه لف و لامی له سهره،و(ید) جه ری چووه ته سهر، (أمین) ته نوینی که سره ی وه رگر تووه، وه ناوه که ئیسنادی ده دریّته پال وه ك (زید فاضلٌ) که (زهید) موبته دایه، و (فاضلٌ)، خه به ره، که فه زل وریّزداری ئیسناد دراوه ته وه لای (زید)و دراوه ته یالی.

والفعل: ما ذلَّ على معنى بنفسه مقترناً بأحدها، وهو فعل ماضي، كضرب، ومضارع كيضرب، وأمر كأضرب، وعلامة الماضي لحوق تاء التأنيث الساكنة به، نحو: كتبت، وعلامة المضارع دخول السين، وسوف ولم ولمّا، نحو: سأجتهد، وسوف أنجح، ولم أكسل عن أداء واجبي، ولما أدرك مطلوبي، وعلامة الأمر، فهم الطلب منه، وقبول ياء المخاطبة، نحو: أكرمي أمّك، واحفظي دينك.

وه فیعل: نهوهیه، که دهلالهت بکاته سهر مانایه و پهیوهست بیّت، بهکاتیّکهوه، که یان (ماضی)یه، وه وه (ضرب) یان موضاریعه وه وه (یضرب) یان نهمره، وه وه (أضرب) وه نیشانه ی فیعلی ماضی، نهوهیه که (تاء التأنیث الساکنة)ی دهچیّته سهر، وه وه (کتبت) وه نیشانه ی موضاریع نهوهیه که (سین) ی دهچیّته سهر وه وه (ساجتهد)، و (سوف) ی دهچیّته سهر وه وه (ساجتهد)، و (سوف) ی دهچیّته سهر وه وه (لم اکسل من اداء واجیی) و ($\bar{\mathbf{l}}$)ی دهچیّته سهر وه وه (لم اکسل من اداء واجیی) و ($\bar{\mathbf{l}}$)ی دهچیّته سهر وه وه (لم اکسل من اداء واجیی) و ($\bar{\mathbf{l}}$)ی

وه نیشانهی فیعلی (نهمر)، نهوه به که داخوازی و داواکاری لیّوه تیّدهگهین، وه (یاء عاطب)یی، دهچیّته سهر، وه (اکرمی أمّل واحفظی دینك). نیبن مالیك دهلیّت:

بِتَا فَعَلْتَ وَأَتَتْ وَيَا افْعَلِي وَنُونِ أَقْبِلَنَّ فِعْلٌ يَنْجَلِي

١ – قبوله التاء المتحركة ، نحو : ذَهَبْتِهُ.

٢- قبوله تاء التأنيث الساكنة ، نحو : ذَهَبَتْ ، ونِعْمَتْ ، وبفُسَتْ .

٣- قبوله ياء المخاطبة (ياء الفاعلة)، نحو : اضْرِبِي ، وتَضْرِبِينَ .

٤ - قبوله نون التوكيد الثقيلة ، والخفيفة . فالثقيلة ، نحو قوله تعالى : ﴿ لَمُحْرِجُنَّكَ يَكُشُّعُيُّ ۗ .

والخفيفة ، نحو : اذهبَنْ ، وكما في قوله تعالى : ﴿ لَنَسْفَعُمَّا بِٱلنَّاصِيَةِ ﴾ .

ولم تظهر النـون في ﴿ لَنَسْفَعًا ﴾ لأن الألـف فيهـا بــدل مـن نــون التوكيــد ، كمــا في قولــه تعــالى :

و وَلَيَكُونَا مِنَ الصَّنغِرِينَ ﴾.

والحرف: ما ذَلَّ على معنى بغيرها، نحو: قد حان وقت العمل، وعلامتها عدم قبول شيئ من علامات أختيها.

والكلام، هو اللفظ المركب المفيد فائدة، يحسن السكوت عليها المقصود لذاته، نحو: (الله خالق كلّ شئ)الرعد. ٦٦، وميّزالله الأنسان بالعقل.

والكلم: ما تركب من ثلاث كلمات، نحو: قد قام خالد.

والجملة: هي المركبة من كلمتين مفيدة، نحو: قد قام، أو لا، نحو: أِن قامُ.

وه حدرف نموهید، که به پالپشتی غمیری خوّی واتادار دهبیّت، وه ك(قد حان وقت العلم) که (قد) حدرفه وه نیشاندی حدرف نموهید، که تایبه تمدندید کانی نیسم و فیعل وهرناگریّ.

(الکلام): ئەولەفزەيە كە (مركب)، و موفرەد نى يە، وە بەسوودە، و بيدەنگى دەبەخشيت، وه (الكلام): ئەولەفزەيە كە (مركب)، و موتەكەللىم بە مەبەستى خۆى دەرى برى و قسەى (نائم: خەوتو)، (ساھى: ھەللەكەر)نەبيت. وەك:

(الله خالق كلّ شئ) كه خوا فهرموویهتی: و لهفزه و موره ككهبه و بهسوده، و كهس قسه ناكات، بهبیستنی نهو كهلامه، و بیده نگی ده به خشی و قسمی (العیاذ بالله) (نائم: خهوتو)، یان (ساهی: هه له كه ر) نی یه، وه (كلم) نهوهیه، كه له دوو كه لیمه ی موره ككه بی به سود یی که اتبی، وه ك از قد قام)، یان بی سود بیت، وه ك: (أن قام).

* كەلىمە سى بەشە: ئىسم، فىعل، ھەرف:

أِما "تَغْمَلْ" و"تُغْمَلْ" أو "تَغْمَلْ" و"لا تُغْمَلْ" أو "تُغْمَلْ" و"لا تَغْمَلْ" أو "لا تُغْمَلْ" و"لا تُغْمَلْ".

۱-"تَعْمَلْ وتُعْمَلْ": کهلیمه عامیلیش دهبیّت و دهبیّته "مهعمول"یش، وهك فیعلی موضاریعی "یضرب" که عاملیش دهبیّت، وه دهشبیّته "مهعمول" به هرّی حوروفی جازیمه و ناصیبهوه، وه یان، وهك "اسم فاعل واسم

مفعول" که دهبنه "فاعل و نائب فاعل"، وه ههروهها به هزی حهرف جه پ، و عهوامیلی ناصیبه وه دهبنه "مهعمول".

۲- "تَعْمَلْ ولا تُعْمَلْ": هەندى جار كەلىمە عەمەل دەكات، كەچى نابىتە "مەعمول"،
 وەك حوروق ناصىيبەى "أن، لن ، كى، إذن"، وە حوروق جازىمەى وەك: "لم ،لما، لام
 الامر، لاء النهى، أن شرطية" كە ئەمانە عەمەل دەكەن و نابنە مەعمول، وەك:

"أن يضرب"، كه "أن"، "يضرب "ى مهنصوب كردووه، كهچى خۆى ناكريته مهعمولى شتى تر.

۳- "تُعْمَلْ ولا تَعْمَلْ": هەندى كەلىمە دەبنە مەعمول، كەچى نابنە عامىل، ئەمانەش وەك ئەسمائى موتەمەككىنەى جامىدە، وەك "زىد، عمرو، تقى، حسن" ئەمانە كە دەبنە مەعمول كەچى عەمەل ناكەن.

٤—"لا تَعْمَلْ ولا تُعْمَلْ": هەندىك كەلىمە نە دەبنە عامىل، نە دەبنە مەعمول، وەك: حوروق عەطف، وەك: "واو، ثم، لكن،(الـ)ى، تعريف "وەك (الرجل)و حوروق ئىستىفهامى، وەك: (أ، هل) كە نە دەبنە مەعمول ونە دەبنە عامىل.

﴿ هَرِي حَامِسِ كَرِدِنِي كَالِيمِهِ لَهُ سَيِّ بِهِ شَدَا﴾:

هۆى حەصىر كردنى كەلىمە لە سى بەشدا، لە رووى هىنانى "بەلگە:دلىل" موميە، كە ئەوانىش "الدلىل النقلى"، " الدلىل ألاستقرائى"، "الدلىل العقلى "ين.

\"\" الدلیل النقلی": پیشه وا عهلی کوپی نه بوتالیب که خوّی دانه ری سه ره تای زانستی نه حوه، دهگیرنه وه که به "نه بولنه سوه دی دوئلی" گوتوه: که لیمه سی به شه: "نیسم، فیعل، حه رف".

۲-" الدلیل الاستقرائی": زانایان و زمانزانانی تایبهت بهم زانسته مهرچی لهمچهکان وجیّگا جوّراوجوّرهکانیان پشکاندووه، لهم سی جوّره زیاتریان نهدیوه، و نهدوزیوهتهوه.

۳-" الدلیل العقلی":بههنری ئهوهوه که کهلیمه یان دهلالهت ناکاته سهر مانایه کی سهربه خنر، به لام سهربه خنر، که ئهویش حهرفه، یان دهلالهت دهکاته سهر مانایه کی سهربه خنر، به لام

پەيوەست نى يە، بە يەكتك لە سى كاتەكەوە "ماضى، مضارع، مستقبل" ، كە ئەمەشيان ئىسمە.

وه به دهسته واژه یه کی تر ئیسم که لیمه یه که که ماناکه ی له مه دلوله که یدا سه ربه خوّیه و دیاره، وه "زمان: کات"، به شی مانا و مه فهومی ئیسمی پیّوه نی یه، وه که: "رجل، کاتب"، بوّیه ئه و وشانه ی که بیّ یه کیّک له کاته کانن، به لاّم سه رجه می ووشه که بیّ سه ر تاپای کاتیّکه، وه که: "أمس، ألان، غدا"، ده گریّته خوّ، وه هه روه ها ئه و ووشانه ی که پهیوه ستن، به یه کیّک له کاته کانه وه، به "عرضا "نه ک"وضعا"، وه که: "أسماء الافعال"، "أسم فاعل"، "أسم مفعول" ... و هند.. ئه مانیش له پیّناسه ی ئیسمدا جیّگایان ده بیّته وه، سه ره دوه ام له پیّناسه ی ئیسمدا فیعل به گشتی ده چیّته ده ردوه، هه ر چه نده له مانای پهیوه ست بوون به کاته وه دارند رابیّت، وه که: "نعم" و" بئس" ه، چونکه نه م فیعلانه ی مه دح، و زمم له رووی "وضع: دانان" هوه، پهیوه ستن به کاته وه.

﴿تايبهتمهندييهكاني ئيسم﴾:

ئىسىم خاوەنى چەند تايبەتمەنديەكە،كە ئەوتايبەتمەنديانە لە غەيرى ئىسمدا بەكارنايەن:

۱ - یه که م تایبه تمه ندی ئیسم "جر"ه، واته: ئیسم مهجرور ده بینت، وه پینویسته ئه وه ش بزانریّت، که خودی جهر سی به شه:

أ: مهجروربوون به حدوقى "باء"، مهجروربوون به هزى ئيضافه كردنى تائدوه، مهجروربوون به هزى ئيضافه كردنى تائدوه، مهجروربوون به هزى "شويّن كهوتن:متابعة".وهك"بسم الله الرحمن الرحيم"، كه "أسم" تيايدا مهجروربووه، به هزى حدرقى "باء"هوه،وه" الله" تيايدا كه لهفزى جهلالهه، مهجرور بووه به هزى ئيضافهوه،وه " الرحمن الرحيم"يش، مهجروربووه به هزى "شويّن كهوتن:متابعة"اهوه.

۲ - یه کیّکی ترله تایبه تمهندی یه کانی ئیسم ئهوه یه که دهبیّته مونادا: وهك: "یازید"، "یاعبدالله".

٣- ئەلف ولام"أل": كەمەبەست پنى ئەلف ولامى تەعرىفە، وەك: "الرجل".

٤ - يەكىكى ترلە تايبەتمەندى يەكانى ئىسىم تەنوينە، وئەمىش چوار جۆرە:

أ: "تنوين التمكن ": ئەوەيە كەدەچىتە سەر ئىسمى مونصەرىف.

ج: "تنوين العوض": كه نهميش سي جوره:

*" عوض عن أسم محذوف":هاتني له جياتي ناويكي حدوف كراو،

"و سخر الشمس والقمر كل يجرى ألى أجل مسمى"، واتة: " كل واحد منهما"،

كەلەم نمونەيەدا لەفزى" كل"لە گەل تەنوينى رەفعەدا ھينراوه،بۆيە"بدل"ه،لەجياتى "واحد منهما"، كە ئىسمىكى مەحزوفە.

*" عرض عن الجملة": هاتني له جياتي رستهيهك:وهك تهنويني "حينئذ"،

له غونهى "وأنتم حينئذ تنظرون"، واته: "حين أذا بلغت الروح الحلقوم "بووه.

*" عوض عن حرف محذوف": به هاتنی له جیاتی حهرفیکی حهزف کراو، وه ك"جوار"، كه له ئه صلدا

" جواری "بووه. که یائه کهی حهزف کراوه، وهلیزه دا تهنوینه که جینشینی حهرفه حهزف کراوه که یه.

د: "تنوين المقابلة":كه دهجيّته سهر جدمعيّك كه"أت"ى، پيّوه بيّت.

وهك: "مسلمات".

ه- يدكيكى ترله تايبه تمهندى يدكانى ئيسم موسهننا بوون وجهمع بوونه،
 وهك: "الزيدان"، "الرجلان"، " الزيدون"، "الرجال".

* * * * * *

وهي "أي: الجملة"، أِمّا أِسمية، أِن كان صدرها أِسماً، نحو: زيد عالم، أو فعلية، أِن كان صدرها ظرفاً، نحو: في أِن كان صدرها ظرفاً، نحو: في المدرسة المد

المقدمة الثالثة: المعرب: ما أِختلف آخره، بأِختلاف العوامل لفظاً، نحو: جاء بكرّ، و رأيت بكراً، ومررت ببكر، أو تقديراً، نحو: جاء الفتى، ورأيت الفتى، ونظرت ألى الفتى، فأِن آخر الفتى ألفٌ، وهو لا يقبل الحركة، فتقدر وتفرض عليه.

وه بزانه، رسته، یان ئیسمییهیه، وه ای (زید عالم) چونکه به (أسم) دهستی پی کردووه، وه برانه، رسته، یان خردووه، وه کردووه، وه کردووه، وه یان فیعلی یه، وه ای (قام بکر) چونکه به فیعل دهستی پی کردووه، یان (ظرفیه)یه وه ای المدرسة المدرس)،چونکه به (ظرف) دهستی پی کردووه، پیشه کی سینیهم: (معرب) ئهوهیه، که کوتاییه کهی له پرووی له فزه وه ده گورینت له کاتی چوونه سهر عهوامیله کاندا، وه ای (جاء بکر) که (بکر) مه ضمومه، و (رأیت بکراً)که (بکراً) مه نصوبه، وه (مررت ببکر) که (بکر) مهجروره، یاخود له (تقدیر)دا، ده گورین، وه ای (جاء فتی) که له ته قدیردا مه نصوبه، وه (نظرت الی الفتی). که (فتی)له ته قدیردا مهجروره.

كه لدم سي غونهيددا:

کوتایی (فتی) ئدلفه، و حدره که وهرناگری، به لکو ته قدیر ده کری، که مه پفوعه، یان مه خروره، و به سه ریدا ده سه پینری، که ئه وه یه.

والمبنى: ما لم يختلف آخره، باختلافها، لا لفظاً، ولا تقديراً، بل محلاً، نحو: جائني هؤلاء، ورأيت هؤلاء، ونظرت إلى هؤلاء، فإنّه لا مانع عن الاعراب، في آخره أعني الهمزه، بل في نفس الكلمة، لأنا ما سمعنا من العرب، من يغير هذا اللفظ، عند أختلاف العوامل، فعلمنا أنه لا يقبل الاعراب، فنحكم بان أعرابه محلى، أي، أنه لو وضع في محل هذا اللفظ لفظ قابل للاعراب كزيد، أختلف آخره.

(مبنی) ئەوەيد، كە نە لە (لفظ)، و نە لە (تقدیر)دا، ناتوانری كۆتاييدكەی بگۆردری، بەلكوو لە مەحەلدا، بۆی دادەنری، وەك:

(جائني هؤلاء، ورأيت هؤلاء ونظرت الي هؤلاء).

که لههدرسی حالهتی رهفع و نهصب و جهردا، یهك جوّره.

بۆیه مهبنی یه، وه لهکرتایی (هؤلاء)دا که (همزة)یه، و ههمزه نی یه که بووبیته هزی مهنع کردنی ئیعرابهکهی، بهلکو نهفسی کهلیمه که ئیعراب وهرناگری، چونکه ئیمه، له عهرهبهوه، ئهو لهفزه مان نهبیستووه، که بگزردری، لهکاتی چوونهسهری عهوامیلهکاندا، بزیه زانیمان که ئیعراب وهرناگری، بزیه حوکمی ئیعرابی (محلی) بهسهردا دهدهین، واته: ئهگهر له جینی ئهو لهفزه ، لهفزیکی موعره بدابنین، وه ک (زید)، به چونهسهری عهوامیلهکانی ده گزری.

فالِأسم منه معرب، كزيد و عمرو، ومنه مبني كهذا، وهؤلاء، وكذلك الفعل، فإن الفعل الماضي، والأمر مبنيان، وأما المضارع فمعرب، أِلا أِذَا، أِتُصل به نون جمع المؤنث، فيبنى على السكون، نحو: يكتبن وتكتبن، أو نون التأكيد المباشر، نحو: أضربن، ولا تضربن، فيبنى على الفتح، و أمّا الحروف، فَكلّها مبنيّة، أِمّا على السكون، كقد، أو على الفتح كَإِنَّ، أو على الضّم، كمُنذ، أو على الكسر، كجير، بمعنى نَعَمْ.

ئیسم هدندیّکی موعرهبد، وه ل (زید ، عمرو) و هدندیّکی (مبنی)ید وه ك: (هذا ، هؤلاء)، وه فیعلیش هدر واید ، فیعلی ماضی و تدمر ، مدبنی ید ، و موضاریع ، موعرهبد ، وه كاتیّك كد (نونی جدمعی مؤنث)ی چووید سدر ، وه ك (یكتبن و تكتبن ، ندوه مدبنی ید لدسدر سكون ، وه كد نونی تدنكیدی راستدوخوّی چوید سدر وه ك (أضربن ولا تضربن) ، ندوه مدبنی ید ، لدسدر فدتحه ، وه حدرفه كان هدمویان (مبنی)ین ، هدنیّكیان بدسكون وه ك (قد) و هدندیّكیان ، بد فدتحه وه ك (أنّ) و هدندیّكیان بد خدسره ، وه ك (جیر) كه واتای (نعم: بدلیّ) ده گدیدنیّ.

المقدمة الرابعة: أِن النحو دائر على العامل و المعمول والعمل، أي الأعراب. فالعامل: ما أِقتضى حالة مخصوصة لآخر الكلمة.

والمعمول: نفس هذه الكملة.

والعمل: هي الحالة المخصوصة، لآخرها، ومثاله، كتب العباس القرطاس، فكتب عامل لِأقتضائه رفع العباس، ونصب القرطاس، وهما معمولان معربان، أثر فيهما العامل، و أختلف آخرهما به، والرفع والنصب أعراب، وكلّ منهما حالة خاصة تمتاز عن الأخرى.

پیشه کی چواره م: زانستی نه حوز: له ده وری سی شت ده سور ی ته و مه مه عمیل و مه عمول، و عهمه لیاخود (أعراب)، که (عامل) نه وه یه که حاله تینکی تایبه ت به سه رکزتایی که لیمه یه داد دینیت، وه (معمول) خودی نه و که لیمه یه یه که له حاله ته که که داله تینکی به سه ردا دینت، وه عهمه ل. حاله تینکی تایبه تی یه، که له کزتاییه که یدا، دروست ده بینت، وه ك: (کتب العباس القرطاس). که .. (کتب)، عامیله، چونکه (عباس)ی مه رفوع و (قرطاس)ی ،مه نصوب کردووه وه (عباس و قرطاس) مه عمولن و موعره بن، چونه حاله ته که به به به ریاندا ها تووه، و حمره کاتیان گزراوه، وه به (ره فع و نه صب)ه که، ده گوتری (أعراب) وه هه ریه که له مانه حاله تی تایبه تین و له وانی تر جیا ده کرینه و هدایه که

فالأعراب ما أِختلف به آخر الكلمة، بحسب أِقتضاء العامل، وأنواعه أربعة: الرفع والنصب، وهما مشتركان بين الأِسم، والفعل، والجرّ ويختص بالأِسم، والجزم، ويختص بالفعل، وأبوابه ثمانية:

الباب الأول: الأعراب بتمام الحركات، أي أِن الرفع بالضمة، والنصب بالفتحة، والجرّ بالكسرة، والجرّ بالكسرة، والجرّ بالسكون، وذلك في الأسم المفرد، والجمع المكسر المنصرفين، والمضارع الصحيح الآخر، والمنصرف: أسم يقبل الجرّ والتنوين، نحو: جائني رجل و رجال، و رأيت رجلاً أو رجالاً، ومردتُ برجل أو رجال، والذئب يأكل الغنم، ولم يترك عادته، ولن يتركها.

وه ئیعراب ئهوهید، که بههو یهوه کوتایی کهلیمه ده گوری، به گویره ی عهوامیله کان، و چوار جوّره: ره فع و نه نیسم. و (جهزم) تایبه ته فیعل و نه فیعل و نهویشی لههه تایبه ته به فیعل و نهونکردنه و همی لههه تایبه ته به فیعل و نهونکردنه و همی الهها تایبه ته به فیعل و نهونکردنه و همی الهها تایبه ته به فیعل و نهونکردنه و همی اله نه نه به نهوند به نهوند تایبه ته نه نهوند تایبه ته نه نهوند تایی نهوند تایبه ته نه نهوند تایبه ته نه نهوند تایبه ته تایبه ته نهوند تایبه ته تایبه تایبه

الباب الثاني: أن يكون الرفع بالضمة، والنصب والجرّ بالفتحة، وذلك في الأِسم غير المنصرف، أعنى: ما لا يقبل الجرّ والتنوين، نحو: بعث أحمد الى كافة الناس، وصدقت أحمد، وآمنتُ بأحمد.

الباب الثالث: أن يكون الرفع بالضمة، والنصب والجرّ بالكسرة، وذلك في الجمع بالألف والتاء، نحو; تعلمت المسلمات الآيات، فعلّمنها البنات.

باسی دووهم: دهبیّت، ره فع بعضه مّمه و نعصب و جهر به فه تحمییّت، که ندمه ش له نیسمی غمیر مونصه ریف دایه واته: نمو نیسمه ی تعنوین و جهر وه رناگریّ، وه ك (بعث أحمد) که معرفوعه، و له (صدقت احمد) و (آمنت بأحمد)دا، که حاله تی نعصب و جهره ، معفتوحه.

باسی سیّیهم: دهبیّت رهفع به ضه میّه و نهصب و جه به کهسره بیّت، نهمه له جهمعی مؤنثی سالمدایه، وه (فعلمنها البنات) که مهجروره.

له عهواميلي بوركهويدا فهرموويهتي:

وإما ناقص الإعراب، وهو على قسمين: قسم رفعه بالضمة ونصبه وجره بالفتحة، وذلك غير المنصرف، نحو: جاءنا أحمدُ عليه السلام، وصدقنا أحمدُ عليه السلام.

بهشى يهكهم به (ناقص الإعراب)يش ديّت، بهم شيّوازه كه دوو جوّره:

بهشیکیان ئهوهیه که رهفعه کهی به ضهممه بیّت و نهصب و جهره کهی به فه تحه بیّت، که ئهویش (غهیره مونصهریف) دهگریّتهوه، وهك:

(جاءنا أحمد).

و(صدقنا أحمد).

و(آمنا بأحمد).

ئيعرابيي ئەم سى نموونه، وەك ھى پېشوو وايه.

الباب الرابع: الأعراب بتمام الحروف النائبة عن الحركات، أي أِن الرفع بالواو، والنصب بالألف، والجرّ بالياء، وذلك في الأسماء الستة، وهي: أب، و أخ، و حم، و هن، و فم، و ذو بمعنى صاحب، بشرط أن تكون مفردة، لا مثناة، ولا جمعاً، و مكبّرة، لا مصغّرة، كأبي، ومضافة ألى غير ياء المتكلم، وأن تحذف ميم، فم، نحو: جائني أبوه، ورأيت أباه، ومررتُ بأبيه، و جاءني حموها، و رأيت حماها، ومررتُ بخميها، وانكشف هنوه، واستقبحوا هناه، و أمروه بستر هنيه، وجاءني ذو عقل، وعين لي استاذاً ذا حلم، بدل جاهلاً بذي علم.

وَارْفَعْ بِوَاوٍ وَانْصِبَنَّ بِالأَلِفْ وَاجْرُدْ بِيَاءٍ مَا مِنَ الأَسْمَا أَصِفْ مِنْ فَاكَ ذُو إِنْ صُحْبَةً أَبَانَا وَالفَمْ حَيْثُ الْمِيمُ مِنْهُ بَانَا مِنْ ذَاكَ ذُو إِنْ صُحْبَةً أَبَانَا وَالفَمْ حَيْثُ الْمِيمُ مِنْهُ بَانَا أَبِّ حَمِّ كَذَاكَ وَهَنُ وَالنَّقْصُ في هَذَا الأَخِيرِ أَحْسَنُ وَالنَّقْصُ في هَذَا الأَخِيرِ أَحْسَنُ وَفي أَبِّ وَتَالِيَيْهِ يَنْدُرُ وَقَصْرُهَا مِنْ نَقْصِهِنَّ أَشْهِلُ وَهَنُ أَنْ يُضَفَّنَ لَاللَّيَا كَجَا أَخُو أَبِيكَ ذَا اعْتِلاً وَشَرْطُ ذَا الإعْرَابِ أَنْ يُضَفِّنَ لاللَّيَا كَجَا أَخُو أَبِيكَ ذَا اعْتِلاً وَشَرْطُ ذَا الإعْرَابِ أَنْ يُضَفِّنَ لاللَّيَا كَجَا أَخُو أَبِيكَ ذَا اعْتِلاً

الباب الخامس: أن يكون الرفع بالألف، والنصب والجرّ بالياء، وذلك في المثنى، كالرجلين، و ما ألحق به، كأثنين وأثنتين، وكلا و كلتا مضافين، إلى ضمير المثنى، ومثل الأبوين، والعمرين، نحو: الوالدان كلاهما، أمرا الولدين كليهما، بمحافظة العينين كلتيهما، و بأحرّام العمرين، والنظر أليهما كالقمرين.

باسی پیننجهم: دهبینت ره نعه به نه لف و نه صبه و جه ره به (یاء) بینت، که نه مه شه (مثنی)دایه و نه وه ی ده وه ک (مثنی) و که نه ده وه ک (اثنین و اثنتین، و کلا، کلتا)، کاتی که نیضافه کرابن، بوّلای ضه میری (مثنی).

وەك ئىبى مالىك لە ئەلفىدكەيدا دەلىّت:

بالألف ارفع المثنى وكلا أذا بمضمر مضافاً و صلا. كلتا كذاك أثنان وأثنتان كابنين وابنتين يسجسريان.

وهك نمو غونانمى سمرهوه، كه "الوالدان و كلا" ممرفوعن به نملف و "الولدين، و كليهما، والعينين" ممجرورن و ممنصوبن به "ياء".

له عهوامیلی بورکهویدا فهرموویهتی:

بهشی دووهم: له (ناقص الإعراب) به حوروف نهوهیه که: په فهلف و نه و جهپهی به دروهم: له (ناقص الإعراب) به حوروف نهوهیه که: په فهلف و نه و به به نهلف کرابیّت، (یاء)بیّت، که نه میریّك نیضافه کرابیّت، دهگریّتهوه:وهك: برجاءنا الإثنان كلاهما أی الكتاب والسنة، واتبعنا الإثنین كلیهما، وعملنا بالإثنین كلیهما: ههردووکمان بق هاتوون، واته: قورئان وسوننهت، وشویّن ههردووکیان کهوتین، واته: قورئان وسوننهت، وکارمان به ههردووکیان کرد، واته: قورئان وسوننهت،).

(جاءنا الإثنان): فيعل و مهفعول و فاعيل. (كلاهما): تهنكيدي مهمنوي يه، (هما): مضاف إليه.

(اتبعنا الإثنين): فيعل و فاعيل ومهفعول. (كليهما): تهنكيدى مهعنهوى يه، (هما): مضاف إليه. (علمنا): فيعل و فاعيل. (بالإثنين): جارو مهجروره، وموتهعهلليقه به(علمنا)، (كليهما): تهنكيدى مهعنهوى يه، (هما): مضاف إليه.

مهبهست: لهم سي نعوونه يه دا (اثنان و كلا)يه، كه (ناقص الإعراب)ن به حوروف.

الباب السادس: أن يكون الرفع بالواو، والنصب والجرّ بالياء، وذلك في الجمع المذكر السالم، و ما ألحق به، كباب عشرين، ولفظ العليين ، والاهلين، والعالمين، وأرضين، وعانسين، نحو: المسلمون قاتلوا الكافرين، فأسروا منهم سبعين محارباً، و تنورت الأرضون، بأعمال المجاهدين، أولى الأحلاص، وصعدت أعمالهم إلى العليين، كل ذلك ببركة من بعث رحمة للعالمين.

باسى شەشەم:

دهبیّت ره فعه به واو، و نه صبه و جه ره ی به (یاء) بیّت، که نه مه ش له "جمع مذکر سالم" دا یه و نه وه ی پیّوه ی به نده، وه ک "عشرین" وهاوویّنه کانی ،" العلیین، أهلین، العالمین، أرضین، عانسین"، هه روه که نه و وهان، وه ک: (المسلمون قاتلوا الکافرین، فأسروا منهم سبعین، محارباً و تنورت الأرضون، بأعمال الجاهدین، أولی الأخلاص وصعدت أعماهم إلی العلیین، کل ذلک ببرکة من بعث رحمة للعالمین: مسولمانه کان کوشتاری کافره کانیان کرد، و حه فتا چه کداریان لی به دیل کردن، سه رزه وی "هه رله وکاته وه تائه مروّ" به م کرده وه یه ی موجاهیده نیاز پاکه کان نورانی بوو، وئه م کرده وه یه که شکه شانی فه له ک، نه مه شه مو و له به ره که ی هاتنی پیشه وای مروّ قایه تی یه وه الله الله و ا

"المسلمون" مدرفوعه بدواو "الكافرين" مدجروره بد "ياء" وه هدروهها "سبعين" مدجروره، بد "ياء" و "أرضون" مدرفوعه بد واو" و "مجاهدين، العليين، عالمي" مدنصوب و مدجرورون بد "ياء".

الباب السابع: أن يكون الرفع بالضمة، والنصب بالفتحة، والجزم بحذف الآخر، وذلك في المضارع المعتل، وهو (في النحو)، ماكان آخره، واوا، أو ياء، أو ألفاً، نحو: الكسلان لم يعل، ولن يعلو، و يدعو بالثبور.

الباب الثامن: أن يكون الرفع بالنون، والنصب والجزم بحذفها، وذلك في الأفعال الخمسة، أعني، يفعلان و تفعلون، و يفعلون، وتفعلون، و تفعلين، نحو: الصديقان اللذان يتحابان في الله لن يخسرا، و لم يخسرا.

باسى حدوتدم:

" ئەلف" بیّت، وەك: (الكسلان لم یعل، ولن یعلو ویدعو بالثبور)، كه (یعلو) مەنصوبه به فه تحه، و (یعل) مهجزومه به حهذفی ئاخر، و (یدعو) مهرفوعه، به ضه مه.

باس ههشتهم:

دهبيّت، ره فعه، به "نون" وه ونه صبه و جهزمه به "حه زفى نون" بيّت. وه ئه مه شه ئه نعفالى خه مسهدايه، كه ئه مانه نايفعلان، تفعلان، يفعلون، تفعلون، تفعلون، تفعلين" ، وه ك "الصديقان اللذان يتحابان في الله، لن يخسرا ولم يخسرا" كم "لن يخسرا ولم يخسرا" نه حهزمه، به حهزفى نونه، وه "يتحابان" مه رفوعه به "نون".

المقدمة الخامسة: تكون جميع الحركات مقدّرة، في المضاف ألى ياء المتكلم، نحو: هذا غلامي، ورأيت غلامي، ومررتُ بغلامي، وفي المقصور، وهو ما في آخره، ألف مقصورة، نحو: جاء الفتى، و رأيت الفتى، ومررتُ بالفتى.

والرفع والجرّ فقطٍ في المنقوص، وهوما في آخره ياء، مكسور ما قبلها، نحو: هذا ساع، ورأيت ساعياً، ومررتُ بساع.

والرفع والنصب في المضارع المعتل بالألف، نحو: زيد يخشى، ولن يخشى، و الرفع فقط في المضارع، المعتل بالواو، والياء، نحو: زيد يدعو، و الصَيَّاد يَرمي.

پێشهکی پێنجهم:

ندوهید، که هدموو حدره کاته کان شاراوهن، ندمه ش له کاتی نیضافه کردن داید، بولای "یاء متکلم" وه ک "هذا غلامی..." که حدره کات دیار نین، وه هدروه ها له نیسمی مدقصوردا، نادیاره، وه ک "جاء الفتی...." که بی حدره که یه وه له پهفع و جدره ی نیسمی مدنقوص دا، حدره کات شاراوهید، وه ک "هذا ساع" که مدرفوعه، و "مررت بساع" که مدجروره، و دیار نین، و له "رأیت ساعیاً" دا مدنصوبه و دیاره.

وه "ره فعه و نه صبه" له موضاریعی موعته ل به "ألف" دا وه ك "زید پخشی"، و"لن پخشی" كه حه ره كه نی یه، و له ره فعه ی موضاریعی موعته ل به "واو ویاء" دا، وه ك: "زید یدعو، والصیاد یرمی" كه حه ره كه ت دیار نی یه، چونكه "یدعو" موضاریعی به واوه، و "یرمی" موضاریعی موعته ل به "یاء"ه.

المقدمة السادسة: الأِسم المعرب، إِمّا منصرف، وهو ما دخله الجرّ والتنوين، وهو كثيرٌ لا يحصى، وأمّا غير منصرف، و هو ما لـم يدخله الجرّ ولا التنوين، لعلّتين من العلل التسع، أو علة واحدة، تقوم مقام علتين، وهي العدل، أي كون الأِسم، خارجاً عن صيغة أصلية، كعمر، فأنه معدول، عن عامر، والتأنيث: لفظياً، كفاطمة وطلحة، أو معنوياً، كعقرب، والعلمية كبغداد، والعجمة، أي كَوْن الأِسم أعجمي الوضع، مثل: أبراهيم، والوصف: أي كَوْن الأِسم دالاً على ذات ملحوظ، مع صفة من الصفات، كأفضل، والتركيب، اي كَوْن الأِسم مركباً من كلمتين، كبعلبك.

پیشه کی شهشهم: بزانه که ئیسمی موعره ب، یان مونصه ریفه، واته "جر" و"تنوین"ی ده چیّته سهر که نهمه ش له نه ژمار نایه ت، وهیان "غیر منصرف"ه، ئه ویش نهوه یه که "جر" و" تنوین"ی ناچیّته سهر، به هی ،هی کاریّك : عیلله تیك له نی عیلله ته که که که جیّی دوو عیلله تدا، دابنیشیّت، و عیلله ته کان نه مانه ن:

العدل: واته نهو نیسمه ی که له صیغه نه صلیه که ی خوّی لادرابی، وه ك "عمر" که نه صله که ی "عامر" بووه.

"التأنيث": لمفزى بينت، وهك " فاطمة" و" طلحة" يان ممعنموى بينت، وهك "عقرب".

"علمیه": وه ک بغداد، وه "الحبة" واته: نهو نیسمهی که لهغهیری عهرهبی دانرابی، وه ک "أبراهیم".

"الوصف": واته: ئهو ئيسمه ى كه ده لاله ت بكاته سهر زاتى شتيك، و صيفه تيش بيّت، وه ك "أفضل" وه "مركب" بيّت واته: له دوو كه ليمه پيّك ها تبيّت، وه ك "بعلبك".

والألف والنون الزائدتان، في آخره، كسكران، و وَزْنُ الفعل، كأحمد، وألف التأنيث مقصورة، كحبلى، أو ممدودة، أي بعدها همزة زائدة، كحمراء، وصيغة منتهى الجموع، أي: "صيغة جمع فوق جمع"، إشارة إلى أنه قد يتكرر جمع التكسير في بعض الكلمات، وآخر الجمع يكون على هذا الوزن، كأكاليب، جمع أكلب، و هو جمع كلب، و أناعيم جمع أنعام، جمع نعم، و إن لم يتكرر الجمع، في بعض الصيغ، كمساجد جمع مسجد، ومصابيح، جمع مصباح.

وه ندلف و نونی زیاده، له کوتاییدا همبیّت، وه الله سکران وه "وزن الفعل" بیّت، وه الفعل" بیّت، وه الفعل" یان مهمدوده ی همبیّت وه الله الفعل" یان مهمدوده ی همبیّت، وه الله المراء". مهمدووده، واته: لهدوایه وه همزه ی زیاده همبیّت.

یان "صیغهی منتهی الجموع" بیّت، واته صیغهی جهمعیّ لهسهروی جهمعیّکی ترهوه، لیّره دا ناماژه یه، بوّ نهوهی که جهمعی تهکسیر چهند جار له ههندی ووشه داجه مع ده کریّته وه و ناخره مین جهمعی لهسه ر نه و وهزنه ده بیّت، که " اگالیب"..ه که جهمعی "اکلب"ه، و نهویش جمعی "کلب"ه، وه "أناعیم" جمعی "انعام"ه، و نهویش جهمعی "نعم"ه، وه لهههندی صیغه یدا، دوباره نابیّته وه، وه له ساجد" که جهمعی "مصباح"ه، که "مصاح"ه، که صیغه ی "مصباح"ه، که صیغه ی "مصباح"ه، که صیغه ی "مصباح"ه، که صیغه ی "منتهی الجموع"ن.

وضابط الصيغة: ماكان أولها مفتوحا، و ثالثها ألفا، و بعدها حرفان متحركان، كمساجد، أو ثلاثة أحرف أوسطها ساكن، كمصابيح، و إنّما سُمّيت صيغة منتهى الجمع، لأنها لا تجمع همع التكسير مرة أخرى، فهذه العلل متى أجتمعت ثنتان منها، كأحمد فإنّ فيه العلمية، و وزن الفعل، أو علة واحدة تقوم مقام علّين، و تنحصر في ألف التأنيث، كما في حُبلى، و حمراء، و صيغة منتهى الجمع، كمساجد، و مصابيح، إمتنع عن قبول الجرّ والتنوين، فَعُمَر غير منصرف، للعدل والعلمية، وكذا فاطمة للتأنيث والعلمية، وأفضل للوصفية، و وزن الفعل، و بغداد، للعجمة، و العلمية، و بعلبك، للتركيب، والعلمية، وسكران للألف والنون والوصفية، وأحمد لوزن الفعل والعلمية، وحبلى لألف التأنيث المقصورة فقط، وحمراء لإلف التأنيث الممدودة فقط، وحمراء لإلف التأنيث الممدودة فقط، وحمراء لإلف التأنيث الممدودة فقط، وحمراء لألف التأنيث الممدودة فقط، وحمراء المناف

"ضابط الصیغة": نهوهیه کهسهره تاکهی مه فتوح بیّت وه سیّیهم حه رفی نه لف بیّت وه دوای نه لف دوحه رفی حه دره که دار هه بیّت وه که سماجد" یان دوای نه لفه که سی حه رف هه بیّت، ناوه پاستینه که یان مهسکون بیّت، وه که "مصابیح" وه بیّیه ناونراوه ته، "صیغه منتهی الجمع" چونکه له وه زیاتر جه مع ناکریّت، نه م نز عیلله ته هه رکات، کزبوونه وه نیسمیّکدا، غهیره مونصه ریفه، وه که "أحمد" که "عه له مینت، که نه وانیش "تأنیث"ی وه که "حبلی و حمراء"و، "صیغه همبیّت، که له جیّی دوان دانیشیّت، که نه وانیش "تأنیث"ی وه که خوّیان له "جرّ" و "تنوین" منتهی الجمع"ی، وه که "مساجد و مصابیع" ده گریّته وه، که خوّیان له "جرّ" و "تنوین" ده پاریّزن، بویه "عمر" غهیره مونصه ریفه، به هوّی "عدل" و "علمیة". و "فاطمة" غهیره مونصه ریفه به هوّی "علی وه صفیه ت و "وزن الفعل". وه مونصه ریفه به هوّی "تأنیث و علمیة" وه . وه "افضل" به هوّی وه صفیه ت و "وزن الفعل". وه "بغداد" به هوّی عمده میه ت و عمله میه ت، وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت، وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت، وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت، وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت. وه "أحمد" به هوّی "وزن الفعل" و عمله میه ت.

وه (حبلی: نافره تی سك پی)، به هنی نه لفی ته ننیشی مه قصوره وه (حمراء) به هنی نه لفی ته ننیشی مه مدوده وه، (مساجد) به هنی "صیغه ی منتهی الجموع" هوه، هم ربزیه شاعیر ده لی:

فمعرفة وتأنيث و نسعت ونون قبلها ألف و جسمع وعجمة ثم تركيب وعدل ووزن الفعل وأسباب تسع وه نيبن ماليك، له ندلفيه كه يدا، ده ليّت:

تركيب مزج نحو معديكربا كفطفان وكأمبهالسا وكأمبهالسا وشرط منع العار كونه ارتقى اوزيد اسم امرأة الاأسم ذكر أو عجمة كهند والمنع أحق أو غالب كأحمد و يسملي زيدت الألحاق فليس ينصرف لمنوع تأنيث بتا كأشهالا.

والعلم امنع صرف مركبا كذاك حاوي زائسدي فعلانا كذا مؤنث بسهاء مطلقا فوق الثلاث أو كجور او سفر وجهان في العادم تذكير سبق كذاك ذو وزن يخص الفعلا وما يصير علماً من ذي الف وروسف أصلى ووزن افعلا

﴿ مونصهریف و غهیره مونصهریف ﴾

ئیسمی موعرهب دوو بهشه:مونصهریف و غهیره مونصهریف

۱ --ئیسمی مونصه ریف: ثهو ئیسمه موعره به یه که ته نوین وه رده گریّت، وه زورینه ی ئیسمه کان موعره بن، وه که: (جاءَ رجُلّ)، (إشترَیتُ کتاباً)، (سلّمتُ علی زیدٍ).

۲-ئیسمی غدیره مونصهریف، یان ئیسمی (لا ینصرف) یاخود ئیسمی (ممنوع الصّرف): ئدو ئیسمه موعرهبدیه که تدنوین وهرناگریّت: وهك: (خرج إبراهیم)، (رأیت ابراهیم)، (سلمت علی إبراهیم). هدلّبدته ئیسمی غدیره مونصدریف خاوهنی

تایبه تمه ندی تریشه، وه زورینه ی کاتیش غهیره مونصه ریف له حاله تی جه پردا مه فتوح ده بیت. ده بیت. ده بیت.

به شیوه یه کی گشتی ده تو انریت بگو تریت، ئیسم له پینج حاله تدا ته نوین و ه رناگریت. ۱ - له موسه ننا و جه معی موزه ککه ری سالم دا له م حاله ته دا (نون) جینگری ته نوینه، و ه ك : (معلمًان - معلمین - معلمین - معلمین).

٢-ئيسمه مهبني يه كاني وهك: (أمس - حيثُ - أين - كمْ).

٣-ئيسمى موعهرهف بـه (أن)ى، وهك: الرّجل.

٤ -ئيسميّك كه بولاى ئيسميّكي تر ئيضافه بكريّت، وهك: (كتابُك - قلمنا).

٥-ئيسمى غەيرە مونصەرىف: وەك: (أبراھيم – أحمد).

وه ههرکات له ئیسمی موعرهبدا، دوو سهبهب له نز سهبهبه که یان یه ک سهبهب که (قائم مقام، له جیّگای) دوو سهبهب دابنیشیّت، کز ببنهوه، نهوا لهم کاته دا ئیسمه که غدیره مونصه ریفه.

۱ –علمیّت، ۲ –تأنیث ۳ –جمع ٤ –ترکیب "مرکّب بوون" ۵ –وصف ۲ –ألف و نونی زیادة ۷ –عدل ۸ –وزن الفعل ۹ –عجمة.

وه بهدریژی ئیسمه غهیره مونصهریفدکان تُدماندن:

۱-عُجمة: "عدرهبی ندبوون": ئیسمی عدجهمی بدو مدرجدی که له سیّ حدرف زیاتر و له عدجهمیشدا عدلهم بوبیّت، ندوه غدیره مونصدریفد، ودك: (إبراهیم) ، (اِسماعیل)، هدر لدبدر ندمهش نهگدر ئیسمی عدجهم له زمانی عدرهبیدا ببیّت به عدلهم، ندوه مونصدریفد، ودك: (جام): روشوهی ندسپ، لهگدل ندوددا که عدلدمد، به لام ندوه مونصدریفد.

۷-تأنیث: هدر ئیسمیکی عدله که مؤنثی لدفزی یان مدعنه وی بیّت، وه ك: (فاطمة)، (زینَبْ)، (مَرْیَم)، وه ئهگهر مؤنثه که "ثلاثی:سیانی" بیّت، بدلام حدرفی ناوه راستی (ساکن) بیّت، لهم کاته دا مونصه ریفه، وه ك: (هند، هندا، هِنْد).

۳-جهمع: یه کینك له هو کاره کانی مه نع صه رف که له جینگای دوو سه به به دا ده نیشیت. جهمع بوونه. به لام ههموو جهمعینك نا. به للکو به تایبه ت (جمع منتهی الجموع)ه، که نه و جهمعه یه که سه ره تاکهی مه فتوح و سینیه م پیتی نه لفی نه گور دراو (غیر عوض) وه له دوای نه میش دوو حه رفی موته حه رریك هه بینت، وه ك: (دراهم – مساجد) وه یان له دوای نه لف سی حه رفی موته حه رریك و حه رفی ناوه راستی (ساکن) بینت، وه ك: (مصابیح – مفاتیح).

4 – ته رکیب: (مو ره ککه ب بوون): هه رئیسمیّکی عه له م که (مو ره ککه بی مه زجی) بیّت، واته له دوو به شی تیّکه ل کراو پیّك هاتبیّت، به و مه رجه ی که به شی دووه می به جیاو به ته نها خوّی به کار نه هیّنریّت، وه ك: (بعلیك معدیکرب).

(بزانه): که به پینچه وانه ی (مو ره ککه بی نیضافی) وه ك (عبدالله) و (بزانه): که به پینچه وانه ی وه ك: (تأبط شراً) و (زید منطلق) که غهیره مونصه ریف نین، به لل کو به شی یه که م و دووه م له مو ره ککه ب نیضافی دا مهجرور و له مو ره ککه بی نیسنادی دا نه و نیعرابه ی که له پیش عهله میه ت دا هه یه و تیایدا و ه رده گیریت.

٥-وصف: (صيفهت بوون): - ههر صيفهتيك كه له سهر وهزنى (أفعل) بيّت: ئيتر گشتى تر لهوهى كه صيفهتىموشهبيههيش بيّت، وهك: (أحمر، أخضرَ،أغوج)، وه يان (أفعل التفضيل) واته: ئيسمى تهفضيل بيّت، وهك: (أكبر-أصغر-أفضل-أعلم).

۳-ئەلف و نونى زائىدە: ئىسمى عەلە م يان صىفەتىك كە بە ئەلف و نونى زائىدە: (عثمان-عطشان).

۷-لادان له نهصل: (عدول عن الاصل):ئیسمی عهلهم یان صیفه تیك که له نهصلدا (عامر) له نهصله کهی خوّی گوردرابیّت، وهك: (عمر) که له نهصلدا (عامر) بووه، وه وهك: (جهمع) که له نهصلدا (جمعاوات) یان (جمع) بووه، و وهك (أخرة) که جهمعی (أخری)یه، و له (آخر)هوه، وهرگیراوهو نهو گورانهی بهسه ردا کراوه.

۸-وهزن فیعل: (هاو وهزنی فیعل): ئیسمی عهده میان صیفه تین که هاو وهزنی فیعل: (یزید: أحمد-یشکر-تغلب-ترجس) وه ههروهها وهصفین که مؤنث ،ه کهی بهبی (تاء) بیت، غهیره مونصه ریفه، وهك: (أحمر) که مؤنث ه کهی (حمری)یه، و بهبی (تاء) به کارده هینریت، وه لهبهر ئهوهی که خاوه نی دوو فهرع (وزن فعل، علمیت)ه، بوه ته غهیره مونصه ریفه.

۹-علمیّت: هه رئیسمیّکه که دیارو ناسراوبیّت، وه ك: (أبراهیم، مریم)، وه ئیسمی غهیره مونصه ریف، هه ر به و شیّوازه ی که باسکراو رابورد، له حالّه تی جه ردا مه فتوح ده بیّت، به لام هه رکات له گه ن حه رفی ته عریف دا هات، وه یان بوّلای ئیسمیّکی تر ئیضافه کرا، ثه وا له حالّه تی جه ردا کوّتایی یه که ی مه کسور ده بیّت، وه ك : (سلّمت علی الرّجل (لأكبر) و رسلّمت علی اکبر الرجال).

مهبهست له (ضمیر الشأن)ی (کان)هیه، که بووهته نیسم بوّی، وه جوملهی (الناس صقان) بووهته خهبهر بوّی.

المقدمة السابعة: الأسم، أمّا نكرة، وهو ما ذلّ على معنى غير معيّن، كرجل، وعلم ، و عالم، و إمّا معرفة، وهي ما ذلّ على معنى معين، كلفظ "الله"، في (لاإله إلاّ الله)، ولفظ (محمّد)، في (محمّد رسول الله)، ولها سبعة أقسام: الضمير، والعلم، و أسم الأشارة، والمعرف باللام، والموصول، والمضاف إلى أحد الأقسام الخمسة، و المنادى.

پیشه کی حدوته م: بزانه که: ئیسم یان "نکرة: نه ناسراوه"، واته: ئه وه یه که ده لاله ت له سه ر مانایه کی (غیر معین: دیارینه کراو)، بکات، وه ک "رجل" و "علم" و" عالم"، به لام "معرفة" ئه وه یه که ده لاله ت ده کاته سه ر مانایه کی دیاریکراو، وه ک "الله" له "لااله الا الله" داو "کمد الله" له "عمد رسول الله"دا، که مه عریفه ن، وه حدوت به شه:

"الضمير" ، "العلم" ، "أسم الأشارة" ، "المعرف بأل" ، "موضاف بۆلاى يەكيك لهو پينجه" و" منادى".

﴿(معرفة: مهعريفه) چي يه؟﴾

(معرفة): واته :ناسین. وه ئیسمی مدعریفه، ئیسمیّکه ده لاله ت بکاته سه ر مه فهومیّکی دیاری کراو (معین)وه ک :(زید).

وه (نکرة) مانای (نه ناسراو)ی هه یه ،وه نیسمی نه کیره، نیسمی که ده لاله ت بکات له سه رمه فهوم و مانایه کی موبههم و نا دیار ،وه ك (رجل)، (بلدة)، هه رکات بمانه و ی که سیّك یان شتیك بناسیّنین به به رامبه ره کافان ئه وه ده گونجیّت، یه کیّك له م به رکارانه ی خواره و ه به کاربهیّین.

به هن ناوه تایبه تیه که ی خزیه وه ی (جاء احمد - ذهبت الی بغداد)، که ناوی تایبه تی هه ر که سیّك و هه رشتیك، که نه فراده کانی تری نه و شته که یه ی (جنس)یشیان هه بیّت، نه گریّته وه نه وه به (اسم علم) ناسراوه.

بدهۆى بەكارھينانى ضىمىرەوە ،وەك :(هو قائم).

به هزی ناماژه (اشارة)کردن بز که سیّك یان شتیّك که قسه و باسی له سه و بکریّت ، وه ك (جاء ذاك الرجل) ، (اعصانی هذاالکتاب)

به هۆی مه عریفه چییه تی ناساندن به هۆی جومله یه که وه ، وه ك : "جاء الذی تشری منه کتابك"، که لهم غونه یه دا جومله یه ك ها تووه و به صیله ناوزه ده کریت .

بۆئەوەى كە بىسەر ئاگادار بكەينەوە ،كە ئەو كەسە پېشىنەيەكى زىھنى ھەيە لەو بارەيەوە —واتە:لىنى ئاگادارە—ئەمەش لە عەرەبىدا بەھۆى خستنە سەرى (ال)بۆ سەر ئىسمىكى نەكىرە دىتە دى .

ناویّك كه خدریكی ناساندنی ئدوین،به هوّی ناوی كه سیّك یان شتیّك كه كابرای بیسه ر ئه و كه سه یان ئه و شته ده ناسیّت. نیضافه بكه ین، وه ك (اخذت كتاب علی) (ذهبت الی سوق بغداد).

كه وهك (ضرب) بووه. "تاء"فاعيله (هذا)لهمه حدللي ندصبدا مدفعول بد،يد.

(بَمَذَا)جارومهجروره، موتهعه لليقه به (بعت)، وه مهفعول به غهيره صهريحه بوّى.

مدبهستی ئیمه: (باء)ه، که چوهته سهر (هذا)و له مهحه لدا مهجروری کردووه،وه بو بهرابه ری (مقابلة) به کار دههینریت.

﴿الضمائر﴾

فالضمير: إسم دلّ على أمر غالب أو حاضر، مثل "هو" و"أنا"، و"أنت"، وهو قسمانً: متصل: و هو ما لا يتلفظ به وحده، ويكون مرفوعاً ومنصوباً ومجروراً في المحل، نحو: جاءَني زيدٌ، فارشدته إليك. ومنفصل: وهو ما يتلفظ به وحده، ويكون مرفوعاً، ومنصوباً لا غير.

أما الضمير المرفوع المتصل، فهو ألف في آخر فعل الأثنين مطلقاً، و واو في آخر فعل جمع المذكر مطلقاً، ونون في آخر فعل جمع المؤنث مطلقاً، وتاء بالحركات الثلاث: بالفتح في آخر فعل الماضي للمذكر المخاطب، وبالكسر فيه للمؤنث المخاطبة الماضي، وبالضم في المتكلم وحده، ولفظ (نا) في المتكلّم مع الغير، وياء في آخر فعل المضارع، والأمر للمؤنث المخاطبة، والأمثلة للماضي، (كتب-كتبا-كتبوا-كتبت-كتبتا-كتبن-كتبتما كتبتم، كتبتم كتبتما كتبتن عربة على الماضي، (كتب عربا).

﴿ رِاناوه كان: الضمــــائر ﴾

ضه میر: ئیسمیّکه ده لاله ت ده کاته سهر کاریّك، له غانیب، یان نیّستادا، وه ک (هو، أنا ، أنت)، وه دوو به شه:

(متصل: لکاو): ئهوهیه که تهنها خزی دهرنابردری، وهبه مهرفوعی و مهنصوبی و مهجروری له مهحدادا دیّت، وهك "نی" له "جائنی زید"دا. (منفصل: جیابوهوه): نهوهیه که تهنها خزی دهردهبردری، وه بهتهنها "مهرفوعی و مهنصوبی" دیّت.

والضمير المرفوع المتصل مستتر في كتب يفسر بلفظ هو، وكذلك في كتبت، ويفسر بلفظ هي، و واو كتبتم محذوفة، فأن أصله كتبتموا، وللمضارع: يكتب ، يكتبان ، يكتبان ، تكتبان ، تك

والضمير المرفوع المتصل مستنز في يكتب تفسيره هو، وفي تكتب للغائب المؤنث تفسيره هي ، وفي تكتب للمذكر المخاطب تفسيره أنت، و في أكتب للمتكلم مع الغير تفسيره نحن.

وللأمر، أكتب ،أكتبا، أكتبوا، أكتبى ، أكتبا ،أكتبن، والضمير المرفوع المتصل مستتر في أكتب، تفسيره أنت.

ضه میری مهرفوعی موتتهصیلی موسته تیر له "کتب" ددا، "هو "هو" و ه "واو" "کتبت"..دا "هی" ،وه له "کتبتم"دا، له نهصلدا "کتبتموا" بووه، وه "واو" حدزف کراوه. وه صیغه ی موضاریع، نهوانه ی سهرهوه ن (یکتب ، یکتبان ، یکتبون، تکتبون، تکتبون، تکتبین، تکتبان، تکتبین، اکتب، نکتب، سهیر بکه: که ضه میری مهرفوعی موتته صیلی موسته تیر له "یکتب"..دا.. "هو"ه یه، و له "تکتب"دا که بو غائیبی مؤنثه "هی"یه، و له "تکتب"دا که بو موزه ککهری موخاطه ب "أنت" هیه، و له "آکتب"دا که بو "متکلم وحده"، "أنا"یه، و له "نکتب"دا که بو "متکلم مع الغیر"، "غن" یه. "متکلم وحده"، "أنا"یه، و له "آکتب"دا که بو "متکلم مع الغیر"، "غن" یه. وه صیغه کانی فیعلی نه مر نه وانه ی سهره وه ن (آکتب ،آکتبا، آکتبوا، آکتبی ،

و أما الضمير المنصوب والمجرور المتصلان: فهو مالحق العوامل الآتية، نحو: أكرمه، أكرمهما، أكرمهما، أكرمهما، أكرمهن، أكرمك، أكرمكما، أكرمكما، أكرمكما، أكرمكن، أكرمنا، و أنا مكرمه، مكرمهما، ومكرمهم، ومكرمها، ومكرمهما، ومكرمهن، ومكرمك، ومكرمكما، ومكرمكما،

وه ضه میری موتته صیلی مه نصوب و مهجرورر، ثه وانهن که به وصیغانه وه لکاون، که له سهره وه هاتوون، سه رنج بده:

- -أكرمه.
- -أكرمهما.
- -أكرمهم.
- -اكرمها.
- -أكرمهما.
- -أكرمهن.
- -أكرمك.
- -أكرمكما.
- -أكرمكم.
- -أكرمك.
- -أكرمكما.

اکرمکن، اکرمنی ، اکرمنا، وأنا مکرمه، مکرمهما، ومکرمهم، ومکرمها ومکرمهما ومکرمهما ومکرمهما ومکرمهما ومکرمکن، وزید مکرمهن ومکرمنا). که "هاء"ه، له "اکرمه"داو "کاف"هه، له "اکرمك"دا، و "یاء" له "اکرمنی"دا.

وأما الضمير المرفوع المنفصل، فمثاله، (أنا)، (نحن)، (هو، هما، هم، هي، هن، أنت، انتما، أنتم ، أنت، أنتن)، وأما الضمير المنصوب المنفصل، فنحو، (أيّاي، أيّاه، أيّاهم، إيّاهم، إيّاها، إيّاهن، إيّاك، إيّاكما، إيّاكم، إيّاك، أيّاكن)، ويتحد ضمير المثنى في التذكير والتأنيث.

وه بزانه، که ضه میری مهرفوعی مونفهصیل نهمانهن: (أنا)، (نحن)، (هو، هما، هم، هی، هن، أنت، انتما، أنتم، أنت، أنتن)، وه ضه میری مهنصوبی مونفهصیل نهمانهن: (أیای، أیانا، أیاه، أیاهما، أیاهم، ایاها، ایاهن، ایاكما، ایاكم، ایاك، أیاكن). وه ضه میری "مثنی" له "مذكر"و "مؤنث"دا وهك یهكن.

﴿باسی ضه میر﴾ِ

(ضمیر): ناویکه که دهلالهت لهسهر (متکلم)یان (عاطب)یان (غائب)یك دهکات ، کهینشتر باسکراوه،وهك: (انا:من)،(انت:تق)،(هوَ:ئهو) .وهله زمانی عهرهبیدا ضهمیر دوو جوره:

۱: ضمیری جودا (منفصل: نهو ضنه میره ده گونجیّت ، رسته که بهو ضمیره دهست پیّبکات . وهك: (انا جالس) ، (انت ذاهب) ، (هو ضارب).

۲. ضمیری (متصل :پهیوهست): نهو ضمیرهیه که دهبیّت له کاتی دهربرینیدا، بلکینریّت به ووشهیه که وه نه وه نه ضمیری (یاء)له (کیتابی)دا و (کاف) له (احبك)دا ، و (هاء)له (له)دا.

*ضاميرى موتتەصيل دووبەشە:

۱. ضمیری موتنه صیلی مه رفوع: که هه موو کات لکاوه به فیعله وه . هه ندی جار به فیعله وه ده کینت. وه هه ندی جاربه حدرفه وه ده لکینت. وه میره موتنه صیله مه رفوعه کان بریتین له:

(الف) :برّ موسه ننا (واو) ،برّ جدمع (نون) ، برّ جدمعی مزنث (بیاء) :برّ موفره دی مؤنثی موخاطه ب له موضاریع و تهمردا وه ضدمیره کانی (ت- تا- تم-ت- تما- تن)، برّ صیغه کانی موخاطه بی ماضی ، وه ضدمیری (تاء) برّ (متکلم و حده) ی ماضی، و ضه میری (ناء) برّ (متکلم مع الغیر) ی ماضی، تهم یانزده ضدمیره ده لکیّن به فیعلی مدعلوم و مدجهوله وه، هدلبه ته ته گدر به فیعلی مدعلومه وه بلکیّن ، ده بنه "فاعیل" وه ته گهر به فیعلی مدعلومه وه بلکیّن ، ده بنه "فاعیل" وه ته گهر به فیعلی مدعلومه والکیّن ، ده بنه "فاعیل" وه ته گهر به فیعلی مدعلومه والکیّن ، ده بنه "فاعیل".

*ضميره موتتهصيله مهنصوب و مهجروره كان بريتين له:

ئدم ضدمیراندش که به ئیسمدوهلکان ،دهبنه موضاف الید، وه ك : (قلمة – کتابك – کتابک کتابی)، وه ئدگدر به فیعلدوه بلکین دهبنه مدفعول به، وه ئدم جوّره ضدمیرانه ، وه ك: (اخذ – نصرك – ضربنی)، وه ئدم جوّره ضدمیرانه به حدرفه کانی (مشبه بالفعل)و حدرفه جدره کاندوه دهلکین .وه ك : (انك مشتاق الید).

﴿دانانی (ضمائر) بۆچی یه؟﴾

لدئدصل دا، دانانی (ضمائر) بو (کورت بری:أختصار)... چونکه کورترن لدئیسمیی ظاهیر وهلدلایه کی تره وه ضمیری موتندصیل لدنیو ضمیره کاندا کورت ترو پوخت تره لد ضمیری مونفدصیل، وه تا کاتیک که ضمیری موتندصیل همینت ئهوا هینانی ضمیری مونفدصیل دروست نی ید، هدر لدبدر ئهمهش دهتوانریت بگوتری، له

کاتی سهرپشك بووندا هینانی ضمیری مونفه صیل دروست نییه، مه گهر هینانی ضمیری موتنه صیل له و شوینه دا پاساو (عذر)ی هه بیت .

*نەكونجانى لكاندنى ضەمىر لەيننج جنكادايه:

١. ئه گهر ببيته (عامل) له ضميريكدا كه دواكهوتبيت ،وهك: (أياك نعبد) .

۲. ضمیره که حدصر کراو بیت ، واته له دوای (الا) هوه،یان هدر نامرازیکی تری حدصره وهبیت، وهك: (ماضربك الا كأنا).

۳. عامیلی سهر ضهمیره که حهزف بیّت .وه ك: (ایاك والاسد) که له نه صلّه ا (بعد نفسك من الاسد) بووه که دوای حهزفی عامیله که (کاف) که ضه میری موتته صل بووه، گزرا به ضهمیری مونفه صیل.

عامیله که ضمیریکی مهعنهوی بیت :وهك: (هو ضارب)، که (هو): موبته دا و عامیله کدی مهعنه ویه.

وه ان صیفه تیک که بوبیته خه به ربزغه یری نه و که سه ی که صیفه ته که ی دراوه ته پال جا نهمه نیسبه ت به ریته پال ضه میره که . وه ك : (زید هند ضار بهاهر). که (زید: من هوله)، (ضارب: صیفهٔ ته بو زهید). (هند: غیر من هی له) یه .

ودهريارهى ضمير الشأن

(ضمیر الشأن):یان ضه میری (قصة) ئەرضه میرەیه که موفرودو غائیبه، که هەندی جار لهسهروتای جوملهوه کهبهمهبهستی بهگهوره دانان "تعظیم"و"تفخیم" دیت ،کهئهم ضه میره بهجومله کهی دوای خزی تهفسیر دوکریّت ، هه لبه ته ئهگهر ئهو ضه میره غائیبی موزه ککهر بیّت ، ئه وه به (شأن) ناوده بریّت .

ومئهگهر (مؤنث) بیّت به (قصة) ناودهبریّت، وه (ضمیر الشان) له ههندی جیّگادا بهشاراوهیی (مستتر) دیّت ،وهئهم ضه میری (شأن وقصة) هیه، له چهند روویه کهوه لهگه ل دیکه ی ضه میره کاندا جیاوازیان ههیه: ۱- ضه میره کانی تر بۆپنش خۆیان (ماقبل) دهگه رینه وه اله کاتنکدا که نهم ضه میره بر (مابعد) ی خوی دهگه رینه وه .

۲- هیچ عامیلیّك لهم ضه میرهدا عهمه ل ناكات، مهگهر (أبتدائیه)یان (نواسخ الابتداء)، ههر له سهر نهمه ش ضهمیری (شأن وقصة) نابنه فاعیل و مهفعول به.

۳ ضه میرهکانی تر دهبنه "مثنی" و جهمع ، به لام ضه میرهکانی (شأن وقصة) هیچ
 کات به شیره ی "مثنی" و جهمم نایه ن .

3- ئەم ضەمىرە تەنها بە جوملە تەنسىر دەكرىت ، وە بە موفرەد تەنسىر ناكريت ، وەك: (فو الامير راكب) .

٥- وههروهها ئهم ضه ميره به (تابع) ى ناهينريت.

١-(سين): "علمت أن سيقوم".

(علمت): فعل وفاعل. (أن): مخفف.

(سیقوم): که لیّرهدا (سین) چووهته سهر فیعلهکهو له (أن)ی ناصیبهی جیا کردوّتهوه.

۲-(سوف): وهك: (أن سوف يقوم) كه (سوف)ى چووهته سهر، ئهگهر (سوف) نهبوايه
 به (أن)ى ناصيبه دادهنرا.

٣-(قد): (أن قد قمت) كه (قد) نهبوايه (أن) ناصيبه دهبوو.

٤-حرف النفى: (أن لا يقوم) كه (لا) نهبوايه، (أن) به ناصيبه دادهنرا.

تيبينى: (مصدريةو ناصبة) يەكىكن.

مهبهست له (کالعوض)، که له مهتنهکانی نهجودا به کار دههیّنریّت، واته: بق لابردنی ههله و گرمان له تیّکهل کردنی (أن)ی مخفف به (مصدریة) یان بق جیاکردنه و هو ناسینی (أن)ی مخفف له شویّنی خوّی دا.

﴿العلم

العلم: اِسم دال على معنى معين بالوضع، كأحمد، و زينب، ودلدل، وذي الفقار، وهو أن صدر بأب، أو أم، فكُنية، كأبى بكر، و أم الفضل، وألا فأن أشعر بمدح أو ذم، فلَقب كشمس الدين، و أنف الناقة، و إلا فأسم كزيد وعمرو.

ویاتی مفرداً و مضافاً، کما مرّ، و مرکباً مزجیاً کبعلبك، و یکون منقولاً، کالفضل، و مرتجلاً، کغطفان.

﴿ناوی ناسرا و: عدلــهم

ئیسمیّکه که ده لالهت بکاته سهر مانایه کی دیاریکراو، که بق نهوه دانرابیّت وه ک انهمد، زینب" که دوو ناون، واتادارن، و بق ناوی کچ و کوپ دانراون، وه "دلّدلا" و" أهمد، زینب" که دیسانه وه نیسمی "علم"ن، وه نه گهر به "آب" و" آم" ئیسمه که دهستی پیّکرد، نهوه "کونیه" یه. "وه ک" آبی بکر"، "آبومصعب" و "آبوبصیر"، و " آم الفضل "و "آم بثینة". وه نه گهر "مدح و ذم "ی تیابه دی ده کرا، نهوه "لقب: نازناو"ه. وه ک "شمس الدین" و "آنف الناقة" وه نه گهر نا نیسم ده بیّت، وه ک "زید و عمرو". وه به موفره دی موضاف دیّت، وه ک نهوانهی پیشوو، وه به تیّک همانکی شکراوی ده بیّت، وه ک "نیطه وه وه رده گیری وه ک "فضل" فضل" دیشت، وه ک "غطفان".

بزانه بز"مُرتجل" لمشمرحى "أنموذه ج"دا دهليّت: "وقد يرتجل العلم، أى يجعل من أوّل وضعه، علماً من غير أن ينقل عن شئ كغطفان، فأنه وضع أوّلاً، علماً لقبيلة، فالعلم أمّا منقول كجعفر ويزيد وأمّا مرتجل كغطفان.

واته: هدندی جار له چینی "علم" ، "مرتجل" دیّت، واته هدر لهسدره تای دانانیه وه ، "علم" بووه ، "علم" بووه ، وه ف غطفان ، که لهسدره تادا "علم" بووه ، بو هززیّك بوّیه عدله میان (منقول: راگویّزراو ، ووه رگیراو) ه ، له فیعل و ئیسم جینس و ه ك "یزید و جعفر" یان "مرتجل" ، و ه ك "غطفان". ئه وه بوو ، مانای "مرتجل".

دریژه باسی عدلهم، وهك ندوهی كه نین مالیك به شیعر، و نیبن عدقیل به راقه نووسیویانه

اِسْمٌ يُعَيِّنُ الْمُسَمَّى مُطْلَقًا عَلَمُهُ كَجَعْفَرٍ وَخِسْرِيْقًا وَقَرَنٍ وَعَسْدَنٍ وَ لاَحِقِ وَشَيْلَةٍ وَ وَاشِقِ وَقَرَنٍ وَعَسْدَنٍ وَ لاَحِقِ وَ شَذْقَع وَهَيْلَةٍ وَ وَاشِقِ

عدله م: ندو نیسمه یه که (شته ناونراوه که و مانا بر دانراوه که (المسمی) به شیره یه کرده ایسمه یه کردن (المتکلم) و قسه که که که کراو (المخاطب) و نا ناماده بوون (الفیه) واته به ره هایی و به بی هیچ به ند و باویک مانایه که له شیر که درووست ده کات، جا که و تی: (الاسم) نه مه جینسه و نه کیره و مه عریفه پیکه وه ده گریته وه، و که و تی: (یعن مسماه) نیبر نه کیره چووه نه کیره و مه عریفه پیکه وه ده گریته وه، و که و تی: (یعن مسماه) نیبر نه کیره چووه ده رووه، و که له پیناسه که دا و تی: (بلا قید) نیبر لیره شدا سه رجه می مه عریفه کانی لابرد، وه که سه پیناسه که دا و تی: (بلا قید) نیبر لیره شدا سه رجه می مه عریفه کانی لابرد، وه ک ضمیر، چونکه ضه میر موساغه که ی دیاری ده کات، به لام (پیتوه به ست: قید)ی قسه که ر (المتکلم)ی پیوه یه، وه ک: (انا)، یا خود پیوه به ستنی قسه له گه ک کراو (المخاطب)ی پیوه یه، وه ک: (انت)، یان قه یدی نا ناماده (خائب)ی پیوه یه، وه ک: (هو). پیشان دانه ر (روحه تی خوای لی بیت) ژماره یه ک عمانای عمله مه کان (مروق و غه یری غوونه هینتاوه ته وه ی ناگادارمان بکاته وه له وی که مانای عمله مه کان (مروق و غه یری مورق ه ناوی مروق ه، و (خرنف) واته به چکه که رویشک، و دوای نه وه یش بو وه ناو و عمله می ژنه شاعیری عمره ب و خوشکی دایکی شاعیری مه زنی عمره ب (طقرفه ی و عمله می ژنه شاعیری عمره ب و خوشکی دایکی شاعیری مه زنی عمره ب (طقرفه ی و عمله می ژنه شاعیری عمره ب و خوشکی دایکی شاعیری مه زنی عمره ب (طقرفه ی

کوری عدیده)ه، و پاشان (قرن) ناوی هۆزی بهنی موراده، و (عدن) ناوی شاریکه له که که دری عدیده)ه، و پاشان (قرن) ناوی ئدسیه کهی موعاوییهی کوری ئهبو و سوفیانه و (شلقی عداده بر و شتره کهی نوعمانی کوری مونزیر و (هیله) ناوی مهری که و (واثیق) ناوی سه گیکه.

تیبنی: له دهسته واژه که ی دانسه ردا (إسسم، یعین المسمی...) موبته دایسه، ئیبر جون ئیسمینکی نه کیره که (إسم)ه، ببیته موبته دا. ؟! وه لامه که یش ئه وه یه که رسته ی (یعن المسمی) وه صفی ئه و (إسم)ه یه، و یه کینك لسه و جینگایانه ی که درووسته به نه کیره دهست یی بکریت، و ببیته موبته دا، ئه وه یه که موبته دا که نه کیره ی مه وصوفه بیت و له م کاته شدا که رابوارد، موبته دا که نه کیره یه و مه وصوفه یشه، واته وه صف کراوه، وه که بینیمان، بزیه دهست پیکردن پنی هیچ گرفتینکی درووست نه کردووه.

وَاسْمًا أَتَى وَكُنْيَةً وَلَقَباً وَأَخْرَنْ ذَا إِنْ سِوَاهُ صَحِبَا ﴿ وَاسْمًا أَتَى وَكُنْيَةً وَلَقَباً ف

﴿ ٢٧﴾ بِأَنَّ ذَا الْكُلْبِ عَمْرًا خَيرَهُم حَسَبًا بِبَطْنِ شِرْيانَ يَعْوِي حَوْلَهُ الذَّيبُ

که لیروه دا لعقه بی (ذا الکلب)، پیش ئیسمه که که و تووه، که (عمرو) هو قهمه یش به ده گمه ن روو ده دات.

به رووکهشی قسه کهی دانهردا، وا دیاره که ههر کات لهقهب له گهل ئیسم و کونیه دا هات، ده بیّت له دوایانه وه بیّت و، مه به ستی له ده سته واژه ی (سواه)، واته: ئیسم و کونیه، و که واته واجه بخریّته دوای ئیسمه وه، به لاّم ئه گهر له گهل کونیه دا هات، ئه وا سه رپشکی له نیّوان ئه وه یدا که کونیه که پیّش بخه یت به سه ر لهقه به که دا، وه بلیّیت: (أبو عبدالله، زین العابدین) و یا خود لهقه به که ی پیش بخه یت به سه ر کونیه که دا و بلیّیت: (زین العابدین أبو عبدالله) هه دووکیان چوونیه که.

وَإِنْ يَكُونَا مُفْرَدَيْنِ فَأَضِفْ حَتْمًا وَإِلاَّ أَتْبِعِ الَّذِي رَدِفْ

ئينجا له هدندي نوسخدي ئەلفيەدا دەستەواژەي (وذا إجعل اخرا، إذا إسما صحبا) هاتووه، له جیاتی (وأخرون ژا إن سواه صحبا)، کمه بینگومان ئهوه یه کهمه که یان جوانبره، چونکه ئەر گرفتەي پېشەوە (كە بريتيە لەوەي كە دواخستنى لەقەب تەنھا لە كاتتكدايه كه له گهل نيسمدا هاتبيت، و نيز دهسته واژه كهى دانه ر پشتگيرى له نيسم و کونیه پیکهوه ده کات). و نهم گرفته چارهسهر ده کات، و دهستهواژهی (وذا إجعل آخرا إذا إسما صحبا) ماناي ئەرە دەگەيەنىت كە دواخستنى لەقەب كاتىك درووسىتە، كه تهنها له گهل ئيسمدا هاتبيت، به لأم دهسته واژه كهى تر وا ده گهيهنيت كه ههر كات لمقهب لمكهل كونيه دا هات، دواخستني لمه كونيه كه دا واجب نييه، و قسمي راست و درووستیش هدر لـمسـدر ئـدم رایدید، وهك پیشـتریش باسمان كرد، و ئـدگــدر دانـــدر (خــوا لَيْي خَوْش بَيْت) بينووسيايه: (وأخرن ذا إن سواها صحبا) بيْگُومَان ئَـيْر هـيچ جـۆره گرفت و دوو دلییهك لـهم بارهیهوه نهدههاته لـاراوه، و دهسـتهواژه كه بــهم جــۆرهى كى دههات: (وأخر اللقب إذا محب سوى الكنية وهو الإسم)، واته: لهقهب بخهره دواوه، ئه گهر له گهل غدیری کونیه دا هات، واته: له گهل ئیسمدا هات، و دواتر ماناکهی بهم جۆرەي لى دينت: (وأخر اللقب إذا صحب الأسم: ئەگەر لەقەب لەگەل ئىسمدا، ئىموا لەقەبەكە دوا بخە لە ئىسمەكە).

﴿تُويْرِينهُوهُ سَهْبَارُهُتُ بَهُ بِينَّكُهُوهُ هَاتَنَى نَاوَ وَ نَازِنَاوَ (الاسم واللَّقَب)﴾

نه گدر نیسم و لهقدب پنکهوه کوبوونهوه، یان هدردووکیان موفرهدن، یاخود هدردووکیان موفرهدن، یاخود هدردووکیان موره کدبن، یاخود نیسمه که موره کدبد، و لهقدبه که موفره ده و نیسمه که موفره ده و نیسمه که موفره که موره که به .

به گریمانهی تهقدیری موبته دا بهینرین، وهك: (مررت بزید أنف الناقة)، یان (مررت بزید أنف الناقة)، یان (مررت بزید أنف الناقة).

وَمِنْهُ مَنْقُولٌ كَفَصْلٍ وَا سَــنْ وَ ذُو ارْتِجَالٍ كَشَعَادَ وَأَدَهُ وَجُمْلَةٌ وَمَـــا بِمَزْجٍ زَكْبَا ذَا إِنْ بِغَيْرِ وَيْــهِ تَمَّ أُعْرِبَا وَشَاعَ فَى الأَعْلاَمِ ذُو الإِضَافَةُ كَعَبْدِ شَمْسٍ وَأَبِي قُحَافَةُ

﴿تُويْرُينه وهيه ك سهباره ت به بهشه كاني عدلهم ﴾

عدله م ده بیته دوو به شدوه (مرتجل) و (منقول) مورته جه ال نهوه یه که پیشتر و پیش بوون به عدله م، نه بر عمله میه ت و نه بر هیچ شتیکی تر به کارنه هینرابیت، نه مه بزانه که مورته جه ال الخطبة) ها تووه. واته که سیک به بی بیر کردنه وه و خر ناماده کردن ده ست بکات به ووتاردان، نموونه یش بر مورته جه ال وه ال : (سعاد: که ناوی ژنیکه) و رادد: که ناوی پیاویکه).

مدنقول: ئدوهید که له غدیری عدله مبووندا به کارهی ترابیت، و لهویوه نه قل کرابیت و گراسترابیته وه نه نور نه قل کرابیت و گراسترابیته وه. ثیر ئه و گواستنه وهیه شیان له صیفه تیکه وهیه، (واته ئیسمی فاعیل و ئیسم مدفعول و صیفاته کانی تر)، وه ك: (حارث – حاتم – محمد – حسن)، یا خود نه قل کرانه که له مدصده ره وه وه ك: (فضل) که پیش عدله مییسه ت، له ئه سلدا مدصده رووه، و دواتر بووه ته عدله م.

یاخود ندقل کرانه که له ئیسم جینسیکی وهك: (اسد) هوه یه، وه بزانه که عهلهمی وهر گیراو (منضول) له صیفه و مهصده رو ئیسم جینس موعره به.

 له راستیدا نهم به شهی (منقول عن الجمله: وه رگیراو له رسته) سه ر به عدله مه موره که به کاند.

﴿باسى عدلهمى موره ككهب﴾

یه کینک له به شه کانی عه له م، موره ککه بی مه زجییه، وه ك: (بعلبك) و (معدى كرب) و (سیبویه).

ئینجا داندر باسی نهوه ی کردووه که له موره ککه بی مهزجیدا، نه گهر به له فزی (ویه) ی کوتایی هاتبوو، نهوه موعره ب نییه، به لکو مدبنییه، کهواته نه گهر به ((ویه) کوتایی نه هاتبوو، نهوه موعره به، وه ك (جاءنی بعلبك) و (رأیت بعلبك) و (مررت بعلبك) که ده بینین نیعرابی (غیر منصوب)ی وه رگرتووه، و موعره ب ده بن.

- له موره ککه بی مهزجیدا دوو ئیعرابی تر له تارادا هدن:
- ۱. له سهرجهم حاله ته کاندا مهبنین له سهر فه تحه، وه ك: (جماعنى بعلبك) و (رأيت بعلبك) و (رأيت بعلبك).
- ۲. بهشی یه کهم لیضافه ده کریّت، بۆ لای بهشی دووهم، و ئیعراب له بهشی یه کهمدا
 جیّ بهجیّ ده کریّت، وهك: (جاءنی حضرموت) و (رأیت حضرموت) و (مسررت بحضرموت).

وه هدروهها موره ککه بی مدرجی به له فره ی (ویه) کوتایی بیّت، نه وا له م حاله ته دا مهبنی ده بیّت نه له سره، وه ك (جاءنس سیبویه) و (رأیت سیبویه) و (مررت بسیویه).

وه لدم بدشدی موره ککه بی مهزجی کوتایی هاتوو به (ویه) دا هه ندی له زانایان له مالم بدشدی موره ککه بی مهزجی کوتایی هاتوو به (ویه) دا هه ندی له دروه م له حالمتددا ئیعرابی غدیره مونصه ریفیان به درووست زانیوه، واته که به شعی دروه م له حالمتی نه صب و جه ردا فه تحه یان له سه ردابنین، وه ك : (جاونی سیبویه) و (رأیت سیبویه) و (مررت بسیویه).

<u>تښينی:</u> هۆكارى مەبنى بوونى بەشى دووەم لە (ئەوانەى كە بە (ويە)ى كۆتايى هينان ھاتووە وەڭ وشەكانى (سيبويە - خالويـه - خدويـه)، كـه مورەككـەب كـراون لـه ئيسمهكانى (سيب - خال - حمد) و پاشگرى دەنگى (ويـه) بۆيـه لـهبـهر ئـهوەى كـه ئيسمى صەوت (دەنگى) خاوەنى (شەباھەتى ئيهمالى)يـه، لـهگـهل حەرفـدا بۆيـه مـهبنى بوونى مورەككەبى مەزجى لـهسـەر كەسرە، لـهبـەر ئەوەيە كـه رەچاوى (التقاء الساكنين) بكريت.

﴿باسى موره ككه بى ئيضافى

یه کینکی تر له به شد کانی عداسه م، ندو له فزه یده کسه بسه شینوه ی تدرکیبی نیسضافی موره ککه ب کرابیت، وه ك (عبد شمس) و (أبو قحافه) و لسه به به به به موره ککه بی نیضافیدا، موضافه که هدروه ك مسوفره د و به گویزه ی جینگاگدی خیزی له رسته که دا، نیعراب وه رده گریت، و بویه سه رجه محالفته جوز به جوزه کسانی، وه ك (موبسه دا خد به مدره کسانی، وه ك (موبسه دا خد به مدره کسانی وه ك (عبدالله شاعر، فاز عبدالله، صاحبت عبدالله، سارعت الی عبدالله) و هدروه ها وه ك: (جاءنی عبدشمس و أبو قحافة) و درأیت عبدشمس و أبا قحافة) و (مررت بعبد شمس و أبی قحافة).

ئینجا داندر لیزودا به هینانی دوو نمووندی (عبد شمس) و (أبو قحافه) ویستی ناماژه بدوه بدات که بدشی یه کهمیان موعروب بووه به هنری حدره کهوه، وهك (عبد) و یسان به هنری حدرفدوه، وهك (ابی) و بدلام سهباره ت به به شی نموهیه که به مونسه دیف

هاتووه، وهك: (شمس) و غهيره مونصهريف وهك: (قحافة)، چونكه (قحافة) دوو هؤكار له هۆكارەكانى مەنع صەرفى تيادايه، كه عەلەمىيەت و تەئنيثن.

> وَوَضَعُوا لِبَعْضِ الأَجْنَاسِ عَلَمْ ﴿ كَعَلَمِ الْأَشْخَاصِ لَفْظًا وَهُوَ عَمُّ مِنْ ذَاكَ أُمُّ عِرْيَطٍ لِلْعَقْرَبِ وَهَكَ اللَّهُ لِلنَّعْلَبِ وَ مِثْلُهُ بَــــرَّهُ لِلْمَبَرَّهُ كَذَا فَجَارِ عَـلَــمٌ لِلْفَجَرَهُ

﴿باسى عدلهمي جينس

لهلایه کی ترهوه عدلهم دوو بهشی تری ههیه (علم شخص) و (علم جنس) جا عدلهمی شدخص (ناوی تاکه کهس)، دوو یاسای لی دهبیّنهوه، بهگویّرهی یاسایهکیان مدعنهوییه، واته مەبەست پنی خودی تاکه کەسیْکه، وەك: (زەید) که مەبەست پنی مرۆڤیْکـه کــه ناوی زهیده، و هدروهها وهك (أحمد) و یاساكهی تریبان، عملهمی شدخسی لهفزیه، ئەمىش ئەوەيە كە درووستە لەدوايەوە (حال) بين، وەك: (جائنى زيد ضاحكا) كەلەم نموونهیه دا (زهید) عدله می شدخصه (ناوی کهسیکه) و له فزی (ضاحک) به رحالی ناوزهد ده کرينت، که لهدواي عدلهمي شدخصدوه هاتووه.

وه یاسایه کی تر ی نهم عملهمه لهفزییه، بو کاتیکه که نهم نیسمه (واته نهم عملهمی شەخسە) لەگەل ھۆكارىكى ترى سەر بە (ممنوع من الصرف)دا كۆ بېيتەوە، كە دەبىت ئەو ھۆكارە (عەلەمىيەت) نەبئت و غەيرى ئەو بئت، لە ھۆكارەكانى مەنع صەرف، لهم كاته دا ئهم عدلهمه غديره مونصه ريفه، وهك: (هذا احمد) كه جگه له عدلهمييه ت، هزکار و سهبهبی (وزن فیعل)ی تیادایه، و بزیه بهبیّ تهنوین دهرکهوتووه، وه یاسایهکی تر لهم حوكمه لهفزهيانه سهبارهت بهم عدلهمي شدخسه، ئهوهيمه كمه تملف و لامي تهعریف ناچیّته سهر ئیسم گهلیّکی لسهم جنوره، و بوّیه ناتوانریّست بگوتریّست: (جاو العمرو). بدلام (عدلهمي جينس: ناوي رهگدزي) لندرووي حوكمي لدفزييندوه ودك عدله مي شدخس وايه، وهك: (هذا أسامة مقبلا: ثهمه شيّره لــه ههلّمــهت بردنــدا) وه ئەوەيش بزانه كه بۆيه بۆ (أسامه) لمفزى (هذا)ى بەكارهيناوه نـهك (هـده) هدرچـدنده (تائی تةننیث) بهسهر (أسامه) جنسی شیره، بۆیه بهکارهیّنانی (هذا) بۆی هیچ گرفت و لەمپەرىك درووست ناكات. وه حوکمه لدفزییدکانی عدلدمی شدخس، له عدلدمی جینسیسندا هدید و جسی بدجی ده کریّت، بدهتری ندوه وه که غدیره مونصدریفه چونکه دوو هترکاری تیاداید، له هترکاره کانی مدنع صدرف، که بریتین له: (عدلدمییه تدانیث) و هدروها له دوای عدلدمی جینس (حال دیّت، وهك لدفزی (مقبلا) له نموونه کهی رابردوودا، و هدروها چوونه سدری ندلف و لام بتر سدر ئیسمی عدلدمی جینس درووست نیسه، و بتریه ناتوانریّت بگوتریّت: (هذا الأسامة).

بدلام سدباره ت به حوکمی عدله می جینس، له پرووی ماناوه له گه ان عدله می شدخسدا جیاوازه، چونکه ماناو مددلوولی عدله می جینس ته نها که سین به دیاری کراوی ناگریته وه، به لکو هه روه از نه کیره) خه لکان و تاکیکی زوّر ده گریته وه. بویه ده توانریت بگوتریت که عدله می جینس له پرووی حوکمی له فزیه وه ای عدله می شدخس واید، و له پرووی حوکمی مدعنه ویه وه وه ایسمی نه کیره وایه!

وه لدم سونگدیدوه (که مددلوولی عدلدمی جینس بۆ کدسیکی تایبدت و دیاری کراو نیید) بزید بۆ هدموو شیریک، لدفزی (أسامه) و بۆ هدموو دوو پشکیک لدفزی (عفرب) و بۆ گشت ریوییدك لدفزی (ثعالة) به كارهینراوه.

﴿جياوازى نيوان عدلهمي جينس، و ئيسمي جينس

عدله می جینس بق پیوه به ستنه و (مقید) کردنی شتیک به ئیستاوه هاتووه، تا له هزری مروقد ا بچه سپینریت، به لام ئیسمی جینس بق مانای هه و شتیک هاتووه، که چنه به و شیوازه ده ربیردریت، واته: (من حیث هو هو) به بی ئهوه ی که به سازابیت به کاتی ئیستاوه، بقیه مانای عدله می جینس هه روه که نه کیره خاوه نی فره ره هاندی و گشتی بوونه، و تدنها که سیک دیاری ناکات و ناگریته و ه

تیبینی: رافیار (گۆری پر نوور بینت) سهبارهت به ئهحکامی لهفزی عملهم تهنها سی خوکمی باسکرد، و سی خوکمی تری باس نهکرد، که ههیهتی و بریتین له:

- ١. صيفهتي عدلهمي جينس دهبيت به مهعريفهيي بيت.
- ۲. عدل دمی جینس هدروه ک عدل دمی شدخس ده توانیت له سهره تا (ابتداء) دا بیت،
 وه ک: (اسامة ملك الوحوش).

۳. له ئهسلّی داناندا (وضع)دا ئیضافه کردنی عدله می جینس درووست نیبه، و بۆیه درووست نیبه بگوتریّت (أسامه منا) یان (محمدنا) ئینجا بزانه که عدله می جینس یان بۆ شهخس (ذات)ه، وهك: (أم عربت) که عدله مه بۆ دوو پشك، وه یاخود عدله می جینسه بۆ مانا (عین)ی شتیّك، هدروه ك دانه (رحمه الله) له دهسته واژهی (بره، للمبرة، وفجار للفجرة)دا دهری بیری چونکه (بره) عدله مه بۆ (مبره: کرده وه چاکه کان) و هدروه ها فجار وه ك (حدام: که مهنییه لهسهر کهسره) که عدله مه بـ فر (فجره: کرده وه ناپه سهنده کان) هدروه ها وه ك (سبحان) که عدله مه بـ فر (نجره ها وه ك (یسار) له سهروه دا وه دروه دا وه دروه ها وه ك (یسار) له سهروه در وه درونی (فجار) که عدله مه بۆ (مبسره: قوماربازی).

روونکردنهوه: له فزی عدادم له دهسته واژه کهی دانه ردا، که ووتی: (ووضعوا لبعض الأجناس علم) چونکه ئهم له فزه (مه فعول به) یه، بر (وضعوا) و ئیسمی مه نصوب له حاله تی وه قفدا به ئه لفه وه (علما) ده هی تریت، به لام دانه ربهم شی وه یه ی نه کردووه، چونکه لیره دا به گویره ی (زمانی ره بیعه) کاری کردووه، و ئهم هی زی ره بیعه یه ئیسمی مه نصوب له کاتی وه قفدا به سکونی سه ر (علم) دیاری ده که ن، و بی یه وشه ی (علم) لیره دا به سکونه هات و بینیمان.

وإسم الأشارة

أِسم الأِشارة: أِسم وضع لمعنى معيّن، بواسطة الأِشارة الحسية.

والفاظه: (ذا) للمفرد المذكر، و(ذان) لمثناه رفعاً، و(ذين) لمثناه نصباً وجرّا، و(تا)، و(تي) ، و(ته)، و(ذي)، و(ذه) للمفرد المؤنث، و(تان) لمثناها رفعاً، و (تين) له نصباً وجرّاً، ولجمعهما (أولاء) بالمد، و(أولى) بالقصر، ويلحقها كاف الخطاب عند بعد المشار أليه، تقول: (ذاك)، (ذاكما)، (ذاكم)، (ذاكم)، (ذاكما)، (ذاكن)، فرذا)للمشار أليه، والكاف لمعرفة حال المخاطب أفراداً، وتثنية، وجمعاً، مذكراً، أو مؤنثاً، كما يدخل عليها، هاء للتنبيه، ويجوز زيادة اللام مع الكاف للدلالة على زيادة بعد المشار أليه، إلا في المثنى و (أولاء)، و ما دخل عليه، (ها)، فلا يقال: (ذانلك)، و لا (أولئلك)، و لا (هذلك)، ويشار بكلمة (هنا)، للمكان القريب، وهناك) للمكان القريب.

ئیسمی ئیشاره: نه و ئیسمه یه که دانراوه، بو واتایه کی دیاریکراو، که به هوی ناماژه هه ستی یه کانه وه، ده رده بردری، و نه مانه نه "ذا" بو موفره دی موزه ککه ر "ذان" بو موسه ننای موزه ککه ری مه نصوب و مهجرورو "تا" و "تی"، "ته" و" ذی"، "ذه"، بو موفره دی مؤننه ثه، "ثان" بو موسه ننای مؤنثی مه پوفرعه، "ثان" بو موسه ننای مؤنثی مه پوفرعه، "ثان" بو موسه ننای مؤنثی مه نوعه نیتر "ثین" بو موسه ننای مؤنثی مه نصوب و مهجروره، وه "أولاء" بو جمعه نیتر موزه ککه ربیت، یان مؤنث، وهه روه اا آوی" به (قه صر؛ کورت بی مه دد)، واته "أولاء" و "أولی" بو جمعه ده بن، وه "کاف"ی خیطابیان ده چیته سه ر، کاتی که نیشاره بو کراو دووربوو، وه "کاف" بو زانینی نه وه ی که نایا موخاطه با "موفره ده" یا موسه ننا، یان جه مع، وه موزه ککه ره، یان مؤنثه، وه هه روه ها بوده لاله ت کردن له سه رزوری دوریه که، له نیشاره بو کراو داید، ته نها له "مثنی" و "أولاء "دا نه بیت، وه هه روه ها له وه دا نه بیت که "هاء"ی

چوبینته سهر، بزیه ناوتری "ذانلك"، و "أولائلك"، و "هذلك"، وه به (هنا) ئیشاره ت بو نزیکیی ده کری وه (هناك)، بو دووری یه!. بویه ئیبن مالیك، له ئهلفیه دا ده لیّت:

للمفرد المذكر أشر بذي وذه تي تا على الأنثى أقتصر بذا وفي سواه ذين تين اذكر تطع. تان للمثنى المرتفع وبأولى أشر لجمع مطلقاً والمذ أولى ولدى البعدُ بالكاف حرفاً دون لام أو معه واللام أن قدمت ها گتنعة. وبهنا أو هُهنا أشر أ لي دانی المکان و به الکاف صلا. في البعد أو بقمّ أنه أو هَنّا انطقن أو بهُنالك أو هِنّا. ﴿ئيسمى ئيشاره﴾

هدر کاتیک که بتهویت که سیک یان شتیک به ئیشاره یه کی به رجه سته (حسی) نیشان بده یت ، ئه وه ئیسمی ئیشاره به کار دیّت بزّی ، وه ئهو که سه یان ئه و شته به (مشار الیه) ناوزه ده کریّت ، وه له زمانی عهره بیدا ئبسمی ئیشاره و (مشارالیه: ئاماژه بزّکراو) ه که ، ده بیّت له پرووی (مذکر) بون و (مؤنث) برون و (مفرد) برون و (مثنی) و (جمع) بونه وه هاوریّکی یه کِر بن وه ك: (رایت هذا الکتاب) ، (حفظت هذه الکلمة).

^{*} ئيسمى ئيشاره بهگويرهى نزيكى و دوورى (مشار اليه)يهكه سي بهشه :

۱ -ئیشارهی نزیك، كه لهفزه كانی بریتین له (ذه- ذهن- تا - تی - ته - ذه- تان- اولاء-).

۲− ئیشاره بۆ نه دوور و نه نزیك(متوسط) که لهفزه کانی بریتین له (ذالك-ذانك-تلك-تانك-اولئك)

هدلبهته وشه کانی (ذهنك- تانك-اولنك)دیسانهوه بز ئیشارهی (ناوهند -متوسط) به کار دین.

وه ههروهها بن ئیشاره کردن بن جینگای دوور لـهفزی تریش به کاردین :

۱ -- (ثم) :به فدتحدی (ثاء)ی سی نوخته ،وه له حاله تی وهقف داله گه لیزهاء) ی (سکت)داده و تریّت (ثمة).

۲-(هنا) بهفه تحدی (هاء) و نونی شهددهدار .

۳- (هنالك) لهم ئيسمه باندا دروست نى يه، (هاء)ى، (تنبيه)ى، پيّوه بلكيتريّت، (ابن مالك)له (نكت)دا ،كه حاشيه يه كه له سهر (مقدمة)ى (ابن حاجب)نوسيويه تى ، راي وايه كه (هنالك) له ئيشاره كردن بز كاتى دوور به كار ديّت ، وه به لْگهشى ئهم ئايه ته يه ، (هنالك تبلوا كل نفس مااسلفت)ه.

• لدم بارهيدوه، ئيبن ماليك فدرموويدتي:

﴿التعريف باللام﴾

المعرف باللام، ما ذَلَّ على معنى معين باللام سواء، كان فرداً خاصاً، نحو: الحديقة ذات أوراد جميلة، أِشارة أِلى حديقة معينة، وتسمى "لام العهد الخارجي"، أو جنساً عاماً، نحو: " الرجل خيرمن المرءة"، و تُسمى لام الجنس، و يتشعب منهما أقسام تذكر في المطولات.

﴿المعرّف بأداة التعريف﴾

المعرف باللام: ئموه یه که ده لالهت بکاته سمر واتایه کی دیاری کراو، به هوّی لامه کهوه، نیتر فمردیّکی تایبه ت بیّت وه ك "الحدیقة ذات أو راد جمیلة" که ناماژه ی کردووه ، بوّ باخچه یه کی دیاریکراو، وه به "لام المهد الخارجی" ناوده بریّت، یا خود بوّ "جنس"یّك بیّت، به گشتی، وه ك درالرجل خیر من المرعة)، ، وه به "لام الجنس " ناوده بریّت ، وه چهنده ها به شی لی ده بیّته وه که کنیت که دره کاندا باس ده کریّن. وه ك نیم مالیك له نه لفیه دا ده لیّت:

أل حرف تعريف أو اللام فقط فنمط عرَّفت قل فيه التَّمط.

﴿نُهُلِفُ و لام له (الحمد)دا﴾

نه لف و لام له (الحمد) دا ، بن جینسه، وه نه و موبته دا مه عریفه یه ، بن حصر) ه ، وه هن که یشی (استفراق) کر دن و (انحصار) کر دنی سه رجه م سوپاس و ستایشه کانه بن ته نها زاتی خوای په روه ردگار.

﴿ بهشهكاني ئەلف و لام﴾

جا ئەلف و لام، چەند جۆرىكى ھەيە ، كە بەشەكانى لىرەدا روون دەكەينەوە:

"استغراق افراد الجنس": كه نعمه له كاتيكدايه، كه لهفزى (كل) له رووى حمصهه بعرابه، له جيكاي له له له له الاساد لفي خسر)، واته: (كل الانسان لفي خسر)، واته: (كل الانسان لفي خسر).

"استغراق صفات افراد الجنس": نیشانه ی تهمه شدروستی دانانی له فزی (کل)ه، له جینگای ته لف و لامه که یدا به شیوازیکی مه جازی دابنیشیت .وه ك: (زید الرجل) واته: (ذی کل صفات الرجل) له م نمونه یه دانانی له فزی (کل) له جینگای (ال) دا به حه قیقی دروست نید ، چونکه (زید) هه موو پیاوی سه رزه وی نیه ، به للکو به شیره ی مه جازی دروسته ، وهمه به ست نه وه یه که زه ید سه رجه م صیفاته چاکه کانی پیاو باشانی له خویدا کو کردو ته وه .

بۆ رۆشن كردندوهى حدقيدت و چيدتى (ماهيد)ى جينسدك : كەئەمەش لەكاتيدايد كەبدهۆى (الف) و (لام) و ئەوشىدى كەئەم (الف)و (لام) هى چوەتە سەر (مدخول) ھكەوە بىگەين بەماهيدتى شىنىڭ لەرووى (هي هي) وەئاماۋەى بۆبكريت .واتە : لەو روەوە كەئەوە ماهيەتە كەيدتى ،نەڭ لەرووى شىد دەرە كيەكاندوه (الامور الخارجية) كە ھەلىكەوتنە سەرى ،وەڭ : (الرجل خير من المرنة) واتە : ماهيەتى پياو — لەگەل رەواندندوهى تايبەتمەندى (خصوصيت) دا — لەماهيەتى ئافرەت باشتوه ، وەئەمەش لەگەل بەرزى و بەرپېزى ھەندى ئافرەت بەسەر پياواندا تېڭ ناكاتەوە (منافاة) لەنبۇانياندا روونادات .

ئەلف و لامى (عهدى ذهنى) : وەئەمەش لەكاتىكدايە كەئەو شتەى(ألـ)ى چوەتەسەر لەتىروانىنى كەسى (خاطب)دا روون و ديار وئاشكرا بىت،وەك : (اذهما فى الغار)، كە ئەلف و لام لە(الغار) دا ، ئاماۋەو ئىشارەتە بۆ ئەوئەشكەوتەى كە يىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)و كەسىكى تر كە ئىمامى ئەبوبەكرە،"رضى الله عنه"، كە لەويدا خۆيان حەشار دابوو .

ئەلف ولامی عەھدی (ذکر) ی : ئەمەيە كەئىشارەت بۆئىسمىنكە كەپىشىر باسكرا بوو ،وەك: (كما ارسلنا الی فرعون رسولا فعصی فرعون الرسول) كە ئەلف ولام له (الرسول) دا ئاماۋەيە بۆ ئەوەی كە مەبەست له (الرسول) ھەمان ئەو رەسولەيە كە پىش جوملەی (فعصی فرعون) باسكرابوو .

۷-نهلف ولامی (زائد)ی لازم: نهلف ولام لهههندی جینگادا بهزیادهیی دیت، به لام لهههمان کاتیشدا لازمه، واته: حمزفکردنی دروست نیه، وه هم جوّره نهلف ولامه ده چینته سهر نیسمینك کهبه بی نهلف و لامیش همر (معرفة) میه، وه ك : (اللات - الان).

۸- نهلف ولامی (زائد)ی غهیره لازم: نهم جوّره نهلف و لامهیش ههندی کات زائیدی غهیره لازمه، و زیاتر له ضهرورهتی شیعریدا به کاردیّت .وهك: (ولقد نهیتك عن بنات الاوبر)که شاعیر (بنات الاوبر)ی به نهلف ولامهوه گوتووه ، که بهبی نهلف ولامیش ههر مهعریفهیه .

9- ئەلف ولامى زیادهى (نحیة) : (لمح) لهزماندا واته :ئاماژه کردن به چاو، به لام لیره دا مهبهست ئاماژه کردنی عمقلی یه، وه لمم جوره ئەلفه ده چیته سهر همندی له ئیسمه عملهمه معنقوله کان (الاعلام المنقولة) تا دهلالهت بکات، که ماناى (المنقولة)یه که دیسانه وه له (منقول منه)ه که، تیدا همیه و تیبینی کراوه وه دانفضل)که له زماندا واته :کاملی و ته واوی، وئهم ئیسمه یان کردو ته ناوی که سیک مسیک خاوه ن فه زل ده رب چیت المسمد ئهمه شهوه ئه لف ولام له (الفضل) داده لاله ، لهسه رئه وه ی کهمانامه صده ری یه کهی (فضل) سه ره و نه وی که سیک ، هم رئه و مانایه ی تیدا مهبهست و نامانجه .

﴿الموصــول﴾

وهو إسم دل على معنى، معين بواسطة جملة خبرية، بعده تسمى صلة، وهو (الذي) للمفرد المذكر، و(اللذان) لمثناه في حالة الرفع، و(اللذين) له في حالتي النصب والجرّ، و(الذين) لجمعه مطلقاً، و(التي) للمفرد المؤنث، و(اللتان) و (اللتين) لمثناها، و(اللآتي) لجمعها، نحو: الذي درسنا أستاذ كبير، والذين درسوا عنده، فازوا بعلم كثير، و(من) و(ما) تستعملان بمعنى الموصولات السابقة، لكن (من) يغلب أستعماله للعاقل، و(ما) لغيره، نحو: من طاب مقاله طابت حاله، وما قلَّ قدره هان أمره، ومنها (أل)، وتستعمل لجميع ما ذكر، وصلتها مشتق غير الفعل، نحو: الكاتب بدرسه يصعد بنفسه، والحافظون للقرآن، آخذون بزمام العرفان.

مهوصول: ئیسمیّکه ده لالهت ده کاته سهر واتایه کی دیاریکراو، به هوّی جومله یه ک خهبه ریه وه که ببیّته "صیله" بوّی، وه "الذی" بوّ موزه ککه ر "اللذان" بوّ موسه ننای موزه ککه ره له حاله تی مه رفوعیداو "الذین" بوّ موزه ککه ره له حاله تی نه صب و جه ردا و "الذین" بوّ جه معه به گشتی وه "التی"، بوّ موفره دی مؤنث و "اللتان" بوّ موسه ننای مه رفوع "اللتین" بوّ موسه ننای مؤنثه ، مه نصوب و مه جروره که ی، "اللاتی" بوّ جه معه ، به گشتی وه ك: (الذي درسنا أستاذ کبیر، والذین درسوا عنده ، فازوا بعلم کثیر) ، نه وه ی وانه بیژمانه ، ماموستایه کی پایه به رزه ، و شه وانه ی لای نه و زانست فیربوونه ، پشکیّکی باشیان پچ راندوه! وه "من "و" ما" وهك ئهوان له "مذكر" و "مؤنث" و "مفرد"،و" تثنيه" و" جمع دا به كاردين، به لام به زورى "من" بزعاقله و "ما" بو غهيره عاقله.

وه بزانه، ئەلف و لامیش وەك ئەوانى تر بەكاردین، وە صیلەكەیان غەیرى فیعل دەبیت، بۆیە له"الهدایة فى النحو"دا دەلیت:

"والألف واللام بمعنى الذي، وصلته أسم الفاعل،أو المفعول" واته "نهلف و لام" بهواتاى "الذي "ديّت، وهك نهوانى تر وايه، وه صيله كهى ههندى جار "أسم فاعل" و ههندى جار "أسم مفعول"ه. وهك: (الكاتب بدرسه يصعد بنفسه، والحافظون للقرآن آخذون بزمام العرفان).

مەوھىولى ئىسمى دور بەشە :

مهوصولی (تایبهت:خاص)، مهوصولی گشتی وهاوبهش (عام – مشترك): مهوصولی (خاص): ئهوهیه كهبهگویره ی جینگاكه ی گزرانی بهسهردا دیت ،وهله فزه كانی بریتین له:

(الذی): بز موفره دی موزه ککه ر. (اللذان): بز موسه ننای موزه ککه ر. (اللذین): بز جهمعی موزه ککه ر. (التی): بز موفره دی مزنپ . جا (الف) له (اللذان) و (اللتان) دا له حاله تی نه صب و جه ن دا ده گزرین به (یاء) .

مەوصولى (عام) ياخود (مشترك) : ئەوەيە كە ھەموو كات بەتەنھا يەك لەفز دەھينريت وە بريتين لە :

(من) : کهزیاتر بۆ(دوی العقل :خاوهن عهقل) دینت ، وهك: (و منهم من یؤمن به).

(ما) : كهزیاتر بق (غیر ذوی العقول : بی عمقل) به كار دینت، وهك: (و الله خلقكم وما تعلمون).

٣-(ال) : و اك : (لا تضارب - المضروب) .

٤- (ذو) له لوغدى (بني طي) دا ،وهك:

فان الماء ماء ابس وجدس وبنرس ذو مفرت و ذو طویت.

ئه و ناوه ناوی باوك و باو باپيرانمه وه نهو بيرهی من نهو بيره یه که به دهوريدابه ردم لي چنيوه .

(ذا): له دوای (من) یان (ماء) ی ئیستیفهام بیّت ، وه (زائد) یش نهبیّت، وهك: (من ذا رایت ؟) . (ماذا صنعت؟).

(ای) :وه اف: (یسرنی ابهم هو قادم) . وه پیریسته نهوه بزانریّت که (من و ما و ابی) بو نیستفهامیش به کار ده هیّنریّن ، که لهم کاته دا نیسم مهوصول نین ، به لکو به (اسم استفهام) ناو ده بریّن ،وه اف: (من ضربت) ، (ماهذا) ، (ای صدیق لقیت) .

وه بزانه (أن، إن) به فيعلى دين وهك: (إن زيد) زهيد ناله ناليهتى. (أن يا زيد) ناله نال بكه ئهى زهيد.

وه (إن) به مه کسوری دیّت وه ك (سمعت إن زید) واته ناله نالی زهیدم بیست. وه (إن) به حروفی ایجاب دیّت، وه ك: (إن هذان لساحران)، (إن)، واته: (نعم).

﴿المعرّف بالأضافة﴾

المعرّف بالأضافة، وهو أِسم دلّ على معنى معيّن بسبب الأِضافة أِلَى اِحدى المعارف السابقة، نحو: لسان العاقل، وقلمه ، علمه وعمله.

المعرف بالأضافة: ثهو ئيسمهيه، كه ده لالمت ده كاته سهر مانايه كى ديارى كراو، به هرى ئيضافه كردنيه وه، برّلاى يه كيّك لهو مه عريفانه ى پيشوو، كه باسكران، وه ك: (لسان العاقل، وقلمه ، علمه وعمله).

ئيبن ماليك دەليّت:

وَغَيْرُهُ مَعْرِفَةٌ كَهُمْ وَذِي وَهِنْدَ وَابْنِي وَالْغُلاَمِ وَالَّذِي

واته: ههرچی غهیری ئیسمی نه کیره بیّت، به مهعریفه ناوزهد ئه کریّت، وهك: (هم، ذي، هند، أبنی، الغلام، الذی).

ههروهك باسكرا، ههرچى غهيرى ئيسمى نهكيره بيّت، ئيتر ئهوه مهعريفهيه، جا به شيّوهيهكى،گشتى مهعريفهكان شهش بهشن:

- ١. ضعمير، وهك: (هم).
- ۲. ئىسمى ئىشارە، وەك: (ذي).
 - ٣. عدلهم، ودك: (هند).
- ٤. موضاف بۆ لاى مەعرىفە، وەك: (أبنسى). كە باسى ئىستامانە!
 - ٥. ئەلف و لامدار، وەك: (الغلام).
 - ٦. ئيسمى مەوصول وەك: (الذي).

المعرّف بالنداء: أسم دلّ على معنى معين بسبب النداء، فإن كان مفرداً معرفة، نحو: يا زيد، أو نكرة مقصودة، نحو: يا رجل لشخص معين، فَبُنِيَ على الضمّ كما ذكرنا، وعلى الألف في المثنى، نحو: يا زيدان، و على الواو، في الجمع السالم، نحو: يازيدون، و إن كان مضافاً، نحو: يا غلام الأمير، أو مشبهاً بالمضاف، نحو: يا ساعيا في الخير، كان معرباً، منصوبا بالفتحة، أو بالياء، وكذا أذا كان مفرداً نكرة غير مقصودة، نحو: يا رجلا، و يا رجلين، وليعلم أن المراد بالمفرد هنا ما ليس مضافاً، و لا مشبهاً به، وحروف النداء: الهمزة، و آي، للقريب، و يا للبعيد، و أيا، و هيا، للأمعد.

المعرّف بالنداء: نهو نیسمه یه کهواتایه کی دیاریکراو ده گهیه نیت، به هوی حهرفه کانی "نداء "هوه، نه گهر موفره دی مهعریفه بوو، وه ایازید" یان نه کیره ی مهبهست دار بوو، وه ایارجل" که بو که سیّکی دیایکراوه، نه وا مه بنی له سهر "ضمه "یه. وه ای باسکرا، وه له سهر نه لفه، له "مثنی "دا وه ای (یازیدان) وه له سهر "واو"ه، له جه معی موزه ککه ری سالمدا، وه ایازیدون.. وه نه گهر هاتوو موضاف بوو، وه ایاغلام الأمیر" یان "شبه مضاف" بوو، وه ایاساعیاً فی الحیر" نه وه موعره به و مهنصوبه، به فه ته یان "یاء". وه ههروه ها نه گهر موفره دی نه کیره ی (غهیر مه قصود: بی مهبهست)، بوو، وه ایارجلاً، یارجلین ههر مهنصوبه، وه مهبهست له "مفرد" نهوه یه که موضاف وشیبه موضاف نه بیّت. وه حمرفه کانی مهنمانه ن "همزه" و" ایا" بو دور ده بیّت. وه حمرفه کانی نیدا، نه مانه ن "همزه" و" ایا" بو دور ده بیّت.

﴿دريِّــرّه باسيّـك لـهبارهى حهرفهكاني نيدا﴾

ئەمانە چەند خەرفىكن، كە تەنھا ئىسمىك مەنصتوب دەكەن، و خەوت دانەن:

(يا، أيا، هيا، أي ، الهمزة المفتوحة، واو، إلا)

پێنج دانهيان، واته: (يا،أيا، هيا، أي، أ) حهرفي (نداء)ن.

وه ئەوەى كە ئەمانەى دەچيتە سەر بە (مونادا) ناو دەبرى، وەك:

(یا عبدالله) که (یا): نیدایه، و (عبد): مونادایه، و مونادا به هزی حهرفی نیدائهکهوه، مهنصوبه به سی مهرج:

۱-ئهگهر ئیسمه موناداکه نهکیره بیّت: ئهوا موناداکه مهنصوب دهبیّت، وهك: (یا رجلا خذ بیدی)، که (رجلا): مونادایه، و نهکیرهیه و به هوی (یا)وه مهنصوب بووه.

٢-ياخود موضاف بيّت: وهك (يا عبدالله): كه (عبد): موضافه بن لاى (الله)، وه موناداكه به هنى يائهوه مهنصوب بووه.

٣-ياخود (شهبيه به موضاف) بيّت: وهك:(يا گالعا رجلا) كه (گالعا)،
 (شهبيه به موضاف) ه، بزيه مهنصوب بووه.

تنبيني: موضاريع: واته: (موشابيه: هاوشيّوه).

وه بزانه بزیه به (طالعا) (شهبیه موضاف) دهووتری، چونکه (طالعا) عهمه لی کردووه ته سه ر، (جبلا) و کردوویه تییه (مفعول) بز خزی، و دووه میان واته: (جبلا) یه که میانی، واته: (طالعا)یی، (ته خصیص :تایبه ت) کردووه، وه ك چون نموونه ی یه که م، واته: (عبدالله) که (الله) که لیمه ی (عبد)ی ته خصیص کردووه، وه (عبد) عهمه لی کردووه ته سه ر (الله)، و بووه ته (موضاف، و موضاف إلیه) و مهجروری کردووه.

بزانه: ههر کاتیک که مونادا، موفرهدی مهعریفه بوو، وهك:

۱- يا زيد: (زيد) جاران مهضموم بوو، ئيستاش مهضمومه.

۲- یا زیدان: (زیدان): نیشانهی رهفعی (ألف و تون) بوو، ئیستاش ههر
 وایه.

۳-یا زیدون: (زیدون) نیشانهی پهفعه کهی (واو نون) بووه، ئیستاش ههر وایه.

به ههر حال: لهسهر (مهرفوع)یهتی پیشوی (بناء) دهکریت.

وه مونادا به هزى (الفي إستغاثة)وه، مهفتوح دهبيّت، وهك: (يا زيداه).

وه مونادا به هوى (لامى تعجب)، مهكسور دهبيّت، وهك: (يا للماء)

وه مونادا، به مرّى (لامى تهديد) هوه، مهكسور دهبيّت، وهك: (يا لعمرو لأقتلنك).

وه شوین و چونیهتی به کارهینانی (حهرفه کانی نیداء) به م جورهیه:

١-(الهمزة): للقريب، واته: مونادا نزيك بيّت ليّتهوه،

٢-(أيا، هيا) للبعيد، واته: مونادا دوور بيّت ليّتهوه.

٣-(أي) للمتوسط، وإته: مونادا نه نزيك بيّت، و نه دوور بيّت ليّتهوه.

یان بق (نداءعام: گشتی)، واته مونادا دوور، یان نزیك، یان (مامناوهند) بیّت، ههر دهتوانیت به (یا) هاواری لیّ بکهیت.

ه- یان دیاری بکهیت، وهك بق ناوی خوای گهوره، وهك (یا فاطر السموات، یا ألله).

۲- یان له هاوارکردندا، که بق (إستغاثة- پشت پی بهستن) بیّت، که (یا)
 بق تُهم جقره دیاری کراوه، وهك (یا ویلنا).

تنيبيني: (الندبة): واته گرييه، و زاري و ناله نال !

وه بزانه: ههندی جار حهرفی (نداء) حهزف دهکریّت، وهك: (اللهم) که نه ملهکهی (یا ألله) بووه، که (یاء) حهذف بووه، و (میم) له کوّتایی (الله) هوه، زیادکراوه،

﴿حەرفى نيداء، لەسەرەتاى (منادى: مونادا)وه، حەزف دەبيّت

*بزانه که: ههندی جار جیکای حهرفی نیدا، لهسهرهتای (منادی)کهوه بهبی جیکا گرتنه وه یه کارش حه درف دهبیت، وه یه درسف أعرض عن هذا)، که له ته صلاا: (یا یوسف أعرض عن هذا) بووه.

*وه بزانه که: نیدا، به که سره ی نون و نه لغی مه مدوده، مه صده ری بابی (مفاعلة) هیه، که له زماندا به مانای خویندن و له زاراوه دا بریتی یه له داوا کردنی که سی (مخاطب)، تا به ده سته و هبیت، به هری چه ند له فرینکی تایبه تبیه و ه ، که بی که سی (موخاطه ب)، روو له که سی (متکلم) بکات.

*وه ئەوەش بزانه، كە: ووشەى (منادى) دەبيت، (مفرد، معرفة) بيت.

(مفرد) له بابی (منادی)دا، ئه و لهفزهیه که (مضاف) و (شبه مضاف) نهبیّت، وه مهبهست له (معرفة) ئه وئیسمهیه که له پیّش (منادی) بووندا (معرفة) بووبیّت.

دوو سوود:

یه که میان: بزانه که حه رفی (نداء) ناچیّته سه ر مونادایه ک که که اف ولامی پیّوه بیّت، ته نها له (یا الله)دا نه بیّت، که (یا):نیدایه، و (الله): مونادایه، و (اله)ی پیّوه یه.

دووهمیان: بۆ (یا الرجل) ناوتریّت، و دروست نی یه، به لکو پیّویسته نیّوانی (نداء) و (منادی) به: (أی) جیا بکریّتهوه، وهك:

(يا أيها الرجل):

که (یا): (نداء).ه.

(أى) موناداي مهعريفهيه، وهو مضاف.

(هـ): موضاف إليه.

(رجل): صيفهته بن (أي).

﴿كورتهيهك دهربارهي موناداي مورهخخهم﴾

کورته یه که دهرباره ی مونادای موره خدم، نه وه یه که (ترخیم) له زمانه وانیدا، به (ترقیق الصوت: ناسك کردنی ده نگ) دیّت. وه له زاراوه دا بریتیه له حد زف کردنی هدندیّك له حدرفه کانی که لیمه.

وه مونادای موره خدم ،واته: ئه و مونادایه ی که له به رخاتری ته خفیف و ئاسانکاری حدر فی کوتایی حدز ف کراوه، هه رکات ئیسمی مونادا، ئینز گشتی تر له وه ی که مونادا که عمله م بیت یان غهیره عمله م، به (تاء تأنیث) کوتایی بیت، ئه وه تمرخیم کردنی دروسته، وه ك: (یا فاطمة -یا جاریة) که موره خدمه که ی ده بیته (یافاطم -یا جاری)، وه ئه گه رچی مونادا به (تاء تأنیث) کوتایی نه ها تبیت، له کاتیک دا تمرخیم کردنی دروسته که (اسم علم) بیت و له سی حدر ف زیاتر بیت، وه هه روه ها نیضافه نه کرابیت بو لای ئیسمیکی تر، وه ك: (یا سعاد -یا طارق -یا جعفر) که له حاله تی تم و خونه دا ده بنه (یا سعا -یا طار -یا جعف).

هدروهها (ابن هشام) له (مغنی)دا وا دهلّی.

(الواو): بمعنى مع: ئيسمينك مهنصوب دهكات، وهك:

(استوى): فعل ماضي،

(الماء): فاعل.

(و): بمعنى مع.

(الخشبة): مفعول معه، منصوب،

﴿الباب الأول: في العمدة ﴾ ﴿السَّابِ المُرابِ اللهُ

منها المبتدأ: وهو أِسم مجرّد عن العوامل اللفظية، مسنداً أِليه، كزيدٍ، في (زيد قائم)، أو وصف معتمد على أِستفهام، او نفي رافع لظاهر يكتفي به عن الخبر، فيكون مسندا، وما بعده مسنداً أِليه، كقائم، في (أقائم زيد)، و(ما قائم زيد).

﴿ الخبر

ومنها الخبر: وهو أسم صريح، أو ما في تأويله مجرد عن العوامل اللفظية، مسنداً كقائم في (زيد قام)، فقد يكون مفرداً جامداً، كأسد، في (هذا أسد)، فلا يتحمَّل الضمير، أو مشتقاً كقائم، فيتحمَّله، و قد يكون جملة أسمية، نحو: زيد أبوه عالم، أو فعلية، نحو: زيد قام أبوه.

موبته دا: نه نیسمه یه که، عه وامیلی له فزی نه چیته سهر وه ک، "کان زید قائماً" که "کان" میند الله ایماً تا که "کان" میند الیه "یه، واته: شتیکی درابیته پال.

وه ازید" له رسته ی "زید قائم"دا، که "قائم"ی دراوه ته پال، وه یاخود وه صفیک بیت، که ثیعتمادی خستبیته سهر ئهداتی ئیستیفهام،وپشتی به و به به به به به به به به به اقائم" له "آقائم زید" دا، یاخود له "نه فی "یه کدا، که شتیکی وامه رفوع بکات، به جوریک که ثیتر له بوونی خهبه ربی نیازی بکات، وه مهبه ست له "مکتفی به" ئه و ئیسمه یه، که دوای وه صف دیت، وه ده بیته "فاعل و سد مسد الحر"ی وه صف که او.

خدبهر: ناویکی راسته وخویه، یان له سهر شیوهی راسته وخودایه، وهیچ عوامیلیکی له فزی له سهر نی یه، وه له: (قائم)له "زید قائم" دا، که "قائم" خهبه ره، و صهریحه، وعه وامیلی له فزیهی به سهره وه نی یه، وه "مسند"ه، وه ل (قائم): له رسته ی "زید قائم" دا، وه "قائم" له رسته ی "زید قائم" ه دا، وه جارجار به موفره دی جامید دینت، وه ل "آسد" له رسته ی "هذا أسد" دا، که ضه میر وه رناگرینت، به لائم نه گهر موشته ق بینت وه ل "قائم" ضه میر وه رده گرینت، وه به رسته ی ئیسمی دینت، وه ل "زید أبوه عالم" وه به فیعلیی دینت، وه ل "زید قائم أبوه".

﴿یاساس گشتی له موبتهداوخهبهر دا﴾

یاسای گشتی "قاعدة کلی"، له موبته داو خه به ردا به و جوزه یه که ده بینت موبته دا له پیش خه به ره وه بینت وه خودی خه به ره که دواوه بینت، چونکه خه به رله حدقیقه تدا بو موبته دا له جینگه ی وه صفدایه ، بویه له به رئه له به له خه به ردا هه ق وایه که دوابکه ویت ، هه روه ک چون وه صف له دوای مه و صوفه وه دینت ، وه ک (زید العالم) که "عالم" خه به ره ، بو (زید العلم) که وقی فه روه ک ده توانری بگوتری که وه صفه بو ی هه روه ک ده گوتری (زید العلم) .

به لأم جاری وا هه یه که خه به ر پیش موبته دا ده که ویت وه جاری وا هه یــه که واجبه موبته دا پیش خه به ر بخریت.

ئەو جنگايانەي كە دەبنت خەبەر پنش موبتەدا بكەونت .

ا. ههرکات موبته دا نه کیره و خهبه ر (شبه جمله) بینت ، له م کاته دا واجبه که خهبه ره که ینش موبته دا بینت، وه ك : (عندی درهم) له لای من درهمه میك ههیه .

ب.وه هدروهها پیشخستنی خهبهر واجبه لـه کاتیکـدا کـه موبتـددا کـه (محصور فید)بیّت ،وهك : (ماخالق الا الله).

ج. له کاتیکا که خهبهر لهو ئیسمانه بیّت که دهبیّت همهر لمه سمهره تای رسته وه بیّت وهك: (این من علمته نصیرا).

د.ههركات كه موبته دا كه ضميريك بيّت كه بو خهبه ربگه ريّته وه، كه لهم كاته شدا ديسانه وه خهبه ربيش موبته دا ده كه ويّت ، وه ك : (في الدار صاحبها) كه:

(ني الدار)خدبسهرى موقدده مسه، وه (صاحب) موبته دايسه و دواكسه و توه، و ضميرى (هاء)، موضاف اليه، يه.

وللسببية، نحو: ضربت بسوء أدبه، وللبدل، نحو:

فليت لي بهم قوما إذا ركبوا شنوا الأغارة فرسانا و ركبانا

وه بۆ "سەبەبيەت"هۆكار، بە كار ديّت ،وەك"ضربت بسوء أدبه"لـهبەر بىيّ ئەدەبى ليّيم دا.

"ضربت"فيعل و فاعيله.

"بسرء "جارومه جروره، و موته عه لليقه به (ضربت)وهو مضاف.

"أدب"مضاف أليه.، وهو مضاف.

"الهاء" مضاف أليه.

فيجب أن يكون فيها ضمير رابطً له بالمبتدأ كما ذكرنا، إلا إذا كان متحداً، مع المبتدأ في المعنى، نحو: كلامي الله حسبى، وقد يكون ظرفاً، نحو: زيد أمامك، أو جاراً ومجروراً، نحو: الأمام في المحراب، والعامل فيهما فعل عام عند بعض النحاة، ووصف عام عند آخرين، فهو حصل، أو حاصل، و يجوز الأخبار بظرف المكان عن أسم المعنى، نحو: العلم في الصدور، و عن أسم العين، نحو: العلم فوق القصور، وبظرف الزمان عن الثاني دون الأول، إلا إذا أفاد بأن يحصل وقتاً دون وقت، فلا يقال زيد في الربيع، ويقال الورد في الربيع.

بزيه ينويسته ضه ميريك ههينت كه خههر ببهستيتهوه به موبتهداوه، چونكه (لأن الجملة مستقلة بنفسها فلو لم يكن فيها ضمير يربطها ألى المبتدأ، لكانت أجنبية عنه: جونكه رستهكه خزى له خزيدا سەربەخزيه، وئەگەر راناوپك نەببت كەبە موبتەداكەيەرە بېمستېتەرە، ئەرا نامۆيى لى دەنىشىت!)، وەك لە "شرح أغوذج"دا وادەلىت. تەنھا لەكاتىك دا نەبىت، كە خەبەر و موبته دا، له واتا دا و وك يه ك بن له ويدا، يتويستي به ضه مير ني يه، و وك "كلامي الله حسبي". ياخود وهك "نطقى الله حسبى وكفي" كه "منطوقي الله حسبي وكفي " بووه. وه ههندي جار "ظرف" دهييته "خهيهر" وهك "زيد أمامك" كه "زيد": مويتهدايه و "أمامك": ظه رفه و خهبدره. وه هدندي جار "جارو مدجرور" خديدر دهبيّت، وهك "الأمام في الحراب" كه "الأمام": موبته دایه. "في الحراب": خه به ره، وه عامیلي سه ر موبته داو خه به ر له لاي هه ندي له زانایانی نهجو: نهفعالی عاممه، و لهلای ههندیّکی تر، "وصف عام"ه، که نهویش "حصل و حاصل"ه. وه دروسته "ظرف مكان" لمسهر "أسم معنى" بيّت، و ببيّته خهبهر وهك :"العلم في الصدور " وه ياخود، ئيسميى عهين بيّت، وهك" العلم فوق القصور "، وه دروسته ظه رفى زهمان خهبدر بيّت، له "نيسميي عهين" دا، نهك له "نيسمي مهعنا"دا، و هك "الورد في الربيع" كه بق "أسم عين"ه، وه "زيد في الربيع" دروست ني يه، تهنها له كاتينكدا نهبين، كه سودي ههبينت. وەك ئىبن مالىكىش لە ئەلفىدكەيدا دەلىنت.

ولا يكون أسم زمان خبرا عن جُثة، وأن يفد فأخبرا.

والأصل في المبتدأ أن يكون معرفة، وفي الخبر أن يكون نكرة، وقد يأتيان معرفتين، نحو: القلب مرآة القلب، و نكرتين، نحو: كوكب ظهر في الجوّ، والأصل في المبتدأ التقديم، و في الخبر التأخير، كما ذكرنا، وقد يجب تقديم المبتدأ، نحو: من أبوك؟ وقد يجب تأخيره، نحو: أين هو؟ و يجوز حذف كلّ منهما للقرينة. فتقول: في المدرسة... أذا قيل: أين الأستاذ؟ والأستاذ، أذا قيل: مَن في المدرسة؟

و يجب حذف الخبر بعد (لولا) الأمتناعية غالباً، نحو: لولا الأسلام لهلك الأنام، أي: لولا الأسلام موجود، وبعد واو عينت معنى المصاحبة، نحو: كلّ رجل وشأنه، وبعد خبر نص في القسم، نحو: في ذِمَّتي لأجتهدن في الخدمة، وقبل حال، لا يجوز أن يكون خبراً، نحو: جهدي في تعليم التلميذ طالباً.

نهصل لهموبتهدا، دا نهوهیه، که مهعریفه بیّت و له خهبهردا نهوهیه که نهکیره بیّت، وه ههردوکیان به "معرفة"ییش دیّن، وه القلب مرآة القلب: دلا ناویّنهی دله!" وه ههردوکیان به نهنه کیره یی دیّن، وه الکوکب ظهر فی الجوّ" وه نهصل له موبتهدا، دا پیّش کهوتنه، و له خهبهر دا دواکهوتنیهٔتی، وه ک باسکرا، وه ههندی جار: پیّش کهوتنی موبتهدا واجبه وه ک "من أبوك" وه همندی جار: پیّش کهوتنی موبتهدا واجبه وه امن أبوك" وه همندی جار:دواکهوتنی واجبه؟ وه ک "أین هو"، وه همندی جار: حدونی همردوکیان دهبیّت، بههیری بوونی نیشانهوه، بی فرونه: که ده لیّیت: "فی المدرسة" نهمه بیّکاتیّکه پیّت بووتری :"أین الأستاذ" وه یاخود ده لیّیت: "الأستاذ" که بوتری :"من فی المدرسة؟". وه دوای "لولا الأسلام لهلك الأنام" که خوّی "لولا الأسلام موجود" بووه، وه دوای "واو" کهواتای "مصاحبه"ی ههبیّت، وه ک الگنام" که خوّی "لولا الأسلام موجود" بووه، وه دوای "واو" که داتای "مصاحبه"ی ههبیّت، وه ک سویند"دا، که نیشانه یه ههبیّت ، که نه و قهسه مه حدزف بووه، وه ک "فی ذمتی لأجتهدن فی الحدمة" که "قسمی" حدزف بووه، وه پیّش "حال" دروست نی یه، خهبهر همبیّت، وه ک "جهدی فی تعلیم التلهیذ طالباً".

و يجب حذف المبتدأ ، إذا أخبر عنه بقسم، نحو: في ذِمَّتِي لأفعلن، أو بمصدر ناب عن فعله، نحو: سمع وطاعة، أي حالي سمع، أو بما بعد نِعْمَ، و بِئْسَ، نحو: نعم الرجل زيد، أي: هو زيد، على قول، أو بنعت قطع عن منعوته، نحو: الحمد لله أهل الحمد، أي: هو أهل الحمد، و يجوز تعدد الخبر مع العطف وبدونه، وكذلك المبتدأ مع العطف فقط، و إمّا، نحو: زيد أبنه عالم، فليس مما نحن فيه، وقد يدخل عليهما الناسخ.

﴿نهو شويّنانهي كه حهزفي موبتهدايان، تياداييّويسته ﴾

یه کهم: ئهوهی که لهزانا "الفارسی"یهوه، وهرگیراوه، ئهوهیه که له "نی ذمتی لأفعلن"دا، له "نی ذمتی"دا ئهوه ههیه، که خهبهره، بن موبته دایه کی مه حزوفی (واجب الحذف) وه له ته تقدیردا، "نی ذمتی بینیّ"ه، یان ئهوهی لهمه ده چینت، بزیه نهو شوینه یه به هنی تهسهمهوه، خهبهردرابوو، موبته دا حهزف ده کرینت.

دووهم: نهوهیه، که مهصده رلهجینی فیعل دانیشتبی، وه اسمع و طاعة واته "حالی سمیع" یاخود "صبر جمیل" که که تعدایه، وه "صبر یاخود "صبر" که که تعدایه، وه "صبر جمیل" خهبه و اسبری موبته دایه و به واجبی حدزف کراوه.

سیّیهم: یان خدیدر تایبدت کرابیّت، به "نعم و بنس"هوه، وه لا "نعم الرجل زید" که "هو زید" بووه، وه "بنس الرجل عمرو" کهلیّره دا "زید، عمرو" خدیدرن بیّ موبته دای مه حزوف، به واجبی و له تعقدیردا، "هو زید"ه، واته: مه دح کراوه که، و "هو عمرو"ه: واته زهم وسهرزه نشت کراوه که.

چوارهم: يان صيفه يهك كه له مهوصوفهكهى دا برابيّت، وهك "ألحمدالله أهل الحمد، كه "هو أهل الحمد" بووه، يان "مررتُ بزيد الكريم" و" مررتُ بزيد الخبيث" وه "مررتُ بزيد المسكين"، كه لهم نمونانه دا موبته دا مهجزوفه، به واجبى، وهلمتهقديردا. "هوالكريم، وهو الحبيب، وهو المسكين"، وه دروسته چهند خهبهريّك بهشويّن يهكدا بيّن، ئيتر حهرفى عه

طفیان لهگهل دا هاتبیّت، یان نا......وه موبته دا دروسته چهند دانهیه بیّن، به لاّم دهبیّت، عه طفیان لهبهیندا بیّت: وه لا "زید أبنه عالم فلیس مما نحن فیه" وه موبته داو خهبه رناسیخیان ده چیّته سهر، وه لا باسیان ده کهین، "أن شاءالله تعالی".

﴿باسى موبتهدا،و خەبەر﴾:

قاعیده ی نه صلّی له سه ر نه وه یه که موبته دا (معرفت)، وه خه به ر (نکرة) بیّت ، چونکه تاشتیک زانراو و ناسراو نه بیّت نه وا هه وال و خه به ردان لینی شتیّکی دروست و ساغ نیه . له و جیّگایانه دا که خه به ردان له (نکرة) سودی هه بیّت ، نه وه (نکرة) بوونی موبته دا که یه ، به بی کیّشه و گیرو گرفت وه سوده که یشی به چه ند شتیّك دیّته دی به میّنوه یه :

۱. خدبه ره که پیش بکه و پت (خبر مقدم) : له کاتیکدا که ظهرف یان جارومه جرور (عتص: تایبه ت کراو)بیت ، وه ظهرف له کاتیکدا (مختص) ی پی ده لین که نیضافه کرابیت بولای (معرفة) وه ك : (عند زید نرة: له لای زهید پلنگیک هه یه) وه ههر بهم شیوازه ش جارو مه جروریش له کاتیکدا (مختص)ی پی ده و تریت که (مجهول) بیت، وه ك : (نی الدار رجل : له ماله که دا پیاویک هه یه) .

۲. له فزی ئیستیفهام پیش بخریت به سهر ئیسمیی (نکرة) دا: وه ك : (هل نتی نیكم : ئایا لاویك لای ئیره ههیه).

٣. لَمَافَرَى"نَهْ فَى" پِيْش ليسمي (نكرة) بكهويّت: وهك: (ان لم تكن خليلنا فماخليل
 لنا: له گهر ئيّوه خوّشهويستمان نهبن، ئيتر ئيّمه خوّشهويستمان نيه.

٤. (نکرة) هکه، مهوصوف بیت: واته: ئهگهر بۆ ئیسمه نه کیره که سیفه تیك بهینین ئالهم کاته دا ئهو ئیسمه نه کیره یه دهبیته موبته دا، وهك: (ولعبد مؤمن خیر من مشرك) لیره دا ئاگات لی بیت که له هه ندیک جیگادا هه رچه نده نه کیره یش وه صف کراوه به لام

دهست پی کردن (ابتداء) پی کی دروست نیه ، چونکه وه صف کردن سودی نیه بوّیه هدر سیفه تیّك که سودی نه بوره وه شدر (رجل من الناس جاننی) که (رجل) هدر چه نده به (من الناس) وه صف کراوه ، به لاّم ئهم صیفه ته سودی نیه ، چونکه هه موو که سده و الناس) له (الناس) ه ، بوّیه سیفه تی (من الناس) له به رئه وه ی سوده و ریّگا نادات ، که سه ره تا (ابتداء) به نه کیره بکریّت . وه هدر بهم شیّوازه ش دروست نیه که (ابتداء) به نه کیره نه کیره که دا مانای وه سف هه بیّت وه ك در (بیداء) به نه کیره که دا مانای وه سف هه بیّت وه ك در رئیس از وی اته تا رجل حقیر عندنا".

دنه کیره یه ك که (عامل) له دوایه وه بیت: وه ك: (رغبة فى الخیر خیر) که لهم غونه یه دارغبة) مدصده ره، وه له (فى الخیر) دا عدمه لى كر دووه ، چونكه (فى الخیر) له مه حدلدا مدنصوبه ، له به رئه وه كه مدفعول به ، بیت بر (رغبة) .

7. ئيمسه نه كيره كه موضاف بيت : واته : بز ئيسميكى تر ئيضافه كرابيت . لهم كاته دا بونه (مبتداء) ى، دروسته . وهك: (عدل ساعة خير من عبادة ستين سنة)

٧.نه كيره كه خاوهني ماناي تعجب)بوون بيّت: وهك: (مااحسن زيد).

٨.نهكيره كه لهپلهى (دوعا) دابيّت: ئهمه لهوهش زياتره كه تهنها لهخهير و چاڭهدابهكاربيّت وهك: (سلام على ال ياسين) وهيان له شهرو خراپهدا بهكاربيّت وهك: (وبل للمطففين).

٩.نه كيره كه (اسم شرط) بيت: وهك: (من يقم اقم) .

۹ .نه کیره که وه لامی پرسیاریک بیت: وه ک: (من عند ک): کیت لایه ؟ له وه لامدا
 بلیت : (رجل) واته : (رجل عندی) .

۱۹. نه کیره که له فزیکی گشتی (عام) بیت: واته: نه گهر له نیسمیی نه کیره کهوه مانای گرتنهوهی سهرجهم نه و نه فرادانه بفامریته وه ، نه وه تا لهم کاته دا بوونه موبته دای نه کیره که دروسته . وه ك: (انسان خیر من بهیمة).

۱۲. نهمه یان نیسمه نه کیره که دوای (اذا)ی (فجائیة: کتوپیری) بیّت: وهك: (خرجت فاذا رجل بالباب) .

۱۳ . وهیان دوای (واو) ی حالیه بیت: وهك:" سرینا، و النجم قد اضاء ": تهواوی شهو دهرزیشتین ، له حالی کدا که نه ستیره یه ك رووناکی ده دا .

۱ جنگیر (ثابت)بونی خهبهر بۆموبعه دایه گ بینت: نه مه له کاره ناعا ده تیه کاندا ، وه ك : "شجرة سجدت وبقرة تكلمت" چونكه سوجده بر دنی دره خت و قسه كردنی مانگا شتیكی ناباوه ، بۆیه لهم دوو نمونه یه دا (ابتداء) به نه کیره دروسته .

﴿مەرفوع بوونى موبتەدا، بە ھۆى ئىبتىدائيەتەرەيە؟﴾

همندیک له زانایانی زانستی نه حو، رایان وایه که مهرفوع بوونی موبته دا، به هزی ئیستم له ئیستدائیه ته و ههندیکی تریش و تویانه، "أبتداء":بریتی یه له دانانی ئیسم له سهره تای رسته وه، تابه م هزیه وه خه به دری بز دابنریّت و خهبه دری له سهر به دریت، و همهندیّکی تر رایان وایه که مهرفوع بوونی، خهبه دریش دیسانه وه به هزی ئیستیدائیه ته و و نیستیدائیه ته و نویه له شهردوکیاندا عهمه لی کردووه، هه لبه ته نه گهر کهمیّك سهرنج بده ین، ئه مقسه یه، راست نی یه، چونکه به هیرترین عامیلیی سهر فیعلیش ناتوانیّت، دوو ئیسم مهرفوع بکات، ئیر چزن ئیستیدا، که عامیلیکی مه عنه وی و لاوازو زه عیفه ئه توانیّت، دوو ئیسم مهرفوع بکات، بیر چزن ئیستیدا، که عامیلیّکی مه عنه وی و لاوازو زه عیفه ئه توانیّت، دوو ئیسم مهرفوع بکات؟ اوه زانا "مبرد" یش، ئه لیّت: که ئیستیدائیه ت و موبته دا، همردو کیان پیّکه وه مهرفوع که دی خه به دن.

وه کوفیه کانیش و تویانه:موبته داو خهبهر،وه ك ژن به ژن، ره فع به ره فعیان کر دووه، واته، موبته دا که دووه. واته، موبته دای مهرفوع کر دووه.

* موبتهدا دوو جۆرە:

یه که م: موبته دایه ك که ناوی شتینکه "أسم ذات"، و هیچ عامیلینکی له فزی کاری له سهر نه کردووه، وئیسنادیشی بر پال دراوه، وه ك: "زید قائم"، و که مه رجی ئیسنادبوون "مسندالیه"، له گه ل گیراوه، وئیتر فاعیل و فیعلی موضاریع ده چنه ده ره وه ه وه فیعلی موضاریع عه وامیلی له فزی له سه رک دووه، وه فیعلی موضاریع عه وامیلی له فزی له سه ره، به لام "مسندالیه"نی یه، به لکی و سند به ایه.

دووهم:موبته دای وه صفی یه، که له دوای نه فی وئیستیفهامه وه دیّت، وه نه م به شه دووه مه ی موبته دا کاتیّك عهمه ل ده کات، که صیفه ته که ده بیّت حه تمه ن په فقه که ری ناویّکی ناشکرا "اسم ظاهر "بیّت، وه ك: "ماقائم الزیدان "، "اقائم الزیدان"، "هممزه": هممزه ی ئیستیفهامیه یه. "قائم ":ئیسم فاعیله وموبته دایه. "زیدان ": فاعیله و، سد مسد الخبر.

وه نه و صیفه ته ی که له دوای نه فی یان ئیستیفهام بیّت، و ده بیّت ره فع که ری ئیسمیّکی ئاشکرا بیّت، ده بیّت خاوه نی چوار شیّوازو خه سلّه تیت، که سیّ شیّوازیان دروست و یه ک شیّوازیان نادروسته، به م جزّره:

1. صیفه ت وئیسمه که ی دوای، هه ردو کیان موفره د بن، که له م حاله ته شدا دو و شیرواز دروسته، وه ك: "أقائم زید"، له م غونه یه دا نه توانین بلیّین : "قائم" : موبته دایه . "زید": فاعیله، وسدمسد الخبر . وهه دروه ها دروستی شه بلیّین "قائم" : خدبه ره و ، پیشکه و توه . و "زید": موبته دایه و دواکه و توه .

۲. صیفه ته که موفره د بیّت، و ئیسمه که ی دوای، نه و صیفه ته موسه ننا یا خود جمع بیّت، که له محاله ته دا ته نهایه ک شیرازله نارا دا هه یه، وه ک: "آقائم

الزيدان". "أقائم الزيدون"، كه "قائم": موبته دايه. "الزيدان"، "الزيدون": فاعيله، و سد مسدا لخبر.

۳. صیفه ت و ئیسمه که ی دوای هه ردوکیان هاوشان و موتابیق بن، که له م شیوازه دا ته نهایه ک حاله ت دروسته، ، وه ک: "اقائمان الزیدان". "اقائمون الزیدون"، (قائمان)، (قائمون): خه به رن، و پیشکه و تون. (الزیدان)،

(الزيدون): موبتهدان،و دواكهوتون.

3. یه ک شیّواز هه یه، که که سه رجه می نه و چوار شیّوازه دا دروست نی یه، نه مه ش که حاله تیکدایه که صیفه ته که موسه ننا یا خود جه مع بیّت، ئیسمه که ی دوای موفره د بیّت، وه ک: "أقائمان زید"،یان "أقائمون زید"، وه هرّکاری نا دروست بوونی نه م حاله ته ی کوتایی نه وه یه که صیفه ته که روفع که ری ئیسمه زاهیره که نی یه، به لکو ره فع که ری ضه میره، وه نه گه ر بلیّین، صیفه ته که خه به دری ضه میره، وه نه گه ر بلیّین، صیفه ته که خه به درای موبته دای پاشکه و ته یه اله م کاته داموبته داو خه به دره که پیّکه وه، ها و ریّکی و موتابیق بوونیان نه نواندوه.

خەبەر سى بەشە:

۱-خەبەرى ئىبتىدائى: كە ئەمەيان لە كاتىكدايە كە موخاتەب سەبارەت بە خەبەرەكە بى ئاگابىت، لەم كاتەدا خەبەرەكە بەبى ئەداتى تەئكىد دەھىنىرىت،
 وەك: (أبوك صادق) (قدم الحاج).

۲ - خەبەرى (طلببي): كە ئەمەشيان لەكاتىڭكدايە كە موخاتەب ئاگاداربىت، بەلام دوودلى و رارايى سەبارەت بە خەبەرەكە ھەبىت، جا لەم كاتەدا باشتر وايە كە خەبەرەكە لەگەل ئەداتى تەئكىد ،دا بهينريت، وەك: (إن أخاك ناجح فى الإمتحان).

۳-خدبدری ئینکاری: که ئهمهشیان لهکاتیّکدایه که کابرای موخاته ب سهبارت به خدبدره که ئینکاری بکات، لهم کاته دا خدبدره که به گویّره ی پله ی ئینکارییه که ی کابرا پیویسته موخاته به بهه یان چهند ئه داتیّکی ته نگید جه ختی له سه در بکاته و ه ن در (والعصر إنّ الإنسان لفی خُسْرٌ).

پاشان (إنشاء) له زمانهوانيدا به مانای (أیجاد: بهدیهیّنان) دیّت و له زاراوه دا، (انشاء) ئه و کهلامه یه که ئاشکراکه ری شتیّکی خاریجی نییه به لْکو موته ککه للیم وا ده نویّنیّت، که ناوه روّکی گوته که ی به له فزی خوّی ده ربریوه، بزیه هه ر لهمه شهوه، جومله ی ئینشائی، راست و دروّی بو نییه، جا هه رکات مهبهستی موته ککه للیم له جومله ی ئینشائی به دی هاتنی مهبهستیّك بوو، ه به گومانی موته ککه للیم له کاتی قسه کردنه که دا بوونی نه بووه، ئه وه به (أنشاء طلبی) ناوزه د کراوه، وه (أنشاء طلبی) یش بو پینج جوّر دابه ش کراوه:

۱ – نهمر: که داوای کردنی کاریک له کابرایه کی ژیر دهسته ده کریت، له رووی (استعلاء: بهرزینی)یهوه ده لاله ت بکات، وه ك خوای گهوره به (سیدنایحیی)، "علیه السلام"، ده فه رمویت: (خُذِ الکِتابَ بقوّة).

جا هدركات موخاته ب له گهل موته كه لليم دا له پله و شان و شكر دا وهك يه كه بوون، ئهوه داواكردنى كاره كه لينى به (ألتماس) ناوزه ده كريت، وه ئه گهر موخاته ب له موته كه لليم ريزدارتر بوو، ئهوه به (سؤال) ناوده بيت، جا (فالأمر من الأغلى و الدّعاء من الأدنى والألتماس من التساوى).

٧-نههى: كه بهلگه دهبيّت لهسهر نهكردنى كاريّك، وهك: (ولا تقربوا الصلوة وأنتم سكارى).

۳-ئیستیفهام: که دهلالهت ده کات له سهر داواکردنی زانینی شتیّك، و له عهرهبیدا دوو جهرفی ئیستیفهامی (هل و همزة "ان") و چهند ئیسمیّکی ئیستیفهامی تر بونیان ههیه.

به لام ههمزهی نیستیفهام بز (تصوّر) و (تصدیق)یش هیّنراوه، وهك: (أزیدٌ قائمٌ أم عمر، أهذا أخوك؟).

به لام (هل)ى ئيستيفهاميه تايبه ته (تصديق)هوه، وهك. (هل الرّجل قادمٌ).

۴-"تمنی": کهبریتی یه له خواستنی شتین که خوشه و جینگای ئاره زوومه ندی
 بینت ، وهك: (لیت زید حاضیر).

انداء": کة داواکردنی شتیکه، و بانگخوازکردنیهتی، وهك: (ونادیناهٔ أن یا إبراهیم قد صدّقت الرّؤیا).

هدنبه (إنشاء غیر طلبی) جۆری زیاتری هدید، لهواند (مدح و ذم و تعجب) ه، به لام باسکردنی سه رجهم جۆره کانی، دریژ بری یه و له چوار چیوه ی باسه که شمان ده رده چین و خوینه ریش ناره حدت ده بیت، و بیریشی ماندووده بیت، بزیه له کورتیدا بریمانه وه.

﴿ وَلَــــواسِحُ السُبعَدا، والنَّعَبَر ﴾ والنَّعَبَر ﴾ والنَّعَبَر ﴾

فمن النواسخ: الحروف المشبهة بالفعل: وهي: إنّ، وأنّ، وكأنّ، ولكنّ، وليت، ولَعلّ، تنصب المبتدأ إسماً لها، و ترفع الخبر خبراً لها، فإنّ، وأنّ للتَاكيدِ، نحو: إنّ العلم أساس العمل، وعلمتُ أنّ العمل يحتاج إلى القُوة، وأن لا تغير الجملة بعدها، وأنّ بالفتح تغيرها، فتؤولها بالمصدر، فيكون معنى قولك، (علمتُ ألّكَ قائمٌ)، (علمتُ قيامك ثابتاً)، فتقرأ بكسر الهمزة في إبتداء الكلام، نحو: إنّ النّجاة في الصدق، وبعد إلاّ لِلْإستفتاح، نحو: ألا إنّ الأنصاف من أحسن الأوصاف، وفي ماكانت مقول القول، نحو: (قال إني عبدالله)مريم: ٣٠

﴿حدرفه كاني موشهبيه بيلفيعل﴾

به "نواسخ" ناسراون و نهمانهن: (أن ، أن ، كأن، لكن، وليت ولعل)، موبتهدا مهنصوب ده کهن وه ده یکهنه نیسم بز خزیان و خهبهر مهرفوع ده کهن و دهیکهنه خهبهر بز خزیان، (أن وأنَّ) بِوْ تَمْنَكِيده، وهك، "أن العلم أساس العمل" بينكومان زانست بنهمايه بو كردهوه، وه "علمت أن العمل يحتاج ألى القوه" بيكومانه كه كردهوه ييويستى بههيز ههيه، وه رستهى دوایان گزرانی بهسهردا نایهت، وه (أن)ی، مهفتوحه، رسته دهباتهوه سهر تهنویلی مهصدهر وهك" علمتُ أنك قائمٌ" كه له تعنويلي معصدهردا "علمتُ قيامك ثابتاً" بووه. وه "أن" به كدسردي هدمزه دهخوينريتدوه، كه لدسدرهتاي كدلامدا، ودك: "أن النجاة في الصدق" وه دواي "ألا" كه برّ دهست ييّ كردن بيّت، وهك: "ألا أن الانصاف من أحسن الاوصاف" وه لهدواي لهفزي "قال"، وه، وهك "قال أني عبدالله". وه نيبن ماليك له نهلفيه كهيدا دهليّت: كأن عكس مالكان من عمل ليت لكن لسعل أن لأن ولكن عـــالم بأني ذوضغن. أبنه كفؤ كأن

وراع ذالوتيب ألا في الذي

ره دولينت:

فاكسر في الأبتداء وفي بدء صله أو حكيت بالقول أو حلت محل وكسروا من بعد فعل علقًا...

وحیث ان لیمین مکملة. حال کزرته، وانی ذو امل باللام کاعلم انه للا وتقی.

كليت فيها أو هنا غير البذي.

كما تقرأ بفتحها أِذا وقعت الجملة معها في موضع المفرد، كما أِذا كانت في موضع الفاعل، نحو: بلغني ألَك مسافر، أو المفعول، نحو: اِعتقدتُ ألَكَ صالح، أو المبتدأ، نحو، عندى ألَكَ عالم.

وكأنَّ للتشبيه، نحو: كأنَّ المال يد العامل، و لكِنَّ للإِستدراك، أي: دفع التوهم الناشِئ من الكلام السابق، نحو: القول سهل، ولكن العمل صعب.

و لَيت للتمنى، أي طلب المحال، أو ما في حكمه، نحو: ليت الشباب يعود، ولعل للنزجي، أي طلب ما يمكن، و يقرب حصوله، نحو: لعل المنهج يتبدل بالأحسن.

وه (أنّ) به مه فترحی ده خوینریته وه، نه گهر نه و رسته ی که له گه لیدایه، که وته جینگای "مفرد"یک وه ک نه وه ی بکه ویته جینگای فاعیل، وه ک (بلغنی أنك مسافر)، یا خود جینگای مه فعول، وه ک (اعتقدت أنك صالح) یا خود جینگای موبته دایه ک: وه ک (عندی أنك عالم).

(كأن) بق "تشبيه: چواندن" به كارديّت، وهك (كأن المال يد العامل)، (لكن) بق "أستدرك"ه، واته لابردنى وهميّك كه له رسته ي پيشوودا هه بووه، وهك "القول سهلّ، لكن العمل صعبّ".

(لیت) بن "تمنی: خززگه خواستنی شتیک که هاتنی مدحاله "دهبیّت، یاخود لهحوکمی دا خوازی داید، وهك:

لیت الشباب یعود یوما فاخبره بما فعل المشیب. و مدلاه گفتره عما فعل المشیب. و مدلاه گفتره می مددی جه لاوه. "لعل" بز: تومیدهواری یه، بز تومیدکردنی شتیک که نزیکه بیّته دی، و ه "لعل المنهج یتبدل بالاحسن".

«"دهربارهی ههمزهی"أن"﴾

هدمزهی (أن) له هدندی کاتداواجیه که مهفتوح بیّت ، وه له هدندی کاتیشدا واجیه که مدکسور بیّت ، وه له غدیری ندو دوو کاتددا (جانز الرجهین) ه،واته مدفتوح کردن و مدکسور کردنی چونید که ، بدم شیّوازه :

﴿(دەربارەي ھەمزەي(أن)﴾:

ههمزهی (أن) له ههندی کاتدا، واجبه که مهفتوح بیّت، و له ههندی کاتیشدا واجبه که مهکسور بیّت، و له غهیری نهو دوو کاته دا (جائز الوجهین) ه، واته: مهفتوح کردن، و مهکسورکردنی چونیه که، به م شیّوازه:

﴿ هُ مُرْهُى (أن) له حهوت جينگادا مهفتوح دهبيّت ﴾

۱- (ان) و ئەوەى لە دوايەوە دينت، ئيسم و خەبەرەكەى، فاعيل دينت، وەك:
 (اولم يكفهم انا انزلناه)، لە كاتيكدا كە مەعمولى (أن) تەئويل بۆ مەصدەر
 دەكريتەوە، و دەبيت بە: (اولهم يكفهم انزلنا اياه).

۲- (ان) لهگه لا نیسم و خه به ره که یدا ببنه نائیب فاعیل، وه ک: (قل اوحی الی انه استمع نفر من الجن)، که (انه استمع نفر)، ده بیّته نائیب فاعیلی (أوحی) که له کاتیکدا که ببریّته وه سه ر ته نویلی مه صدر ده بیّته: (أوحی استماع نفر)
 ۳- (أن) لهگه لا ئیسم و خه به ره که یدا ببنه مه فعول، وه ک: (و لا تخافون انکم اشرکتم)، که (انکم اشرکتم)، ده بیّته مه فعول به ، بی (لا تخافون)، که له کاتیکدا ببریّته وه ، سه ر ته نویلی مه صدر ده بیّته: (لا تخافون اشراککم).

٤- (أن)، و ئەوەى لەدوايەوە دينت، ببيته موبتهدا، وەك: (و من اياته انك ترى الارض خاشعة) .

^٥ (أن)، و ئەرەى كە لە دوايەرە دىن، ببیتە خەبەر، بى شىتىك كە لە رووى مانارە ئىسم بیت، و ئەر شىتە لە ماددەى (قَوْلُ) نەبیت، و دك: (أعتقادى انك عالم)، كاتیك كە دەبریتەرە سەر تەئویلى مەصدر دەبیته : (أعتقادى علمك حاصل).

-7 (أن)، و ئەوەى لە دوايەوە ھاتووە، مەجرور بن،كە دەبىتە دوو بەشەوە: أ: مەجرور بە ھۆى خەرفەوە، وەك ئەم دىرە شىعرە:

وَاعْلَمْ وَأَيْقَنْ أَنَّ مِلْكُكَ زَائِلٌ وَاعْلَمْ بِأَنَّ كَمَا تُديِنُ تُدانُ.

وه ههروهها وهك: (عجبت من أنك قائم)،كه ببريّتهوه، سهر تهنويلي مهصدهر دهبيّته; (عجبت من قيامك)، و ههروهها وهك نهم نايهته: ﴿ ذَلكَ مهصدهر دهبيّته;

بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ(٦٢)﴾.

ب: مهجرور بالاضافة، وهك: (أنه لحق مثل ما أنكم تنطقون).

٧—(أن): و ئەرەى كەلە دوايەوە دێت، تابيعى يەكێك لەمانە: (فاعيل، نائيب فاعيل، مەفعول، موبتەدا، خەبەر، مەجرور) بێت، وە تابيع لەم كاتەدا، يان مەعطوفه، وەك: (يَابَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِي الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَٱنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ)، مەعطوفه لە سەر (نعمتى)، و (نعمتى):مەفعول بە، دەبێت بۆ (اذكروا)، لە كاتێكدا كە بېرێتەوە سەر تەئويلى مەصدەر، دەبێته (اذكروا نعمتى وتفضيلى أياكم).

﴿له سێزده جێڰادا ههمزهی (أنَّ) مهکسور دهبێت﴾

١-ئهگهر له سهرهتای کهلامهوه بیّت، وهك:(أنا أنزلناه فی لیلة القدر).

٢-له دواى مەرصولەرە بيت، وەك: (جائنى الذى أن أباه عالم).

٣-له دواى جينسى (قول) هوه ، بيّت، وهك: (قال أني عبدالله).

٤-له دواى (قسم:سويند) هووبيت، وهك:(والعصر،أن الانسان لفي خسر).

٥-(لام) بچيته سهر خهبهرى (أن)ه، وهك: (قالوا نشهد أنك لرسول الله).

٦-له دوای(ثم)هوه، وهك:(ثم أن علينا بيانه).

٧-دواي(كلا)، وهك: (كلا أنهم عن ربهم).

٨-دواى ئەمر كردن، وەك:(ذُق أنك أنت العزيز الحكيم).

٩-له دواى نههى كردن، وهك: (لا تحزن أن الله معنا).

۱۰-لهدوای دوّعاکردن ونزا، و پارانهوه، وهك: (ربّنا إننا آمنا).

۱۱-دوای (نداء: هاوارکردن)، وهك: (يا لوط إنا رسل ربك).

۱۲-لهدوای (حیث) وهك: (إجلس حیث أن زیداً جالس).

۱۳-ئهگهر (أن)، له پیش رستهی (حالیة) هوه بیّت، وهك:(زرته إني دو أمل).

﴿ له چوار جنگادا (جائز الوجهین) ه، و فه تح و که سر دروسته ﴾

١- له دواى (أذا)ى، (فجائيه)، وهك: (خرجت فإذا أن زيداً واقفً).

۲ له دوای (قسم:سویند)یک، که به دوایدا (لام) نههینریت، وهك: (حلفت انك کریم).

٣- له دواى (فائى جهزائية)، وهك: (من جائني فإنى أكرمهُ).

٤-ههركات (أن) ببيته خهبهر، بن (قَوْلْ)، وه خهبهرى (أن)يش، ههر
 (قَوْلُ) بيّت: وهك: (خير القول، أنى أحمد الله).

﴿حاله ته كان "كأن" ﴾

وه (كأن) برّ (تشبيه – جواندن) به كارديّت، وهك: "كأن زيدا الاسد".

وه هدندی جار تهخفیف دهبیت و ئین عهمهل ناکات، وهك:

كان ثدياء حقان.

ونحر مشرق اللون

(واو): بمعنی (رب). (نحر): أسم مجرور

(مشرق): اسم فاعل. (اللون):

(كأن): موخدففدفديه ، و عدمدل ناكات.

(ثدیاه): ئه گهر (کأن) عدمهلی بکردایه، دهبوایه (ثدییه) بهاتایه به مهنصوبی.

چوارهم: حدرف له حدرفه کانی "مشبه بالفعل" "لکن"هیه، که بو هدست بی کردن به کار ده هیّنریّت.وه هات به گار ده هیّنریّت.وه هات به لاّم عدمر ندهات. (جاء) فیعلی ماضی یه (نون) نون الوقایه (یاء) له مدحدللی ندصبدا مدفعول به غدیره صدریحه (زید)فاعیله (لکن) حدرفی موشه بیه بالفعله (عمروا)ئیسمه کدیدتی (لم)جازمه (یجیء) فیعلی موضاریعه ، وفاعیله کدی ضدمیری شاراوه ی "هو"هیه ، که بو "عدمر" ده گدریّته وه. وه رسته ی "یجیء" له مدحدللی ره فعدا خدیدری "لکن"هید.

مهبهستی نیمه: "لکن اهیه، که نیسمی مهنصوب و خهبهری مهرفوع کردوه.

﴿حالْه ته كانى "لكن"﴾

(لکن) بۆ (إستدراك: هەست پيكردن)بهكارديّت، وه دەكهويّته نيّوان دوو برگهى جياواز له يهكترهوه، وهك: "جاءني زيد لكن عمروا لم يجيئ، ".

وه (لكن) مخفف دهكريت وه به (مخفف)ى عدمهل ناكات.

وه بزانه لهو کاته دا که (لکن)ه (مخفف) ه دروسته (واو)ی عاطنه یان (إعتراضیه)یه ی له گه لدا بیت، وه لهم (واو)ه دا ئیختیلاف ههیه ههندیکیان به (عاطفه)ی دادهنین، وه ههندیک به (اعتراضیه).

(إعتراضيه): ئهو (واو)هيه كه له نيّوان دوو جومله دا بيّت و جومله ی دوای (واو)ه كه لابه ری شك و گومان بیّت له سه ر جومله ییّش (واو)ه كه وه ك :

"وما كفر سليمان ولكن الشياطين كفروا".

(ما): نافية. (كفر): فعل ماضى. (سليمان): فاعل.

(و): عطف يان إعتراضيه، (لكن): حرف مشبه بالفعل،

(الشياطين): اسم لكن. (كفروا): فعل و فاعل.

مهبهست نموهیه لیره دا که پیش (لکن) (واو)ي عطف یان اعتراضیه هاتووه.

[باسی لیت]

ليت الشباب يعود يوما فأخبره بها فعل الهشيب. ومشلّه، كهنجيهكهم كينيّنوه دماوه شكات و پيريم كهرديّ جه لاوه.

(ليت): حەرفى موشەبيە بالفعله

(الشباب): ئيسمى (ليت)هيه.

(یعود): فیعلی موضاریعه وفاعیله کهی (هو)هیه.وبۆ "شباب "ده گهریّتهوه. وه رسته ی "یعود" له مه حه للی ره فعدا خه به ری "لیت "هیه. (یوما) ظهرفه و مه فعول فیه یه. (ف): عاطفه، و بۆ جه وابی (لیت)ه، هاتووه

(أخبر): فيعلى موضاريعي"متكلم وحده"يه،له لهفزدا مدنصوبه به هزى "أن"يكي "مقدر"هوه، و فاعيله كهى ضميرى شاراوهى (أنا)يه.

(هـ):مەفعول به.وه"أخبره"له تەنويلى مەصدەردا و له مەحەللى نەصبدا عەطفه بۆ ئىسمى "لىت"ه، له به تەقدىر گرتنى رستەى "فأخبارى أياه ثابت"دا. (بما): جار وبجرور، متعلق بـ(أخبره).

(فعل): فیعلی ماضی یه. (المشیب): فاعیله.وه مهفعول به حدذف کراوه. وه ئه مله کهی افعله ابووه. وه جوملهی (فعل المشیب): صیلهیه بو (ما)ی مهوصوله.

مهبهستی ئیمه: "لیت"هیه، که ئیسمی مهنصوب کردووهو خهبهری له مدحهلدا مدرفوع کردووه.

﴿ باسی (لعل)﴾

(لعل دووشیوازی هدید: شیوازی یه کهم (لعل به مانای (نومیدهواری)یه، هدروه که خوای گدوره له سوره ی (طه)دا ده فه رمویت: (لعله یتذکر او پیشی: لهی موسی و هارون له گهل فیرعهون دا به نه رم و نیانی قسه بکه ن، ئومید هدیه که بیدار بوبیته وه، یان له خوا برسیت). وه شیوازیی دووهم: (لعل) به مانای (گوایا) دیت، وه ک خوای گهوره له سوره ی (شعواء)دا ده فه رمویت: (وتتخذون مصانع لعلکم تعلدون) هود به گهله که ی خوی وت: ئیوه به جوریک کارگه و جیگاکان به هیز دروست ده که ن، که گوایا وا داده نین که به هدتا هد تایه و جاویدانی ده مینندوه.

﴿حالْه ته كاني "لعل"﴾

(لعل) بوّ (ترجى: رجا كردن)ه، وهك: " لعل زيدا فاضل"

وه (لعل) زور لوغهی ههیه، (نیمامی سیوطی) ۱۳ لوغهی بو داناوه.

يه كينك له لوغه ته كانى (لعل) (على يه و و ف ثدم ثايه ته:

"علك تارك بعض ما يوحى"

(عل): موخەفقەفى (لعل)يە: حرف مشبه بالقعل، (ك): اسم (لعل)،

(تارك): خبر (عل)، (بعض): مفعول به بؤ (تارك) وهو مضاف

(ما): موصوله، مضاف إليه. (يوحى): فعل وضميره (نائب فاعل).

ئيعرابي شيعرهكه:

(لا): ناهيه. (تهين): فعل وفاعله (أنت). (الفقير): مفعول.

(علّ): مخفف (لعل)، (ك): اسم (علّ)،

(أن): ناصبه. (تركم): فعل وفاعل محلا مرفوع، خبر (علُّ).

جرمله ى (أن تركع) لة " تأويلي مصدر "دا دهبيّته (علك ركوعك يوما).

(يوما): مفعول به (تركع)، (و): حاليه، (الدهر): مبتدأ.

(قد): تحقيقيه، (رفع): فعل وفاعله (هو)، (هـ): مفعول،

ئدم جوملديه (مجلا مرفوع) خديدره بق (الدهر).

﴿مَوْى لَيْكچوونى بِيتَهَكَانَى موشهبيه بيلفيعل به ئيسمهوه﴾

هۆى (مشابهه، ليكچوون)ى ئەم پيتانه، به ئيسمەوە لـه دوو رووەوەيە:

۱ - له فظي: چونکه (ثلاثي:سي پيتي)، (رباعي: چوار پيتي)، (خماسي: پيٽج پيتي)ن،وهك: (أن): که سي پيتي يه و (کأن): چوار پيتي يه و، (لکن):، به (مهددي لام و ته شديدي نون): پيٽج پيتي يه .

وه (مبنى على الفتح)ن، زوّر جار وهك (بأن) كه (باء)هكه مجرورى ناكات، چونكه (مبنى على الفتح).....

وه له رووی (ادغام)هوه وهك فیعله کان وههان، وهك (أن) لهسهر وهزنی (بر)، وه (أن) لهسهر وهزنی (مدّ).

۲-معنی: چونکه به مدعنای:

١ -حققت: سابتم كرد.

۲-شبهت: تهشبیهم کرد.

٣-استدركت: هدستم يي كرد.

٤-تمنيت: خواستم.

٥-ترجيت: ئوميّدم كرد.

بــــهم مانايــــانه دێـــــــ.

﴿ئەو باسى ليكچوونه به دريْرْ تر﴾

هۆى ناونان و هەروەها لىنك چوونى ئەم حەرفانه بە فىعل ئەوەيە كە ئەم حەرفاند لە چەند رويەكەوە لە فىعل دەچن:

۱ - شهباهه ت له ژماره دا، لیکچوونی نهم حهرفانه به فیعل له ژماره ی حدرفه کاندایه، واته: ههروه ک چون فیعل خاوه نی سی حدرف و چوار حدرف و پینج حدرفه، نهم حدرفانه یش هدر ههمان تاییه تمدندیان هدید.

٣-شهباههت و ليكچوون له فيعل له رووى ئهوهوه كه (مبنى على الفتح)ن.

٣-له روى (وزن) هوه، ديسانه وه ئهم حه رفانه لينك جونيان له گهل فيعلدا هديه.

٤ -ليك چوونى ندم حدرفانه به فيعله كان، لهرووى ماناوه چونكه رأن) و رأن) بهماناى (حَقَّتْتُ) وه (كأن) بهماناى (شبهتُ) و (لكنّ) بهماناى (أستد ركتُ) و (لعل)

بهمانای (ترجیت) وه (لیت) بهمانای (تمنیت) دیّت، وه لهههندی کتیبی تردا دوولیکچوونی تریش با سهر کراون:

٢ - له جوونه سهرى ئهم حهرفانه بق سهر موبته داوخه به ر، وهك: (أفعال الناقصة والمقاربة والقلوب). ههر لهمه شهوه ده توانري بگوتري، كه ليكچووني ئهم حهرفانه به فيعله وه بهم شيوازه به د

أ-(عملية).

ب-(بنائية).

ج-(عددية).

د-(معنوية).

ه-(إختصاصية).

و-(دُخولية).

﴿ما، و لا المشبهتان بِليْسَ، و أِنْ، وَ لاتَ

ومنه (ما)، و (لا) المشبهتان بليس، فإنَّهُما ترفعان المبتدأ أِسِماً لهما، و تنصبان الخبر خبراً لهما، بشرط أن لا ينتقض النفى بألاّ، نحو: ما زيدٌ ألا قائم، وأن لا يتقدم الخبر على الأِسم، نحو: ما قائم خالد، وأن لا يُزاد بينهما، و بين المعمولين، (أن) أو (ما)، نحو، ما أِن زيدٌ عالم، و لا ما عمرو كريم، نحو: ما الفاضل كاذباً، و لا كاذب فاضلاً.

ومنه أِنْ، نحو: أِنْ زيد قائماً، و لات بشرط دخولها على الأوقات، وحذف أحد جزئى معمولها، نحو: (ولات حين مناص)ص:٣، أى: و لات الحين حين مناص، و يشترط في عملهما ما مرّ من شروط (ما)، و (لا).

﴿باسى "ما"، و"لا"ى موشهبيه به "ليس"مه، و باسى "أن" و "لات" ﴾

(ماولا)ی موشهبیه به (لیس)، سه به نه نه نه نه نه موبته دا مه نوع ده که ن و ده یکه نه نیسم و خهبه ر مه نصوب ده که ن و ده یکه نه خهبه ر بخ خزیان، به مه رجیّك به هزی "آلا"و، نه نی یه که نه سپودیّته وه ك "مازید آلا قائم" وخهبه ر پیّش نیسم نه که ویّت، وه ك "ما قائم خالد" و "ما و آن" نه که ویّته نیّوان (ما و لا) و مه عموله کانیان، وه ك (ما آن زید عالم و لا عمرو کریم)، وه نمونه ی (ماولا) وه ك (ما الفاضل کاذباً، ولا کاذب فاضلاً).

﴿ باسى (ما) و (لا) المشبهتان ب، (ليس)﴾ (ما) و (لا) المشبهتان ب، (ليس):

هزی لیّکچوونی (ما و لا) به (لیس)له بهر سیّ شته:

۱ - چونکه (ما و لا) وهك (ليس) به ماناى نهلى دين.

۲-چونکه (ما و لا) وهك (ليس) سهر (مبتدأ) و(خبر) دهچن.

٣-چونكه (ما و لا) وهك (ليس) ئيسم مهرفوع و خهبهر مهنصوب دهكهن.

* بــــزانــــه: (ما) زیاتر (مشبه) به (لیس)یه له (لا)، چونکه (ما) بۆ (نفی حال) دیّت، به پیّچهواندی (لا) وه، (ما) به موتلّه قی عهمهل ده کات، که چی (لا) تایبدته به نه کیره وه، به لام (ما) عهمهل ده کاته سهر نه کیره و مدعریفه یش.

﴿عهمه لکردنی (ما)ی موشهبیه به (لیس)ه)

(ما)ی موشدیه به (لیس)ه، کاتیّك عدمهل ده کات که، نهم مهرجانهی خوارهوهی تیادا هاتییّته دی:

۱ - نه فی کردنی نه و خهبه ره به هن (الا)ه وه، نه کسه ی به سه ردا نه هینیت، وهبیته هنی نه وه که نه نه که نه فی بونه که ی له دهست بدات، چونکه له کاتی هینانی (الا)دا عهمه له که ی نیلغا دهبیته وه: (ما هذا إلا بشر مثلنا).

۲ -له کاتیکدا (ما) عهمهل ده کات، که خهبه ره که پیش (اسم)ه که، که و تبیّت، چونکه ئه گهر خهبه رپیش بکه ویت.

ئەوا لەعەمەل كردن دەكەويت، وە خەبەرەكە لەسەر حاللەتەكەى خۆى بە مەرفوعى دەمينىيتەوە، وەك: (لا قائم رجل).

۳ لهدوای حدرفی (ما) حدرفی (أن)ی، زائیده ندهاتبیّت، چونکه نهگهر (أن)ی زیاده بلکیّت به (ما)وه، ندوا له عدمهل کردنی ده خات، وهك: (ما إن زیدٌ قائمٌ).

وه هدروهها عدمدل كردني حدرفي (لا)، لـه چدند جيّگايدكدايه بدم جوّره:

١-نەفى كردنى خەبەرەكەى بەھۆى (ألا)ەوە تىك نەدرىت، وەك: (لا أحدُّ أفضل منك).

٢ - خهبه ره كه پيش ئيسمه كه نه كهوتبينت: وهك: (لا شئ على الارض باقياً).

٣-ئيسم و خدبهره كه هدردوكيان نه كيره بن، وهك: (لا رجلٌ حاضرٌ)، بزيه نه گهر يه كيك لهو دوو مه عمولانه، مه عريفه بن، نهوا نهوه ى تريان نابيته (عامل: كاركهر)، وهك: (لا زيدٌ تانمٌ ولا زيدٌ الافضلُ).

غوند، وهك: (ما زيد قائما):

(ما): نافیه. (زید): معرفه واسم (ما).

(قائما): خبر (ما).

(ها): نافیه. (أحد): نكره، اسم (ها). (خيرا): خبر (ها).

غوونه بو (لا): " لا رجل أفضل منك"

(لا): نافیه. (رجل: نكرة و اسم (لا). (أفضل): خبر (لا).

ليره دا دروست ني يه، بلييت (لا زيد أفضل منك)، به لكو تايبه ته به نه كيره وه.

﴿لا لنفى الجنس﴾

ومنه لا النافية للحكم عن الجنس، فوجب دخولها على النكرات، وتنصب المبتدا إسماً، وترفع الخبر خبراً لها، فإن كان الأسم مضافاً، أو شبيهاً به، فهو منصوب، نحو: لا غلام نفس ناجح، ولا صاحب خسة راجح، و إن كان مفرداً بني على الفتح، لتضمن معنى من، نحو: لا مخلص ممقوت، و لا محق مبهوت، وشاع حذف الخبرعند القرينة.

﴿باسی(لا) بزنهفی جینس﴾

یه کیّکی تر له نه واسیخ (لا)یه، که له حوکمدا بر نه فی جینسه، وه سهر نه کیره ده چیّت و موبته دا مه نصوب ده کات و ده یکاته ئیسم و خه به ر مه پوفرع ده کات و ده یکاته خه به ر بوخوّی، ئه گهر ئیسم موضاف یان شیبه موضاف بوو مه نصوبی بکه، وه ک: (لا غلام نفس ناجح)، (ولا صاحب خسة راجح)، وه ئه گهر موفره د بوو ئه وه مه بنی یه له سهر فه تحه، چونکه مانای (من)له خوّی ده گریّ، وه ک (لا مخلص محقوت، ولا محق مبهوت).

﴿الأفعال الناقصة

ومنه الأفعال الناقصة، وتوصف بها لكونها لا يتم بمرفوعها، وتبقى ناقصة، حتى يضم إليها منصوبها، وترفع المبتدأ إسماً لها، وتنصب الخبر خبراً لها، وهي: كان:، و تُدُلُّ على ثبوت خبرها لأسمها في الزمان الماضي، نحو: كان الكهل صبيا، و صار: و تَدُلُّ على أنتقال أسمها من شخصية ألى شخصية أخرى، نحو: صار الماء هواء، أو من صفة إلى أخرى، نحو: صار المتكبر هباء، وأمسى: وتدل على ثبوت خبرها لأسمها في صفة إلى أخرى، نحو: صار المتكبر هباء، وأمسى: وتدل على ثبوت خبرها لأسمها في المساء، نحو: أمسى الصائم مسروراً عند الأفطار، وأصبح: و تَدُلُّ على ثبوت خبرها لأسمها في الصباح، نحو: أصبح القانع واسع القلب، وأضحى: و تَدُلُّ على ثبوت خبرها لأسمها في الضحى، نحو: أصبح القانع واسع القلب، وأضحى: و تَدُلُ على ثبوت خبرها لأسمها في الضحى، نحو: أضحى المبكر قريباً من المنزل.

﴿باسى ئەفعالى ناقىصە ﴾

 وظلّ: و تَدُلُّ على ثبوت خبرها لأسمها في النهار، نحو: ظلَّ الكاسب مستغنياً عن الناس، وبات: و تَدُلُّ على ثبوت خبرها لأسمها في الليل، تقول: بات زيد نائماً، ومادام: لتوقيت مدلول جملة بمدة ثبوت خبرها لأسمها، نحو: الأنسان خائف مادام خائنا، وما زال: وما فتىء: وما برح: وما أنفكّ: وكلها تَدُلُّ على أستمرار ثبوت خبرها لأسمها، ويجب تقدم نفي، أو شبهه عليها، نحو: مازال العاقل ناطقاً بالخير، وما فتيء المحسن محبوباً للغير، ومابرح المؤمن منشرح الصدر، وماأنفك الأمين جليل القدر، وليس: لنفي الخبر عن الأسم في الحال، نحو: ليس العمر، ألا وسيلة للتعمير.

(ظلّ): بوّ جیّگیرکردنی خدیدره لدرووردا، وه ای (ظل الکاسب مستغنیاً عن الناس). (بات): بوّ جیّگیرکردنی خدیدره لدشدودا.وه ای (بات زید ناتماً). (مادام): بوّدیاری کردنی ده لالدتیّکه لهسدر ندوه ی که ندو خدیدره لدسدر نیسمه که ده میّنیّته وه ، بوّ ماوه یه ای الانسان خانف مادام خاننا). وه (مازال، مابرح ، مافتیء، ماأنفای) بدییّ (ما)ی ندفی نابن، وه بوّ بدرده وامی ندو خدیدره ده بن لدسه رئیسمه که وه ای نابن العاقل ناطقاً بالخیر)، وما فتیء الحسن عبوباً للغیر)، و(مابرح المؤمن منشرح الصدر)، و(ماأنفا الأمین جلیل القدر)، الیس): بوّنه فی خدیدره لدسدر نیسمه که لدنیّستادا. وه ای نابس العمر ألا وسیلة للتعمیر).

﴿ باسى (الافعال الناقصه) ﴾

* (الافعال الناقصة): موبتدد مدرفوع ده که و ئدمه له رووی تدشیه به فاعیله وهید، که له حدقیقدتدا ئیسمه و له روی مدجازی یدوه به فاعیل ناوزه ده کریّت، وه خدبدره که ش مدنصوب ده کات، ئدمه له رووی تدشیه به مدفعوله وهید، که له رووی حدقیقدتد وه خدبدره، و له رووی مدجازی یدوه به (مفعول) ناوزه د کراره.

(کان): بغ ثابت کردن و جینگیر کردنی خدیدر به کاردیّت، وه ك: (کان زید قائما) که (قائما: و استان) بغ زوید ثابت ده کات.

- رودانی خدبه ربر فاعیل یان به شیره یه کی هدمیشه یی یه اوه ک: (کان الله علیماً حکیماً) چونکه نیشانه ی (حالیة) و عه قلّی شایه تن، که عه لهم و حیکمه تی خوا تایبه تن، به کاتیکه وه وه ک: (علم) و (حکیم) بوون بر خوای پهروه ردگار ههمیشه یی یه، و لینی نابنه وه و به کاته وه نهبه ستراون، وه یاخود جینگیربوونی خدبه ربر فاعیل به شیره یه کی کاتی و ناههمیشه یی یه، وه ک: (کان زید شاباً) که لهم نمونه یه به شیره ویه کی کاتی و (مؤقت)ه، چونکه گه نمینی جینگیربوونی نه و هه والله بر فاعیله که که (زید)ه کاتی و (مؤقت)ه، چونکه گه نمینی ههمیشه یی نی یه، به للکو به روشتنی کاته کهی نه ویش ده روات و قرناغینکی تر دینه ههمیشه ی یه به یه که پیری یه.

وه (کان) به مانای (صار) دینت، وهك ندم شیعره:

بتيهاء قفر والمطي كأنها فطا الحزن قد كانت فراخا بيوضها

(بتيهاء): جار ومجرور. وهو مضاف (قفر): مضاف إليه.

(واو): عاطفة. (المطي): متبدأ. (كأن): حرف مشبه بالفعل.

(ها): اسم كأن. (قطا): خبر كأن وهو مضاف.

(كأنها قطا): خبر لمبتدأ. (الحزن): مضاف إليه. (قد): تحقيقية

(کانت): به مانای (صارت) هاتووه.

(فراخا): خبر (كان). (بيوضها): اسم كان.

وه له (كان) ددا (ضمير الشأن) ديت، و دك:

إذا مت كان الناس صقان شامت وآخر مثن بالذي كنت أصنع

(مت): فعل ماضى. (كان): ناقصة. (الناس): مبتدأ

(صقان): خبر لمتبدأ. (الناس صقان): خبر (كان).

(شامت): خبر لمبتدأ محذوف. (آخر): متبدأ. (مثن): خبر لـ (آخر).

(بالذي): جار ومجرور، متعلق بـ(مثن). (كنت): فعل ناقص.

(تاء): اسم (كان). (اصنع): فعل متكلم وحده..

﴿ كەي (كان) زيادەيە؟ ﴾

(کان) کاتیک زیاده یه که له نیوان دوو شتی دانراو (موضوع) و (متلازم: پیویست به یه کی، له ویندی (صیفه ت و مهوصوف - موبته داو خه به ر- صیله و مهوصول - فیعل و فاعیل - فیعلی مه جهول و نائیب فاعیل دایت.

١ -صيفه و مهوصوف. وهك: (مررتُ برجل كان قائمٌ).

٧ – موبته داو خدبه ر. وهك: (زيدٌ كان قائمٌ).

٣- صيلـدو مدوصول :وهك: (جاء الـرّى كان أكرمتهُ).

٤-فيعل و فاعيل: وهك: (يكتب كان زيد).

٥- فيعلى مدجهول و نائيب فاعيل: وهك: (لم يوجد كان مثلك)

ياخود هدندي جار (كان) به يهكيّك له مدعمولهكانيهوه (ئيسم و خهبهر) حدزف دهبيّت.

كه ئدصلّى حدديسه كه ئدمه يه: (كان الناس مجزيون بأعمالهم أن خيرا فخيرا، وإن شر فشرا)،

(الناس): مبتدأ. (مجزيون): خبر.

چوار شیواز له (إن حیرا فحیرا، وإن شرا فشرا)دا دروسته:

١ -نهصبى (خير وشر) ، (إن كان خيرًا فخيرًا وأن كان شرًا فشرًا).

تدقدیری (إن کان عملهم خیرا فیکون جزاؤهم خیرا، وإن کان عملهم شرا فیکون جزاؤهم شرا) که کان و ئیسمه کهی حهزف بوون.

٧-هەردووك مەرفوع بن، (إن حيرٌ فحيرٌ، وإن شرٌ فشرٌ).

تدقدیری (إن کان خیر عملهم فیکون خیرا جزاؤهم وإن کان شر عملهم فیکون شر جزاؤهم). واته: (جزاؤهم، عملهم) لهم دوو نمونهیددا خدبهرن بۆ (کان و یکون). ٣-نهصبى يهكهم (خيرًا وشرًا) وه رهفعي دووهم (خيرً و شرّ).

تهقدیری (إن کان عملهم خیرا فیکون خیر جزاؤهم، وإن کان عملهم شرا فیکون شر جزاؤهم). دوای (أن)ی شرطیه، (کان)ه و ئیسمه کهی حدزف بوون، وه دوای (فاء) ، "کان"ه، و خهبه ره کهی حدزف بوون.

٤ -عدكسي سێيهم: رهفعي يدكهم و نهصبسي دووهم: (إن خيرٌ فخيرًا وإن شرٌ فشرًا).

تهقدیری (إن کان خیر عملهم فحیرا جزاؤهم و إن کان شر عملهم فیکون شرا جزاؤهم) دوای (ان)ی شرطیه (کان)ه، و خهبهره کهی حدزف بوون و دوای (فاء) (کان)ه، و ئیسمه کهی حدزف بوون.

مختلفین: مدبدست (سی یدم و چوارهمد) که باس کرا.

وه هدندی جار (کان) لهگه ل ئیسم و خدبهره که که حدوف دهبینت، وهك: (إنعل هذا وإما لا) ئه صلّی ثهم نمونه یه: (إن کنت لا تفعل غیره) که (تاء) اسم کان (لا تفعل): في محل نصب خبر کان.

و (ما) بهسهر (إن)دا زياد كرا، له جياتي مدحزوفهكه.

وه هدندی جار نونی (یکون) مدحزوف دهبیّت، ئهگهر کوّتایییهکدی (ضمیر)ی پیّوه نهبوو، وه دوای (نون) ساکن نهبوو، وهك (لم أك بغیا)، که ئهصلّهکدی (أکون) بووه، و نونهکه ضه میری پیّوه نییهو به ساکن کوّتایی نههاتووه، وهك (لم یکنه)،" بسکون النون".

وه (صار) بز گواستندوهیه، وهك: (صار زید غنیا) وه هدندی جار به (تام)ی دیّت، وهك (صار زید إلى عمرو).

(صار) فعل ماضي ناقص. (زيد): فاعل. (إلى عمرو): جار ومجرور، متعلق بـ(صار).

*(گواستنهوه: أنتقال) دوو جوّره:

١-أنتقال بالعوارض: وهك: (صار البشر أميراً)

٢ –أنتقال بالحائق: وهك: (صار الماءُ هواءً).

وه بزانه (أمسی، أصبح، أضحی) رسته که به کاتهوه دهبه ستن، وه ك : (أضحی زید أمیرا) زهید چیشته نگاوی به پاشایی کردهوه. وه به مانای (صار) دین، وه ك : (أضحی زید غنیا): واته : زهید بوویه دهوله مه ند، وه به (تام)ی دیت، وه ك : (أصبح زید)، (زید): فاعله، که به (تام)ی هات، واته چوونه ناوه وه له و کاته دا.

وه (ظل) و (بات) رسته که به گشتی به کاتدوه دهبدستن، وهك:

قُل زید قائما: زهید هدموو روّژ وهستاو بوو.

يان هدموو شدوه كه.

وه به واتای (صار) دینت، وهك:

(ظل زيد قائما)، واته: "صار زيد قائما".

(ظل و بات) به کهمی به (تام)ی دینت،

وه بزانه: (ما زال و مابرح وما فتىء ما أنفك) بۆ بهردهوامى مانهوهى خهبهر دين بۆ ئىسمهكه، وهك:

(ما زال زید کریما)، واته: زهید همیشه (کریما) بهخشندهیه، که خهبهر بۆ زهید جیٚگیر کراوه.

وه ثدم چواره پیویسته (نفی، لا، ما) یان لهگهڵ بینت، ئهگهر تهقدیریش بینت وهك: (تفتؤ تذكر یوسف) كه ئهصلهكهی (لا تفتؤ) بووه.

(مادام) بق دیاری کردنی کاته (توقیت)ه، وه رسته دوایی خقی دهباتهوه سهر تهئویلی مهصدهر، وه پیش (مادام) ههمیشه کهلام ههیه، وهك: (إجلس مادام زید جالسا) که له تهئویلی مهصدهردا (إجلس دوام جلوس زید) بووه.

(ظه رف) دوو بهشه: (متصرف، غیر متصرف).

ئهوانهی له ئیسمه کانی زهمان و مه کان که دهبنه ظه رفیش و غهیره ظه رفیش، له ئیصتیلاحی زانایانی نه حودا، به (ظرف متصرّف) ناوزه در اون، وه ك: (ضریتُ زیداً یوم

الخميس) وه ديسان دهشبيته غهيرى مه فعول فيه، وهك موبته داو خه بهر، فاعيل، مه فعول به، موضاف أليه..

بۆ وينه: (يوم الجمعة يوم مبارك)، (وجاء يوم الجمعة)، (سرتُ بعض اليوم جاء شهرُ رمضان).

وه ظه رفی غهیره موته صه ریفیش نهوه یه که ههمیشه (ملازم)ی ظه رفیه ت بونه، واته به ته نها ده بینته مه فعول فیه: وه ك: (فعلُ) که ظه رف و به مانای گشت کاتی رابر دوو دیت، وه ك: (ما ضربتُ زیداً فعلُ: له هیچ کاتیك له کاته کانی رابر دوودا له زهیدم نه داوه). وه وه ك (عوضُ) که بهمانای گشت کاتی داها توودیّت، بر نمونه: (لا أفعل هذا الشئ عوضُ: له سه رجه م کاته کانی داها توودا نه م کاره له منه وه نه نام نادریّت).

(لیس) مانای رسته له زهمانی (ئیستا، حال)دا نه فی ده کات، وه ك: (لیس زید بخیلا) واته له ئیستادا.

دروسته پیشکهوتنی خهبهر بهسهرئیسمی نهم نهفعالانه ۱۵. وهك:

(کان قائما زید) که (قائما) خدبدری موقدددهمد بز (کان).

﴿ خەبەرى ئەفعالى ناقيصىه ﴾

له هدندی جیگادا به هزی ترس له هدولی تیکچون، دروست نیه، که خدهدری ندفعالی ناقیصه، پیش بکه ویت به سهر نیسمه کهیاندا، نه و جیگایانه ی که خدهدر تیایاندا ناتوانیت پیش نیسم بکه ویت نه مانه ن:

۱ - له کاتینك دا که ئیسم و خدبهری ئهفعالی ناقیصه، ئیضافه کرابن بۆ لای (یاء)ی موته ککه للیم، وه ك: (کان صدیقی عدوی) وه ئه گهر خهبهر (غوی)ی بهسهر ئیسمه دا پیش بکه ویت، کابرای موخاطه ب، واگومان دهبات که ئیسمی (کان)هیه.

۲ – له كاتيكدا كه خهبه ره كه (محصور بألاً)بيت، واته: به (إلاً) حه صر كرابيت، وهك:
 (ما كان زيد الا شاعراً).

۳-وهیان خهبه ر بز لای ضه میریک ئیضافه بکریّت، که نه و ضه میره بزلای (ملابس)ی ئیسمی له فعالی ناقیصه بگیریّته وه، وهك: (كان غلام هند چاربها) كه لهم غونه یه دا (هاء) بز (ملابس)ی ئیسمی (كان) كه (هند)ه گهراوه ته وه.

به لام له (مادام)دا پیشکه و تنی خدید به سه ر نه فسی فیعله کاندا دروست نیید، وه له (لیس)دا ئیختیلاف هدید.

﴿ (ليس) وهك (عسى) وايه ﴾

ئیبن مالیك، له کتیبی (شرح کافیة)دا ده لیّت: (لیس) وه ك (عسی) وایه، له و رووه وه که جامیده، و هه ر به م شیّوازه ش نه حوی یه کان له فیعل بونیدا راجیاییان ههیه، وه سه رجه م زانایانی نه حو هاوران، که خه به ر به سه ر خودی (عسی)دا پیّش ناکه ویّت، له به ر ئه مه شدین (لیس) وه ك (عسی) وایه: ده بیّت خه به ره که ییّش نه که ویّت به سه ر (لیس)دا، به لاّم هم نه نه در زانایانی نه حو پیّش که و تنی خه به ره که به سه ر (لیس) دا به دروست ده زانن، به به لگه ی نه م ئایه ته رألا یوم یاتیهم لیس مصرو فاعنهم).

که لهم ثایه ته پیروزه دا مه عمولی خه به ره که ریوم) به سه ر خودی (لیس) دا پیش که و توه، وه ثهم پیش که و تنی خه به ری رایس) نه و لا تره به وه ی که پیش که و تنی خه به ری رایس) نه و لا تره به وه که دروسته، چونکه مه عمولی خه به را به فه رعی خه به ره که حیسابه، وه هم رکات که فه رع پیش

کهوت ئهوا دهرده کهویّت، که (اصل)یش دهتوانیّت پیش بکهویّت، هملّبهته ئهم قسهیهش رهد دراوه تهوه بهوه ی که (یوم) ظه رفهو ظه رفیش خاوهنی (توسع: فراوانی)یهو ههر لهبهر ئهمهشه که پیّش کهوتووه، و له ئهوانه دا که (ما) له پیّشیانه وهیه، وه ک (ما زال) ئیختیلاف ههیه ،که خهبهر بهسهریاندا پیشکهویّت، وه له فیعله کانی تردا پیشخستنی خهبهر دروسته.

تاگادارى: ئەفعالى ناقىصە دەگۆرىن بۆ" موضارىع، أمر، اسم فاعل.".

بهلام (ليس) جاميدهو ناگۆرى.

سوودتك:

شه شه شه شه شه الله به (ناقصة) ناو دهبرين، چونکه به مه رفوعي (فاعل) ته واو نابن،
 به لکو مه نصوبي خه به ريشيان پيويسته.

ئەفعالى ناقىصە سى بەشن:

۱ –ئەو فىعلانەى كە خاوەنى موضارىع و وەصفن، وەك: (زال، فتى، أنفك، برح).

۲ - تهنها ماضي يان ههيه، كه فيعله كاني (ليس وما دام) ه.ن.

٣-ئهو فيعلانهي تر كه ماون.

﴿أفعال المقاربة ﴾

ومن الأفعال الناقصة، أفعال تسمى أفعال المقاربة، وتعمل كباب (كان)، و هي أصناف ثلاثة:

الأول: ما يَدُلُ على قرب حصول الخبر للأِسم، نحو: كاد وكرب، وخبرهما فعل مضارع مجرد عن أن الناصبة، نحو: ﴿ ويكاد زيتها يضيي، النور. ٣٥، وكرب المسافر يرجع.

(باسى ئەفعالى موقارەبە)

ئه فعالی موقاره به، له سه رئه فعالی ناقیصه ن، به نه فعالی موقاره به ناسراون، وه ك (كان) عهمه ل ده كه ن و سی به شن: به شی یه كه م: نه وانه ن، كه خه به ره كه نیسمی که وه نزیك ده كه نه وه های الكاد ، كرب و هم خه به ره كه نیال فیعلی موضاریعه و رووته له (أن)ی ناصیبه، وه ك په روه ردگار ده فه رموینت: ﴿ و یكاد زیتها یضی ع ﴾، كه (یضی ع) فیعلی موضاریعه، و رووته له (أن)ی ناصیبه، ومانای نزیكی ده گهیه نینت، وه هه روه ها: وه ك (كرب المسافریج ع).

فاعیله کهی (موشك)یه!

الثاني: لِرجاء حصوله له، نحو: عسى، و أوشك، و أِخلَوْلَق، وحَرى، وخبرها فعل مضارع غالباً في الأولين، ودائماً في الأخيرين، نحو: عسى الطالب أن ينجح، وأوشك التاجر أن يربح.

الثالث: لشروع أسمه في الأِتصاف بخبره، كطفق، وأنشأ، وأخذ، وجعل، وعلق، وهلهل، وخبرها فعل مضارع مجرد عن (أن) وجوباً، نحو: اخذ زيد يكتب، وشرع الخطيب يخطب.

وهذه الأفعال غير مُتصرّفة، أِلا (كاد)، فقد جاء منه، (يكادُ)، و (أوشك)، حيث أستعمل (يوشك)، و (موشك).

بهشی دووهم: بن نومیدی هاتنه دی شتیك به كاردین، وه ك (عسی، أوشك، أخلولق، حری) وه له (عسی و أوشك) دا به زنری خهبه ركه یان فیعلی موضاریعه، وه خهبه ری (أخلو لق و حری) فیعلی موضاریعه، وه ك (عسی الطالب أن ینجح)، و (أوشك التاجر أن یربح).

بهشی سنیهم: بز دهست پنکردنی ئیسمه که ی به کاردین، له کاتی وه صف کردندا، به هزی خه به ره که وه وه وه وه (طفق، أنشأ، أخذ، جعل، علق، هلهل) و خه به ره که یان فیعلی موضاریعی پووته له (أنْ) به واجبی، وه ک (أخذ زید یکتب) و (شرع الخطیب یخطب) که ئیسمه که ی که (خطیب)ه، وه صفی کابرایه، و به هزی (یخطب) که فیعله که یه، نه و ئیسمه جنگیر ده کریت. وه نهم فیعلانه، غهیره موته صه پیفن، واته: (مضارع) و (أمر) و (أسم فاعل)و..... یان لی دروست ناکرین، جگه له (کاد) که ده بینته (یکاد) وه (أوشك) ده بینته (یوشك). وه ئیسم

﴿ باسى "أفعال المقاربة"﴾

أفعال المقاربة: چهند فيعليّكن كه به" أفعال المقاربة" ناودهبريّن، و وهك تعفعالى ناقيصه وان، بهلاّم خهبهرى تعمان فيعلى موضاريع دهبيّت، وتعمانه چوار دانهن:

(۱) " عسى" يد،وهك: " عسى زيد أن يخرج "ثوميّد هديد كدزهيد بچيّددهرهوه. "عسى" فيعليّكه له تدفعالى موقارهبه، " زيد": ئيسمه كديه تى "أن": ناصيبه ومدصده ريديه.

"یزج": فیعلی موضاریعه، و فاعیله کهی ضه میری شاراوهی "هو"هیه، که بز زهید ده گهریّتهوه، نهم رسته یه له ته نویلی مهصده رداو له مهحه للی نهصبدا خهههری "عسی"ده بیّت.

مهبهستی ئیمه: " عسی " یه، که ئیسم مهرفوع و خهبهر مهنصوب ده کات، به الام خهبه ره که فیعلی موضاریعه.

وه له هدندی کاتدا (عسی)"تامة":تدواو "دهبیّت، وپیّویستی به خدبدر نابیّت، وهك: "عسی أن يورج زید"، چونددهرهوهی زهید نزیکه.

" هسى" فيعليّكه له نهفعالي موقارهبه يوبه "تام"ى هاتووه. "أن": ناصيبه ومهصده ريهيه.

﴿عسى وحرى واخلولق وكاد وكرب وأوشك وأنشأ وطفق وجعل وأخذ وعلق﴾
ثهمانهش: چهند فيعليّكن به (أفعال المقاربة) ناو دهبريّن، وه ثهمانيش وهك ثهفعالى ناقيصه وان، ئيسم مهرفوع و خهبهر مهنصوب دهكهن، وه جياوازى (أفعال المقاربة) له (أفعال الناقصة) ثهوهيه كه ثهم (أفعال المقاربة)انه خهبهرهكهيان دهبيّت (فعل المضارع) بيّت، وه ثيسم نهبيّت، ثهمهش به (شاز)ى ههيه، كهوا نهبيّت، وه ثهمهولا باسى ثيّوه دهكهين.

وه (أفعال المقاربة) قدماندن: (عسى.. ... علق).

وه ثدم فیعلانه خدبدره کانیان له ئیسمه کانیان نزیك ده که ندوه، هه ندینکیان (رجاء) به نومیده و اردنی و هه ندینکیان (أحذا فیه) واته:

به دەست پنکردن له خهبهرداندا، که له شوینی ههریهکهیاندا، ئهم سیانه دیاری ده کهین. إن شاء الله تعالی.

یه کهم: (عسی، حری، اخلولق) خهبهره کهیان (آن)ی پیرهیه، وهك: (عسی زید آن یقوم) وه دروسته نهو (آن)ه لاببریت له خهبهره کهدا، وهك (عسی زید یخرج) که نهصله کهی (عسی زید خارجا)هنه، واته ببریتهوه سهرئیسم فاعیل تا بزانین که (آن)یک حهزف کراوه.

﴿ هەركات لەپيش (عسى)دا، ئيسميك هات؟﴾

هدرکات له پیش (عسی)دا، ئیسمیک بهینریت، لهم کاته دا له فیعله که دا دو شیّواز (تام—ناقص) دروسته، وه ک : (زیدٌ عسی آن یقوم) بزیه له سهر شیّوازی یه کهم واته:

ثه گهر (عسی) له ضه میره که دا عهمهل بکات، له سهره نجامدا (عسی) له گه ل ئیسمه که ی پیش خویدا هاوریکی و موتابیق بوون ده نوینیت.

وهك: (هِنْدٌ عستْ أن تقومَ)، (ازّيدان عسيا أن يقوما)، (الزّيدونُ عسرا أن يقوموا).

به لام به گویره ی شیوازی دووهم که (عسی) له ضه میره که دا عهمه له نه کات وه بی نیاز بیت له خهبه ر و پیویستی پنی نه بیت، نه وا له سه رجهم شیوازه کاندا (عسی) موفره ده، واته: له روی (مثنی)و (جمع) و (مذکر) و (مؤنث) بونه وه، له گه ل نیسمه که ی پیش خویدا هاوریت و موتابیق ده بیت.

وه ئهگهر فیعل پیشی ئیسم کهوت، ئهوا ئیحتیمالی دوو شق ههیه: یان (تام)ه، واته (أن یقوم) له ته نویلی مهصده ردا فاعیله.

یان (نقص)ه، واته: (خبر مقدم)ه، وهك: (عسى أن یقوم زید) (حرى زید أن یقوم)، (اخلولق السماو أن تمطر)، ثدم سیانه بز (رجاء) ثومیدهواری به كاردین.

دووهم: (کاد وکرب و اوشك) ئەمەيان بۆ (حصولا: بەدى ھاتن) بەكاردين، واتە بەدى ھاتنى خەبەرەكە، بۆ ئىسمەكە نزىك دەكەنەوە، وەك:

(اوشك زيد آن يقوم)، له خهبهرى (اوشك) هذا ،(ان) زوّر به كارديّت، به لام له (كادو كرب) دا بوّ نه في (أن) له گه ل خهبهره كه يدا زوّر كهمه.

سى يهم: (طفق، أنشأ، جعل، أخذ، علق) هكه بو (أخذا فيه) واته : دهست پيكردني خهبهر به كاردين، وهك: (طفقا يخصفان عليهما من ورق الجنة).

(طفقا): أفعال المقارية، (ألف): اسم (طفق)،

(يخصفان): خبر (طفق)،

واته: ئادەم و حەوا دەستيان كرد به لـهبەركردنى پۆشاكى ئەو شوينه.

٢-جعل السائق يحدوا، وشترهوانهكه دهستي كرد به لاواندنهوه.

٣-أخذ السائق يحدوا. ٤- علق السائق يحدوا.

ههموو ئهم فيعلانه بۆ دەست پيكردن بهكاردين.

وه ئهم فیعلانه (أن)ی ناصیبهیان لهگهڵ نایهت، چونکه بۆ زهمانی (حال) ئیستا بهکاردین، وه (أن) بۆ (استقبال: داهاتوو) بهکاردینت.

وه ندم فیعلاند هدموو ماضی دهبن جگه له (کاد، اوشك) که موضاریعه کهیان (یکاد، یوشك)یه، و نیسم فاعیله کهی (موشك)یه.

﴿أفعال القلوب

ومن الناسخ، أفعال تسمى أفعال القلوب، لِدلالتها على معان توجد فيها، وتنصب المبتدأ مفعولا أول، و الخبر مفعولاً ثانيا لها، فمنها ما هو لليقين، كعلم، و وجد، و درى، نحو: علمت الألة واحداً، و وجدت أوصافة الذاتية سبعاً، و دريت أفعاله حسنة عقلاً وسبعاً، ومنها ما هو للظن، كزعم، و جعل، و عدّ، نحو: زعمت العيال سبب الملال، و جعلت النساء تغلب الرجال، و عددت الكمال أعلى من الجمال، و منها ما يستعمل لهما، كظن، و رأى، و خال، و حسب، نحو: حسبت الحدرحصناً عن شرّ الفاسقين، وخلت الجسارة خسارة للطالبين، و يمتنع حذف مفعوليها، أو أحدهما بدون قرينة، و يجوز ذلك معها.

﴿باسى ئەفعالى قولوب﴾

یه کیّکی تر له نه راسیخ، نه فعالی قولوبه، وه برّیه به (قلوب) ناسراون، به هرّی نه و راتایانه ی که تیایاندا همیه! وه موبته دا مه نصوب ده که ن و ده یکه نه مه فعولی یه که و خه به رده که نه مه فعولی دووه م، له وانه (علم، وجد، دری) و ه ک نه و سیّ نمونه یه: (علمت الا له واحداً)، و (وجدت أو صافه الذاتیة سبعاً)، و (دریت أفعاله حسنة عقلاً وسعاً)، که (أله) مه فعولی یه که مه (واحداً) مه فعولی دووه مه، که نه و سیانه بر (یقین: دانیایی وبیّگومانی) ده بن.

وه لهوانه (زعم ، جعل، عد)، که بو (ظن: گومان) دهبن، وهك نهوسی غونهیه:(زعمت العیال سبب الملال)، و (جعلت النساء تغلب الرجال)، و (عددت الکمال أعلی من الجمال). وه (ظن ، رأی ، خال، حسب) بو (یقین و ظن) یش به کاردین، وه که :(حسبت الحذرحصناً عن شر الفاسقین)، و (خلت الجسارة خسارة للطالبین)، و ه مه نعوله کانیان، یان یه کینکیان حه زف ناکریت، به بی بونی نیشانه و ناماژه، و قه رینه یه که به لکو به قه رینه و ه حذف ده کرین.

﴿ رِوونكردنه وه: باسى أفعال القلوب ﴾:

چەند فيعليّكن به (أفعال القلوب) ناو دەبريّن:

*هزی ناونانی ئهم فیعلانه به (أفعال القلوب)ی، ئهوهیه که ئهم فیعلانه له کاتی کردنیاندا، و ئهنجامدانیاندا، پیویستیان به پهل و پیو ئهندامه ظاهری یه کانی مریق نی یه، به لکو فیعل گهلیکن که به هزی هیزی ناوه کی و زیهنی یهوه ده کرین، و دینه ئهنجامدان، که بهم جزره فیعلانه (گومانی)ییشی ده گرییت.

یاخود ئەفعالی (شەك، و یەقین) دەچنە سەر موبتەدا وخەبەر، و دەیانكەنە مەفعول بۆ خۆیان، و مەنصوبیان دەكەن، (بناء) لەسەر ئەوەی كە مەفعولن، وە ئەم فیعلانە ئەمانەن: (علمت، رأیت، وجدت) كە بۆ یەقینن، وە (حسبت، خلت، ظننت) بۆ (شك)ن، وە (زعمت) :(لهذا تارة) واتە: بۆ (شك) به كار دیّت، وه (لذاك تارة أخرى)، وه بۆ یەقینیش بەكاردیّت، وەك:

١-علمت زيدا فاضلا.

* لهبهر ئهوهی که دوو مهعموله کهی (أفعال القلوب) له تهصلاً موبته دا و خهبه ربوون، و پهیوهستن به یه کتره وه، بزیه هینانی یه کتیکیان به بی تهوی تریان دروست نی یه .

٢-حسبت بكرا كريما. ٣- زعمت بشرا أخاك.

(أفعال القلوب) سيّ بهشن:

١-لازم: وهك: (تفكر).

٢-موتهعه دى به يهك مه فعول، وهك: (حَفظ) و (أدرك).

۳ موتهعهددی به دوو مهفعول: وه: (علمتُ زیداً فاضلاً) و (ظننتُ بكراً قائماً)، وه مهبهستی زانایانی نهجو، له فیعله کانی (قلوب) بهشی کرتایی موته عهددی، به دوو مهفعوله.

له نیّوان (أفعال القلوب)دا، ههردوو فیعلی (حسبتُ)، (ظلْتُ) به بیّ بوونی هیچ مهرجیّك دهچنه سهر موبتهدا و خهبهر، به لام پیّنج فیعله کهی تر، (ظننتُ، علمُ، زعمتُ، وجدتُ، رَأیتُ) مهرجیان لهسهره، و (مقیّد)ن.

چونکه: ههر یه که لهم پینج فیعله مانای تریشیان ههیه، که ته گهر له و مانا یهدا به کار بهینرین، تهنها یه ک مهفعول و هرد ه گرن.

- ئەمانەى لاى خوارەوە بە (أفعال القلوب) حيساب ناكرين؟

۱-(ظنّ): ئهگهر به مانای (أتّهام: ترّمهتبارکردن) هاتبیّ، ئهوا له (أفعال القلوب) له رووی ئیصتیلاحهوه حساب نییه، وه: (ظننته، أیّ، إتّهمته، ترّمهتبارم کرد).

۲-(زعم): ئەگەر بەماناى (گوتن)بيت، لەم كاتەدا تەنھا يەك مەفعول
 وەردەگریت، وەك: (زعمتة: أیّ: قلته: پیم گوت).

٣-(علم): ئەگەر بەماناى (عرف)بيت، ئەوا يەك مەفعولى دەبيت، وەك:
 (علمته: أيّ: عرفته: ئەوم ناسى).

٤-(رأى): له كاتيكدا كه بن يهكيك لهم سئ مانايه بهكار بهينريّت، ئهوه له
 (أفعال القلوب) حيساب نى يه.

أ-(رأى): ئەگەر بەماناى (أصاب الرّية: ژەنگ ليّدان) ھاتبوو، ھەروەك دەگوتريّت، (رأى السّكينُ: چەقۆكە ژەنگ ليّى داوه).

ب-(رأى): ئەگەر لە (رُؤْية العين) بەۋە ۋەرگىرابوۋ، ۋەك: (رأيتُ الهلال: مانگم بينى)، كە بينگومان مەبەست بينينى چاۋە.

د-(رأی): که ئهگهر له پاوبزچوون و بیروباوه پهوه وهرگیرابیّت، وهك (رأی زیدٌ حرمة فعله: زهید باوه پی به حه رامی کارهکهی خزی پهیدا کردووه).

(وجد): ئەگەر بە ماناى (أصاب) ھاتبوو، ئەوا لە (أفعال القلوب) حيساب
 نى يە، وەك: (وجدتُ الضّالة: أي: صادفتها: شته وون بووەكەم دۆزيەوە).

(تصاریف: گزرانکاری)یهکانی تری ئهم فیعلانه ههر دوو مهفعولیان پیویسته.

وه دروست نی یه، حهزفکردنی یهکیّك له و دوی مهفعوله ی فیعله کانی (قلوب)، به لكی هه ردوی کیان حه زف ده کریّن، وه:

(من یسمع یخل) ئەوەى كە دەبیستى خەیال دەكات، كە ئەوەى بیستوویەتى راستە، واتە (یخل مسموعه صادق) كە (مسموعه) مەفعولى يەكەم، و (صادقا) مەفعولى دووەمه، و حەزف بوون.

﴿ تابيه تمه ندييه كانى (أفعال القلوب) ﴾

بزانه، که بن فیعله کانی (قلوب) چهند ههیه، بهم شنوازه:

۱- حهزفی یه کیّك له دوو مه عمولی (أفعال القلوب) و هیشتنه وهی مه عموله کهی تر دروست نی یه، به پیچه وانهی فیعله کانی تری غهیری (أفعال القلوب) هوه، که خاوه نی دوو مه فعولن، وه ك: (أعطیتُ زیداً درهماً)، که له بابی (أعطی) دا ده توانریّت، یه کیّك له دوو مه عموله کان به ته نهایی حه زف بکریّت، وه مه عموله کهی تر بهینریّت، به لام له (أفعال القلوب) دا ناتوانریّت بگوتریّت، (علمتُ زیداً)، به لکوو دوو مه فعوله کهی ده بیّت، له گه ل یه کتردا بهینریّت، واته: پیویسته بگوتریّت: (علمتُ زیداً فاضلاً)، وه له کاتی کدا که نیشانه یه که بیّت.

لەسەر شتە ھەزفكراوەكە، ئەوا دەتوانريت ھەردوو مەفعولەكەى ھەزف بكريت.

وهك: (منْ يسمع يخَلْ: كهسيّك كهشت دهبيستيّت، وا گومان دهبات نهوهى كه بيستويهتى دروست و صهحيحه).

ئهم نموونه یه ی سه رموه له نه صلادا (منْ یسمَعْ یخل مسْموعهٔ صادِقاً) بووه، له م نمونه یه داو مه معوله کهی فیعلی (قلوب)ی، (یخل) حه زف کراوون، وه سودی حه زفی دوو مه عموله که له م نمونه یه دا نه وه یه موته که لیم نمونه یه دات به ده ست کابرای گوی گره وه، که خه لکی ده رباره ی نه و شته ی

که بیستوویانه، دهربارهی ئه و شته کوّمه له خهیال و بیرکردنه وه یه کی جیا جیایان هه یه، بن نمونه: ههندیّك له وانه ئه و شته ی که بیستویانه به دروست و ههندیّکی تریشیان به هه له، و ههندیّکیان به خهیر و چاکه و ههندیّکی تریان به شه پ، و خراپه له قه له می دهده ن، وه ئه م فائیده یه ش کابرای موته که للیم ته نها به هری حه زفی دوو مه فعوله که ده توانیّت.

(تثبیت: جیّگیرکردن)ی بی بکات و (تقریر)ی لی بدات، چونکه نهگهر دوو مه مه مه مه و بیرکردنه و بیرکردنه

وه له کاتێکدا که حهزفی دوو مهعموله که، یان یه ک مهعمول بی سود بێت، ئه وا هێنانیان پێویسته، وه ک ئه وه ی که ئیکتیفا بکات و بڵێت، (أظُنّ) و دوو مهفعوله که حهزف بکات، هێنانی (أظُنّ) به ته نها خوّی هیچ سودێکی نییه، چونکه (مُخاطب: قسه له گه ل داواکراو)، پێش بیستنی (أظُنّ) دهزانێت که (موته که للیم: قسه که ر) به شێوه یه کی گشتی گومان (ظنّ)ێکی هه یه، چونکه ناتوانێت هیچ مروّفێك بێنیت که وا خالی بێت له خه یال و گومان.

لهبهر ئهمهش ههركات نيشانهيهك بوويه به لكه لهسه ر شتيكى حه زف كراو، ئه وا حه زف كردنى دوو مه فعوله كهى (أفعال القلوب) زور بي كيشهيه، وهك ئهم ئايه ته: (ويوم يقول نادوا شركائي الذين زعمتُمُ) كه له ئه صلاا (زعمتموهُم مثلى) بووه.

⁷—یه کیّکی تر له تایبه تمه ندی یه کانی (أفعال القلوب) ئه وه یه که ده توانریّت، (أفعال القلوب) ئیلغا بکریّته وه، به و مانایهی که ئه گهر (أفعال القلوب) له ناوه پاستی جومله ی ئیسمی (زیدٌ ظننتُ قائمٌ)، وه یان له کوّتایی پسته ی ئیسمی (زیدٌ عالمٌ علمتُ) دا هات، ته رککردنی عهمه لی له فزی و مه عنه وی، ئیسمی (زیدٌ عالمٌ علمتُ) دا هات، ته رککردنی عهمه لی له فزی و مه عنه وی، ئهم فیعلانه به دروست زانراوه که له پووی زاراوه یشه وه به (ألغاء) نازه درون، چونکه دوو مه عموله که ی (أفعال القلوب)که لامیّکی سه ربه خوّن و

تهواون، له بهر ئهمهیش ئهگهر ئیسمیکی عهطف بکریته سهر (زَیْد قائم) دهبیّت مهرفوع بیّت، چوّن لهم کاته دا مه عطوف علیه ایه که له روی له فزیش و له مه حه لیشدا مه رفوعه او ه ک : (زَیْدُ ظَنَنْتُ قَائِمُ وَ عَمْدُ مُنْطَلِقُ).

۳- وه ههر بهم شيوازهش يهكينكى تر له تايبه تمهندى و خهسله تهكانى (أفعال القلوب) ئهوه يه كه به (تعليق) ناو دهبريّت، كه (تعليق): بريتى يه له به تالبوونه وهى عهمه لى: (أفعال القلوب)، له روى لهفزه وه، واته: ئه و فيعلانه ي كه ناويان هينرا، له لهفزدا كار ناكه ن، له سهر دواى خويان، به لكو له رووى ماناوه مهنصوبى دهكه ن!

ئاگادارى: پاشكۆى ئەفعالى (قلوب) ئەمانەن:

۱-(أعطى)، وهك: (أعطيت زيدا درهما)، (زيدا) مهفعولى يهكهم. (درهما) مهفعولى دووهم.

٢-(كسى)، وهك: (كسوته جبة). ٣-(سمى): وهك: (سميته خليلا).

وه جگه لهمانه ئهفعالی (تصییر: واته: گزران) له حالهتیکهوه بز حالهتیکی تر، پاشکزن!

وهك: (صبيَّر، ردَّ، ترك، اتخذ)، وه ئهوهى لهمانهوه دروست دهكريّت.

وهك: (واتخذ الله إبراهيم خليلا) كه ليرهدا:

(اتخذ) به مانای (صیر) هاتووه .

(الله) فاعیله، و (إبراهیم) مهفعولی یه کهمه، و (خلیلا) مهفعولی دووهمه. و فه نهفعالی (تصیر) نهوانی تریشیان ههر بهم شیوازهن، وهك: (فجعناه هباء

منثورا)،

*تێبینی:ئهم پاشکزیانه، (أفعال القلوب)نین، به لام موبته دای خه به رمه نصوب ده که ،ن وه ئه مانه ن:

١- أعطى: أعْطَيْتُ زَيْداً درْهَماً.

٢- كَسى: كَسَوْتهُ حُبَّةً.

٣- سَمَّى: سَمَّيْتُهُ خَليلاً.

٤ - صَبَّرَ: صَبَّرْتهُ ذاهباً.

٥ - جَعَلَ: جَعَل النَّهارَ متعاشا.

٦ ـ رَدُّ: ردَدْتهُ سالماً.

٧- تَركَ: تَركَتُهُ فَرُداً.

۸- أتَّخَذَ: ﴿ وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلاً: خودا ئيبراهيمى كردوته دوستو خوشهويستى خوى و ههركهس دواى ئايينى ئهو بكهوى ههرگيز زيان ناكات، چونكه ريكهى دوستانى خوداى گرتوه ته به ر، سورة النساء (١٢٥) ﴿ وه لهم چوارچيوه يه شدا ئه وانهى كه لهم فيعلانه و ه رده گيريّت، ههر و ه ك خودى (أفعال القلوب)، كار ده كهن.

والفاعسل

و منها الفاعل: وهو ما أسند أليه، فعل أو شبهه على جهة قيامه به أظطراراً، نحو: مرض زيد، أو أبحتياراً كسبا، نحو: كتب بكر، أو أيجاداً ، نحو: حلق الله العالم، ويجب ذكره، وتأخيره عنه، فأن لم يذكر فهو مضمر مستر، وقد يجر بالباء، أو من الزائدتين، نحو: قوله تعالى: ﴿وكفى بالله شهيدا﴾النساء: ١٦٦، وما جائنى من أحد، و أذا أسند الفعل إلى فاعل مثنى، أو جمع جُرِّدَ عن ألف الضمير، و واوه، نحو: جاء الطالبان، وجاء الطالبون، و أذا أسند ألى ظاهر متصير مؤنث مطلقاً، لحقته التاء وجوباً، ك: (قامت هند)، و(الشمس طلعت)، ويترجح لحوقها أذا أسند ألى مؤنث حقيقي مفصول بغير إلاً، أو مؤنث مجازى، نحو: جاءت القاضي مطلقة، وقد طلعت الشمس، و يترجح عدمها، في ما أذا فُصِّل بألاً، نحو: ما جائتني ألا بنتي.

﴿باسى فاعيل﴾

فاعیل: ئهوه یه شتی بدریّته پالی،ئیتر فعلیّك بیّت، یان (شبه فعل)یّك، له سهرنهوبنه مایه ی که نهوه به و کاره هه ستاوه، نیتر به (أظطراری: ناچاری) بیّت، وه ك: (مرض زید). (أضطراری) واته: هزی نهو کاره کهلیّره دا (نه خوّشی)یه فیعله که بیّت، نه ك بکهره که ی، یاخود (أختیاری: خوّویستانه) بیّت، وه ك (کتب بکر) یان له و جوده و ه ه ییّت، و نه و فیعله که ی هیّنابیّته و جوده و ه ه و ه دای فیعل بکه ویّت، العالم)، وه واجبه فاعیل له رسته دا هه بیّت، و باس بکریّت. وه دوای فیعل بکه ویّت،

نه گهر باس نه کرا (مضمر، شاراوه) یه، وه به هوی حدوفه جه په کانی (باء)و(من)ی زائیده وه،به مه جروری دیّت، کاتی که له گه ل فاعیلی (مثنی و جمع)دا هات، وه ك (جاء الطالبان، جاء الطالبون)، وه نه گهر نیسناد درایه لای نیسمیّکی ظاهیری مؤنثی حه قیقی، وه ك (هند) یان بوّلای ضه میری مؤنث به گشتی، (تاء) به فیعله که وه ده دارگیت، وه ك :(قامت هند، الشمس طلعت) که (هند) مؤنثه و (قدم) فیعله که در ابوونه، وه هه روه هه دروه ها له فونه ی دووه میشدا وایه، وه نه گهر فیعل و فاعیله که در ابوونه پالّ یه کتری، به لاّم فاعیله که مؤنثی حمقیقی بوو، به غهیری (ألاّ) به ینیان که وتبوو، یان بوّلای مؤنث یّکی مه جازی، نه وه (تاء)ی پیّوه بیّت باشتره، وه که در جاءت القاضی، و طلعت الشمس) وه نه بوونی (تاء) چاکتره، نه گهر به (ألاّ) به ینیان که وتبوو، وه ک (ماجائنی ألا بنتی) وه ما (جائتنی) به (تاء) هوه در دروسته.

و يتساوى الامران، في ما إذا أسند إلى جمع مكسر، أو أِسم جمع، أو أِسم جنس المؤنث، أو الجمع بالألف والتاء، للمذكر، نحو: ﴿قالت الأعراب﴾ الحجرات: ١٤، ﴿وقال نسوة في المدينة ﴾ يوسف: ٣٠.، ونعم الفتاة هند، وجاء الطلحات، وأمّا تذكير الفعل في قوله تعالى: ﴿أذا جاءك المؤمنات ﴾ الممتحنة: ١٢، فللفصل، والأصل تقديمه على المفعول به، نحو: كتب فلان المكتوب، وقد يحب ذلك، نحو: ما ضرب زيد، إلا عمراً، و قبد يمتنع، نحو: ضربك زيد، وما أكل الطعام، إلا فلان.

وه دروسته، فیعل به (تاء) یان بهبی (تاء) بیّت. نهگهر ئیسناد درابرویه لای جهمعی تهکسیر ، یان ئیسمی جهمع یان ئیسمی جینسی مؤنث، یان جهمعی نهلف و تائی موزه ککهر، وه خوای پهروهردگار ده فهرمویّت: (قالت الأعراب)، (وقال نسوه فی المدینة)، (نعم الفتاة هند)، و (جاء الطلحات). وه لهم نایه ته پیروزه دا، (أذا جاءك المؤمنات) که (جاء) بهبی (تاء) هاتووه، بو فهصله، که (منفصل) که و تووه ته نیرانیان به غهیری (ألا). وه له نه صلها فاعیل پیش مه فعول ده که ویّت، وه که نم غونه یه: (کتبت فلان المکتوب) ، وه هه نه نیک جار واجبه، فاعیل پیش بکه ویّت، وه ک (ما ضرب زید آلا عمراً) وه هه نه ناین مالیک ده لین بین مالیک ده لیّت:

الفاعل الذي كمرفوعي أتى زيد منيراً، وجهه نعم الفتى وبعد فسعل فاعل فأن ظهر فهسو وألاً ضسمسسر استتر

﴿ كهی فاعیل ضمیری شاراوه (مستتر) دهبیّت؟ ﴾

له شهش جنگادا واجبه ، که فاعیل ضه میری شاراوه (مستتر) بنت:

هله فیعلی نهمری موفره دی موزه ککه ری موخاطه بدا: وه ک : (اضرب) که (انت)ی تیادا موسته تیره .

*ئەو موضارىعەى كە (تاء)ى خىطابى پيوەبىت ، ئەمەيان ئە موفرە دى موزەككەردا، وەك : (تضرب).

پائهو موضاریعدی که سهره تاکهی ههمزهی موته که للیم بیت . وه ك : (اضرب) .

*ئەوڧىعلە موضارىعەى كە نونى موتەكەللىمى پێوەبێت . وەڭ :(نضرب).

*فیعله کانی (استثناء)، وهك: (حاشا - خلا - عدا - لیس - لایکون) که لهم فیعلانه دا واجبه که ضمیر شاراوه بیت.

*فیعلی ته عه ججوب : وه ك (ما احسن زیدا) كه له (احسن) دا، ضه میره كه موسته تیره به واجبی .

هه ندی له زانایانی زانستی نه حو له (افعل التفضیل) یشدا دیسانه وه و ۱ بریاریانداوه که فاعیل تیایاندا به واجبی موسته تیره و شاراوه یه . وه ن : (علی اعلم من یوسف).

﴿حەزفى فاعيل ئەگەر نائيب فاعيلى بۆ بهێنرێت، دروسته﴾

وحذفه للخوف والأبهام والوزن والتحقير والأعظام والعلم والجهل والأختصار والسبجع والوقاروالأيثار

وه کاتی (مَفْعُولٌ بِهِ) دهبیته نائیب فاعیل که خاوهنی ثهم پینچ تایبه تمه ندی یه، بیت:

۲. له (فضلة: زيادهبون) بيتهدهر و عومده بيت .

٣. به شيّك له فيعله كه وهك فيعلى مه علوم ، (ضربت، ضربت).

پێشخستنی بهسهر فیعلدا قهدهغهیه .

۵. له بهموزه ککه رکردن و به مؤنث کردندا له گه ل فیعله که ی خزیدا هاوریّك بیّت، وه صیغه ی فیعلیی مهجهول له ماضی دا (فَعَلَ) و له موضاریعدا (یُفْعَلُ) دهبیّت .

له ماضی مهجهولدا پیتی پیش کوتایی مهکسوره . و ئهو حهرفه موته حه ریکانه ی که له پیشیدوه بوون . مهضموم دهبن . وهك (شرب : خورایه وه) ، (تعلم : فیراکرا)، (استخرج : دهرهینرا) .

وهله ماضی مهجهولدا ئدلف ئهگهر حدرفی ئدصلّی بیّت، ده کریّته (یاء)، ماضی مدعلوم، وهك : (قال : وتی) ماضی مدجهول وهك (قیل: وترا) .

وه ئدگدر چی ئەلف زیاده بیّت ده کریّته (واو) ، ماضی مهعلوم وهك : (عاهد : پهیمانی بهست)، ماضی مهجهول وهك : (عوهد : پهیمان بهسترا) .

له موضاریعی مدجهولدا حدرفی موضاریعه که مهضموم دهبینت، و حدرفی پیش کزتایی مهفتوح دهبینت، موضاریعی مدعلوم وهك:

(تستخرج)، موضاریعی مهجهول، وهك (يستخرج).

له موضاریعی مهجهولدا (واو) و (یاء) ی نهصلی دهکرین به (نهلف)، موضاریعی مهعلوم وهك : (یقول : دهلینت)، موضاریعی مهجهول وهك "یقال: دهوترینت".

موضاریعی مەعلوم، وەك(يبيع: دەفرۆشێت).

موضاریعی مهجهول، وهك : (یباع: دهفروشریّت).

موضاریعی مهعلوم، وهك (یدعو:داوا ده کات)وه موضاریعی مهجهول وهك، (یدعی، داوا ده کریّت)، موضاریعی مهعلوم، وهك: (یحکی: چیروّك ده گیّریّتهوه)،موضاریعی مهجهول، وهك (یُخکی: گیّردراوه ته وه و حیکایه ت کراوه).

نه ناشکرایه تیه (ظاهر) بوونه، به فاعیل حیسابه، و دیته نهژمار، شاراوه "مستد" بوون، ضمیر دووبه شه:

***موستهتیر بوون به واجبی.**

*موستهتیر بون به جائیزی.

لهم جينگايانه دا دهبيت ضهمير موسته تير بينت:

۱. موفره دی موزه ککه ری موخاطه بی موضاریع: وهك: (تضرب: که ضمیری (أنت)ی تیادا شاراوه یه.

۲. موته ککه لیم "وحده" له موضاریعدا: وهك: (أَضُوبُ) که ضهمیری (أنا)ی تیادا شاراوهیه.

﴿ موته كه لليمي "مع الغير"ى موضاريع:وهك: (نضرب) كه ضميرى (نحنُ)ى تيادا شاراوهيه.

٤. موفرهدی موزه ککهری تعمری حازر: وهك: (أضرب که ضعمیری (أنت)ی تیادا شاراوهیه.

قیعلی ته عه جوب: وه ك: (ما أحسن زیداً) كه له (أحسن) دا، ضه مير به واجبی شار دراوه ته وه، و هه ندی له زانایانی زانستی نه حو له فیعله كانی ته فضیل (افعل التفضیل) دا، پیّبان وایه كه ده بیّت، فاعیل به واجبی مستر بكریّت، وه ك: (علی اعلم من یوسف).

۲. فیعلیی ئیستیثناء: وهك: (حاشا،خلا،عدا،لیس،لایکون) که لهم فیعلانه دا پیویسته ضمیر تیایاندا شاراوه بیت.

٧.له ته الوائه فعال دا: هه لبه ته الله تنكدا ده بنت كه بن غه يرى ماضى هاتبن، وهك: (رويد زيداً، أي: أمهله).

﴿دووجينگا ههن، كه ضهمير تياياندا بهواجبي دهشاردريتهوه﴾

دووجینگای تریش هدن، که ضدمیر تیاباندا بدواجبی دهشاردریتهوه، (وجوب الاستتار)، که بریتین له، (قام و یقوم) ندمهش لهکاتیکدا که فاعیل له پیشیاندوه هاتبیت، وهك: (زید قام و زید یقوم).

ئيتر لـه غهيرى ئهم جيّگايانهدا شاردنهوهى ضهمير جائيزه نهك واجيب.

موفره دی موزه ککه رو مؤنثی غائیبی فیعلی ماضی و موضاریع، وه ك: (ضَرَبَ، چربّت، يَضْربُ، تَضْربُ) که لهم چوار صیغه یه دا جائیزه فاعیل چهمیریّکی شاراوه بیّت.

وه هدروه ها مه فعول به، یش، دیسانه وه وه ف فاعیل یان ناویکی ناشکرایه وه ف: (چربت زیداً) که لهم نمونه یه دا (زیداً) مه فعول به، یه و ناشکراو ظاهیره، یا خود خه میره که ده رکه و ته (بارز)ه، وه ف: (ضَرَبْتُهُ) وه هیچ کات مه فعول به، به ضهمیری شاراوه (مستنر)ی نایه ت.

ئه گهر چی (فاعیلیش ضه میر) بیّت، ثهوا لهم کاته دا فیعل برّ فاعیلی یه ک که سه، به موفره دی و برّ فاعیلی (مثنی) به شیّوه ی (جمع) دیّت، وه ک:

(زید ضرب)، (الزیدان ضربا)، (الزیدون ضربوا). وه نه گهر فاعیل مؤنثی حهقیقی بیّت، نهم کاته دا فیعله که همهووکات به مؤنثی ده هینریّت، به و مهرجه ی که هیچ شیّك نه که و تبیّه نیّوان فیعل و فاعیل، وهك: (ضربتُ هِنْدٌ).

وه له كاتيكدا كه لهنيوان فيعل و فاعيلدا وشهيهك ههبيّت، و بكهويته نيوانيانهوه.

لهم کاته دا (مذبکر) بوون و (مؤنث) بوونی فیعل ،وه ك یه که و موتابیقن، وه ك: (ضربَ الیومُ هِنْدٌ) لهم نمونه یه دا له نیوان فیعل و فاعیلدا وشه ی (الیوم) که و توه ته نیوانیانه وه، وه فیعله که یشی به شیره ی (مذکر) هینراوه.

وه نه گهر بمانهویت، نهوا دهتوانین که فیعله که به مؤنثی بهینین، وه ای: (ضربَتِ الْیَوْم هند) هه لبه ته نهوی بهینین، وه ای دهبیت، الْیَوْم هند) هه لبه ته نه و یاسا باسکراوه، ده رباره ی (مؤنثی مجازی)یش هه ر ده بیت به لام له مؤنثی مه جازی، دا پیویست نی یه، که فاصیله یه ای بکه ویته نیوان فیعل و فاعیله که وه ای رطلعت الشمس)، که له مغونه یه دا وه ای رطلعت الشمس)، که له مغونه یه دا وه به ونکه فاعیله که ی مؤنثی مه جازی یه.

وه هدروهها دهشتوانري، كه فيعلهكه بهبي (تاء)ى، تأنيث بهينريت، وهك: (طلع الشمس).

هدلبه به (تأنیث) و (تذکیر) هینانی فیعل له مؤنثی مهجازی، دا له کاتیکدا دروسته که فیعله که فیعله که فیعله که دو اخرابیت، و فاعیله که یش خرابیت، لهم کاته دا بیگومانه که فیعله مؤنثه که ده هینریت، و هاک (الشمس طلعت).

*لیره دا ناگادارییه که هدیه، که پیویسته بزانری، نهگه رفاعیل باس نه کرابوو، نه ایر ضه میریک دهبیت، که به موسته تیری خوّی نه نویتیت، که ده گه ریخه و بو نیسته باسکراوه که، وه ک (زید قام) و (هند قامت) که له نمونه ی یه که مدا (هو) له (قامت) دا شاراوه یه، وه یان (هو) له (قامت) دا شاراوه یه، وه یان نهوه یه که ضه میره که ده گه ریخه وه، بو نیسمین که باس نه کراوه، به لام نهوه هه یه که فیعله که ده لاله تی له سه رده کات، وه ک.

(لا یشربُ الحمر حین یشربُها و هو مؤمنٌ) که ضه میره که له (یشرب)دا بوّ (شاربٌ) ده گهریّته وه، که له (یشرب)ه وه، ده فامریّته وه.

﴿نائب الفاعل﴾

و منها: نائب الفاعل، و هو إسم ناب عن الفاعل بعد حذفه، و تغيير صيغة العامل من المعلوم، ألى المجهول، نحو: نصر العادل ، وأكرم العاقل، والأصل: نصر الله العادل، و أكرم الناس العاقل، فغيرت صيغة الفعلين ألى المجهول، وحذف الفاعل، و جعل المفعول في محله، و أعرب أعرابه، و أذا وجد المفعول به، في الكلام، فلا ينوب عن الفاعل غيره من المفاعيل.

﴿باسى نائيب فاعيل﴾

نائیب فاعیل: ئه و ئیسمه یه، که دوای حه زف بوونی فاعیل یان گزرانی صیغه ی عامیله که، یان، دوای گزرانی فیعله که له (مهعلوم) بز (مهجهول) له جینگای فاعیل دابنیشی، وه ک (نصر العادل، أکرم العاقل) که له نهصلاا (نصر الله العادل) و (أکرم الناس العاقل) بون، که (الله) و (الناس) حه زف بوون و (العادل، العاقل) بوونه نائیب فاعیل! به هزی گزرانی فیعله کانه وه، بز (مهجهول)! وه (مه فعول) خرایه جینگای (فاعیل) و بوویه (نائیب فاعیل) وه ثه و ئیعرابه ی وه رگرت، وه (مه فعول به) که له رسته که دا هم بووه، هم شور شور ده بینته (نائیب فاعیل) و رمه فاعیل) در رمه فاعیل) هم فاعیل) هم فاعیل) هم فاعیل) در رمه فاعیل) هم فاعیل) در رهه فاعیل) در رمه فاعیل) در رهه فاعیل) در رمه فاعیل) در رهه فاعیل بر رابین بر نابین بر بر نابین بر بر نابین بر نابین

﴿الفعل المضارع﴾

و مِنها فعل المضارع المجرد عن الناصب، و الجازم، نحو: يصل الأرحام، ألو الأحلام، والعامل فيه معنوي، و هو وقوعه موقع أسم الفاعل.

فیعلی موضاریعی رووت له حالهتی نه داتی ناصیبه و جازیه، وه (یصل الارحام، أو لو الارحام) وهامیل تیایدا مه عنه وی یه، و که و توته جیّگای نیسمی فاعیل!

﴿مەرجەكانى عەمەلكردنى (أذن)﴾

(أذن): له کاتێکدا دهبێته (عامل: کارکهر) که خاوهنی سی مهرج بێت:

١-بق ماناى (أستقبال: داهاتوو) بيّت.

٢-لەسەرەتاى كەلامەكەرەبيت.

٣-دەبنت فيعله موضاريعهكه (إذن)ى پنوه لكابنت:

واته: لهفزیکی تر نهکه وتبیته نیوانیانه وه.

هه لبه ته گهر رسته ی (قسم) بکه ویته نیوان فیعله موضاریعه که، و (أذن)، لهم کاته دا دیسانه و (إذن)، نه صبه نه دات، به فیعله موضاریعه که، وه ك: (أذن والله أکرمك) و ه، و ه ك: نه م شیعره:

أذن والله.، نرميهم بحرب يشيب الطفل من قبل المشيب!

﴿ تُه وحه رفانه ي كه فيعل مه جزوم دهكه ن

ئەمانە چەند حەرفىكانى جازىمە ناو دەبرىن، وە فىعل مەجزوم دەكەن، پىنج دانەن:

(لم، لما، لام الأمر، لا النهي وأن الشرطية).

(لم، لما) بن گزرینی موضاریع دهبن بن ماضی، و نه فی کردنی له ماضیدا. وهك: (لم یضرب) که ماناکهی پیشتر بهم شیوازه بوو، (لیدهدات پیاویکی غائیب له ئیستادا یان له داهاتوودا)، کهچی که (لم)ی چوویه سهر ماناکهی بهم شیوازهیه: (لیدهرنی یه، پیاویکی غائیب له پابردوودا).

﴿(لم): بزنه في كردنه له كاتي رابردوودا

(لم): بق نهفی کردنه له کاتی رابردوو، (ماضی ساده)دا، به لام (لما) بق نهفی له کاتی رابردوو (ماضی نهقلی) ده هینریت، وه ك: (ندم زیدٌ ولم ینفعة الندم: زهید په شیمان بوویه وه، به لام ئه م په شیمانییه، سودی پی نه گهیاند).

واته: (عدم النفع: سود پی نهگهیاندن) هکه، لهدوای پهشیمانییه که بووه، بزیه پیویست (لازم) نییه، که له (لم)دا، (عدم النفع: سودنهگهیاندن) لهکاتی رابردوودا تا کاتی ههوالدانه که به و شته به رده وامی و ئیستیمراریه تی هه دنت.

به لام له (لمّا) دا، بهم شنوازه نییه، به لکو (عدم النفع: سودنه گهیاندن) هه که له کاتی رابردووهوه، تا کاتی هه والدانه که، به و شته به رده وامی هه یه.

وه بزانه: (لم) له گهل حهرفی شهرتی (أن)دا دیّت، وهك:

(إن لم تفعل أفعل):ئەگەر نەيكەيت ئەيكەم،

(أفعل): جهوابه بق (إن)،

بزانه: دروسته نه فی کردن به (لم) به رده وامی نه بیّت، و کاتی بیّت، وهك: (لم یضرب): واته لیّده ر نه بووه، واته پیّ ده چیّت له دواییدا لیّده ر بووبیّت، (ثم ضرب)، پاشان لیّده ر بیّت.

وه دروسته حهزفی فیعلی (لما) بکریّت، وهك: (شارفت المدینة) که (أدخلها) حهزف کراوه، واته: ریّز گیراو بووم، که بهرهو شارهکه روّیشتم، به لام هیّشتا داخلی شارهکه نهبووم.

(شارفت): فيعل وفاعيل. (المدينة): مهفعول.

﴿لێکچوونی(لم) و (لمًا)﴾

به شیّوه یه کی گشتی له نیّوان (لم) و (لمّا)دا له چهند روویه که وه لیّکچرون، و له چهند رویه که وه جیاوازی هه یه:

۱-ئەو پووانەى كە تيايدا ھاوبەشن و، وەك يەكن:

أ- له چوونه سهر فيعلى موضاريم دا.

ب-جهزم

ج—نەفىسى!

د-گۆرىنى موضارىع بۆ ماضى.

هـ-حهرف بوون، (حرفية).

٢-ئەر پووانەي كە تىيايدا جياوانن:

(لم) لهگهل ئهداتی (شهرط)دا، دهمیّنریّت، به لام میچ کات (لماً) له گهل ئهداتی (شهرط)دا، به کار نامیّنریّت.

وهك: (أن لم تقم أقم: ئەگەر ھەلئەسىت، ھەل دەسم).

به لام هیچ کات (إن لما تقم أقم) دروست نیه، و ناگوتریّت له (لم)دا دروسته، که نهفی یه که ی بیچریّت، وهك: (لم یکن، ثم کان: نهبوو، پاشان بوو).

به لام له (لما) دروسته، که فیعله کهی حه زف ببیّت، وه ك: (قاریتُ المدینة فلمّا: به نزیکی شاره که گهیشتووم، به لام هیّشتا نه چوومه ته ناویه وه)، به لام له دوای (لم)، نهم جوّره حه زفه دروست نییه.

وه له (لمّا)دا، چاه روانی هاتنه دی فیعله که ههیه، به لام له (لم)دا، تهم جوّره حوکمه بوونی نییه.

وهك: (لمّا يركب الامير)، ميّشتا ئهميرهكه سوار نهبووه، وه ههر بهم جوّرهيش له (لمّا)دا، نهفى ههر لهكاتى رابردوهوه، تا ئيّستا (حال) بهردهوامه، به لام له (لم)دا بهردهواميّتى ناويّت، وهك: (لمّا يذوقوا عذابَ السّعير)، و ئهم نهفى يه، تا ههر كاتيّك كه ههوال بدهين، ههر بهردهواميى ههيه.

بزانه که: له گهل (لما)دا، فیعله کهش هات، نهوا نهو فیعله به واتای (انتظار - چاوه روانیی) دینت، وهك: (لما یذوقوا عذاب السعیر)، واته: هیشتا سه ختی دو دخیان نه چه شتووه، واته: چاوه روانی چه شتنی ده کات.

بزانه: (لما) که لهگه ل فیعلی موضاریعدا هات، جازیمه ی پی ده و تری وه نهگه ر لهگه ل ماضی دا هات، (ظرف) ده بیّت، وه ده بیّته مه فعول فیه، بی فیعله ماضی یه که، جا فیعلی ماضی دوی جیّره:

أسله (لهفظ، و مهعنا)دا، فيعلى ماضييه، وهك (لما قمت): كاتئ كه تق ههستايت، من دهوهستم! (قمت) :(لهفظ، و مهعنا) ماضييه، و (لما) ظه رفه، بق فيعلهكه، و مهفعول به، يه، له مهجه لدا.

ب-(لهفظی موضاریع، و مهعنای ماضی)، وهك: (لم تقم قمت)، كه (لم تقم) له (لهفظ)دا، موضاریعه، به لام له مانادا ماضییه، به هزی ئهوهوه

که (لم)ی،چووهته سهر لیرهدا (لما)بووهته (ظرف) بوّی وله مهحهادا مهنصوبه.

بزانه: (لما) که لهگه ل غهیری ماضی و موضاریعدا هات، نهوه به واتای (إلا) دیّت، وهك: (إن كل لما جمیع لدینا محضرون) که لیّرهدا: (لما) واته: (إلا). واته لهنیّو بوونهوهردا نبیه، هیچ کهسیّك، (ئیللا: إلا) له لامان حازر دهبیّت!

- (و): عطف. (إن): حرف نفي. (كل): مبتدأ.
- (لما): استثناء. (جميع): خبر. (لدينا): مفعول فيه.
 - (نا): مضاف إليه. (محضرون): خبر ثاني.

(لام الأمر): بق داوا كردنى كردنى كاريكه، وهك: (ليضرب زيد) پيويسته زهيد ليدهر بيّت،و تهمهش دهچيّته سهر (شهش جوّر) له (غائيب) و سهر .. دوو جوّرى (موتهكهلليم)، كهچى ناچيّته سهر (موخاطهب)، به مهجهوليى نهبيّت، وهك: (ليضرب): بضم الياء، وفتح الراء.

﴿لامى ئەمر، و فيعلى ئەمر﴾

لامی ئهمر بر داواکردنی کاریکه، وه فیعلی ئهمر ئهو فیعله که به هری ئه نجامی کارهکه، یان روودانی حاله تیک به صیفه یه کی تایبهت، داوای کردنیان بکریّت، وه (لام)ی، ئهمر له حاله تیکدا که فیعله که مهعلوم بیّت، (بناء مجهول) نه بیّت، ته نها سهر شه ش صیغه ی غائیب و دوو صیفه تی موته که للیم ده چیّت، وه ک : لیفعل - لیفعل

وه له کاتیکدا که فیعله که مهجهول بیّت، نهوا لام دهچیّته سهر گشت صیغه کانی وه ك:. لِيُنْصَرُ - لِيُنْصَرَا - لِيُنْصَروا - لِتُنْصَرُ - لِتُنْصَرا - لِيُنْصَرُنَ - لِيُنْصَرُ - لِيُنْصَرُ - لِيُنْصَرُ - لِيُنْصَرُ - لِيُنْصَرُ - لِيُنْصَرُ - لِنَنْصُرُ - لِنَنْصُرُ - لِنَصُرُ - لِنَنْصُرُ . لِانْصَرُ - لِنَنْصُرُ .

(لا النهى): برّ داوا كردنى نهكردنى كاريّكه، وه دهچيّته سهر ههموو صيغهكان برّ غائيب، وهك: (لا يضرب)، و موخاطهب، وهك: (لا تضرب) و موتهكهلليم، وهك: (لا نضرب).

بزانه: که (لاء)ی، نهمی، دهچیّته سهر گشت صیغه کانی موضاریعی مهعلوم و مهجهول، به م جوّره:

موضاريعي مه علوم: وهك: لا يَضْرِبُ - لا يَضْرِبا - لا يضْرِبوا - لا تَضْرب - لا تضربوا - لا تَضْرب ي - لا تضرب ا لا تضربوا - لا تضربي - لا تضرب - لا تضرب - لا تضرب الا تضرب الله تصرب ال

موضاريعى مهمجهول، وهك: لا يضرب - لا يضربا - لا يضربوا - لاتُضرب - لا تُضربيا - لا تُضربيا - لا تُضربي .

*ٹاگادارى: ئەو پێنج فيعلەى كە لە حالەتى رەفعدا، بە جەزم، نونى رەفعه كەيان لا دەچێت، وەك:

لن يكتبا - لم تكتبا - لم يكتبوا - لم تكتبوا - لم تكتبي.

وه كرّتايى ئهم چوار فيعله موضاريعه له حالهتى جهزم ساكن دهبيّت، وهك: لمْ يكتُب - لَمْ تكتُب - لَم أكتُب - لَمْ نكتُبْ.

(أن): دهچیّته سهر دوو فیعل، و یهکهم به (فیعلی شهرط)، و دووهم به (فیعلی جهزاء، یان، جهزاء شهرط) ناو دهبریّت، نهگهر چووه سهر موضاریع مهجزومی دهکات، به لام نهگهر پیش موضاریعه که فیعلی

ماضی بوو، ئه وا به مهجزومیی، و غهیره مهجزومی دروسته، وهك: (إن قمت أقم) به مهجزومی (أقوم).

وهك: (إن تقم أقم)، كه (أقم) به هزى (أن) هوه، مهجزوم بووه، ئهم (ئامراز: ئهدات) ه، جازمانه به (كلم المجازاة) ناوزهد كراون.

﴿عهلامهتی جهزم له غهیری ناقیصدا

عه لامه تی جه زم له غه یری ناقیصدا، به حه زفی حه ره که ی کرتاییه، وه ك: (لم یضرب)، وه یان به حه زفی نون ده بیّت، له (تثنیة) و جه معی موزه ککه ر و موفره دی موخاطه بی (مؤنث) دا، وه ك:

لم يضربا – لم تضربا – لم يضربوا – لم تضربوا – لم تضربي.

وه عهلامهتی جه زم له فیلی ناقیصد ا به حه زفی حه رفی عیلله، (واو، ألف ، یام)، ده بیّت، وهك: لم یدع — لم یرض — لم یدی .

*ناگاداری: له ههندی جینگادا (إن)ی شهرطیه، دهچیته سهر دوو فیعلی ماضی، که لهم کاته دا فیعله ماضییه که، له پووی ماناوه، دهگرپیت بن موضاریع، به لام فیعله ماضییه که له پووی له فظه وه مهجزوم نابینت، چونکه فیعلی ماضی مهبنی یه، وهك: (إن ضربت ضربت نه گهر بوه شینی ئه وه شینم)، که (إن)ی، شهرطیهی (ضربت): فیعل و فاعیله، که ئهم پسته یه له مهحه لدا مهجزومه، و فیعلی شهرطه، (ضربت): فیعل و فاعیله، و که ئهم پستهیه، له مهحه لدا مهجزومه، و جهوابی شهرطه.

وه ئهگهر شهرط، موضاریع، و (جهزاء)، فیعلی ماضی بیّت؟

لهم كاته دا ته نها فيعله شهرته كه مه جزوم ده بيّت، وه ك: (إن تضرب ضربت) كه (إنْ): شهرطيه، (تضرب): فيعل و فاعيله، ئهم رسته يه له مه حه لى جه زمدا، فيعلى شهرته، (ضربتُ): فيعل و فاعيله، كه ئهم رسته يه شهرته، مه حه لدا مه جزومه، و (جه زاء) مي، شهرته.

چهند سوودتك: يه كهم: ئه وه به كه له پيش فيعلى جهزاى حهرفى مهجزومه وه عهطف هات، سئ شيواز دروسته:

أ-به هزى عهطفهوه، مهجزوم كردنى مهعطوف.

ب-به هۆى تەقدىركردنى (أن)ى، ناصىبەوە، مەنصوبكردنى فىعلەكە.

ج-مەرفوع كردنى بەوەى كە وا دانييت، رستەيەكى سەربەخۆيە، وەك:

(إن تأتني آتك فأحدثك).

مهبهست: ئهصلّی (آت- آتي) بووه، به هۆی ئهوهوه که جهزایه بۆ (إن): (یاء) های مهجزومیه وه لاچوو.

وه بزانه: (أحدث) دروسته، به جهزمی بیخوینیته وه، به هوی (فاء)ی، عهطفه وه، وه دروسته مهنصوبی بکهین، به هوی ته قدیری (أن)ی، ناصیبه وه، وه دروسته مهرفوعی بکهین، به هوی نهوه وه که رسته یه کی سه ربه خوی (استئناف)ییه.

وه بزانه: نهگهر (أحدث) عهطف بكريّته سهر، فيعلى شهرط، كه (تأتنی)یه، نهوا (جهزم، و نهصب) جائیزه، و پهفع دروست نيیه، به لام نهگهر عهطف بكريّته سهر (جهزاء شهرط)، كه (آتك)یه، نهوا سیّ شیّوازه كه دروستن.

﴿نُهُو رِسته یه ی که عه طف کرابیّته سهر (جزاء، شرط)

سودی یه که مز ده رباره ی نه و رسته یه ی عهطف کرابیّته سه ر (جهزاء شهرط)، وه نه م رسته یه به گویّره ی مهوقیعیه تی خوّی خاوه نی سیّ جوّر نیعرابه:

لهم جۆرەي مەعطوف لەسەر (جەزاء) دا:

ئهگهر مهنصوب بوو، ئهوه به (أضمار: شاردنهوه)، و تهقدیری (أن)ی، ناصیبهیه، و ئهگهر مه پفوع بیّت، ئهوه (إستنافیة)یه، وهك: (إن تأتینی آتیك فأحدیّثك: ئهگهر بیّیت بی لام، ئهوا منیش دیّم بی لات و ئهوسا قسهت بی دهکهم). (أن): شهرطیه، (تأت): فیعل و فاعیله، (نون): ویقایه، یه، (یاء): منصوب ینزع الخافض، (فاء) عاطیفه، یان ئیستیئنافیه، یه!

(أُحدّث): فيعل و فاعيله، (كاف): له مهجهللي نهصبدا، مهفعول به، يه.

<u>موهم:</u> دروسته حه زفكردنى فيعل شه رطى: (إن) بكريّت، كاتيّك كه ئه و فيعله (إلا)ى پيّوه بوو، وهك: (قم وإلا أقم)، كه ئه صله كهى (وأن لا تقم أقم) بووه، حه زفي (تقم) كراوه، چونكه (لا) مى، له گه لّدا بووه.

﴿ (قُم و إِن لاتقم أقُم) ﴾

(قُم و إِن لاتقمْ أَقُمْ): (قُم): فيعل و فاعيله، (واو): عاطيفه به، (إن): شهرطيه، (لاتَقمْ): فيعل و فاعيله، ثهم رسته به، جهزاى شهرته، كه له نموونه باسكراوه كهى سهره وه دا، فيعل شهرته كه، (تتم) حه زف بووه.

سریهم: روّر جار رسته ی شهرطیه، له (إن)ی، شهرطیه دا عهطف ده کریّته سهر رسته یه کی مه حزوف، هه ر وه ک (لو)ی، شهرطیه، وه ک چوّن له گه ل فیعله شهرطه که یدا عهطف ده کریّته سه ر رسته یه کی شهرطیه ی مه حزوف،

به و شیّوازه ش (أن شرطیة) عهطف ده کریّته سه ر رسته ی (شرطیه)، وه ك: (تصدق و إن كان درهما)، كه رسته ی (وإن كان درهما) عهطفه له سه ر رسته ی (و إن كان زائدا)، وه هه روه ها وه ك: (أكرم الضیف ولو كان كافرا)، كه (و لو كان كافرا) عهطفه، له سه ر (و لو كان مؤمنا).

(أكرم)، (تصدق): فعل أمر، (الضيف): مفعول.

(درهما)، (زائدا)، (کافرا)، (مؤمنا): خبر کان.

﴿ رستهی شهرط عهطف دهکریته سهر رستهی مهحزوف

له زور جینگادا رسته ی شهرط، عهطف ده کریته سهر رسته ی مهحزوف، وهك، (لو)یی، شهرطیه، واته: ههر به و شیوازه ی که نه و شته ی (لو)یی، چووه ته سهر مهعطوفه له سهر رسته یه کی حه زفکراو، نه و رسته یه شه که له گه لا (إن)یی، شهرطیه دا دیت، دیسانه وه لهم قاعیده یه ده رنه چووه، و مهعطوفه له سهر رسته یه کی مهحزوف.

وهك: (تصدّق و إن كان درهما) كه خوّى (تصدّق وإن كان زائداً و إن كان درهماً) بووه.

ئەگەر جائىز نەبوو، فىعلى جەزاء بكريتە شەرط، لەويدا واجبه (فاء)ى، بچيتە سەر، وەك لەم جيكايانەدا:

\— رسته ی ئیسمیه، وهك: (و إن یمسسك بخیر فهو علی كل شئ قدیر) كه (هو): مبتدأ، (علی كل خیر): خهبه ر، كه ئهم رسته ئیسمیه، ناتوانیت ببیته شهرط، چونكه شهرط دهبیت فیعل بیت، نهك ئیسم، وه لهبه ر ئهوه ی جهزای (إن) دروست بوو، بزیه دهبیت (فاء)ی، بچیته سهر.

٢- رستهى (طلبية)، وهك: (أن كنتم تحبون الله فاتبعوني).

(اتبعوا): فیعلی ئەمرە، وە جەزايە بۆ (إن)، بۆيە بە واجبی (فاء)ی، چوويە سەر.

٣-فيعلى جامد، وهك: ﴿ وَ لَوْلاَ إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ إِنْ تُرَنِي أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ مَالاً وَوَلَدًا (٣٩) فَعَسَى رَبِّي أَنْ يُؤْتِينِي خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنْ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ صَعيدًا زَلَقًا (٤٠)﴾.

(عسى) فيعلى جاميده، و جهزايه بۆ (إن)، و به واجبى (فاء)ى، چووه سەر.

3-فیعلی ماضی که (قد)ی، چووبیته سهر، وهك (إن سرق فقد سرق أخ)،
 که (قد سرق)، (فاء)ی، چووه سهر.

۰-فیعلی موضاریع که (سین)ی پیوه بیت، وهك: (إن جاء فسیأتي عمرو) که: (سیأتی)، (فاء)ی، چووه سهر.

۳-فعلی موضاریعی (لن) چووبیته سهری، وهك: (و ما تفعلوا من خیر فلن تكفروه).

٧—فيعلى جهزاء كه (ما)ى، نافيهى پێوه بێ، وهك: (فأن توليتم فما سألتكم من أجر).

 Λ فیعلی جهزاء، که (V)ی، پێوه بێ، (V)ده خیلافی له سهره):

ئهگهر دروست بنّت، که جهزاء، بکرنته (شهرط)، لنّرهدا دوو شنّواز ههیه، بنیه نهگهر جهزاء فیعلی ماضی بنّت، له ماناوه، به بیّ(قد)، وهك: (إن قمت لم یقم عمرو)، لنّرهدا (فاء) دروست نییه، بحیّته سهر (جهزاء).

وإلا فوجهان: ئەگەر جەزاء ماضى نەبوق، لە لەفظ ومەعنادا، دوق شتواز دروسته:

١-(فاء): دروسته ههبيّت، وهك: (إن ضربتني فأضربك).

 Y^{-} (فاء) نهبيّت، وهك: (إن ضربتني أضربك).

﴿ (أشياء الستة: شهش شتهكه) ﴾

ههر به و شیّوازدی که فیعلی موضاریع له دوای (فاء) له جه وابی (أشیاء الستة: شهش شته که دا) به (أن)ی، موقه دده ره مهنصوب ده بوو، نه وا دیسانه وه به (أن)ی، موقه دده ره مهجزوم ده بیّت، ته نها به و جیاوازییه وه که موضاریعی مهجزوم نابیّته جه وابی نه فی:

١-ئەمر: وەك: (آتىنى أكرمْك)،

۲—نهمی: وهك: (لا تَكْفُرْ تدخُل الجنّة: كافر مهبه، دهچیته بهههشتهوه)، ریّگری كراوه، كه بگوتریّ: (لا تكفر تدخل النّار: كافر مهبه، بههری ئهوه كه نهچیته نیّو ئاگرهوه)، چونكه كافر نهبوون، هرّكاری چوونه ئاگری نییه، برّیه دهبیّت فیعله موضاریعه که به رهفع بخویندیّتهوه، وهك: (لا تكفر تدخُل النّار: كافر مهبه، چونكه ئهچیته درّزهخهوه).

٣-ئيستيفهام: وهك: (أين بيتُك أزُرُك).

٤-(تمني): وهك: (وليتني عندك أفنن).

٥-(عرضُ)، وهك: (ألا تنزل بنا تنصب خيراً منّا).

له سهرجهم ئه و رستانه دا که هاترون، هاتنی رسته ی دووه م، له سهر رسته ی یه که م وه ستاوه، واته: نه گهر رسته ی یه که م روو بدات، نه وا رسته ی دووه میش دینه دی.

﴿ باسی ئه و ئیسمانه ی که جه زمه دهدهن، به فیعلی موضاریع ﴾

فیعلی موضاریم: ئه و فیعله یه که شهباهه ت و لیکچوونی له گه ل نیسمدا هه یه، وه فیعلی موضاریم له سهره تایه وه، یه کیک له پیته کان (أنیت) دیت، وه ك: (یفعل - تفعل - أفعل - نفعل)، وه نهم پیتانه به (مُضارعة) ناوزه د

کراون، چونکه فیعل به هنری نهم حهرفانه وه، له گهلا نیسمدا لینکچوون، پهیدا دهکات، وه فیعلی موضاریع له رپووی حهره کات و سه که ناته وه، هاو وه زنی نیسمه، وه مهبه ست: له هاو وه زن بوون، له رپووی نیصطیلاحی (عهروض) هووی به کاتینکدا به هاو وه زن داده نرین، که له رپووی حهرفه کان، و حهره کاته کانه وه به رامبه رپیان وه زن داده نرین، که له رپووی حهرفه کان، و حهره کاته کانه وه به رامبه رپیان هه بیت، واته: ژماره ی پیته کان له هه ر دووکیاندا یه کسان بن، بن وینه: (توتی) و (بُلبُل)، له نیصطیلاحی زانستی (عروض) دا، هاو وه زنن، چونکه:

الوهم: حدرفي يهكم، و سنيهم له هدردووكياندا موتهجه ريكن.

جا ههر لهمه شهوه فیعلی موضاریعی (یضرب) له ئیصطیلاحی زانستی (عروض)دا، لهگه ل ئیسم فاعیلی (ضارب)دا، هاو وهزنن.

له پووهکانی تری لیّکچوونی فیعلی موضاریع به ئیسمهوه، ئهوهیه که لامی تهنگید:(لامی ئیبتیدائیهت) به سهرهتای فیعلی موضاریع و ئیسمهوه دهلکیّت، وهك:(إن زیداً لیقوم)، ههر وهك لــــه ئیسمیشدا (إن زیداً لقائم) دهووتریّت، و فیعلی موضاریع و ئیسم فاعیل له پووی یهکسانی حهرفهکانه وه دیسانه وه وهك یهکن، وه ههر بهم شیّوازهیش فیعلی موضاریع و ئیسم له پووی ماناوه ههردووکیان هاوبهشن، له نیّوان (حال: ئیستا) و (مستقبل: داهاتوو)دا.

هه لبه ته هه ند یکیش گرتویانه: حال و داهاتوو هه ردووکیان مانای حه قیقی یه که ی حال و مانا مه جازییه که ی موسته قبه له .

وه ههندیکیش نهم لیکدانهوهیهیان به بههیز داناوه، چونکه فیعلی موضاریع ههر کات به بی نیشانه (مجرد عن القرائن) بهکار هینرا، نهوا له سهر (حال)

حیساب دهکریّت، وه له زهمانی (مستقبل)دا، به بیّ نیشانه (قرینة) به کار ناهیّنریّت.

له بهر ئهوه ی که له سهر واتای (أن)ی، شهرطیه، دامه زراون، و به (کلم المجازات) ناو ده بریّن، چونکه پیّویستیان به (جهزاء) هه یه، که ته مانه ن: (متی ... کیفما، إذا)، وه بزانه: (إذ، حیث) هه میشه (ما)یان له گه آدایه، ته گهر له گه آیاندا نه بوو، ته وا جازمه نین، (متی، إذما) برّ (زهمان) کات به کار دیّن، وه ک (متی تقم أقم: هه رکات هه ستایت، هه آده ستم).

*(إِذْما): ئەن ئەداتە شەرتەيە، كە دوق فيعل مەجزوم دەكات، ۋە لە لاى (سىببويە) خەرفى شەرتە، ۋە لە لاى زانايان، (مبرد) ۋ (إبن سراج) و (فارسى) ظەرفە، ۋە ھەندىكىش رايان ۋايە، كە غەمەلى (إِذْما)، كە جەزم دانە بە دوق فىعل، تەنھا لەكاتى زەرورەتدايە!

(أينما، حيثما) بر (مهكان: شوين) بهكاردين، وهك: (أينما تكن أكن: له ههر شويننيك دانيشتى دائهنيشم). (أنى): وهك: (أينما، متى) وايه، بر زهمان، و مهكانيش بهكارديت، وهك: (أنى تقعد أقعد: له ههرشويني دانيشي دائهنيشم). بر زهمان وهك: (أنى تصم أصم: ههر كاتي به روّوو بيت، منيش به روّوو دهبم).

(مهما)، وهك: (متى وايه، بق زهمانه، وهك: (مهما تسافر أسافر).

ههندی ده لین (مهما) : (بسیط:ساده)یه، واته: ههر خوّی وابووه، و (مهما) بووه، و مورهککهب نییه، وه ههندی ده لین (مهما): مورهککهبه له (ما)ی، شهرطیه، و (ما)یی، زائیده، که ئه لفی (ما)ی یه کهم کرا، به (ها)، له بهر خوّیاراستن له دووباره بوونه وهی ئه لفه که، چونکه ئهگهر نه گورایه (ماما) ده بوره، وه که پیشتریش ووتمان، یا خود (مهما) له (مه) و (ما)ی شهرطیه،

پێکهاتووه، که (مه) واته: واز بێنه، وهك ئهوهی کهسێ بڵێ (لا تفعل ما أفعل: ئهوهی من دهیکهم، تق مهیکه)، تقیش له وهلامدا بڵێیت:(مهما تفعل أفعل: که تق کردت، منیش دهیکهم).

﴿ باسی (من)، و(ما)، و هی تریش...﴾

(منن): بق عاقل به كارديت، وهك (من تكرم أكرم).

(ما): بن غهيره عاقلٌ به كارديّت، وهك: (ما تصنع أصنع) يان (و ما تفعلوا من خير يعلمه الله).

﴿لهفزی (ما) له قورئانی پیرۆزدا﴾

لهفزی (ما) له قورئانی پیرۆزدا، بۆ شهش مانا بهکار هاتووه:

يه كه من (ما) به ماناى (نهء) هاتووه، وهوك ئهم ئايه ته (أُولَئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُمُونِهِمْ إِلاَ النَّانَ ئهوانه بينجگه له ئاگر شتى تر ناخهنه، ... (نا)خهنه، ناو سكيانه وه. البقرة/١٧٤.

سوهمم: (ما) به مانای (نی یه)یه، وهك ئهم ثایهته: (وَإِلَی تَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ یَاقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَکُمْ مِنْ إِلَهٍ غَیْرُهُ): وه بوّلای هوّزی سهمود برای ئهوان سالحمان نارد، ووتی: ئهی هوّزی من خوا بپهرستن که بیّجگه لهو بوّ ئیّوه پهرستراویّکی —به هه قی—تری نی یه، هود/۲۰.

سنيهم: (ما) بهمانای (ئهوهی که) هاتووه: وهك ئهم ئایهته (وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَاللَّهُ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَاللَّهُ وَاللْلِلِيلُّ وَاللَّهُ وَاللَّالُ

چوارهم: (ما) بهمانای (کام شت) هاتووه، وهك ئهم ئایهته: (أمْ كُنتُمْ شُهداء وَ الله عَضْرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي) يا له سهرهمه ركی يه عقوبدا حازربوون و حدیتان تهو دهمه ی وا به مناله کانی خزی ووت: دوای من چی ئه په رستن. البقرة/۱۳۲.

پنیجهم: (ما) بهمانای (صلة) هی، زیاده له کهلامدا دیّت، ههر وهك لهم تایه تهدا هاتووه، (فیما رحمة من الله لنت لهم: لهبهر تیشکی په حمه تی خوا بوو، که بق نهوان نهرم و دلقان بووی، آل عمران/۱۰۹.

شهشهم: (ما) بهمانای (ههروهك چۆن) هاتووه، وهك ئهم ئايهته: (فَأَمَّا النَّدِينَ شَنَعُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ، خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتُ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ): جا ئه وانه ی بی به خت بوون له ئاگردان و ئه وانه له ویدا هه ناسه زوّر به سه ختی و توندی هه لاه کشین، به شیوه یه که ده نگیکی زوّر نساخوشیان لیّوه ده رده چیّ، بی هه میشه له ویّدا ئه میننه و تا ئاسمان و زهوی هه بن، هود: (۱۰۲/۱۰۵).

(أى): بن عاقلْ، و غهيره عاقلْ بهكارديّت،وهك:(أيا تضرب أضرب)،بن عاقلّ. (أيا تصنع أصنع) بن غهيره عاقلّ.

ئهگهر ئهم (كلمات المجان)انه به غهيرى ئهم مانايانه بيّن، نابنه (كلم المجان) وهك باس دهكري.

﴿له قورئانی پیروزدا (سماء) به پینج جور هاتووه

- له قورئانی پیرۆزدا (سماء) به پینج جوّر هاتووه:

يه كه من (سماء) به ماناى سهقفى خانوى هاتووه: وهك نهم ئايه ته: (فليمدُد بسبب إلى السماء).

الموهم: (سماء) به مانای ههور هاتووه، وهك لهم ثایهته دا دهفه رمویّت: (وأنزل من السماء ماءً).

سنیهم (سماء) به مانای باران هاتووه، وهك نهم نایهته: (پرسل السماء علیکم مدراراً).

چوارهم: (سماء) به مانای خودی ئاسمانیش هاتووه، وهك ئهم ئایهته پیرفزه: (والسماء بنیناها بأید).

پننجه مز (سماء) به مانای ئاسمانی به هه شت و دوّره خ هاتووه، و ه ك ئه م ئایه ته: (خالدین فیها مادامت السموات والارض).

كه چى (من) بن غهيره عاقل به كارديت، وهك (ومنهم من يمشى على أربع) كه ليرهدا بن ئاژه لى غهيره عاقل هاتوووه.

(متی): بق (إستفهام)ه، وهك (متی تقوم: کهی دهوهستی)، که ليرهدا جازمه نييه، چونکه به مانای (إستفهام) هاتووه.

(متى): أداة إستفهام، مفعول مقدم. تقوم: فعل مضارع.

بۆیه مهفعول پیش فیعل کهوتووه، چونکه (هل) دهبیّت لهسه ره تای رسته دا بیّت، وه هه روه ها رسته ی (متی القتال: که ی شه ره)، (متی) خبر مقدم، (القتال): مبتدأ مؤخر.

(متى): بن عاقل و غەيرە عاقل دەبئت، كە لە نموونەى (متى تقوم) بن عاقله. (متى القتال): بن غەيرە عاقله.

(أين): بن ئيستيفهامه، وهك: (أين تكون، أين زيد).

(أنى): بن ئيستيفهامه به ماناى مهكان ديّت، بن ههوال پرسينى (حال)يش دمييّت، وهك: (أنى زيد؟)، زهيد له كويّ يه؟.

* له قورئانی پیروزدا، لهفزی (أنّی) بهسی شیواز به کار هینراوه:

يه كه من (أنّى) به ماناى (چۆن) هاتروه، وهك ئه م ئايه ته: (أنّى يُحْيِي هَذِهِ اللهُ بَعْدَ مَوْتِهَا)، خوا چۆن له دواى مردن ئه مانه زيندوو ده كاته وه، البقرة / ٢٥٩. عوم من (أنّى) به ماناى (له كويوه) هاتووه، وهك ئه م ئايه ته: (أنّى لَكِ هَذَا)
ئه ى مه ريه م ؟ ئه مه ت له كوي بوو، أل عمران / ٣٧. ستیهم: (أنّی) به مانای سه عات و کات و سات دیّت، و ه ک نهم ثایه ته: (آناء اللّیل و هُم یسجدون: شه وانه ثایه ته کانی خوا نه خویّننه و ه، و سوجده بر خوا نه به نه دن. آل عمران/۱۱۳.

وه له سورهتی (طه)دا دهفهرمویّت: (ومِنْ آناءِ اللّیل: وه ههندی له کاتژمیّر گهلی شهو، طه/۱۳۰).

(أين هو): واته: ئهو ئهحوالي چۆنه؟

وه به مانای (متی)ی ئیستیفهامیه دیّت، وهك: (أنی القتال) کهی شهره؟ (من) بق-ئیستیفهامه، وهك: (من أنت): تق کیّی؟

(مهما): بن ئيستيفهامى زهمانه، وهك: (مهما لي الليلة) تُهمشهو بن من چ شهويكه ؟

(مهما): به مانای (ما)ی شهرطیه دیّت، وهك: (مهما نذره من الهیئة المشروعة انقعد: ئهگهر شتیّك بكاته نهزر، و ئهو شته دروست بیّت، که بكریّته نهزر، ئهوا ئهو كاره دروسته).

که لیرهدا (مهما) به مانای (ما)ی، شهرطیه، هاتووه،

(ما): بن ئيستيفهام ديّت، وهك: (ما هذا).

به مەوصىوفەيى ديّت، وەك (مررت بما معجب لك)، كه (معجب) صيفەته برّ (ما).

وه به (صفة)یی، دیّت، واتا (ما) صیفه تبیّت، بن مهوصوفیّك وهك: (أضربه ضربا ما): که لیّرهدا (ما)، واته: (ج لیّدانیّ به زهبر!)، که (ما) صیفه ته بن (ضربا).

وه به مهوصولهیی دیّت، وهك: (فیه ما فیه)، که (ما): به واتای (الذي): مهوصوله هاتووه. وه به (تامة)یی، دیّت، واته: پیّویستی به صیفهت نهبیّت، وهك: (ما أحسن زیدا!).

﴿ هاتنی (من) بن غهیری عاقل ﴾

- له سيّ شيوازدا (من) بي غهيري عاقل بهكارديّت:

١- هه ركات غهيره عاقل، له جيكاى عاقل، به كار بهينريت، وهك:

أسرب القطاهل من يعير جناحه لعلي إلى من قد هويت أطيرُ.

واته: ئهی پیّری بالنده کانی (قهتی) -جوّره بالنده یه که نایا که سیّك له ناو ئیّوه دا هه یه که باله کانی بدات به لامه وه، بیّ ماوه یه ک تا به هیّی ئه و بالانه وه، خوّم بگهیه نمه لای ئه و که سه ی که ده مه ویّت، و فره ی بال لیّبده م بیّ لای ؟!

که لهم نموونهیه دا (من) بن غهیری عاقل به کار هاتووه، چونکه شاعیر بالنده ی (قهتی)ی، له پلهی عاقلدا فه رز کردووه، وه هه روه ک مرؤق خیتابی پووبه روو کردوونه ته وه.

۲-وه یان غهیره عاقلا، و عاقلا پیکهوه باس بکرین، بزیه لهم شیوازهدا (من) بی غهیره عاقلا، لهبابی (تهغلیب: گشتاندن)دا، بهکاردیت، وهك: (یسجد له من فی السماوات والأرض: سوجده بی خوا دهبات، سهرجهم نهوانه ی که له ناسمانه کان و زهویدا ههن).

ئيتر هاوبهش له نيوان عاقل و غهيره عاقلدا، كه (مَنْ)، بق غهيره عاقليش له بابي (تهغليب: گشتاندن)دا، به كار هاتووه.

(تغلیب: واته زیاترهکهیان حیسابی بن کراوه).

۳-غەيرە عاقلەكە لكابيت، بە عاقلەكەرە، بەر مانايەى كە لەفزىكى گشتى
 بە كار بەينىرىت،كە غەيرە عاقل، و عاقلىش لە ژىر ئەر عاممەدا جىگاى
 بېيتەرە، رەك: ﴿ وَاللَّهُ خَلَقَ كُلُّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمَنْهُمْ مَنْ يَمْشي عَلَى بَطْنه وَمَنْهُمْ مَنْ

يَمْشي عَلَى رِجُلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعِ يَظْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَديرٌ(٤٥)﴾.

که لهم جیّگایه دا، چونکه غهیره عاقل (من یمشی علی بطنه) لهگه ل عاقلدا (من یمشی علی رجّلین) هاتووه و پیّوه ی لکاوه و برّیه (من) و برّ غهیره عاقلیش به کار هیّنراوه و بدری (کیفما و إذا)وه و (جهزم)دان و رزر کهمه و رزا

وكيفما تكن أكن

له پووی (مانع) بوون، و مه حال بوونی مانا له (کیفما) دا، چونکه له شته مه حاله کانه، که موته که للیم، له هه موو حاله تیکدا، له گه ل کابرای موخاطه ب دا هاو پایت، وه ك: (کیفما تکن أکن: هه رچون و هه رشیوازی که ببیت منیش وا ده بم). بویه ئی حتیمالی نه وه هه یه، که کابرای موخاطه بی نه م که لامه نه خوش بیت، و موته ککه للیم نه محاله تهی نه بیت، و هه ر به مجوره ش له نیوان مانای (إذا) و (أن) ی، شه رطیه دا جیاوازی هه یه، چونکه (إذا) بو ته خصیص، و (أن) ی، شه رطیه ، بو (تعمیم: گشت گرتنه وه) به کار ده هینرین، وه ك: (أنا آتیك إذا حمر البسرُ: من دیم بو لاتان، هه رکات که خورما سور بوو)، وه (إن تأتنی أکرمكَ: نه گه ربیت بو لام، ریزت ده گرم).

جا خوینه ری به ریز بزانه: خهبه ر نه و که لامه یه که موته ککه لیم، به هزیه و کابرای موخاطه ب، له کار، و کرداریکی خاریجی ناگادار ده کاته وه، و هه والی ده داتی، و نه گه ر هه واله که هاوریکی واقیع بوو، نه وه به خهبه ریکی راست داده نریت، به لام نه گه ر نه و هه واله له خارجدا بوونی نه بوو، و وانه بوو، نه وا به خهبه ری دری له قه له م ده دریت، بریه ده توانریت، بگوتریت، خهبه ر نه و گوته یه که: نیحتیمالی (صدق و کذب: راست و دری)ی، هه یه، وه به کابرای بیژه ریش ده توانین، راستگویی، یان دری زنی، ناماژه پی بکه ین، وه ک (ألکتاب خیر جلیس) -- (الحسود لا یسود).

﴿الباب الثانى: في الفضلة ﴾ ﴿المفعول بِهِ ﴾

فمنها المفعول به: و هو أِسم، ما وقع عليه فعل الفاعل، نحو: علمت التلميذ، والاصل تأخّره عن الفعل والفاعل، كما ذكرنا، وقد يتقدم عليهما المؤقتضائه الصدر، نحو: من أرسلت الى الحبيب، أو على الفاعل فقط، نحو: ما وصل المقصود إلاّ الطالب، وقد يحذف عامله جوازاً، كقولك: مكة... في جواب: أين تريد؟

﴿باسي مدفعول بد﴾

له بابهتی فوضله، (مه فعول به)یه، که نه و نیسمه یه که کاری کارکه ریّکی به سه ردا نه بابه تی فوضله، (مه فعول به)یه، که نه و نیسمه یه که کاری کارکه والی الله نیعل و نه به باس کرا، وه هه ندی جار پیش ده که وی، چونکه واپیویست ده کات، که له ویدا پیش بکه ویت، وه ک "من أرسلت الی الجبیب"، یان هه ندی جار پیش فاعیل ده که ویت وه ک: "ما وصل المقصود الا الطالب" وه هه ندی جار عامیله کهی مه حزوف ده بیت، وه ک ده لیّیت: "مکه ت" له وه لامی که سیّکدا، که ده لیّت: (أین مه حزوف ده بیّت، وه ک ده لیّیت: "مکه تا به وه لامی که سیّکدا، که ده لیّت: (أین ترید؟).

و وجوباً في مواضع: منها المنصوب على التحذير، نحو: الأسد الأسد، أي احذر، أو على الإغراء، نحو: أخاك.. أخاك.. أي: ألزم، أو على الإختصاص، وذلك إمّا أسم معرف باللام، كقولك: (نحن العلماء ورثة الأنبياء)، أي نخص العلماء، أو أسم مضاف، كقولك: (نحن معشر الطلاب نريد أستاذاً يهدي للصواب)، أو آيها كصورته في النداء موصوفاً بصفة معرفة، واقعاً بعد ضمير المتكلم، نحو: (نحن آيها الخدام للإسلام، نحتاج ألى مزيد الإقدام، و الأهتمام).

وه لهههندی شویندا واجبه، که عامیله کهی مه حزوف بینت، وه ک نه و شوینه ی که بو (تهذیر: ناگادار کردنه وه)یه، که ده لاینت، (الأسد الأسد: شیره که، شیره که)، واته: (أحذره: بیداربه لینی)، یان بو نه وه ی که سینک ناموژگاری و بیدارکه یت، وه ک (أخاک أخاک: براکه ت، براکه ت)، واته: بیداربه و پیوه ی پابه ندبه، یان له کاتی تایبه ت کردندا، نه مه شیان له گه لا نه لف و لامی ته عریفدایه، وه ک "نمن العلماء ورثة الأنبیاء" واته (نخص العلماء: زاناکان تایبه تن له وه دا)، یان له گه لا نیسمینکی موضافدا، وه ک: (نمن معشر الطلاب نرید أستاذاً یهدی للصواب) یان له گه لا (أیها) ا، وه ک: له "نداء" دا دیت، که وه صف کرابیت، به صیفه تینکی ناسراو، که که و تبیت دوای ضه میری موته که للیم وه ک: (نمن أیها الخدام للأسلام، نمتاج ألی مزید الأقدام والأه تمام).

﴿ المنادى ﴾

ومنها المنادى، و هو المطلوب أقباله بحرف نائب مناب أدعو، و ينصب لفظاً، أو محلا على المفعولية له، فأِن كان مفرداً معرفة، أو نكرة مقصودة، بُني على الضمّ، أو نائبه، و هو اَلف المثنى، و واو الجمع، نحو: يا زيد، و يا رجل خذ بيدى، و إِن كان نكرة غير مقصودة، أو مضافاً، أو شبهه أعرب بالنصب، أو نائبه، و هو الياء، نحو: يا رجلاً، و يا غلام الأمير، و يا ساعياً في الخير، و يا مسلمي البلد، خذوا بيدي، و نِعْمَ ما قال الشاعر:

كن لى شفيعاً يوم وعد الله

كن لي شفيعاً يوم وعد الله

ياسيّد الأنام، يا ذا الجاه

ياسيد البشريا ذا الجاه

﴿باسي مونادا ﴾

مونادا: ئهوه یه که داواکراوه، بیته دی! وه به حه رفیک ده رده بی درده بی که له جینی (أدعوا) داده نیشی، و مه نصوب ده کات، له له فزدا یان له مه حه لدا، (بناء) له سه و مه فعولیه ت بی بی انه گهر موفره دی مه عریفه بوو، یان نه کیره ی (مه به ست دار: مقصود) بوو، (وه ک باسکرا) مه بنی ده بیت، له سهر (ضمّ) ه، یان مه بنی یه، به (ألف و واو) له (مثنی و جمع) دا، وه ک: (یازید)، و (یا رجل خذ بیدی) وه نه گهر نه کیره ی مه قصوده بوو، یان موضاف بوو، یان (شبه مضاف) بوو، نه وه نه کیره ی مه قصوده بوو، یان به نائیبی نه صبه اید. که (یاء) ه، وه ک: (یارجلاً، ویا غلام الامیر ویا ساعیاً فی الحیر، ویا مسلمی البلد خذوا بیدی). وه هه روه ها:

﴿المفعول المطلق﴾

و منها المفعول المطلق، و هو أِسم ما فعله فاعل العامل المذكور، ويأتي على مأخذه كثيراً، نحو: نصرت فلاناً نصراً، وأجتهدتُ أجتهاداً، و قد يأتي بغير لفظه، نحو: هديتُ الطالبَ أرشاداً، و قعدت جلوساً.

﴿باسى مەفعول موتلەق﴾

معنعول موتلاق: ئيسميّكه كه كاركهريّك نهو كارهى كردبيّت، و عاميلهكهى لهورستهيهدا هاتبيّت، وه زوّر بهكار ديّت، وهك (نصرت فلاناً نصراً، وأجتهدت أجتهاداً) كه (نصراً وأجتهاداً) معنعول موتلهقن، و عاميلهكانيان باس كراون، و همندى جار بهغهيرى لهفزهكه ديّن، وهك (هديت الطالب ارشاداً، وقعدت جلوساً) كه (أرشاداً، جلوساً) لهفزهكهيان جيايه، له فيعلمكانيان.

«رِوونڪردنهوه: عاميلي سهر مهفعول موتلهق دهبنه سيّ بهش:

۱. مه صده ر: ئيتر چونيه که ثهو مه صده ره کارکه ره "عامل"ه، وه ك له فزى معموله که بيت، وه ك: (فإن جهتم جزاؤكم جزاءاً مَوفوراً)، چونکه به شي يه کهم (جزاؤکم) له به شي دووه م دا کاري کردووه، و هه ردو کيشيان يه ك له فزيان هه يه.

وه یان جاری وا هدیه مهصده ره که، هاو لدفز نییه، له گهل مهعموله که دا به لکو هاو مانان، وه ك: (أعجبني قعُودكَ جُلوساً).

۲.فیعل: که تعمیش دیسان دوو بهشه:

یان له له فزی مه صده ره که یه ، و وه ك یه کن، وه ك: (کلم الله موسی تکلیماً) جونکه (کلم) له (تکلیماً) دا کاری کردووه و له له فزه که ی نه وه، وه هه روه ها وه ك: (أتهم یکیدون کیداً).

وه یاخود لدواندیه له مانادا وهك مهصده ره که وابیّت، نهك له له فزدا وهك: (قعدت جلوساً) هدر چدنده ههندیّك له زانایانی نه حو (سیبویه و شویّنکه و توانی) لهم بهشه دا عامیله که به موقه دده ر ئه زانن، و بهم جوّره تهقدیریان کردووه، (قعدت و جلست جلوساً).

۳.وهصف:وهك، ئيسمى فاعيل و ئيسمى مدفعول و.. تدميش يان وهك لدفزى مدصدهره كد وايد، وهك: (والصّافات صفاً، هو مضروبٌ ضرْباً).

وهيان لممانادا وهك مدصده رهكه وايد، وهك: (أنا قاعدٌ جلُوساً).

﴿دمربارس مەفعول موتلەق

(مفعول مطلق):مهصده ریکه که هاوجینس یاخود هاومانای فیعلیک بیت . که پیشیر باس کرا بیت. جاری واهه یه کهمه فعول موتله ق جوری فیعله که روون نه کاته وه (نظرت فی الکتاب نظر الحتی)، وه همندی جار ژماره یان نهندازه ی روودانی فیعله که روون نه کاته وه ، وه که ده فعول موتله ق نه کاته وه ، وه که ده فعول موتله ق سی جوره:

- ١. مەفعول موتلەقى نەوعى:
- ٢. مەفعول موتلەقى عەدەدى، "ژمارەيى".
 - ٣. مەفعول موتلەقى تەئكىدى .

وهجاری واهه یه ده گونجیّت فیعله که حهزف بیّت . وه مه فعول موتله قیّك جیّگای بگریّته وه ،وه نه مه مه مه در الله در عادا به کارده هیّریّت، وه ك: (سقیالك)، وه پیّویسته ناگامان له وه بیّت ، که له فزه کانی وه ك : (سبحان) و (ایضا) و (لبیك)، مه فعول موتله قن، وه هموو كات عامیله کانیان حهزف کراوه، وه له هه ندی جیّگادا صیفه تی مه فعول موتله قد که مهوصوفه، حهزف ده کریّت، وه ك: "ضربته شدیدا = ضربته ضربا شدیدا".

وه (باء) بز (الصاق) به كارديت، ئينر يان حدقيقي يه وهك: (به داء).

یان بز (مدجازه)، وهك: (مررت بزید)، كه لیّره دا واته: (قرب مروری منه) كه (منه) بز (زید) ده گدریّنهوه.واته (مروری) من له (زید)هوه نزیك بوو، نهك لاشهم به لاشهیهوه لكابیّت، كهوابوو لیّرهدا (باء) بز ئیلصاقی مهجازی یه.

﴿ عاميلي مدفعول موتلدق ﴾

همندی جار عامیلی مدفعول موتله ق، له روی بونی قدریندید که وه (جوازاً) حدوف دهبیت، وه که ندوه که به که سیّك بلیّیت، که تازه له سه فه رگه راوه ته وه (خبر مقدم) که ندم و تدید له م جیّگایه دا له جیّی مدفعول موتله ق دانیشتووه وه عامیله که دو دمک) بووه، که حدوف کراوه. ده گونجیّت، که سیّك گرفتی هه بیّت و ره خنه بگریّت، که مدفعول موتله ق ده بیّت، به شیّوه ی مدصده ر به بیّنریّت، له کاتی که (خبر مقدم) له سهر شیّوه ی مدفعول موتله ق نیه.

له وهلامی نهم کیشه یه دا ده توانریت بگوتریت، (خبر مقدم) مه فعول موتله ق که فیعله که که عدرف بووه، به و مانایه که وشه ی (خبر) نیسمی ته فضیله، وه له نه صله المسه ر شیوه ی رأخیر) بووه، که هه مزه که ی له رووی روز به کارهینان (کثرة الاستعمال) هوه، حه زف کراوه، وه مه صده ر بوونی وشه ی (خیر) به دوو شیواز ثابت ده بیت به م جوره ی لای خواره وه:

۱- خدبدری موقدددهم: صیفدته بز مدفعول موتلدق (قدوماً)، ثدو کاته مدوصوفه که (قدوماً) له دوای حدزف عامیله که، ثدمیش حدزف کراوه، وه صیفه ی خدبدری موقدددهم جیگا که یی گرتوه تدوه.

ب- به ئیعتباری موضاف إلیه، که موقدددهمه: واته: له فزی خدبدر، که موضافه، له موضاف إلیه، یه که خوی موقدددهمه، توانیویه تی مهصده ربوون و ه رگبریت.

وه ههر بهم جوّرهش جاری وا ههیه که عامیلی مهفعول موتلهق (وجوبا) حهزف دهبیّت، که نهمهیان سهماعی،یه (واته: نهو وشانهی که له نههلی نهو مانهوه بیستراوه، وه به چهند تایبدت مهندی و خهسلهتیّکی خوّیانهوه لای ههموو یان به کار هیّنراون).

وهك: سَقياً وَ رَغْباً ،كه لـه ئەصلْدا (سقاك الله سَقياً وَرَعاكَ الله رِغياً)بوه.

- له چدند جینگایه کدا عامیلی مدفعول موتله ق له روی قیاسه وه (قیاساً) حدوف ده کریت:

۱ – له دوای (أمّا)ی تدفصیلی، له کاتیٚکدا که مدفعول موتله ق فر دریژه و تدفضیل دان به داهاتووی نیورو کی جومله که بینت، وهك: (فَسُدُّوا الوتاق فاَما مَنَّا بَعْدُ وَ إِمّا فِداءُ حَتَى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْ زارِها) که له ئدصلدا (أمّا نمُتُون مَنَّا وَ أما تَفْدُن فِداءَ)بووه.

۲ مدفعول موتلدق که نیزه و رقعی جومله یه ک و بکاته وه که نه وی وه ک سودیک له جومله که وه وه وه وه وه روی وه که مدمان مانای مه صده ره که یه وه ک و رفی وه ک و رفی وه ک و رفی وه ک و رفی وه که الله علی الله علی الله علی الله علی الله علی الله درهم اعترافاً) که له م جومله یه دا مه فعول موتله ق (اعترافاً) مانای جومله که ته ده کاته وه ی که که وه ک سودیسش له جومله که وه وه رده گیری هدمان نه و نیعتیرافه یه له سه ر نه و هه زار درهه مه یکه له نه صله الله علی الف درهم اعترافاً اعترافاً به وه.

۳- مدفعول موتلدق نیّوهروّکی جوملدیدك تدئکید ده کاتدوه که سودی ندو جوملدید هدمان واتای ندو مدصده ره نی ید، وهك، (أنت أبنی حقاً) که (حقاً) به مانای (حقیقتاً)ه، وه نیحتیمالی ندوهش هدید که جوملدی (أنت أبنی) حدقیقدت بیّت، واتد: لدواقیعدا موخاطه ب کوری موتد کدللیم بیّت، بدلّکو مدبدستی موتد کدللیم ندوه ید که تو له پلدو پایدی کوری مندای، واتد: هدر بدو شیّوازهی که کوره کهی خوّمم خوّش دهویّت، چونکه تدقدیری جومله که بدم شیّوازهید، (أنت أبنی أحق حقاً).

٤ مەفعول موتلەقى حەصركراو درابيته پال (أسم ذات)يك وەك: (ما أنت ألا سيراً)
 كه له ئەصلدا (ما أنت إلا تسير سيراً) بووه.

۵- مەفعول موتلەقدكە دوبارە بوەوەبيت، وەك: (زيد سراً سيراً) كە لە ئەصلىدا
 (زيد يسير سيراً) بووە.

۳- مەفعول موتلەق "تشبيه"ى لى بناسريتەوە وە: (مرزْتُ به فإذاً له صوت صوت حارٍ) دام بهلايدا، كەچى لـەناكاودا ئەو ئاوازىكى و دەنگىكى ھەبوو، وەكدەنگى گوئ دريْر، كە لـە ئەصلىدا (مررتُ بة فإذاً له صوْت بصوت صوْت حمار) بووه.

وه ئەو ئىسم فىعلانەي كە نەصبەو رەفعە دەكەن، وەك:

(نزال) كه لدسهر وهزني (أنزل)ه: كه فيعلى تهمره.

(تراك) واته (تدرك بكه)، كه (لامر) مهفعولي (تراك)ه.

﴿المفعول لَهُ ﴾

ومنها المفعول لَهُ، وهو أِسم ما فُعِل لِأَجْلِهِ الفعل المذكور، و إِلَما ينصب، إذا كان حدثاً أحدثه فاعل المذكور، و قارنه في الزمان، نحو: نصحت التلميذ تهذيباً لأخلاقِه، بخلاف ما إذا كان أِسم غير الحدث، نحو: ذهبت إليه للفلوس، أو لم يكن من أحداث الفاعل المذكور، نحو: جئت إليك لدعوتك إيَّايٌ، أو لم يقارنه في الزمان: نحو: (درستك اليوم لوعدي به أمس).

﴿باسى مەنعول لَهُ﴾

مەفعول لَهُ: ئەو ئىسمەيە، كە فىعلەكە بەھۆى ئەوەوە، ئەنجام دراوە، ئەگەر بكەرى ئەو كردەوەيە كردەووي، ئەوا مەنصوب دەبنت، وە بۆ (زەمان) دەبوو، وەك (نصحت التلميذ تهذيباً لأخلاقه) بەپنچەوانەى ئەوەوە كە ئىسمەكە روداو نەبنت، وەك: (ذهبت أليه للفلوس)، يان فاعيلەكە ئەنجامى نەدابنت، وەك (جئت أليك لدعوتك أياى) ياخود بۆ زەمان نەدەبوو، وەك (درستك اليوم لوعدى بە أمس).

﴿المفعولُ فيهِ

ومنها المفعول فيهِ، و هو أِسم زمان، أو مكان فعل فيه الفعل المذكور، و ينصب الأول مطلقاً محدوداً، نحو: قرأت القرآن يوم الجمعة، أو غير محدود، نحو: قرأته حيناً.

والثاني: أِذَا كَانَ أَسَمَ مَكَانَ مِبْهُم، كَأْسُمَاءُ الجُهَاتُ السَّت، نحو: وقفت أمامك، أو خلفك، و أما المكان المحدود فلا ينصب منه، أِلا ألفاظ مسموعة، نحو: دخلت البلد، و نزلت الخان، و سكنت البيت.

﴿باسى مه فعول فيه﴾

معفعول فیه: نعمیش نیسمیی زهمان یان معکانه، که نعو فیعلهی تیا نعنجام دراوه، له (زهمان)دا، بعگشتی معنصوبه،وه (قرأت القرآن یوم الجمعة) نیتر کاته که دیاری کراوبیّت، یان (نهء)... وه ك: (قرأته حیناً). دووهم: نهگهر ئیسمیی معکانی نادیار بوو، وه ك (شهش ناراسته که) (چه پ، راست، بعردهم،...) وه ك" (وقفت أمامك)، یان (خلفك)! وه لعمعکانی دیاری کراودا، معنصوب نی یه، تعنها له و لعفزانعدا،نه بیّت، که وا بینراون، وه ك (دخلت البلد، ونزلت الخان وسکنت البیت).

څنه رف و مه فعول فيه که

*یدکیّکی تر له مدعموله کانی فیعل نه و شته یه که فیعله که تیایدا و له سه ری رووی داوه که به ظهرف و مدفعول فیه، ناو دهبریّت، به ده سته واژه یه کی تر (مدفعول فیه): نه و نیسمه یه که بر رونکر دنه وه ی کات و شوین (زمان و مکان)ی فیعل باس ده کریّت.

وهك: (قُمتُ يوم الجمعةِ) رِوْژى جومعه به رِوْژوبووم، (صُمتُ): فيعل و فاعيله، (يوم) مدفعول فيه يه، و موضافه، (الجُمُعةِ): موضاف إليه.

(وصلّیت أمامك)، (صلّیت) فیعل و فاعلیه (أمام) موضافه و مهفعول فیه یه، (ك) لدمه حدللی جدردا موضاف الیه یه، له غونهی یه که مدا، (صُمت یوم الجمعة) مهفعول فیه یه، که، مدفعول فیه، یه کی زهمانی یه، و له غونهی دووهم دا (صلّیت ٔ امامك) یه کیّکی تر له مهنصوبات و مه عمول "بهرکار"ه کانی فیعل، نهو ئیسمه یه که فیعله که له له استیدا تهنها له به رخاتری نه و کراوه و نه نجام دراوه، که به "مفعول به" ناوزه دکراوه، وه ك: (ضربُته تأدیباً) لیّمدا، تا نه ده به فیربیّت، واته، له به رخاتری نه ده به دادانی نه و، لیّدانه که یم کردووه. (ضربتهُ): فیعله و فاعیله، و مه فعول به یه، (تأدیباً): مه فعول له یه.

وه هدروه ها وهك: (قعدتُ عن الحربِ جنباً): لدبدر ترس، لدشدره كد لام سدند، (قعدتُ: فيعل و فاعيله، "عن الحرب": جارو مدجرووره. و ظهرف له غوه، و موتدعدلليقه به (قعدتُ)، و مدفعول له، يه.

لهم شدن و کهوکردنهی سهرهوهدا، دوو غونهمان بهرچاو کهوت، که لهوانیش (مَفْعُولُ (صَربتُه تأدیباً)ه، لهگهان (عقدتُ عن الحرب جُبناً)ه، که یهکهم رستهیان (مَفْعُولُ لَهُ)ی،ته حصیلی یه، که ته حصیلی نهوهیه که فیعله که لهبهرخاتری نهو مهفعول لَهُ،یه،نهکریّت، واته، (صَرْب)ه، که بو نهوه کراوه، تا (تأدیب) وهربگیریّت، بهاهم دووهم غونه، به (حصول)ی ناوزه دهکریّت، چونکه (جُبُن: ترس)ه که، بههوی فیعله کهوه دروست بووه که شهره کهیه، واته، مهفعول له حاله تی (حصول)دا، بونی به ستراوه به بوون و وجودی فیعله کهوه.

ئهوهش بزانه، که (زجاج) کهیه کیکه لهزاناکانی نه حو، (مفعول لَهُ)ی به مه صده ری مه موه مده وی مه مه مده وی مه موتله و ای داناوه که (تأدیباً) له نمونه ی (ضرَبْتُهُ تأدیباً) دا، به م جوّره ته تقدیر ده کریت، (ادّبته تأدیباً).

یه کیّکی تر له مهنصوبات و مه عمولاتی فیعل، ئه و ئیسمه یه که له مانادا به فاعیلی فیعله که دیّته ئه ژمار، وهك: (طاب زیْدٌ نفْساً) به ته قدیری (طاب نفس زید)ه، همر به و

جۆرەی كه لهم مەفهوم و ماناوه دەردەكەويت، كه ئهو ئيسمەی لهسەرەوه باسمان كرد، ئاشكراكەری مانای رستهكانه، و ئهو ناديارييهی بهسهريانهوههيه لای دهبات، له همر رستهيدك دا كه تهميز هدبيت، همرچهنده تهميزهكهش دەرنهكهوتبيت، ئهوا جۆرە نادياريهك (أبهام) ديته ئاراوه، كه ئهو نادياريهش تهنها بهدهرخستن و باس كردنی تهميزهكه لادهبريت، وه لهراستيدا ئهو تهميزهيه كه نادياری لهسهرجهمی رستهكهدا دور ئهخاتهوه و روونی بی دهبهخشیت، لهبهرخاتری ئهمهیه كه لهییناسهی تهمیزدا گوتراوه: "فالقمیزُ: اسم پلکر لهیان المراد من اسم مبهم قبلهٔ":بۆیه، تهمیز كاری ئهوهیه كه نادیاری "أبهام" لائهبات، لهسهر شته باس كراوهكه، وهك: (واشتعل الراس شیباً)، و (طاب زید نفساً).

(اشتعل): فیعله و (الرّأسُ) فاعیله، (شیباً) مهنصوبه و تهمیزه، که لهم نمونهیه دا (شیباً)، نه و نیبهامه ی لهسه (رأس) لابر دووه، و رهنگه که ی دیاری کر دووه.

(طاب): فیعلمو (زید) فاعلیه، (نفساً) تهمیزه، لهم نمونهیددا تهمیزه که نیبهامیه تی له سهر زاتیکی موقددده لاداوه، له نمونهی (طاب)دا نی یه، و پهیوهندی نیوان نهم دوانه روون و ناشکرایه.

به لکو له واقیعدا ته میزه که ئیبهامی زاته شاراوه (مقدّر)ه که ی ده رخستووه، که ته قدیری که لامه که بهم جوّره یه: (طاب آمر من آمور زید) نهم شته موقه دده ره، کو گوّر دراوه به زاتیکی موقه دده ر، موبهه مه و دیار نی یه، و ثیر (نفساً) نه و نادیاریه ی لادا، لهم روانگه یه وه نمونه ی (گاب زید نفساً)، وشه ی (نفساً) ئیبهامه که ی له سه رکه سی نیسبه ت بر دراو لادا، نه که له مه رخودی نیسبه ت دانه که.

وه له نموندی (واشتعل الرّاسُ شیباً) دا، ته قدیری رسته که به م جوّره یه، (اشتعل الشیئ المنسوبُ إلى الرّاس) که (شیباً)، ثیبهامی له سهر زاتی موقه دده ره که (خودی شته شاراوه که) که (شئ)ه، لاداوه، وه نهم حوکمه له سه رجهم نمونه کاندا هه ر بهم جوّره یه، وه ک: (طابَ زید اباً وابوّةً وداراً و عِلْماً).

بزیه تهمیز، لابهری ئیبهام بیّت، لهسهر زاتی موقهددهر یاخود لهسهر زاتیّکی باسکراو (مذکور)، چونیه که و ههربه تهمیز ناو دهبریّت و بهنه کیرهیش دیّت.

﴿المفعول مَعَهُ ﴾

و منها المفعول مَعَهُ: و هو الأِسم المذكور بعد الواو لمصاحبة معمول عامل سابق، صراحة أو لا، نحو: سار زيد وعمراً، وهو على أربعة أقسام:

الأول: ما وجب فيه النصب، نحو: جئت و زيداً، و مالَكَ، و زيداً، و ذلك لعدم تحقق شرط صحة العطف.

الثاني: ما ترجح فيه النصب على الرفع، و ذلك في ما تحقق شرط صحة العطف، لكن خيف منه فوات قصد المعية، نحو: لا تاكل السمك، و تشرب اللبن.

الثالث: ما ترجح فيه العطف على النصب، و ذلك مثل ما وقع فيه الواو بعد ضمير رفع منفصل تلو أستفهام، نحو: ما أنت، و زيد، لِأَنَّ العطف يجعل زيد عمدة، والنصب يجعله فضلة، والعمدة أهم من الفضلة.

الرابع: ما أستوى فيه الأمران، و هو ما تحقق فيه شرط العطف، والنصب، بدون مزية لِأحد الجانبين، نحو: جئت أنا و زيد، و زيداً، و أمّا ما يجب فيه الرفع بالعطف، نحو: أنت و رأيك، وكلّ رجل وضيعته، فليس من باب المفعول مَعَهُ.

﴿باسى مەفعول مَعَدُ ﴾

مەفعول مَعَهُ: ئەو ئىسمەيە كە دواى (واو) نىك، دىنت، كە بى ھاورىنىى بى كردنى ئەو مەعمولە، يە. لەگەل عامىلە پىشوەكەيدا، راستەوخى بىت، يان (نەء)...، وەك: (ساء زىد وعمراً) و چوار بەشە:

یه کهم: نهوه می نه صبه می تیادا واجبه، وه ف (جئت وزیداً) (ومالك وزیداً) و نهمه ش له به رتیدانه بوونی عه طف له رسته کاندا. دووهم: نهوهی که نهصبهی بو چاکتره، له په فعه، نه میش نهوه یه که عه طفی تیادا به دی ده کریّت، به لام به که میی! وه معبهستی له گه لادا بوون (مَعِیَّدُ)ی، تیا فه و تاوه، وه ك: (لا تأکل السمك و تشرب اللبن).

سیّیهم: نهوهی که عه طفی برّ چاکتره له نهصبه، نهمهش لهکاتیّکدایه، که "واو" کهوتبیّته دوای ضه میریّکی مهرفوعی مونفهصیل، که نهداتی نیستیفهامی لهگهلاا هاتبیّت، وهك (ما أنت وزید) چونکه عه طف کرانی(زید) ده یخاته بابی (عمدة)وه، بهلام نهصب ده یخاته بابی (فضلة)وه، وه بیّگومان (عمدة)یش، گرنگتره له (فضلة).

چوارهم: ئهوهی که (نهصب) ، (عه طف)ی تیادا یه کسان بیّت، و یه کیّکیان لهوی تر زیاتر نهبیّت، وه ک (جئت أنا وزیدٌ وزیداً) ههردووکیان دروستن، به لاّم ثهوهی که پهفعهی تیادا واجبه، به عه طف وه ک (أنت ورأیک)، و(کل رجل وضیعته) نهمه لهسهر (مهفعول مَعَهُ) ناهیّنریّنه ئه مار!

﴿ باسى مەفعول معه﴾

مدفعول معه، نهو نیسمه یه که لهدوای نهو (واو)ه وه دیّت، که مانای (مع)ی هه لگرتووه، نهمه ش له پرووی (مصاحبت)و هاو پیهتی نواندن له گه ل (امل) ه که یدا، به دهسته و اژه یه کی تر (مفعول معه) که سیّك یان شتیّکه که فیعله که به هی که یخام ده دریّت، وه نهو نیسمه مه نصوبه یه که له دوای (واو)ی به مانا (مع) دیّت، وه ك دخرجت و زیداً) له گه ل زهید دا ها ته ده ره وه.

(مفعول مُعَمَّ حوو بعشه:

۱-(مفعول معه)ی حهقیقی: نهوهیه که له حهقیقه تدا له گه ن فیعله کهی خوّی دا حوکمی هاوبه شی و شهریکی ههبیّت، وه ك: (جنت أنا وزیداً) که (زید) له هاتندا له گه ن نیسمه که ییش خوّیدا (آنا) هاوبه ش و شهریکه.

۲-(منعول معه)ی مهجازی: نهوهیه که نهو هاوبه شی و شهریکیه حهقیقی نهبیّت، وهك: (سیریی والطریق) که دیار و رونه کهریّگا ناچیّت بهریّدا، بهلّکو لهرووی مهجازییه وه لهگهان فاعیله کهی (سیری) دا دامان ناوه، چونکه کاتیّك کهسهیاره که به توندی ریّگای بری، له لای کابرای سوار وایه که ریّگاو دارو دره خته کانی دهوروبه ریش له حهره که ت کردن دان.

غوونهی دووهم: (کفی): فعل ماضي، (ك): مفعول،(و): بمعنی مع. (زیدا): مهنصوب به هوّی (واو)هوه،" مفعول معه"،(درهم): فاعل (كفی).

وه نهوهی به هوی (واو)ی (بمعنی مع) مهنصوب دهبیّت به (مفعول معه) ناو دهبریّت.

﴿ئهو واوهى كه لهپيش مهفعول "معه"، دا ديّت!﴾

 زیداً وعمرواً)دا پیویسته، چونکه نهو واوهی دوایی له جیاتی (مفعول به) خوّی نواندووه.

وه پیویسته نهوه بزانریّت که ههندی جار له دوای (ما) و (کیف) که له نیسمه کانی (استفهام)ن، عامیلی (مفعول معه) حهزف ده کریّت، وه له م جوّره جیّگایانه دا فیعلی (تکون)، یان شیبه فیعلی (حاصل) له (تقدیر)دایه. وه الله: (ما أنت والطب)، (کیف أنت درس النّحْوِ) که له نه صلّدا به م جوّره بوون: (ما تکون أنت و الطلب)، (کیف تکون و درس النّحو).

(إلا) یه کیکه لهوانهی ئیسمیک مهنصوب ده کات و بو (استثناء) به کار دیت.

﴿ المُستشنى ﴾

ومنها المستثنى، و هو متصل، و منقطع، أما المتصل فهو الذكور بعد إلاّ، أو إحدى أخواتها المخرج من مستثنى منه عام شامل له، و لغيره، نحو: جاء القوم ألاّ زيداً، وأمّا المنقطع فهو المذكور بعدها غير هخرج منه، نحو: وصل الطلاب إلاّ كتبهم، فإن تقدم المستثنى على المستثنى منه، فهو منصوب مطلقاً، نحو: إلاّ زيداً جاء القوم ، وألاّ الخيل وصل الجيش، وكذا إن تاخر، وكان منقطعا، أو متصلاً، لكن في كلام مثبت كما مرّ المثال، وأمّا إذا تأخر، وكان متصلاً، و في كلام منفى، فيجوز نصبه.

﴿باسي موستدسنا ﴾

موسته سنا: نه مه ش بان موتته صیله، یان مونقه طیعه، (متصل): نه وه یه دوای (الا) یان یه کیک له خوشکه کانی (ألا) بینت، وه له خودی (مستثنی مِنْهُ)یه، وه گشتگیره بو نه وو ، بو غهیری نه ویش، وه ک (جاء القوم ألا زیداً)، به لام (مُنْقَطِعٌ)، نه وه یه خودی (مستثنی منه) نی یه، وه ک: (وصل الطلاب ألا کتبهم) نه گهر موسته سنا پیش (مُستثنی مِنْهُ) که وت، نه وه مه فعول بِد،یه، به گشتی، وه ک: (ألا زیداً جاء القوم) و (ألا الحیل وصل الجیش) وه هه روه ها یش ده بینت، یان موتته صیل!

و يختار بَدَلِيَتُهُ للمستثنى منه، نحو: ما جاء الجيش أِلا طليعته، بالرفع والنصب، هذا أِذا ذكر المستثنى منه، و أمّا غيره، وهو ما لم يذكر المستثنى منه، فيه سواء، كان الكلام منفياً، و هو الكثير، أو مثبتاً، وهو القليل، و يُسمّى بالمستثنى اللَّهَرَّغ، فيعرب على حسب أِقتضاء العامل، نحو: ما صحبني أِلا العلماء، و ما أحبت أِلا العقلاء، وما تَرَجَّيْتُ الخير أِلا من العارفين.

و قد يستثنى بغير، و سوى، و سواء، فيكون المستثنى بها مجروراً بالأضافة، و انفسها معربة كالمستثنى بألاً، على ما سبق، و المستثنى بليس، و لا يكون، و ماعدا، و ماحلا، منصوب لا غير، و بعدا، و خَلا، و حاشا مجرور، نحو: جاء القوم غير زيد، أو لا يكون زيداً، أو ماعدا زيداً، أو عدا زيد.

به لام له که لامی (مستثنی مِنْهُ)دا، بر هه ردوکیانه، وه ك: (ماجاء الجیش ألا طلیعته) به ره فعه و نصبه پیویسته، ندمه نه گهر (مستثنی مِنْهُ) باس كرا، نه گهر نا.... یه کسانه! که لامه که، مدنفی بیت که ندمه زور هدیه، وهیان (مُثْبَتْ)بیت، که ندمه یان کهمه، وه به موسته سنای (مُفَرَّغُ) ناو ده بریّت، و به گویّره ی عامیله کهی نیعراب ده کریّت، وه ك: (ماصحبنی ألا العلماء)، و (ما أحببت ألا العقلاء) ، و (ما ترجیت الخیر ألا من العارفین)، وه موسته سنا به (غیر، و سوی، سواء) ده کریّت، نیتر موسته سنا مه جرور ده بیّت، به هوّی نیضافه وه ، وه خودی خوّیان وه ك موسته سنا به (ألاً) موعره بن، وه موسته سنا به (لیس، ماعدا، ماخلا) مه خرور ده بن، وه به (عدا، خلا، حاشا) مه جرور ده بن، وه ك : (جاء القوم غیر زید)، أو (لا یکون زیداً)، أو (ماعدا زیداً)، أو (عدا زید).

﴿ باسى (إسيطناء)﴾

له (إستثناء)دا چوار شت پيويسته:

١-مستثنى به، لهفزى فاعل و خوّيشى موته كهلليمه كهيه.

۲-مستثنی به له فزی مه فعول و نه و و شهیه یه که له دوای نه داتی (إستثناء)ه که وه هاتووه.

۳-(مستثنی منه) که ئهو لهفره گشتیه یه که لهپیش ئهداتی (إستثناء)ه کهوهیه.
 ۴-(مستثنی به): که ئهداتی (إستثناء)ه کهیه.

وه نهوهی به هنری (إلا)وه مهنصوب دهبیت به (مستنثی) دهناسریت، نهوهی لیرودا ئیعتیباری پی دهکریت نهوهیه که (مستثنی ومستثنی منه) لیک جیاواز بن.

*مەرجەكانى مەنصوب بوونى (مستثنى):

۱ -پیویسته (مستثنی) له که لامیکی ته واو: (تام) دا بینت، واته (مستثنی منه) :مثبت بینت نه که مدنفی، دهی که گهر (مستثنی منه) مه نفی به بینت نه که مدنفی، دهی که گهر (مستثنی منه) مه نفی به و وه که (میدا) تاممه.

۲-یان ئهوهیه که (مستثنی) پیش (مستثنی منه) کهوتبیّت، وهك: (جاءني إلا
 زیدا أحد) که (زیدا) (مستثنی مقدم) ه، و (أحد) (مستنثی منه)یه و مهنصوبه.

۳-یاخود (متسثنی)که (منقطع) بیّت، واته (مستثنی) له (مستثنی منه)دا نهبیّت، وهك: (ما جاءیی أحد إلا حمارا) که (حمارا) (مستثنی منقطع)ه ومهنصوبه.

حوو جۆرى تىر لە (مستثنى)دا ماود:

أ-دروسته (مستنی) مهنصوب بیّت، وه دروستیشه به (بدل) حساب بکریّت، ئهویش له کاتیّکدا که لامه که تام بیّت، مهنفی نهیّت، وهك: (ما فعلوه إلا قلیل) (قلیل) به مهرفوعی به و مهبهسته ی که (بدل) بیّت بو (واو)ی جهمع له (فعلو)دا.

یان (إلا قلیلا) به مهنصوبی به هزی (مستثنی)یییهوه.

﴿ئەگەر موستەسنا بە نەصىبە بخوينريتەوه﴾

بدلام ندگهر موسته سنا به نه نه بخوینریته وه، نه وا له م کاته دا نابیته به ده ل وه هم ره ما ندگه ر به هری به رگر (مانع)یک و پاساویکه وه نه مانتوانی موسته سناکه به (تابع)ی له فزی (مستثنی منه) دابنین، له م کاته دا پیریسته تابیعی مه حمللی موسته سنا به پینین: وه ك (لا إله إلا الله). هزی نه وه ی که نیمه پاساومان هه یه و ناتوانین (الله) له به ده لی له فزی (اله) دا دابنین.

ئهوهیه که کاتیک بهدهل هینرا، ئیتر (مبدل منه) له کار کهوتندایه، وه ئه گهر بهدهل نهتوانیّت له جیّی (مبدل منه) دابنیشیّت، لهم کاته دا ناتوانریّت له ئیعرابه له فزییه که ی (مبدل منه) بی ئومیّدی و یاخیبوون بنویّنیّت، لهم غونهیه شدا دیسانه وه ئه و (مانع) هدید، چونکه (الله) ناتوانری له جیّی (إله) دابنریّت، چونکه ئه گهر (الله) له جیّی (إله) دابنیّن، ئه وا پیریسته ئیسمی (لاء) ی نه فی للجنس مه عریفه بیّت، له کاتیّکدا که زانیمان ده بیّت ئیسمی (لاء) نه فی للجنس نه کیره بیّت.

- وه ئیعرابی (مستثنی)لای هدندی به گویرهی عدوامیله کانیدتی، ئدمه شله کاتیکدا که (مستثنی منه) باس نه کرابیت، وهك:

١ - مدرفوع، وهك: (ما ضربني إلا زيد). (زيد): فاعيله و مدرفوعه.

٢-مدنصوب، وهك: (لست إلا قائما)، (قائما): مدنصوب، خبر (ليس).

٣-مەرفوع وەك: (ما مررت إلا بزيد)، (بزيد): جار ومەجرور بەھۆى (باء)ەوە، چونكە لـەم نموونانەدا (مستثنى منه) نەھاتووە.

ثاگاداری: هدندیک دهلین مدنصوبی (مستثنی) به هزی (الا)وه نصیه، به لکو به هزی (استنثی)ی (مقدره)وهیه.

وه هدندیک ده نین به هوی (استثنی)ی (مقدر)ه وهیه، به نام به یار مه تی (الا)وه ده توانیت مدنصوبی بکات.

(مفرغ): واته (مسئتني منه) باس نهكر ابينت.

تهواوکاری: بزانه (استثناء) به (غیر، سوی، سواء) ده کریّت، واته نهمانیش له (أداة الإستثناء)ن، به لاّم نهمان (مستثنی) مهجرور ده که ن، چونکه نیضافه ده کریّن بو لای (مستثنی) هکه.

وه بزانه (غیر) دهتوانیت وهك (مستثنی) مهنصوب بیت، ئهگهر:

١ - ئه گهر له فظى (غير) له كهلاميّكي (تام)دا بيّت، وهك:

(جاءني القوم غير زيد)، ليرهدا (غير) مدنصوبه.

﴿ باسی لهفزی (غیر)﴾

لمفزی (غیر) له سهره تا دا بر صیفه دانراوه، چونکه نهم لمفزه هه لگری مانای (مغایرة: جیاوازی)یه، وه ك: (جائني رجل غیر زید نکابرایه ك هات برلام، که نهم جوره تاییه تمهندی یه که هاتنه کهیه، له زهید دا نه بووه) واته: نهوی جیا کرده وه، به لام جاری وا هه یه که له دانان (وضع)ی سهره تای خوّی ده رده چیّت، و ده بیته به شیك له نه داتی (أستثناء)، هه روه ك چوّن سهره تای دانانی (ألا) خوّی بوّ (أستثناء)ه، به لام جاری وا هه یه له و ریّ وه و لا ده دات، و ده بیته صیفه تی که لیمه یه كه لرکان فیها ألمة ألا الله لفسدتا: نه گهر له ناسمانه کان و زهوی په رستراوی کی تر ، غهیری خودا هه بیّت، نه وا یاسای جیهان تیك ده چوو، خه راب ده بوو)، که لهم غوونه یه دا له فزی (ألا) به مانای (غیر) و (صفة) هاتووه.

۲-ئهگهر (مستنثی) پیش (مستثنی منه) کهوت، وهك:

(ما جاءیی غیر زید اُحد) که لی**رهدا** (مستثنی منه) **دوای (زید) کهوتووه، بزیه** مهنصوب کراوه.

٣-ئهگهر (مستثني): (منقطع) بوو، ئهوا مهنصوب دهبيّت، وهك:

(ما جاءني أحد غير حمار).

٤-ئه گهر له نظى رغير) له كه لاميكى مه نفى دا بوو، وهك:

(ما جاءني القوم غير زيد)، **ئەوا (غير) به مەنصوبيش دەبيّت و به مەرفوعيش دەبيّت**.

۵-ئهگهر (مستثنی) (مفرغ) بوو، واته (مستثنی منه) باس نه کرابوو، ئهوه ئیعراب به
 گویرهی عهوامیله کانه، وهك:

(ما ضربني غير زيد)، كه (غير) مدرفوعه، چونكه فاعيلي (ضرب)ه.

وه (لست غير قائم) به نهصبي (غير)، چونکه خهبهري (لست)يه.

وه (ما مررت بغیر زید) به مهجروری (غیر) به هنری (باء)هوه.

وه بزانه (سوی، سواء) مهنصوب دهبن له کاتیکدا که بوونه (مفعول فیه)، وهك: (جاءی القوم سوی زید) (سوی) مفعول فیه یه بوّ (جاء).

وه بزانه که (استثناء) به هنری (حاشا، عدا، خلا، ما عدا، ماخلا)وه ده کریّت به و شیّوازه ی که باس کرا.

وه ههروهها به هوى (ليس، لا يكون) استثناء دهكريت، وهك:

(سيجيئ أهلك ليس زيدا) ليس يعنى: إلا.

(سيجيئ أهلك لا يكون بشرا) (لا يكون): للإستثناء.

وه (مستنی) به هزی (لیس و لا یکون) مهنصوب دهبیّت به هزی نهوهوه که خهبهره، چونکه نیسمی (لیس و لایکون) مه حذونه و نهصلهکهی (لیس بعضهم الا زیدا)ه، وه حهزفی نیسمهکهیان به واجبی یه بهلام جوملهی (لیس زیدا)، (لا یکون بشرا) به هزی (حالیه)وه مهنصوب دهبن، چونکه (حالّ)ی (زید) راده گهیهنن.

﴿ باسى (الاً) و(لاسيما)﴾

ده گونجیّت ندم پرسیاره بکریّت که (ألا) دوای خوّی (مستثنی) ،که له پیّش خوّی (مستثنی منه) دهرده کات، وه له پرووی حوکمیشه وه دیسانه وه (مستثنی منه) دا جیاوازیان هدید، به لام (لا سیما) دواکه ی خوّی له حوکمی پیش خوّی ده رناکات، هدروه ك له غونه ی (أكرم القوم لاسیما زیداً) دا، ندم مانایه ده فامریّته وه.

به لکو ده توانری بگوتری حوکمی (أکرم) له (زید) دا، به شیوه یه کی باشتر له (زید) دا هیزی په یدا کر دووه، له وه لامی نهم پرسیاره دا ده بیت بگوتریت، (أخراج) و (تغایر) دوو شتی جیاوازن:

جاری وا هدیه که (تغایر) ته نها په یوهسته به (أثبات و نفی) ، وه ك: (جائنی القرم إلا زیداً)، (ماجائنی القرم إلا زیداً). وه له هدندی جینگادا (تغایر)ه که به هی (شدة)و (ضعف)ه وه یه، له (لاسیما)دا دیسانه وه نهم جوّره (تغایر)ه هدید، واته: ده توانریت بوتریّت، حوکمی (زید)، له گهل سه رجه م نه فراده کانی نه و هوّزه (توم) هدا ، له پووی (اکرام) هوه، جیاوازه.

یاخود دوای (لا سیما) مهجرور دهبیّت، واته (سیّ) ئیضافه بکریّت بوّ لای (زید) و (ما) زائیده بیّت، واته ببیّته (لا سیّ زید موجود) (سیّ) ئیضافه کرا بوّ لای (زید) (موجود) خهبهر (لا).

﴿وشهى (سَیٌ) له (لاسیما)دا﴾

وشدی (سَیّ) لة (لاسیما)دا له رووی له فزو ماناوه، وه ف وشه یی (مثل) وایه، که عدینو لفیعله که ی له فه صلّدا (واو) بووه، وه (مثنی)که ی ده بیته (سیّان) وه له حالّه تی (تثنیه)دا بی نیازه له نیضافه کردن، هه روه ف (مثلان)، بی نیازه له نیضافه کردن.

والجملة حال في حالين: مديدست له (حالين) يدكدم: حاله تى ردفعه، وه دووهم حاله تى ندصيد، وه جومله ي (حال) يدتدوه.

ئه گهر ئیمه (لا سیما) له ئه صلّدا به (استثناء) دانه نیّن، وه (حکما) به (استثناء) حیسابی بکه ین، ئه و کاته ده توانین که ئه وه قبول بکه ین، که دوای (سیما) مه نصوب بیّت، چونکه له (وفع وجر)دا ئه مه نابیّت، چونکه له روفعدا (ما) به مه وصوله یان مه وصوفه داده نریّت و پیریسته لیّره دا که (مبتدأ) مه حذرف بیّت، وه (زید) به خه به ر

دابنریّت، وه له (جر)دا (ما) به زائیده حیساب ده کریّت، نهو کاته (سیّ) بو لای (زید)ئیضافه ده کریّت، ئیتر ناچارین قبولّی مهنصوبیه تی دوای (سیما) بکهین.

ئیمه که (لا سیما) مان له و دوو جوّره ی سهره وه نه قلّ کردووه ، نه وه نی یه که له هدینه تی نه صلّی خوّی گوّرا بیّت، به لکو وك خوّی ده میّنیّنه وه .

کخصوصا إعرابا ومعنی: (لا سیما) له روانگهی سیّیه میانه وه وه (محصوصا) وایه له رووی (اعراب و مانا)وه.

له رووی ئیعرابهوه: (خصوصا) مدصدهره، ومدفعول موطلهقد، بوّ (أخص)ی موقدددهره، وه لهو شویّنهدا که (لا سیما) له جیّی (خصوصا) هاتبیّت له مدحدلدا مدنصوبه.

له رووس ماناوه: كاتبك كه (لا سيما) له أيعرابدا (قائم مقام)ى: " خصوصا" بوو، گرمانى تيا نى يه، كه أمم دووانه له رووى ماناوه يه كيكن.

﴿الحسال﴾

ومنها الحال: و هو وصف صريح، أو مؤول متضمن لمعنى في مبين لهيئة الفاعل، أو المفعول وقت الفعل، و الغالب فيه أن يكون منتقلاً مشتقاً، نحو: جاء القاسم باسماً، و قد يأتي جامداً إذا وصف بمشتق، نحو: ﴿فتمثل لها بشراً سويًا ﴿مريم: ١٧، أو قد يأتي جامداً إذا وصف بمشتق، نحو: ﴿فتمثل لها بشراً سويًا ﴿مريم، أو وقع في قدر عليه مضاف، نحو: ﴿وقع المصارعان عدلي جمل مماثلي عدليه)، أو وقع في التسعير، نحو: ﴿ بعته يداً بيد﴾، أي: متناجزين، و ﴿كيلاً بكيل﴾ أي: متماثلين، أو للتشبيه، نحو: ﴿كر زيد أسدا﴾ أي: مماثلاً له.

﴿باسي حال ﴾

حالّ: وهصفیّکی راسته وخوّیه، یان ته نویل کراوه بوّ گرتنه خوّی واتایه که، چوّنیه تی (فاعیل و مه فعول) له کاتی کاره که دا ده رده خات، وه به زوّری موشته ققه، وه که: (جاء القاسم باسماً) وه به (جامِد)ی دیّت، وه نه گهر وه صف کرا بوو، به موشته قیّک وه که: (فتمثل لها بشراً سویاً)، یان موضافی تیّدا ته قدیر کرا بوو، وه که: (وقع المصارعان عدلی جمل مماثلی عدلیه)، یان (نرخ دانان)ی تیادا بوو، وه ک (بعته یداً بید) واته: وه ک یه کن، یان بوّ (تشبیه: لیّک چواندن) بید) واته: وه ک یه کن، یان بوّ (تشبیه: لیّک چواندن) وه ک: (کرّ زیداً أسدا) واته: وه ک نه و وایه!

والأصل فيه التنكير، و في صاحبها التعريف، فلا ينكر إلا مع مسوغ، نحو: أ في الدار رجل محتفياً، و قد ياتي عن المبتدأ، و المضاف أليه، أذا كان المضاف عاملاً فيه، نحو: أعجبني ضرب زيد عمراً صديقين، أو كان جزءاً له، نحو قوله تعالى: ﴿ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلِّ إِخْوَانًا ﴾ الحجرات: ٤٧، أو مثل جزئه، نحو: ﴿ وَاتَّبَعَ مِلّٰهَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ﴾ النساء: ١٧٥، و يجوز تقديمه على صاحبه، إلا إذا كان مجروراً بالحرف ، أو بالأضافة، و على عامله، إلا إذا كان معنى فعل، نحو: هذا زيد غاضباً، و قد يحذف عامله لقرينة، كقولك: ماشياً، لمن قال: كيف جئت؟ و أما حذفه فجائز، إلا إذا وقع جواباً كما ذكرناً، أو قيداً لنهي، نحو: ﴿ لاَ تَقْرَبُوا الصَّلاَةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى ﴾ النساء: ٤٣.

﴿ باسی (حال)﴾

یه کینک له مهنصوبات، بریتی یه له (حال): وه حالیش نهو صیفهت یا خود جوملهیهیه که حالهتی فاعیل یان حالهتی مهفعول یان ههردوکیان له کاتی رودانی فیعله که دا روون ده کاته وه. حال سی بهشه:

١-حالّى موفرهد: ئهوهيه كه يهك وشه (مفرد،تثنية، جمع)بيّت، وهك: (جائني زيدٌ راكباً). (جائني الرجلان راكبين)، (جائني المعلّمون راكبين).

۲ - حالیّک جومله بیّت، ئه وه یه که جومه له یه کی فیعلی یان ئیسمی یه حاله تی فاعیل یان مه فعوله که روون بکاته وه، وه ك: (جاء زید یضحك: زهید له حاله تیّکدا که پیده که نی هات).

۳-شيبه جومله: حال جارى وا هديه كه (شبه جمله)-ظترف و جار و مهجرور-دهبيّت، كه لهم كاته دا فيعل، يان شيبه فيعل، له رووى تهعه للوق بون پيّيانه وه حهزف دهبيّت. وهك: (رأيت القمر بين السّعاب)-(شاهدتُ العصفور على الشجر) كه لمم دوو جومله يه دا السعاب) و (على الشجر) دهبنه حال.

وه بدهری (لا سیما)وه (استثناء) ده کریّت، وهك: (أكرم القوم لاسیما زیدا) (لا سیما) أی: خصوصا، (أكرم القوم سیما زیدا) به بیّ (لا) هدر دهبیّت.

(باسي حالّ، له شهرحي هيدايهدا):

(حالّ)، ئه و ئیسمه یه ، که ده لاله ت ده کاته سه رحالیه تی فاعل یان مفعول یان هه ر دوکیان ، بق حالّی فاعل، وه ك (جائنی زید راکبا) که (راکبا) حالّه بق (زید) که فاعله ، وه بق حالّیه تی مفعول، وه ك (ضربت زیدا مشدودا) دام له زهید ، له کاتیّکا که حالّی زید ، وابو و ، ده ست و پی ی به ستر ابو و ، که (زید) مفعوله و (مشدودا) حاله بقی، وه (لقیت عمرا راکبین) به (عمرو) گهشتم ، له کاتیّکا که هه ر دوکمان سوار بووین که (ت) فاعل و (عمرا) مفعول و (راکبین) حالّه بق هه ر دوکیان .

وه ههندی جار فعل معنوی یه ، واته له رسته که دا (لفظا) نه هاتووه ، وه ك (زید في الدار قائما) که (زید أستقر في الدار قائما) بووه ، (أستقر) که فعله که یه محروف بووه ، و به هنری (جار و مجرور) ه که وه ، هه ستی پی ده کریت .

وهههندي جار فعلى مفعوله كه باس نهكراوه و معنوى يه وهك (هذا زيدٌ قائما) كه (زيد) له معنادا مفعول به يه ، كه له تُهصلاا (أنبه عليه قائما) بووه، وه يا (أشير أليه قائما) بووه ، كه فعلهكان محزوف بوون.

وه ههندی جار عامل و نصب کهری حال، له رسته دا دیاره، وهك (ضربت زیدا راکبا)، وه ههندی جار (معنوی) نادیاره ، وهك (زید فی الدار قائما) که (زید أستقر فی الدار قائما) بووه .

﴿جِياوازى نيوان تهميز، و حال ﴾:

له چهند رویه که وه جیاوازی ههیه، لهنیوان حال و تهمیزدا، که به سهرنج لیدانی نه و جیاوازیانه ده توانریت، له یه کتر جودا بکرینه وه و بناسرینه وه.

۱. حال بهشیوهی جومله "فیعلی، ئیسمی، شیبه جومله" دههینریت، به لام تهمیز
 له سه رجه محاله ته کاندا ئیسمیکی موفره ده.

۲. حال رونکه رهوه ی شکل و شیرازی خاوه ن حاله که (ذی الحال)ه که یه، به لام تهمیز رونکه رهوه ، و ده رخه ری زاتی شته کانه.

۳. حال بوّی هدید، به شیّوهی "متعدّد" ژمیّر دراوی بیّت، له کاتیّکدا تهمیز تهنها به موفره دی دیّت، و رونادات که به ژمیّر درای بیّت.

٤. حال لههدندی جینگای تایبهتدا پیش ده کهویت، به سهر "ذي الحال" دا، به الام تهمیز لههیچ کاتیکدا پیش ناکهویت، و تهمیزی پیش کهوته، ههندی جار و زور به کهمی لههیچ دا ده بیت، که نهوهنده کهمه نه و حاله ته حیسابی له سه ر ناکریت.

حال دەبيت موشتەق بيت، لەكاتىكدا كە تەمىز دەبيت، جامىد بيت.

۳. حال جدخت كەرەو "مۇكد"ى عامىلەكەيە، لەكاتىكدا كە تەمىز رونكەرەوەى عامىلەكەي خۆيەتى.

وه لههدندي روويشهوه، حال و تهميز، وهك يدكن:

- ١. هدر دووكيان نهكيرهن.
- ۲. هدر دووكيان مهنصوبن.
- ٣.ههردووكيان ناديارى "إبهام" لائدبدن.
- هدردووكيان لهكهلامدا زياده "فُضلة"ن.

پاشان یه کیکی تر له مهنصوبات و مهعمولاتی فیعل، بریتییه له "منصوب بنزع الحافض"ه، نهوه بزانه که ههندی جار، مهجروور بوون له کهلام دا بهبی حدرفی جه روو نهدات، لهم کاته دا نهوه مهجرور بوون نی یه، و به لکو مهنصوب بوونه، و به "منصوب بنزع الخافض" نازه د ده کریت.

وهك: (جاننى)، كه لمه له الله (جاءَ ألى)بووه، وه (تعسفن رملا)مه ره كان روّشتنه ده شته كه وه كان روّشتنه ده شته كه وه كه له له مسلدا (صارت النّعاجُ في الرّمل) بووه.

﴿التمييز

و منها التمييز: و هو أِسم بمعنى من رافع لِلْأِبْهام عن مفرد، أو نسبة في جملة، أو شبهها، كأِسم الفاعل مع فاعله، فالأوَّل يرفع لِلْبُهامِ عن عدد، نحو: ﴿إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا﴾ يوسف. ٤، أو كيل، نحو: عندي قفيز بُرّاً.

﴿باسی تــهمــــــز﴾

 أو وزن، نحو: عندى رطل زيتا ، أو مساحة، نحو: عندي ذراعان فاسونا، أو ما يشبهها، كقوله تعالى: ﴿فَمَنْ يَعْمَلُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَه﴾،الزلزلة.٧.

وممّا ينبغي علمه، أن تمييز العدد ينصب في ما بين عشرة، ومأئة، وتمييز ثلاثة إلى عشرة، مجرور ومجموع، نحو: ثلاثة رجال، و عشرة كتب، و تمييز مائة، و ألف، و تثنيتهما، و جمعهما مجرور، ومفرد.

یا خود تهمیز بز روونکردنهوهی پیوانه به کار دینت، وهك: (عندی رطل زیتاً: بریک رِوْنَم لایه)، (رطل: بهرانبهر به نیومهنه)، که بریکی دیاریکراوه، که لهم رستدیهشدا بره که دیاری ده کات، و نادیارییه کهی ئهسریتهوه، یا خود تهمیز بن روونکر دنهوهی، (مساحة: روبهر) به كار دههينريت، وهك: (عِندي ذراعان فاسوناً: دوومهتر قوماشي فاسوّنم هدید)، که بره کهی به دوو مهتر دیاری کردووه، و روونی کردوّتهوه، یا خود تهمیز جاری وا هدیه، بۆ دیاری کردنی غدیری ئەواندیش دیّت، که رابوردن، وەك خوای پهروهردگار دهفهرمویت: رفمن یعمل مثقال ذرة خیراً یره: ثینجا ههر کهسیک به ئەندازەى ھەرە وردىلەيەك چاكەى كردېيت، دەيبينيتەوە)، كە برەكەى و جۆرەكەى دیاری کردووه، که چاکه کردنه، و نهگهر هیندهی سهره میرولدیه کیش بیت! پاشان ئەوەى يۆوسىتە بزانريت، ئەوەيە كە تەمىزى (عدد: ژمارەكان)ى، ئە نيوان (عشرة: ده)، تا (مائة: سهد)، به مهنصوبي ديّت، وه تهميزي (ثلاثة: سيّ)، بوّ (عشرة: ده) به مهجروری، و به جهمع کراوهیی دیّت، وهك، (ثلاثة رجال)، و (عشرة كتب)، وه تهمیزی (مائة: سهد) و (ألف: ههزار)، و موسهنناکانیان، و جهمعهکانیان به مهجروری و موفرهدی دینت. والثاني يرفع الأبهام عن نسبة أسناديّة، في جملة، نحو: طاب زيد نفساً، أو نسبة أيقاعية فيها، أي: ربط الفعل بالمفعول، نحو: و فلجرنا الأرض عيوناً القمر. ١٢، أو عن نسبة في شبه جملة، نحو: الأرض منفجرة عيوناً ، وأنت أعلى منزلاً.*

فَإِنَّ التمييز فيهما يرفع الأِبهام عن نسبة، أعلى، ومنفجرة، إلى فاعلهما المستر، والوصف مع فاعله شبه الجملة ، و العامل في تمييز القسم الأول، المفرد المبهم، و في تمييز القسم الثاني ما سبقه، من فعل، أو شبهه.

دووهم، تهمیز نادیاری له سهر حالهتیکی تیک نالراو، لا دهبات، له رسته یه کدا، وه ك: (طاب زید نفساً: زهید که سینکی دهرون پاکژه) که له پیکهاتهی ئهو کهسهدا، دهروونی جیا کردوتهوه، یا خود بو دیاری کردنی بر، و ئەندازە، و (ئامار ەيەكى ئىقاعى، واتە: بە ستنەوەى فىعل بە مەفعولەكەيەوە) دەبيت، وەك خواى پەروەردگار دەفەرمويت: (و فجرنا لأرض عيونا: وه كانياوى زورمان له زهويدا هدلقولاند!)، كه جورى هه لقو لاوه که، که کانیاوه روون ده کاته وه، یا خود تهمیز بن دیاریکردنی ثاماره و تعندازه يعك له شيبه جومله دا دهبيت، وهك: (الإرض منفجرة عیونا)، و (أنت أعلى منزلا)، كه ئهویان مهنصوب بووه، و له مانادا فاعیله، چونکه ئهگهر (أعلی) که ئیسمی تهفضیله بیکهیتهوه، به فیعل، نهوا (منزلا) به مەرفوعى دەھينريت، بەم جۆرە (أنت علا منزلك) كه (منزلك)، مەرفوع بۆتەوە، بەلام لە رستەى رأنت أعلى رجل)دا، مەجرور بووە، چونکه له مانادا فاعیل نی یه، وه یاسا، و ریسای مهنصوب بوونه کهی لهوه دایه که ههر تهمیزین له توخم، و جینسی پیش خوی نهبوو، نهوه

مدنصوب دهبیّت، به لام نهمه شدیسان دینه وه ریّ، نه گهر (افعیل) نیضافه کرابوو، نه وا مدنصوب دهبیّته وه، لهم کاته شدا، وه ك: (أنت أفضل الناس رجلا)، جا بزانه که تهمیز له ههر دوو رسته ی (الارض منفجرة عیونا) و (أنت أعلی منزلا) دا، جوّره نادیبارییه ك سهر (أعلی) و (منفجرة)، بوّ لای فاعیله شاراوه کانیان لاده بات، و ده ره و ینیّته وه.

وه عامیلی سهر تهمیز، له بهشی یه کهمدا، نهو موفره ده نادیارهیه، که عهمهلی تیایدا کردووه، وه تهمیزی بهشی دووهم، نهو فیعل، یاخود شیبه فیعله یه، که له پیشیه وه هاتووه.

و ممّا يحتاج إلى التمييز، كم، وكأين، وكذا، فكم: كناية عن العدد، وتستعمل لِلْإِسْتِفهام، وتمييزها حينئذ مفرد منصوب، نحو: :كم كتاباً قرأت؟ و قد تدخل عليها الباء الجارة، فيجوز جر تمييزها بِمَنْ، نحو: بِكَمْ مِنْ دِرْهَمٍ أِشْتِيته؟ و لِلْاَخبار، و تفيد الكثرة، وتمييزها مجرور مفرد، نحو: كم وضيع ترفع بالعلم! وكاين، وهي مركبة من الكاف، وأى المعربة المنونة، ولما تركب جعلت نون التنوين، ثابتة في آخرها، و بني على السكون، واستعمل لِلْاَخبارِ والتكثير، و تمييزها مفرد مجرور بِمِنْ، نحو(۱): ﴿وَكَايُن مِنْ دَابَّةٍ لاَ تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَيْرُزُقُهَا اللَّهُ العنكبوت. ٢٠.

وه لهواندی کهپنویستیان به تهمیز ههیه، (کم)، (کأین)، (کذا)، که وشدی (کم) بۆ دەربرین، و درکاندنی ژمارهیه، وه بۆ (استفهام: پرسیار کردن)یش، بهکار دههینرینت، وه لهم کاتهدا تهمیزهکهی موفرهدی مهنصوب دهبینت، وهك: (کم کتاباً قرات ؟ چهند کتیبت خویندوتهوه؟) وه همندی جار پیتی (باء)ی، حهرفه جهری دهچیته سهر، بزیه مهجرور کردنی تهمیزهکهی به هزی (من)هوه، دروست دهبینت، وهك (بکم من درهم اشتریت؟ به چهند درههمت کریوه؟)، وه بۆ ههوال پیدان دهبینت، بهلام زۆرایهتی لیوه دهفامریتهوه، که تهمیزهکهی به مهجروری، و موفرهدی دیت، وهك، (کم وچیع ترفع بالعلم! چهندی کهسی لابهلا، به هزی زانستهوه باله، وه پایهبهرز بوونهوه!)، وه همروهها (کاین) پیویستی به تهمیز ههیه، که بالا، و پایهبهرز بوونهوه!)، وه همروهها (کاین) پیویستی به تهمیز ههیه، که

^{(&#}x27;) هذا النوع من التمييز بعد أفعل التفضيل ينصب، لِأَنَّهُ فاعل في المعنى، والمثال في قوة علا منزلك جدا، بخلافه في أنت أعلى رجل فيجر، لِأَنَّهُ ليس فاعلاً في المعنى، وضابط النصب كل تمييز، لم يكن من جنس ما قبله! "الماتن، رحمه الله"

ئهم (کأین)سه، له پیتی (کاف) و (أی)سی، موعره بی ته نویندار پین هاتووه، که لکینران به یه که وه، نوونی ته نوین له کوتاییه که یدا جینگیر کرا، و له سهر سکون مه بنی بوو، که به گشتی بز هه وال پیدان، و زورایه تی به کار ده هینریت، وه ته میزه که یش موفره ده، و به (من)، مه جرور ده بیت، وه که پهروه ردگاری جیهانیان ده فه رمویت: (وکاین من دابه لا تحمل رزقها، الله پهروه ردگاری جیهانیان ده فه رمویت: (وکاین من دابه لا تحمل رزقها، الله یرزقها: زور گیانله به رهنی، و گزی ناکاته وه بز داها توو، خوا روزی نه وگیانله به رانه ده دات).

وكذا: كناية عن العدد كثيراً، وتمييزها مفرد منصوب، نحو: عندي كذا درهماً، و تأتي كناية عن غيره قليلاً، نحو: سافرت يوم كذا كناية عن يوم السبت، أو فعلت كذا وكذا، كناية عن الأعمال.

وه (کذا) بق ئاماژه دان به (ژماره: عدد) دیّت، به زوّری، وه تدمیزه کهی موفره د، و مدنصوب دهبیّت، وهك، (عندی کذا درهما،: ئدوهنده درههم لایه).

وه بۆ ئاماژهدان به غهیری (ژماره)یش، دیّت، به لام به کهمی، وهك: (سافرت یوم کذا: فلانه روّژ سهفهرم کرد)، که مهبهست بیّی روّژی شهممهیه، یاخود (فعلت گذا، و کذا: فلان، و فلان، ئیشم کرد!).

_ یدکیکی تر له مهنصوبات و مهعمولاتی فیعل، ندو ئیسمهیه که لهمانادا به فاعیلی فیعله که دینته ئهژمار، وهك: (طاب زید نفساً) بهتهقدیری (طاب نفس زید)ه، ههر بهو جوّرهی که لهم مهفهوم و ماناوه دهرده کهویّت، که ئهو ئیسمهی لهسهرهوه باسمان کرد، ئاشکراکهری مانای رسته کانه، و ئهو نادیارییهی بهسهریانهوههیه لای دهبات، له هدر رستهیه دا که تهمیز ههبیّت، ههرچهنده تهمیزه کهش دهرنه کهوتبیّت، نهوا جوّره نادیاریه دا که تهمیز ههبیّت، ههروهنده تهمیزه کهش دهرنه کهوتبیّت، نهوا تهمیزه که لادهبریّت، وه لهراستیدا ئهو تهمیزه که نادیاری لهسهرجهمی رسته کهدا دور ئه خاتهوه و روونی بی دهبه خشیّت، لهبهر خاتری ئهمهیه که لهیناسهی تهمیزدا گوتراوه: "فاتعمیرُ: اسم یی دهبه قبلهٔ":بویه، تهمیز کاری نهوهیه که نادیاری "ابهام" لائهبات، لهسهر شته باس کراوه که، وه د: (واشتعل الرأس شیباً)، که نادیاری "ابهام" لائهبات، لهسهر شته باس کراوه که، وه د: (واشتعل الرأس شیباً)،

(اشتعل: فیعله و (الرّأسُ) فاعیله، (شیباً) مهنصوبه و تهمیزه، که لهم نمونهیه دا (شیباً)، ئه و ئیبهامه ی له سهر (رأس) لابر دووه، و رهنگه که ی دیاری کر دووه.

(طاب): فیعلهو (زید) فاعلیه، (نفساً) تهمیزه، لهم نمونه به تهمیزه که ئیبهامیه تی له سهر زاتیکی موقه دده و لاداوه، له نمونه ی (طاب) دا نی یه، و پهیوه ندی نیوان نهم دوانه روون و ناشکرایه.

به لکو له واقیعدا ته میزه که ئیبهامی زاته شاراوه (مقدر)ه که ی ده رخستووه، که ته قدیری که لامه که بهم جوّره یه: (طاب آمر من آمور زید) نهم شته موقه دده ره، که گوّر دراوه به زاتیکی موقه دده ر، موبهه مه و دیار نی یه، و ئیتر (نفساً) نه و نادیاریه ی لادا، له م روانگه یه وه نمونه ی (گاب زید نفساً)، وشه ی (نفساً) ئیبهامه که ی له سه رکه سی نیسبه ت بو دراو لادا،نه ک له سه رخودی نیسبه ت دانه که.

وه له نمونه ی (واشتعل الرّاسُ شیْباً) دا، ته قدیری رسته که به م جوّره یه، (اشتعل الشّیئ المنسوبُ إلى الرّاس) که (شیباً)، ئیبهامی له سهر زاتی موقه دده ره که (خودی شته شاراوه که) که (شی) ه، لاداوه، وه ئه م حوکمه له سه رجه م نمونه کاندا هه ر به م جوّره یه، وه ک: (طاب زید ابا وابوّة و داراً و عِلْماً).

بۆیه تهمیز، لابهری ئیبهام بیّت، لهسهر زاتی موقهددهر یاخود لهسهر زاتیّکی باسکراو (مذکور)، چونیه که و ههربه تهمیز ناودهبریّت و بر کیرهیش دیّت.

﴿جياوازى نيوان تهميزو حال ﴾

له چه ند رویه که وه جیاوازی هدیه، له نیوان حال و تهمیزدا، که به سه رنج لیدانی نه و جیاوازیانه ده توانریت، له یه کتر جودا بکرینه وه و بناسرینه وه.

۱. حال بهشیوهی جومله "فیعلی، ئیسمی، شیبه جومله" دههینریت، به لام تهمیز
 له سه رجه محاله ته کاندا ئیسمیکی موفره ده.

۲. حال رونکهرهوه ی شکل و شیوازی خاوه ن حاله که (ذی الحال)ه که یه به لام تهمیز رونکهرهوه، و ده رخهری زاتی شته کانه.

۳.حال بۆی هدید، بهشیوهی "متعدد" ژمیردراوی بینت، له کاتیکدا تهمیز تهنها به
 موفرهدی دینت، و رونادات که به ژمیردرای بینت.

ځ.حال لههدندې جيکاى تايبهتدا پيش ده کهويت، بهسهر "ذي الحال"دا، به لام تهميز لههيچ کاتيکدا پيش ناکهويت، و تهميزى پيش کهوته، ههندې جار و زور به کهمى له شيعردا دهبيت، که ئهوهنده کهمه ئهو حالهتهش حيسابى لهسهر ناکريت.

. حال دهبیت موشته ق بیت، له کاتیکدا که تهمیز دهبیت، جامید بیت.

٦. حال جه خت كه رهو "مؤكد"ى عاميله كه يه، له كاتيكدا كه تهميز رونكه رهوهى عاميله كه يه خويه تي.

وه لههدندی روویشدوه، حال و تهمیز، وهك یدكن:

۱. هدر دو و کیان نه کیرهن.

۲. هدر دوو کیان مدنصوبن.

٣. هدر دووكيان ناديارى "إبهام" لائدبدن.

٤.هدردووكيان لمكدلامدا زياده "فُضْلة"ن.

وهك ئهوهی که باسی عهدهد کوّنتاکتی بهم باسی تهمیزهوه ههیه، لیّرهدا دریّژه باسیّك دههیّنم، که له (شهرحی هیدایه)، و (شهرحی عموامیلی مهلا موحسین وهرمگرتوون، به هیوای سوودبینین:

﴿باسی ژمارهکان﴾: ئهم باسه له روانگهی ژمارهکه، و تهمیزهکهیهوه دهدویّت، ئینجا دهفهرمویّ:(ما وُضع لیدّل علی کمیّة آحاد الأشیاء)، ئهوهیه که دانرابیّت بر ئهوهی که له سهر میقدار و ئهندازهی ژمارههایهك دهلالهت بکات، وهك : (جائتنی تسم نساء)، که لهفزی (تسم) لهم نمونهیهدا ژماره و میقداری (نساء) دهردهخات، که نزدانهن و بهس ! (و أصول العدد أثنتا عشرة کلمة: واحد ألی عَشُر ، ومأة، و ألف)، و ژماره ئهصلیهکان دوانزه دانهن، بهم شیّوهیه: (واحد ، أثنان ، ثلاثة ، أربعة ،خمسة ، ستة

، سبعة ، ثمانية ، تسعة و عشرة)، وه ههروها (مأة) و(ألف) كه سهرجهم دوانزه دانهن، وه (مليون) حساب نييه، چونكه له عهرهبيى فهصيحدا نهاتووه، (وأستعماله من واحد اثنين على القياس)، وه بزانه كه بهكارهينانى ژمارهى يهك و دوو هاوپيكى قياسه ، .. (أعنى) به و مانايهى كه (يكون المذكر بدون التاء)، بر مهعدودى مذكر عهدهدهكه به لهفظى مذكر دين، (والمؤنث بالتاء) وه له مؤنث دا لهگهل تاءدا دين، وله سهر لهفظى مؤنث دين، بر نمونه، (تقول في رجلي واحد وفي رجلين أثنان) بر (رجل:واحد)، دهلين، و بر (رجلين:أثنان) چونكه مذكرن، (وفي أمرأة : واحدة وفي امرأتين) ، (أثنتان) و (ثنتان) بهكاردين، چونكه مؤنث. (ومن ثلاثة ألى عشرة) وه له ژمارهى (٢) سي تا (لهذكر بالتاء) بر مهعدودى مذكر عهدهدهكه دهبيت مؤنث و (تاء)ى پيره بيت، (للمذكر بالتاء) بر مهعدودى مذكر عهدهدهكه دهبيت مؤنث و (تاء)ى پيره بيت، (تقول : ثلاثه رجال ألى عشرة رجال) بر مذكر (ثلاثة رجال و أربعة رجال عشرة (بجال) بهكارديت، كه عهدهدو مهعدود ييچهوانهى قياسن!

(و للمؤنث بدونها) به لام بق مؤنث بهبی (تا) به (تقول : ثلاث نسوة ، ألی عشر نسوة)، چونکه که (نسوة) مؤنث دهبیّت، عهده د مذکر بیّت، واته: پیچهوانهی یه کترین، بعد العشر : وه دوای ژماره (۱۰) ده، واته (۱۱) یانزه و (۱۲) دوانزه هاوپیّکی قیاسن، (تقول : أحد عشر رجلاً ، وأثنی عشر رجلاً ، وأحدی عشرة أمرأة ، وأثنتی عشرة أمرأة)، مهبهست لیّره دا نهوه یه که بق مهعدودی مذکر دهبیّت، ههر دوو بهشه که مؤنث بن، وه ك به بشه کهی ژماره کهی مذکر بن و بق مؤنث دهبیّت ههر دوو به شه که مؤنث بن، وه ك له نمونه کاندا هاتبوو، که (أحد عشر) موتابیقی (جلاً) بوو، (وأحدی عشرة) موتابیقی (أمرءة) بوو، (و ثلاثة عشر رجلاً، وثلاث عشرة أمرءة ، ألی تسعة عشر رجلاً ، وألی تسع عشرة أمرءة)، لیّره دا دانه رقاعیده بیّکی تر ده سه لمیّنی، له سیّزده (۱۳) به دواوه، تا (۱۹) به و شیّوازه ی که دهبیّت به شی یه که می ژماره که خیلافی قیاس بیّت، وه به شی دوومی موتابیق بیّت، وه که نمونه کاندا هه یه ، که (ثلاثة) به شی یه که م، پیّچهوانه ی دوومی موتابیق بیّت، وه که نمونه کاندا هه یه ، که (ثلاثة) به شی یه که م، پیّچهوانه ی دوومی موتابیق بیّت، وه که نمونه کاندا هه یه ، که (ثلاثة) به شی یه که م، پیّچهوانه ی دوومی موتابیق بیّت، وه که نمونه کاندا هه یه ، که (ثلاثة) به شی دووه م که (عشر) ه به به موتابیقی (رجلاً) به ، چونکه (ثلاثة) مؤنثه ، و (رجلاً) مذکره ، و نمونه کانی ریش هه روان.

(بعد ذلك تقول : عشرون رجلاً ، وعشرون أمرأة ، بلا فرق ألى تسعين ، رجلاً و أمرأة)، پاشان ژماره ى بيست (٢٠) تا نهوهد (٩٠) كه (ألفاظ العقود)ن، ههر وهكو خزيان وان بق مذكر و مؤنث، ئهمان ههر يهك صبيغهيان ههيه، وهك (عشرون رجلاً) يان (عشرون أمرأة).

بیست و یهك) که (بیست) پیش خراوه ، (تقول : عندی ألف ومأة و أحد و عشرون رجلاً)، (و ألفان و ثلث مأة و أثنان و عشرون رجلاً)، وه ژمارهی (۲۲۲۲) دوو لهفزی (الفان و عشرون) بق مذکر و مؤنث یه کسانن، وه ژمارهی ههزار به سهر صهد دا هاتووه ، وه (أثنان و عشرون) موطابیقه ، هاتووه ، وه (أثنان و عشرون) موطابیقه ، به لام (ثلث) بق یه به مذکری هاتووه ، چونکه له کهناری (مأة)دایه ، (وأربع الآلاف وسبع مأة و وخمس و أربعون رجلاً) پیشه کی ثهم رسته یه گرفتی تیدایه ، به وه ی که وشه ی (رجلاً) دروست نییه ، وه ده بوا (أمرأة) بهاتایه ، چونکه (خمس) به مذکری هاتووه ، که ثهمه ش له ههندی لهنوسخه کانی (الهدایة فی النحو)دا، جهختی له سهر کراوه ته وه ژماره (۲۷۶۵) مهبه ست ثهوه یه که دوو لهفزی (أربع و سبع) له کهناری (آلاف و مأة) دا، ههردووکیان مؤنثن، قهراریارن گرتووه ، وه ثهم ژماره یه قاعیده کانی به سهردا دهگونجی !

وه تننینی ئهوهش بکه که (ألف) ههزار، پیش (مأة) کهوتووه، و (آحاد) لهپیش (عشرات)هوه، هاتووه، (و علی ذلك القیاس) وه ههر له سهر ئهو شیوهیه هی تر قیاس بکه، وهك:

- ١- (عندى ألف و مأة و ثلثة رجل ، وثلث نسوة) .
- ٢- (عندى ألف و أمأة و أحد عشر رجلاً ، و إحدى عشرة امرأةً) .
 - ٣- (عندى ألف و مأة و ثلثة عشر رجلاً ، و ثلث عشرة أمرأة) .
- ٤- (عندى ألف و مأة و أحدى و عشرون أمرأة ، و ألف و اثنتان و عشرون امرءةأخ) .

وهبزانه که ژماره ی (واحد و اثنین) پیویستیان به تهمیز نییه، چونکه له فزی جویکه روه که پیویستی پیی نییه، و ده لایت: (عندی رجل و رجلان) ئیتر پیویست به تهمیز ناکات، وه ئایه تی (فأذا نفخ فی الصور نفخة واحدة) یان (لا تتخذوا ألهین اثنین) ثه و (واحدة) و (أثنین) صیفه تی ته نکیدین، به لام ئیتر ژماره کانی تر تهمیزیان بیگومان پیویسته! (فتقول : فی ممیز الثلاثة ألی العشرة : مخفوضا ومجموعاً) له تهمیزی (۳ تا ۱۰) به مهجروری و به جهمعی دیّت، (تقول : ثلثة رجال و ثلث نسوة) که (رجال، نسوة) به مهجروری و به جهمعی هاتوون، (ألاً أذا کان

المميزُ لفظ المأة فحينئن يكون مخفوضاً مفرداً، تقول : ثلثماة)، وه نهگهر ژماره ی (۳ تا ۹) له گه ل له فزی (مأة) دا هاتن، نهوه تهمیزه که یان مهجرور و موفره ده، وهك (ثلثماة) که موفره د و مهجروره، و (مأة) به جهمعی و مؤنثی یان (مئین) به جهمعی مذکر به کار نایه ت، (والقیاس : ثلث مات أو مئین) هه ر چه ند قیاس وایه که به جهمعیی بیت.

(وممیز أحد عشر ألی تسع و تسعین منصوب مفرد) وه تهمیزی (أحد عشر) تا (تسع و تسعین) دهبیّت، موفره و مهنصوب بیّت، وهك: (تقول: أحد عشر رجلاً، وتسع و تسعون امرأة) كه (رجلاً و أمرأة) به موفره دی و مهنصوبی هاترون، (و ممیز مأة وألف و تثنیتهما و جمع الألف مخفوظ مفرد) وه تهمیزی (۱۰۰ و ۱۰۰۰) و (۲۰۰ و ۲۰۰۰) دهبیّت، مهجرور و موفره د بیّت، (تقول: مأة رجل و مأتا رجل، ومأة أمرأة و مأتا أمرأة، وألف رجل و ألفا رجل و ألفا أمرأة ، و ثلاث ألاف رجل و ثلاث الاف رجل و مهجرورن، به گویره ی قاعیده ی ناوبراو، نه وه ی باسکرا چمکیّك بوو، له سهر عهده د و باشکریکانی، وه نهم باسی عهده ده زورگرنگه، نابیّت نیهمال بکریّت!

ثینجا دیّته سهر پیّناشهی مؤنث و دهفهرموی : (ما فیه علامة التأنیث لفظا أو تقدیراً)، مؤنث ئهوهیه که عهلامهتی تأنیثی له سهر بیّت ئیتر لهفزی بیّت، یان تهقدیری وه ک باسدهکری، وه مذکر پیچهوانهی ئهمهیه که باسکرا، وه نیشانهی تأنیث بون، سیانن:(تاء)ه، وهك (طلعة) ، یان ئهلفی مهقصورهیه، وهك (حبلی) ، (والمعدودة کحمراء و صفراء) یان ئهلفی مهمدودهیه، وهك: (حمراء و صفراء) پاشان دهفهرموی : (والمقدر أنما هو التاء فقط)، وه تهنها عهلامهتیك که له ئیسمدا موقهددهره، لهو سی عهلامه ته (تاء) دهبیّت، وهك (أرض و دار) که مؤنثن، وه نیشانهی تأنیثه که یان موقهددهره، که یان دهرده کهویّت،

(کأرض و دار ، بدلیل أریضة ، ودویرة) که ته صفیر کراون، و (تاء)ه،کهیان دهرکه و تووه ، (ثم المؤنث علی قسمین) پاشان مؤنث دوو جزره: (حقیقی و هو ما بأزائه حیوان مذکر کأمرأة و ناقة) یان مؤنثی حقیقی: ئه ویش ئه و ه یه که له به رانبه ریدا گیانداریکی مذکر هه بینت، و ه ک (أمرأة – ناقة)، (و لفظی نو ه و مجازی بخلافه کظلمة و

عین)، وه یان مؤنث لهفزیه ومهجازیه، به پیچهوانهی نهوی ترهوه ، وهك (ظلمة ، وعین) که مؤنثی لهفزین، و غهیره حهقیقین، (وقد عرفت أحکام الفعل أذا أسند ألی المؤنث فلا نعیدها) وه حوکمی ئیسناددانی فیعلیی بن لای فاعیلیکی مؤنث باسکراو، پیویست به دووبارهکردنهوه ناکات .

خیاسای ژمارهکان له دیّری موّنراوهدا

بمجموع ومجرور فميز إلى مأة بغرد فهـو ميز إلى تسع وتسعين المميز فجر عند ذا فـردا تميز ثمانا بعد ما جاوزت الأثنين عدا ما كان منها قد أضيفت وفيما بعد عشر فردا أنصب ولما جاز من تسع وتسعين

ئاگاداری: کاتی که دهتهویّت که ئهندازهی شتیّك بلیّیت، بق نموونه (رجل) یان (رجلان) واته پیاوو، دوو پیاو تهمیزی ناویّت، لهم کاته دا که لهمه تیّپه پی ژماره که دهمیّنیت و تهمیزی بق دادهنیّیت، وهك لهم شیعرانه دا عملامه مهلا موحسینی فهیضی کاشانی یوونی کردوّته وه:

ثمانا بعد ما جاوزت الأثنين بمجموع ومجرور فميز

واته: هه شت دوای ئه وه ی که له یه ک و دوو تیپه پی، واته، له دوای نه وه ی که ته میزی یه ک و دووت زانی، له سن تا ده، که هه شت ژماره ن، ته میزه که یان جه مع و مهجرور بکه، و ه ک: (عندی ثلاثة رجال).

عدا ما كان منها قد أضيفت إلى مأة بفرد فهو ميز

جگه له و ژمارانهی که بق لای (مأة) ئیضافه کراون، لهویدا تهمیز به موفرهدی بینه، وهك: (ثلاثمأة) که (مأة) موفرهده، و تهمیزه.

وفيما بعد عشر فردا أنصب إلى تسع وتسعين المميز

له دوای (۱۰) موفرهدهکه مهنصوب بکه، تا (۹۹)، واته: تهمیزی (۱۱– ۹۹) موفرهد و مهنصوب بکه.

ولما جاز من تسع وتسعين فجر عند ذا فردا تميز

که له (۹۹) تێپه رپیت، پێویسته مهجرور بێت، له لای که سێ که تهمیزهکه موفرهد بکات، واته تهمیزی (۱۰۰) به رهو ژوور دهبێت، موفرهدو مهجرور بێت، وهك: (مأة رجل، مأتا رجل، ثلاثمأة رجل)، تا (تسعمأة رجل)، و (ألف رجل)، تا (تسعة آلاف رجل).

(پوونکردنه وه): له به رئه وه ی که باسی عهده د، باسیکی ووشك و تا پاده یه ک ناخوش و سه خته له م په راویزه دا به دریزی نه و عیباره ته عه ده بیه ی سه ره وه سه رله نوی شه رح ده که مه وه ، و زور به پوونی ده یخه مه به رده ست خوینه ری به پیزه وه ، انشاء الله ، تا تیگه یشتنی بی عیباره ته کانی سه ره وه ، و جه و هه ری باسه که زیات رییت:

پێش ئەم درێژه باسە پێويستە ئەم چەند ياساو رێسايەى خوارەوە بزانرێت:

*ئیسمی عەدەد: ئەو ئیسمەیە كە دانراوە تاوەكرو دەلالەت بكات لەسەر ئەندازەى شتەكان، یان بە دەستەواژەیەكى تر، ئیسمی عەدەد ،ئەو ئیسمەیە كە دەلالەت لەسەر رمارە یاخود لە سەر (ترتیب: ریكخستن) بكات.

ئه و عهده ده یک ده لاله ته له سهر ژماره بکات، به عهده دی نه صلّی، و عهده ده که ده لاله ته نه ده ده که ده ده که ده ده که ناوزه د کراون:

* عەدەدى ئەصلى، لەزمانى عەرەبىدا دەبنە چوار بەشەوە:

۱- عهدهدی موفرهد: که بریتی یه له (واحد) تا (عشرة) و (مأنه) و (ألف).

۲ عهدهدی مورهککهب: که بریتین له (أحد عشر)، (أثنا عشر)، (ثلاثة عشر)، (أربعة عشر)، (خمسة عشر)، (سبعة عشر)، (ثمانیة عشر)، (تسعة عشر)، (خمسة عشر)، (تسعة عشر)، (خمسة عشر)، (خمسة

۳-عوقود: که بریتین له (عشرون)، (ثلاثون)، (أربعون)، (خمسون)، (ستّون)،
 (سبعون)، (ثمانون)، (تسعون).

٤- عەدەدى مەعطوف، له (واحدو عشرون: بیست و یهك) تا (تسعٌ وتسعون: نهوهدونق)
 دهگریتهوه.

-عەدەدە تەرتىبى يەكانىش دىسانەوە، وەك: عەدەدە ئەصلى يەكان دەبنە چوار بەشەوە: (مفرد-مركب-عقرد-معطوف).

أ-عهدهده موفرده تهرتيبي يهكان بريتين له: (أوّل-ثاني-ثالث-رابع-خامس-سادس-سابع-ثامِنْ-تاسعْ-عاشنُ).

ب-عهدهدی مورهککهبی تهرتیبی له (حادی عشر) تا (تاسع عشر) دهگریتهوه.

ج-عوقود: له (عشرون) تا (تسعون) دهگريتهوه.

د-عهدهدی مهعطوفی تهرتیبی له (حادی و عشرون) تا (تاسع و تسعون) دهگریتهوه.

*(بنهماكانى عهدهد:أصول العدد) بريتين له دوانزه وشه بهم تهرتيبه:

(واحد-إثنان-ثلاث-أربع-خمس-سِتّ-سبع-ثمان-تسع-عشر-مانة-ألف).

له فزی (واحد و إثنان) له موزه ککه رداو (واحدة و أثنان، یان، ثنتان) له مؤنث دا به کار دین، به گویره ی یاساو قیاسی زمانی عهره بی، واته: موزه ککه ر لهگه ل موزه ککه ر و مؤنث له گه ل مؤنث بگوترین و احدة إمرئة و اثنتان امرئتان).

به لام له ژماره ی سی تا ده، (۱۰-۲) به پیچه وانه ی یاساو قیاسه، واته بق مه عدود ی موزه ککه ر ژماره ی مؤنث و بق مه عدود ی مؤنث، ژماره ی موزه ککه ر به کار ده هینریت، بق وینه: (ثلاثهٔ رجال) (رجال) که جه معی (رجل) ه، و موزه ککه رره، ژماره که ی له گه لا (تاء تأنیث) داهینراوه، وه له گه لا مؤنث دا، ژماره که به بی (تاء تأنیث) ها تووه، وه ك: (ثلاث نسوة)، و وه ك نه م فه رمایشته ی خوای په روه ردگار که ده فه رمویت: (وسخرها علیه م سبع لیال و ثمانیة آیام)

(سخّر)، فیعلی ماضی یه، و فاعیله کهی ضه میری شاراوه یه تیایدا، (هاه): مه فعول به، یه که مه. و هو مضاف (لیال): به، یه که مه. (علیهم): جارومه جروره (سبع): مه فعول به، دووه مه، و هو مضاف (لیال): مضاف إلیه (واو): حه رفی عه طفه (ثمانیة): عه طفه له سه ر (سبع) و هو مضاف (أیام)، مضاف إلیه، که مه به ست لیّره دا، و شه ی (لیال)، که مؤنثه، و ژماره ی موزه که دی رسبع)ی بیّ به کارهیّنراوه، وه هه روه ها و شه ی (أیّام) که موزه ککه رو ژماره ی مؤنثی بیّ به کارهیّنراوه.

ههر دوو ژمارهی (یانزده و دوانزه) به گویرهی یاسا و ریسا دهچیت بهریّوه، بهدهستهواژهیهکی تر بن مهعدودی موزهککهر، عهدهدی موزهککهر، و بن مهعدودی مؤنث، عهدهدی مؤنث بهکاردههیّنریّت.

وهك، (أحد عشر)، (أثنى عشر رجلاً)، (إحدى عشرة أمرئة)، (إثنى عشرة أمرئة). به لام له ژمارهى (سێزده، تا نۆزده) به پێچهوانهى قياسهوهيه، بۆيه بۆ موزهككهر دەوترێت، (ثلاثةٌ عشر رجُلاً) وه بۆ مؤنث (ثلاث عشرةَ إمرئة) دهگوترێت. موزه ککه ر و مؤنث له (عشرین) و هاو وینه کانی دا (ثلاثون، أربعون، تا، تسعون) یه کسانن، وه ك: (عشرون رجلاً) و (عشرون إمرئةً) تا (تسعین رجلاً و إمرئةً).

نهگهر ژمارهگهایک ببنه هاوریّی (عشرون) ه، و هاوویّنه کانی لهم کاته دا لهگهان حه رفی عه طفدا ده هیّنریّن، بیّ نمونه له موزه ککه ردا (أحد و عشرون رجلاً) وه له مؤنث دا (أحدی و عشرون إمرئةً) دهگوتریّت، له نموونه ی یه که مدا (مه عطوف علیه) -احدّ به موزه ککه ری و له نمونه ی دووه مدا مه عطوف علیه (احدی) به مؤنثی هات.

به لام له ژمارهی (بیست و سیّ) تا (نهوهدو نزّ) حوکمه کهی به پیّچهوانهی یاساو قیاسه وه یه .

وهك: (تسعة و تسعين رجُلاً) و (تسع و تسعين إمرئة) كه له موزهككهردا مه عطوف عليه (تسعة) مؤنث بوو، وه له مؤنث دا مه عطوف عليه -تسع- موزهككهر بوو.

له دوو ژمارهی (مائة و ألف — صهدو ههزار دا)، وه ههروهها موسهننای، ئهم دوانه، (دوسهد و دووههزار) یه کسانن، به و مانایه ی که موزه ککه رو مؤنث لهم تایبه تمهندیه دا هیچ جیاوازیه کیان نی یه، وه ک: (ماٍة رجل) و (ماًة أمرئة) و (الف رجل) و (ألف إمرئة) و (ماًتا رجل)، و (ماًتا إمرئة) و (ألفاً إمرئة) که له سهر جهم نمونه کاندا جیاوازیه که نیوان موزه ککه رو مؤنث دانی یه.

وه کاتیک که ژمارهکه له (صهدو ههزار) تیپهری.

ئەوەى كە زياد كراوەكەيە لەسەرى (سى تا نق) ھەروەك پىشتر حوكمەكەى باسكرا، عەطف دەكرىتە سەر خودى (مائة و ألف) وەك: (مأة و خمسة رجالٍ) و (مأة و خمس نسوق).

* بزانه که: ریّره وی هینانی ژماره کان به م جیّره یه ، که ژماره ی هه زار به سه ر سه دادا پیّش ده که ویّت، وه هه ر به م شیّوازه یش (أحاد: یه کان) هکان به سه ر (عشرات: دهیان) هکاندا پیّش ده که ون، بیّ نمونه: (هه زار و سه دو بیست و یه ک) به م جیّره ده هی زیت: (عندی آلف و مأق و أحد و عشرون رجُلاً).

وه ههر بهم شيّوازهيش (دوو ههزار و سيّ سهد و بيست و نق) بهم جوّره دههينريّت: (ألفان و ثلاث مأة و إثنان و عشرونَ رجُلاً). وه كاتنك كه بمانهويت بلّين: (چوار ههزار و حهوت صهد و چل و پيننج) بهم جوّره دهيلّين: (عندي أربع آلاف و سبعمأة و خمس و أربعون رجُلاً).

*پاشان بزانه: که ههردوو ژمارهی (واحد و إثنان) به بی تهمیز، دههینرین، چونکه لهفزی (رجل) و (رجلان) به تهنهایی دهلالهت لهسهر (واحد و أثنان) دهکهن، بهلام ژمارهکانی تری غهیری (واحد و أثنان) پیویستیان به تهمییز، ههیه.

ههر لهم روانگهیهشهوه، تهمیزی (سیّ تا ده) به جهمعی و به مهجروری دههیّنریّت، مهگهر لهکاتیّکا که تهمییزی (سیّ تا ده) لهفزی (مأة)بیّت، لهم کاته دا به موفره دی و به مهجروره. و مهجروره.

وه تهمیزی ژمارهی (یانزه، تا، نهوهدو نق) مهنصوب و موفرهده، وهك: (أحد عشر رجُلاً) له موزه ككهرداو (أحدى عشرة أمرئةً) له مؤنث دا. و (تسعة و تسعون رجلاً) و (تسنع و تسعون إمرئةً). وه تهمیزی ژماره كانی صهدو ههزار، وه ههروه ها موسه نناكانی شهم دوانه، و جهمعی ههزار، به مهجروری وموفرهدی دین، وهك:

(مأة رجُلٍ)، (مأتا رجُلٍ)، (ومأة إمرئة) و (مأتا إمرئة) و (ألفُ رجُلٍ) و (ألفا رجُلٍ) و (ألفُ إمرئة) و (ثلاثُ آلاف رجُلِ) و (ثلاثُ آلاف أمرئة).

ئيستاش توق ماناي مهتنه كهي سهرهوه:... وإذا أردتُ التنصيص على كميّة شئ فتقول رجل...

جهنابی مهلا موحسین،دانه رعهوامیلی مهلا موحسین، که بهشیکی نهم دریژه باسهم لیره وهرگرتبوو، ده آیت: ههرکات تق ویستت که ژماره و نهندازهی شتیک دهرببری، نهوا ده آییت: (رجُلٌ و رجُلان) واته: دوو ژماره ی (یه ک و دوو) که بق موزه که ر، به له فزی مؤنث ده یانهیننیت،

بۆيه له موزهككهردا (واحد و إثنان) و له مؤنث دا (واحدة و أثنتان) دههينريت.

(واحد و أثنان) پیویستیان به تهمییز نییه، به دهستهواژهیه کی تر (واحد رجل) و (إثنان رجُلان) و (واحدة إمرئة) و (إثنتان أمرئتان) ناوتریّت.

بزانه که: بزی هه یه، (واحد و إثنان) ببنه صیفه ت بق مه عدوده که ی خویان، وه له م کاته دا له گه لیدا هاوریّك ده بیّت، وه ك: (رجُلٌ واحدٌ)، (رجُلان إثنان)، (إمرئة واحدة)، (إمرئتان إثنتان).

چونکه مهبهست له هینانی تهمییز، لابردن و سرینهوهی نادیاری یه له دوشت:

۱-پونکردنه وهی ژماره و ئهندازه.

٢-روونكردنهوهى توخم (جنس)ى شتيك.

له لهفزی (رجُل و آمرنة)، (جنس)یش دهزانریّت، و ههروهها عهدهدیش دهزانریّت، ههروه که ههروه که جهنابی مهلاً موحسین، (هیّنه ری نه و شیعرانه) ناماژه ی به و خاله کردووه، که (رجل) و (رجُلان) بهبی تهمییز دههینریّن، چونکه لهفزی (رجل) و (رجلان) به تهنهایی دهلاله ته لهسه ر (واحد) و (إثنان) دهکه ن، به لام ژماره کانی تری غهیری (واحد) و (إثنان) یویستیان بههینانی تهمییز ههیه.

ئەوكاتە جەنابى مەلا موحسىن، دەلىّت: ئم تأتى بالعدد... كەواتە ژمارەكە دەھىّنىت، و لە دواى ھىّنانى ژمارەكە ئەو شتە دەھىّنىت، كە ئەو ژمارەيە تەمبىز بكات، بەگوىّرەى ئەو تەرتىبەي كە من بەھۆنراوە ھىّناومە:

ثماناً بعد ماجاوزت الأثنين بجموع و مجرور فميّز.

ئه و هه شت ژماره یه ی که له دوای -دوو- دین، که بریتین له: (ثلاثة، أربعة، خسمة، ستة، سبعة، ثمانیة، تسعة، عشرة) تهمیزه که یان به صبیغه ی جهمع و به مهجروری دیّت، وه ک: (ثلاثهٔ رجال)، (ثلاثهٔ نسوق).

عندما كان منها قد أضيفت إلى مأة بفرد فهو مييز

وه تهمیزی ژمارهکانی نیّوان دوو، یانزه کاتیّك که بنّ لای سهد ئیضافهکران، موفرهدن، پیشتر دانهر وتبووی: ژمارهکانی (سیّ تا ده) جهمع و مهجرورن، به لام کاتیّك که بنّ لای لهفزی (مأة) ئیضافه بکریّن، حوکمه که یان جیاواز دهبیّت، واته: ئیستا که بنّ لای (مأة) ئیضافه کراون، مهجروربوونیان جیّگیرو ثابته، به لام به شیّوه ی جهمع نایهن، به لکر به شیّوه ی موفره د به کار ده هیّنریّن: وه ك: (ثلاث مأة رجُلِ)، (أربعمأة رجُلِ) که لهم دوو نمونه یه دا، لهفزی (رجُل) تهمیز، و به شیّوه ی موفره د و مهجرور به کار هیّنراوه،

وفيما بعد عشر فرْداً نصب إلى تسْع ومم تسعينَ المُميّزْ.

وه لهوانهی دا که لهدوای ژمارهی (ده) و لهپیش ژمارهی (صهد) هوه، دین، تهمیزهکهیان به موفرهدی و به مهنصوبی بهینه، واته: تهمیزی ژمارهی (یانزه) تا

(نهوهدو نق) مهنصوب و موفرهده، وهك: (أحد عشر رجُلاً) له موزهككهرداو (إحدى عشرة أمرئة) له مؤنث دا.

ولَّمَا جاز من تسع و تسعين فجُرَّ عند ذا فرداً تميَّز.

وه ههرکات ژماره له (نهوهدو نق) تیپه ری کرد، که واته: لهم کاته دا ته میز مهجرور بکه، له کاتیکدا که دهبیت، نه و تهمیزه موفره د بیت، واته: تهمیزی نه و ژمارانه ی که له صهد زیاترن، موفره د و مهجرور دهبن، وهك: (مأة

رجُلٍ)، (مأتا رجُلٍ)، (مأة إمرئة)، (مأتا مأة رجُلٍ)، (مأتا رجُلٍ)، (مأة إمرئة)، (مأتا إمرئة)، (مأتا إمرةئة)، (ألف أمرةئة) و...

﴿چِوْنيەتى هَيْناني رُماره لەگەلْ (تاء)دا، يان بى (تاء)

في ثلاث وسبعة بــــعده ذكر أنت بعكس ماشــتهرا وفي الأثنين قبلها وكــــذا بعدها ما هــو القياس جرى كل تلك الثمان في التركيب ماخلا العشر فيه ما استحلا وادر في العشر عكس مامعه في ســوى كلها السواء ترى

چۆنيەتى ھێنانى ژمارە لەگەڵ (تاء)دا، يان بێ (تاء) به شيعر دامان رشتووه، تا به جوانى لەبەر بكرێت:

في ثلاث وسبعة بعده ذكر أنت بعكس ماشتهرا له سنيوه تا نن (۳، ٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩) ئهگهر تهميز موزهككهر بوو، با ژمارهكه(مؤنث) بنيت، وه به پنچهوانه شهوه، وهك: (ثلاثة رجلا، ثلاث نساء).

وفي الأثنين قبلها وكذا بعدها ما هو القياس جرى واته (۱، ۲) پيش ئهم ههشته بين، وهك (أحد واثنان) بهبئ (ثلاثة ورابعة و خامسة إلى عشرة) باس دهكرين، يان دواى ئهو ههشته بين، وهك (أحد عشر، اثنا عشر) لهسهر ئهو قاعيده دهجن كه ده لين: ئهگهر تهميز موزهككهر بوو،

(عدد)یش موزه ککه ره، وهك له موزه ککه ردا (أحد واثنان) و له مؤنثدا (إحدى واثنان) دهوتري.

كل تلك الثمان في التركيب ماخلا العشر فيه ما استطرا

ئهم هه شت ژماره لهگه آ (عشرة)دا، جگه له خودی (۱۰) پیچه وانه یاسا مه شهوره که ن که باسکرا، بر نموونه ئهگهر (ثلاثة لهگه آل ده)دا ته رکیب کرا، یاسا باس کراوه که ی نییه، که له (مؤنث)دا (ثلاث) به بی (تاء) و له موزه ککه ردا (ثلاثة) به رتاء) هو ده خوینریته وه ، (استطرا) واته: ئه میش وه ك ئه وانه ی پیش وایه .

وادر في العشر عكس ما معه في سوى كلها السواء ترى

له (۱۰)دا پیچهوانهی مهشهوره، واته ئهگهر تهمیز موزهککهر بوو، (عشر) موزهککهره، ئهگهر تهمیز (۱۰ تا ۹۰) بهم شیوازهیه، ودك: (عشرون، ثلاثون، تسعون) لهمانهدا یهکسانی دهبیت.

خوتینه ری به رئیز: ام به شی دووه مه ی هزنراوه کانی به شی عهده ددا، پوونکردنه وه یه کی ترت ئاراسته ده که م، تا چاکتر و جوانتر له کرزکی باسه که بگهیت، إنشاء الله. جا بزانه ئهوه ی که رابوردو گوترا ده ریاره ی چزنیه تی ئیعرابی تهمییز بوو، ئیستا جه نابی مه لا موحسین ده نیت: به لام ئیستا باسه که ده ریاره ی چزنیه تی به موزه ککه رومؤنث، هینانی تهمییزه، واته: چ کاتیک ده بیت تهمییز به موزه ککه ری و چ کاتیک ده بیت به تهمییز به مؤنشی به پنریت.

وه دهلیّت: لهبهر ئهوهی که بتوانریّت، ئهم باسه لهبهر بکریّت، ئهوا رسته کانم به شیّوهی موّنراوه هیّناوه، بهم شیّوهیه:

في ثلاثٍ وسبعةٍ بعده ذكره أنت بعكس ما اشتهرا.

له ژمارهی (سیّ)، و حهوت ژمارهی دوای ئه و دا (أربعة، خسمة، ستة، سبعة، ثمانیة، تسعة، عشرة) ژماره که دهبیّت، به پیچهوانه ی تهمیزه و بهیّنریّت، واته: ئهگهر تهمیز موزه ککه ربوو، دهبیّت ژماره که مؤنث بیّت، وه ئهگهر تهمیز مؤنث بوو، لهسه ره نجامدا ژماره که به شیّوه ی موزه ککه رده میّنریّت، وه ک (و سخّرها علیهم سبع لیال و ثمانیة أیام) که وشه ی (لیال) مؤنثه، وه عهده دی موزه ککه رای (سبم) یان بر هیّناوه، وه هه ربه م جرّره ش (أیام) موزه ککه ره، که له به رئه مه، ژماره ی مؤنثی (ثمانیة) یان بر هیّناوه،

پاشان بزانه: لهزمانی عهرهبیدا ئیسم بن موزهککهری (سبع) یان بن هیناون، وه ههر بهم جزرهش (آیام) موزهککهره، که لهبهر نهمه، ژمارهی مؤنثی (ثمانیة)یان بن هیناوه پاشان بزانه: له زمانی عهرهبیدا ئیسم بن موزهککهرو مؤنث دابهش کراوه، بن ئیسمی موزهککهر صیفهتی موزهککهر صیفهتی موزهککهر صیفهتی موزهککهر بن ئیسمی مؤنث دابهشکراوه، وه بن ئیسمی موزهککهر صیفهتی مؤنث دههینن، وه ههر بهم شیرازهیش نهگهر فاعیلی فیعل، مؤنث بیت، نهوا فیعله که لهگه لیدا هاوریک و موتابیق دهکهن، بن نمونه دهگوتریت: (جاء علی العالم)و(جاءت سعیدة العالمة).

وه ضهمیرهکهیش دیسانه وه له پووی موزهککه ربوون و مؤنث بوونه وه، لهگه ن نهو شیسمه دا که پهیوه سته پنیه وه، و نه و ضهمیره ی بق سه رده گورپنته وه، دهبنت هاوپنگ بن، بق نموونه: بق (علی) ضهمیری (هو) و بق (سعیده) ضهمیری (هی) دههندریت! شیسم و صیفه تی پیاوان و ناژه لانی نیر، موزه ککه ری حه قیقییه، وه نیسم و صیفه تی ژنان و ناژه لانی مینه مؤنثی حه قیقین.

* ئىسمى مۇنث لە زمانى عەرەبىدا سى نىشانەي ھەيە:

\⁻ (تاء)، وهك: (رحمة، نعمة).

Y ئەلفى مەقصىردى زائىدە: وەك: (دعوى)،(ذكرى).

۳- ئەلف و ھەمزە: كە ئەلفى مەمدودەيشى پى دەوترىت، كە ھەركات زيادە بوو، ئەوە ئىيشانەى (تأنىش)-، وەك، (يداء) و (صحراء).

ئە ئىسمە مۇنئانەى كە ناوو صىيغەتى ژن يان ئاژەلى مىينە نەبن، ئەوھ بە مۇنئى مەجازىن، بريتىن لە: مەخنى مەجازىن، بريتىن لە:

المعانى) ئەمە، ئەگەر الله نامى ئەمەن (المعانى) ئەمە، ئەگەر نامى ئەمە، ئەگەر ئەمەن ئەگەر ئانىڭ)يان پۆرە بۆت، وەك (حكمة)(عزة).

-7 ناوی ئەندامە جووتەكانى لاشە، وەك (ىد، رجل، أذن، عين).

۳- ناوی شارهکان: (مصر، بغداد)

٤- مؤنثه بيستراوهكان له عهرهبهوه (سماعی) وهك: (شمس) ، (نفس) (حرب) (روح)
 (سماء) (أرض) (نار) (حال) (طريق) (دار).

له و مؤنثه ته قدیری یانه دا، ته نها له فزی (تاء) نامانج و مه به سته، وه ك: (أرض)، (دار) كه به گویره ی یاسای (ته صغیر) ده بنه (أریضه) و (دویرة) چونکه گومانی تیادا نی یه، که (التصغیر یرد الأشیاء الی أصلها).

وه مؤنثی تهقدیری خاوهنی ههشت نیشانهیه، وه یان بهدهستهواژهیهکی تر، مؤنثی تهقدیری دهتوانریّت، به ههشت شیّواز بناسریّت.

۱- مؤنث بوونی ئه و ضهمیره ی که دهگه ریته وه بق ئه و شته، به مؤنثی ضه میره که دا
 ده زانریّت، که ئه و ووشه یه مؤنثه، وك: (ونفس وما سواها)

۲- مؤنث بوونی ئه رئیسمه ئیشارهیه ی که ئاماژه بق ئه و وشهیه ده کات وه ك: (هذه جهنم التی کنتم توعدون).

٣- مؤنث بووني (حال) ٤٥٠، وهك: (هذه الكتف مشوية).

٤- مؤنث بووني (نعت) ٤٠ يه وهك: (النفس اللواءة).

٥ - مؤنث بووني خهبه رهكهي، وهك: (داري معمورة)

٦- مؤنث بوونی فیعله کهی، وهك: (رمیدت عینی)

٧- داكهوتنى (تاء)، تهننيسهكه له ژمارهكه، وهك (ثلاث ليال).

۸— دەرکەرتنی(تاء) ه، تەئنیسەکە لە کاتی (تصغیر : بچوك) کردنیدا و دەربرپینیدا، وهك (نویرة) که بچوککراوهی (نار) ه، که مؤنثی سهماعی یه، وه (بزانه) که ئهو وشانهی که مؤنثی مهجازی بوون، و تائه تەئنیسهکهیان له لهفردا دەرنهکهوتووه، بهو مهرجهی که (ثلاثی: سیانی) بن، وهك: (شمس) و (أرض) و (عین) لهکاتی بچوککردنهوهیاندا (تاء)یان پیوه دەلکیت، بییه بی ئهو وشانهی سهرهوه لهکاتی تصغیر کردنیاندا (شمسیة)، (أرضیة) و (عینیة) دەوتریت وه گهر(ریاعی: چواری)یان (خماسی: پیج پیتی) بوو، یاسا ئهوهیه که (تاء) ه، تهئنیسهکه، نهگهریتهوه بیی، وه ناگوتریت دەرنه بردری، وهك (عقرب) که له تهصغیر کردنیدا (عقیرب) دهگوتریت، وه ناگوتریت (عقیرب) دهگوتریت، وه ناگوتریت (عقیربة) و (عقیربة) و (عقیربة) دهنی بی ناگیردریتهوه.

وني الأثنين قبلها وكذا بعدها وما هو القياس جرى.

له و دوو ژمارهیه دا که (یه ك و دوو) که له پیش هه شت ژماره که (ثلاثة - أربعة - خمسة - سبعة، ثمانیة، تسعة، عشرة) وه دین، وه هه روه ها نه و ژمارهیه ی که له دوای نهم

هه شت ژماره یه وه دیّت، و هه روه ها نه و ژماره یه ی که له دوای نه مه شت ژماره یه و دیّن، به جرّریّك به کار ده هیّنریّن، که هاوریّکی قیاس و ریّسای زمانی عه رهبی بیّت، واته: له م کاته دا ته میزهاوریّك و موتابیقه لهگه ل ژماره که دا وه ك: (واحد اثنان)، (احد عشر رجلا)، (اثنی عشر رجلا) نه مه له موزه ککه ردا، (واحدة)، (أثنتان)، (أحدى عشرة امرئة) و (أثنتا عشرة أمرئة) له مؤنث دا

ما خلا العشر فيه ما استطرا

كل تلك الثمان في التركيب

ههر یه که لهم هه شت ژمارهیه، (ثلاثة، أربعة، خسمة، ستة، سبعة ثمانیة، تسعة، عشرة) ته گهر هاتوو، له گه ل له فزی (عشرة) دا خرانه پال یه ك، حوکمه که یان به و جزره یه که رابوردا و تیستا باسمان کرد.

واته: تهمیز له پوی موزهککهرومؤنثهوه، به پیچهوانهی ژمارهکهوهیه، به لام نهم یاسایه بر خودی (عشرة) نابیّت، وهك (ثلاثة عشر رجلا)، (أربعة عشر کتابا) (خمسة عشر کوکبا) ، (ستة عشر درسا) و.... له تهواوی نهو نمونانه دا تهمیزه که لهگه لا ژماره ی پیش (عشرة) دا له پووی موزهککهر و مؤنث، هوه، پیچهانهیه، به لام تهمیزه که لهگه لا له نمونهیه دا لهگه لا له نمونهیه دا لهگه لا له نمونهیه دا (رجلا) تهمیزه، که به پیچهوانهی (ثلاثة) هوهیه، له رووی موزهککهر و مؤنث، بوونهوه، به لام (رجلا) که تهمیزه لهگه لا خودی (مؤنث)بونهوه، به لام (رجلا) که تهمیزه لهگه لا خودی (مؤنث)بونهوه، به لام (رجلا) که تهمیزه لهگه لا خودی (مؤنث)بونهوه، به لام (رجلا) که تهمیزه لهگه لا خودی (مؤنث)بونهوه، به لام (رجلا) که

وأدرني العشر عكس ما معه في سوى كلها السواء ترى

بزانه: له له فزی (عشر)دا ، یاساکه پیچهوانه و جیاوازه، وهك (ثلاثة عشر رجلا)، (خمسة عشر آمریّة) که له نمونهی یه که مدا (عشر) له گه لا (ثلاثة)دا له پوی (تذکیر) و (تأنیث) هوه هاوریّك نین ، وه ههروهها له نمونهی دووهمیشدا (عشرة) له گه لا (خمس) دا، له پوی موزه ککه رومؤنثه وه، پیچهوانه یه، به لام له عشرون و ثلاثون تسعون ومأة وألف دا موزه ککه رو مؤنث یه کسانن، ههروه ك جهنایی مه لا موحسین ناماژهی بهم مهسه له یه کردووه،: فی السواء مؤنث به السواء تری ... واته: له غهیری ناموانه دا که باسکران، ژماره کانی تر له پووی موزه ککه رو مؤنث بوونه و هاوریّکن.

۱- عهرامیلی مهلا موحسین: مهتنیکی زانستی نهجوه، که له عهرامیلی جورجانی دریرژتره، و بگره به سوودتریشه، به لام کهمیک عیباراتی ردقه، و قوتابی دوای جورجانی و بورکهوی بیخوینی باشه، نهم مهلا موحسینه، به مهلا موحسینی فهیضی کاشانی مهشهور بووه، و شیعه بووه، بهندهی ناتهوان شهرحیکم له سهر نهم عهوامیلی مهلا موحسینه نووسیوه، و له سالی (۲۰۰۷) له سلیمانی چاپم کردووه،

﴿النواصب للفعل المضارع﴾

هي أربعة: أن للمصدرية، و الأستقبال، كقوله على المحد على سبعة أعظم)، و لن للنفي المؤكد في الأستقبال، نحو: (لن يستريح المتكبر في حياته)، وكي للتعليل، أي: للدلالة على أن ما بعدها علة، لما قبلها ذهنا، وما قبلها علة لما بعدها في الواقع، نحو: (تعلمت العلوم، كي أستفيد منها). وأذن وهي جواب لقول القائل، وجزاء لِفعل الفاعل، و شرط عملها، أن تكون مصدرة في الكلام، و متصلة بالفعل بعده، و تستعمل لِلْإستقبال، كقولك: (أذن أعلمك، في جواب طالب، قال: جئتك راغباً في الأستفادة، من علومك).

﴿باسى ئەو ئامرازانەي كە فىعلى موضارىع مەنصوب دەكەن﴾

نموانمی که فیعلی موضاریع ممنصوب ده کمن، چوار دانمن: (أن)ی ممصدهریه یان نیستیقبال، وه ک نم فمرموده یمی پیغه مبدری نازیز گی کمده فمرمویت: (أمرت أن أسجد علی سبعة أعظم) که (اسجد) به هزی (أن)ه وه ممنصوب بووه، وه (لن) بر نمفی کردنی نمو شته تمنکید کراوه یم که لمداها توودا بکریت، وه ک (لن یستریح المتکبر فی حیاته)، وه (کی) بر (تعلیل شوکار)ه، واته: بر ده لالمت کردن لمسمر نموه ی که دوای (کی) هزیم کمه بر دوای (کی) هزیم کمه بر دوای (کی) المه هزروزیهندا، وه پیش (کی) هزیم کمه بر دوای (کی) لمواقیمدا، وه ک (تعلمت العلوم کی شعفید منها).

(أذن) وهلامه بق قسمی قسمکه و جمزایه، بق فیعلی (فاعِل:کارکهر)، وه ممرجی عممه کردنی نموهیه، کهلمسه وه که کهلامه وه بیّت، وهلکابیّت به فیعله کهی دوایه وه، وه له (أستقبال: ناینده)دا، کار ده کات، وه ک قسمی تق که ده لیّیت: (أذن أعلمك) نممه له وه لاّمی قوتابیه که ده لیّت: (جئتك راغباً فی الاستفادة من علومك).

﴿الباب الثالث: في المجرورات، و المجزومات﴾ ﴿حروف الجرّ﴾

أما المجرورات فقسمان: مجرور بالحروف، ومجرور بالأضافة، فالحروف الجارة عشرون، الباء للألصاق، نحو: مررت بعاصمة العراق، وللقسم، نحو: بالله أن الخلق الحسن، خير من المال والجاه، والتاء للقسم، نحو: تالله أن الأتفاق أكبر وسيلة للترقي، و الواو للقسم، نحو: والله أن العدو العاقل، أنفع من الصديق الجاهل، ومن لأبتداء المغاية في الزمان نحو: صمت من الفجر إلى غروب الشمس، أو في المكان نحو: هسُبْحَانَ الذي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِنْ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الاسراء: ١.

﴿باسی سیّیهم: باسی مهجرورات، و مهجرومات﴾ ﴿حهرفه جهرهکان﴾

حدرفه جدره کان دووبه شن: مهجرور به حدرف و مهجرور به هوی ئیضافه وه، وحدرفه جدره کان بیست داندن، (باع): که بو (ألصاق: پیوه کان)ه، وه ك: (مررت بعاصمة العراق) وه بو سویندیش ده بیت، وه ك (بالله أن الخلق الحسن، خیر من المال و الجاه)، وه (تاع) بو سوینده، وه ك (تالله أن الأتفاق أکبر وسیلة للترقی)، وه (واو)یش بو سوینده، وه ك (والله أن العدو العاقل أنفع من الصدیق جاهل) وه (من) بوسه وه تا مهبهسته له کات وزهمه ن دا، وه ك (صمت من الفجر ألی غروب الشمس) یان بو بوسه ره تای مهبهسته له جیگا ومه کان دا، وه ك ندم فدرمایشته ی پدروه ردگاری جیهانیان که ده فدرمویّت: ﴿سُبْحَانَ الّذِي أَسْرَی بِعَبْدِهِ لَیْلاً مِنْ الْمَسْجِدِ الْحَصَی الاسراء: ۱ .

و إلى الأنتهائها كما رأيت في المثالين، و في للظرفية، نحو: زيد في الغرفة، والسلامة في الوحدة، وعلى للأستعلاء، نحو: المتبرجة على البروج عازمة على الحروج، وحتى الأنتهاء الغاية، نحو: أكلت السمكة حتى رأسها، و اللام للملك، نحو: ﴿ولله المشرق والمغرب﴾البقرة: ١٩، والكاف للتشبيه، نحو: (القانع كالأمير)، و مذ، و منذ، الأبتداء الغاية، في الزمان الماضي، نحو: (ماسكن قلبي منذ فراق حبيبي)، وللظرفية في الزمان الحاضر، نحو: ما نحت مذ يومنا.

وه (ألى) بۆكۆتايى مەبەستە، وەك لەو دوو غونەيدى پيشوودا بينيت، وه (فى) بۆ ظه رفيەته (قەرار گرتنى شتيك لەناو شتيكى تردا) وەك: (زيد فى الغرفة)و (السلامة في الوحدة) وه (على) بۆ بەرزيتى دەبيت، وەك (المتبرجة على البروج عازمة على الخروج) وه (حتى) بۆ كۆتايى مەبەستە، وەك (أكلت السمكة حتى رأسها) وه (لام) بۆ مولكدارى كردنه، وەك ئەم فەرمايشتەى پەروەردگارى جيهانيان كه دەفەرمويت: ﴿ولله المشرق والمغرب﴾البقره: ١١٥. وه (كاف) بۆ شوبهاندنه، وەك (القانع كالامير) وه (مذ، منذ) بۆ سەرەتاى مەبەستن، ئەسەردەمى رابردودا، وەك (ماسكن قليي منذ فراق حبيبي)وه بۆ ظعرفيەتيش دەبن، بۆ كاتى ئيستا، وەك (مافت مذيومنا).

و رُبَّ للتقليل نحو: رُبَّ عبد يشكرالله، وحاشا، وعدا، و خلا، للأستثناء، نحو: أحب كلّ مسلم حاشا الخائن، وعدا الكاذب، و خلا الطماع، وكي للتعليل، و تدخل على (أن)، أو (ما) المصدريتين، نحو: تصدقت بكسبي، كي أن يعفوني ربي، وخدمت الأستاذ الفهام كي ما يعلمني فقه الأسلام، وقد تدخل على ما الأستفهامية، نحو: كيمه عصيت الخبير؟ و أنت عبد فقير، و (لولا)، لأمتناع جوابه، لوجود مدخوله، نحو: لولاك فلكت، و لَعَلَّ، في لغة عُقَيْلْ، نحو: لعل أبي المغوار منك قريب.

وه (ربّ) برّ که میّتی یه، وه ک (رب عبد یشکر الله) وه (حاشا، عدا، خلا) برق نیستیسنایه، وه ک (أحب کلّ مسلم حاشا الخائن وعدا الکاذب و خلا الطماع)، وه (کی) برق عیللهت دار کردنه، و ده چیّته سهر (أن، ما) ی مه صده ریه، وه ک (تصدقت بکسبی کی أن یعفونی ربی وخدمت الأستاذ الفهام کی ما یعلمنی فقه الأسلام) وه همندی جار ده چیّته سهر (ما)ی ئیستیفهامیه، وه ک (کیمه عصیت الخبیر؟ وأنت عبد فقیر) وه (لولا) برق به رگری کردنه له وه لامیّک، به هرّی بوونی شتیکه وه، وه ک (لولاک فلکت) وه (لعل) حمرفی جه په له لوغه تی (عُقیلُ دا، وه ک (لعل أبی المغوار منک قریب) وه نه محدوفه جه پانه حدقده یان، له لایهن مه لاموحسینی فه یضی کاشانی یه وه ، له شیعری کدا کر کراونه ته وه:

باوتاوکاف و لام و، واو و منذ و مذخلا ربّ حاشا من عدا في عن على حتى ألى و لا بُدّ لهذه الحروف، من متعلق سواء، كان فعلاً، أو شبه فعلٍ، أو معنى فعلٍ، ألاّ الحروف الزائدة منها، وحروف الأستثناء، و رُبّ، ولولا، و لَعَلّ، فمجرور حروف الأستثناء، كالمستثنى بِألاّ، و مجرور رُبّ، و لَوْلا، و لَعَلّ مبتدأ، و مابعدها خبر، و مجرور الحرف الزائد حاله كما لو لسم يكن الحرف موجوداً في الكلام.

ثهم حهرفه جهرانه دهبیّت، تهعهللوق ببهستن، ثیتر به فیعلهوه، یان به (شبهه فعل)هوه،بیّت، یان به (معنی فعل)هوه، بیّت، ته تها زائیده کانیان نهبیّت، که تهعهللوق نابهستن، لهگهل حهرفه کانی (الاستثناء، وربّ، ولولا، ولعلّ) وه مهجروربوونی حهرفه کانی (أستثناء)، وه (مستثنی بالاّ)وان،و مهجروری (ربّ، لولا، لعلّ) دهبنه موبته داو دواکهیان دهبیّته خهبهر، وه مهجروری حمرفه زائیده کان، ههروه ک خزیان دهبن، چونکه نهگهر حهرفه زائیده کهیش لهوکاته دا نهبووایه ههرواده بو و

﴿پوخته باسیّك دهربارهی حهرفه جهرهكان﴾

حدرفد جدره کان له عدوامیله سدماعییه کانن، ئهو حدرفانه ن که ته نها ئیسمیّك مدجرور ده کدن و ناچنه سهر فیعل و حدرف و لهسهر قدولی مهشهور حدقده دانه ن: بدم شیّوازه:

باو تاو كاف و لام و واو و مند، مد، خلا رب حاشا، من عدا، في عن على، حتى إلى

بزانه هدندی له (زانایانی ندحو: لحاق) که یه کیکیان (ابن هشام)ه، حدرفه کانی جه پ به بیست دانه داده نین!

﴿عاناكانى "بــــاء"﴾

(الباء): بن (استعانة: بشت بي به ستن) به كارده هينريّت، وهك (بسم الله الرحمن الرحيم) (باء): حرف جر، للإستعانه.

(اسم): اسم مجرور، متعلق بعامل مقدر، وهو (إبتدأ)، وهو مضاف.

(إليه): مضاف إليه. (الرحمن): نعت. (الرحيم): نعت.

* وه بۆ "مصاحبه"هش، ئدم نمووندیه هدیه:

(سبحان): مهصده ره، یاخود ئیسمی مهصده ره، ومهصده ره که ی (تسبح)ه، جا (سبحان) مهفعولی موطله قه بو (أسبح)ی موقه دده ره، وه هوی مهنصوب بونی (سبحان) مهصده ره، وهو مضاف.

(ربی): (رب): مضافه بق لای (یاء) که، (متکلم مع الغیر)ه، وه هقی مه فتوحی (یاء)ه که، له به ربی نحه فقی یه، چونکه "یاء متکلم "مه سکون بوو، وه (لام)ی (العظیم): هم ساکنه، له سه ریاسای (إذا التقی الساکنان حرك بالکسر).

(یاء): که سره ی پی درا، به لام له به رئه وه ی که سره ، بن سه ر (یاء)، (ثقیل) گرانه ، بنیه فه تحه به سوکترینی حه ره کات دانرا، بنیه که سره که کرا به فه تحه ، (العظیم): صیفه ته بن (رب)، (بحمده): (باء): بن موصاحه به یه ، (حمد) مهجروره ، به هن ی (باء)هوه ، وهو مضاف اله ، مضاف اله ه.

﴿ ههنديك له ماناكاني "من" ﴾

بزانه که "من" بو سی جور دابهش ده کریت، که بو سهره تای مهبهسته.

١ - مه كانى: وهك سرت من البصرة إلى الكوفة. كه نيبتيداى غايه "بصرة"يه.

(سر): فیعلی ماضییه، که له نهصلدا (سار، سیر)یه.

(ت): فاعیله. (من) حدرفی جدره. (البصره): ئیسمی مهجروره و موتدعه للیقه به "سرت" و له مهخه الله مهنصوبه، وه مهفعولی به واسطه یه بو "سرت".

مهبهست لیز ددا "من" که بو "ابتدای غایة"یدی مهکانی به کارهینراوه.

٢-زهماني: وهك (صمت من يوم الجمعة).

(صمت): فيعل وفاعيله. له (صام، يصوم) هوه هاتووه.

(من يوم): جارو مهجرورهو،له مهحه له مهنصوبه، وه مه فعولى به واسطه يه بوّ (صمت)، وهو مضاف. (الجمعة): مضاف إليه.

مهبهست لیزودا "من"ه که بو "ابتدای غایه"ی زومانی به کارهینراوه.

٣-پديوهست نهبيّت نه به زهمان و نه بهمه کان، وهك: (قرأت من مخيه کژا).

(قرأت): فيعل وفاعيله. له (قرأ، يقرأ) هاتووه، (من آية): جارو مةجرورةو

موتدعه لليقه به (قرآن).

(كذا): لة ئەسمائى (كنايه)يه، و له مهحدللى نەصبدا مەفعول به،يه، بۆ "قرآن".

وه "من" بق "تبيين"يش، واته روون كردنهوه بهكارديّت، وهك: ﴿فاجتنبوا الرجس من الأوثان﴾ وه هدروهها(عندي عشرون من الدراهم) نموونهى دووهمى (تبيين)ه، كه (عندى) ظه رفه و (ياء): موتدكه لليم وَخدَهُ، موته عه لليقه به (استقر) و خدبه رهو پيشكه و توقد (عشرون): موبته دايه و دواكه و توه.

(من الدراهم): جار ومةجرورة، و موته عدلليقه به عامليكي موقه دده ره، وله مدحدلدا مه نصوبه. مهبه ست ليره دا (من)ه، كة بر (تبيين) هاتووه.

وه (من) بو (تبعيض)يش، واته ههنديتي به كارديت، وهك: (أخذت من الدراهم).

(أحذت): فيعل وفاعيلة. (من الدراهم): جارومةجرورة.و موتةعةلليقة به (أخرُت).

وه بز (بدل)يش به كارديّت، وهك ﴿ ولو نشاء لجعلنا منكم ملائكة ﴾.

(واو): حدر فی ئیستیثنافد، یان (اعتراض). د. (نشاء): فیعلی موضاریعد. و فاعیله (نحن). (لام): ابتداء للتأکید. (جعلنا): فیعلی ماضی ید. (نا): فاعیله. (ملائکه): مدفعول بد. (منکم): جار ومهجروره.

مەبەست لیرددا (من)ـه، که بۆ (بدل) به کارهاتووه.

﴿ "فرزدق"، و ستایش وپیدا هه لدانی

"زين العابدين: على بن الحسين بن على بن أبي طالب"﴾

(من) بو (علة)يش به كارديت وهك: قدم شيعره:

بُغْضِهِ حَبَاءً وَبُغْضِهِ مِنْ مَهَابَتِهِ قَلَ بُکلَّمُ إِلَّا حِبِینَ بَبْنَسِهِمُ لَهُمْ دَیْرِه شیعره بهیتیْکه، له قدصیده یه کی اهمام بن غالب بن صعصعة التیمی "یه، که ناسراوه به "فرزدی"، که له و قدصیده یه استایش وییدا هه لدانی " زین العابدین: علی بن الحسین بن علی بن أبی طالب "ده کات، نهمه ش له کاتی کدا بووه، که له سهرده می الحسین بن علی بن أبی طالب "ده کات، نهمه ش له کاتی کدا بووه، که له سهرده می هیشامی کوری عهبدولمه لیك دا، ته شریفی هیناوه ته، شاری مه ککه ی پیروز، جا خه لکی للدة وری کوبونه ته وه، که پرسیاریان کر دبوو، له هیشام ده رباره ی، هیشام گوتبوی: نایناسم، بونه وه ی خه لکی له ده وری کونه بنه وه. نیتر فه ره زده ق نهم قه صیده یه ی له گه وره ی نه و زاته دا هه له دانوو.

ئەمەش ھەر لەسەرەتاكەيەوە ھەندىكە لەو قەصىدەيە:

هَذَا عَلِى رَسُولُ اللهِ والدُهُ
هَذَا بُنُ خَيْرِعِبادِاللهِ كُلِّهِمْ
هُذَا رَأَتْهُ قُرَيْشٌ قَالَ قَائِلُها
يُنْمَى أَلَى دَرْوَةِ الْعِزِّ الَّتِي قَصُرَتْ
يُكَادُ يُمْسِكُهُ عِرْفَانُ راحَتِهِ
يكادُ يُمْسِكُهُ عِرْفَانُ راحَتِهِ
فِي كَفِّهِ خَيْزَرَانٌ رِيحُهُ عَبْقٌ
يُغْضِي حَيَاءً وَيُغْضِي مِنْ مَهَابَتِهِ
مَنْ جَدِّهِ دَانَ فَضْلُ الْأَنْبِياءِ لَهُ

أمْسَتْ بِنور هُداهُ، تَهْتَدِي الأُمَمُ هَذَا التَّقِيُّ النَّقِيُّ الطَّاهِرُالْعَلَمُ الْكَرَمُ الْكَ مَكَارِمِ هَذَا يَنْتَهِي الْكَرَمُ عَنْ نَيْلِهَا عَرَبُ الاسلامِ وَ الْعَجَمُ رُكُنُ الْمَطيمِ إِذَا مَاجَاءَ يَسْتَلِمُ مِنْ كَفِّ أَرْوَعٍ فِي عِرنِينِهِ شَمَمُ مَنْ كَفِّ أَرْوَعٍ فِي عِرنِينِهِ شَمَمُ فَلَا يُكلِّمُ إِلَّا حِينَ يَبْتَسِمُ فَلَا يُكلِّمُ إِلَّا حِينَ يَبْتَسِمُ وَفَضْلُ أُمَّاتِهِ دانَتْ لَهُ الْأُمَمُ وَفَضْلُ أُمَّاتِهِ دانَتْ لَهُ الْأُمَمُ وَفَضْلُ أُمَّاتِهِ دانَتْ لَهُ الْأُمَمُ وَفَضْلُ أُمَّاتِهِ دانَتْ لَهُ الْأُمَمُ

يَنْشَقُّ نُورُ الْهُدِي عَنْ نُور غُرَّتِهِ كَالشَّمْسِ يَنْجَابُ عَنْ أَشْراقِهَا الْغَنَمُ.

ليعراب:

(يغضي): فيعلى موضاريعه، و فاعيله كهى (هو)يه، (حياء) مه فعول له. (واو): حه رقى عه طفه، (يغضي): وه ك پيشوو وايه. (من مهابته): جار ومه جروره.

وه گوتراویشه:

(یغضی): خهبه ره، بن موبته دایه کی مه حزوف، واته: (هو یغضی)، و موضاریعی "أغضی"یه و: (حیاء)، له به ر "تعلیل "بوون، مه نصوب کراوه.

مەبەست لیرددا (من)ـه، که بۆ سەبەب (علة) به کارهاتووه.

"من مهابته" واته: "لأجل مهابته"، قدصله كهى بهم جورهيه:

"يغضي زين العابدين عينيه، حياء ويغضي عيون الناس من مهابته فلا يكلم كلام إلا حين يبتـــسم"يه.

واتاكدى: ئدو پياوه ئدوهنده بدشدرمه كه خدلك جورئدت ناكات بيدوينيّت، تدنها له كاتيّكدا ندبيّت كه زهرده خدنه بيگريّت. كه (علة) ليّره دا شدرم و شان و شدوكدته كديد.

"يغضى": فيعلى موضاريعه،

"زين":فاعيله.

وهو مضاف.

"العابدين": موضاف أليه يه.

"عينيد": مدفعول به، وهو مضاف،

"هاء": موضاف أليد يه، كه له تُعصلندا، "عينين"بووه، وه به هوّى تيضافه كردني بوّلاي ضمير، ثير نوونه كهي لابراوه.

" حياء": مەفعول بە، يە،ومەنصوبە.

" واو"نعاطيفه يه.

"يغضى": فيعلى موضاريعي بينا مهجهوله.

"عيون" تنائيب فاعيلة وهو مضاف.

"الناس": موضاف أليه يه.

"من مهابته": جارومه جروره، و ظهرفی له غوم، و موته عدللیقه به "یغضی "وه، و هو مضاف. "هاء": موضاف ألیه یه.

"فاء": للتعريف.

"لا": نافية.

"يكلم": فيعلى موضاريعي بينا مهجهوله.

"كلام": نائيب فاعيله.

"إلا":حەرفى ئىستىسنايە.

"حين":مەفعول به.

"يبتسم":فيعل وفاعيله.

وه نهم رسته یه که نه مه حه ندا مه جروره، موضاف ألیه یه، وه نه چوار چیزه ی رسته ی این این نادا نهم ده بیته موسته سنا بزی.

وه (من) بق (ظرفية)يش به كارديّت، وهك: (ماذا حلقوا من الأرض) كه ليترهدا (من) چونكه بق ظه رفه لـهسهر واتاى (من) هاتووه.

بز ئيعرابي ئەو ئايەتە ئەم ئىحتىمالانە ھەيە:

١ - (ماذا): ئيستيفهاميه بيّت، (ذا): ئيشارهيه، وهك (ماذا التواني).

۲-(ماذا): ئیستیفهامیه، (ذا): مهوصولهیه که جوملهکهی دوای صیلهیه بوّی. لیّره دا (ما) موبته دا و (ذا) خههه ره.

(خلقوا): فيعل وفاعيله. (من الأرض): جار ومهجروره.و موتهعه ليقه به (خلقوا)هوه،و مهفعول "فيه"يه بۆي.

٣-(ماذا): مهفعول به دووهمه. (خلقوا): فيعلى موضاريعه. (واو): فاعيله. (من الأرض): جار ومهجروره.

٤-(ما): ئيستيفهاميه، ولهمد حدللي ره فعدا موبته دايه، (ذا): ئيسمي ئيشارهيه، و له مدحدللي ره فعدا خه به ره نائرض): مدخدللي ره فعدا خه به ره نائرض المراب المناب المدروب المدروب

۵- (ماذا):همموی بهمانای"أی شیء"هاتوه،که"أی":موضاف و مهفعول به یه، و "شیء": موضاف ألیه یه، (خلقوا): فیعل وفاعیله. (من الأرض): مهفعولی به واسیطه یه. وه بزانه که له کهلامی مهنفی دا (من) بو زائیده یه، وه ک (ما من إله إلا الله).

(ما): نافیه. (من إله): من زائیده، و جار ومهجروره، و ئیعرابه تهقدیرییه که ی رهفعه. به هنری (ابتدائیة) هوه، (إلا الله): خهبه ره بنز (إله).

طنطاوي: بهم شيوازه ئيعرابي ده كات:

(ما): نهلى. (من): حهرفى جهر. (إله): ئيسم مهجرور. (إلا): استثناء. (الله): مبتدأ مؤخر (هل من خالق غير الله): (هل): استفهام. (من): حرف جر زائدة. (خالق): مبتدأ. (غير): خبر. (الله): مضاف إليه.

(لا تؤذ من أحد). (لا): ناهية. (تؤذ): مضارع مخاطب. (من): حرف جر. (أحد): اسم مجرور، ومفعول به، غير متعلق.

بزانه كه حوروفي جەرى زائيدە تەعەلىلوق نابەستن.

﴿ئيسم له دوو جينگادا مهجرور دهبيت﴾

ئیسم له دوو جینگادا مهجرور دهبینت،یه کهمیان مهجرور به حهرف و نهوی تریان مهجرور به نیضافهیه: کهبریتی یه له نیسبهت دانی ئیسمینک بوّلای ئیسمینکی تر به تمقدیر گرتنی یه کینک له حهرفه کانی "من، فی، لام"، وهك: "خاتم ذهب"، که " خاتم من ذهب "سه، و "ساکن الدار "، که "ساکن فی الدار "یه، وه "کتاب محمد "که "کتاب خمد "سه.

﴿لهماناكاني "ألى"﴾

إلى: بو (انتهاء غاية) كوتايي مهبهسته.

١ -مهكاني: وهك: سرت من البصرة إلى الكوفة. ئيعرابهكهي رابورد.

٢-زهماني: وهك: أتموا الصيام إلى الليل.

(أتموا): فيعل و فاعيله. (صيام): مهفعول به،يه. (إلى الليل): جار ومهجروره.و موتهعه لليقه بـه(أتموا).

۳-پهیوهست نییه، نه به زهمان، نه به مهکانهوه، وهك: (قلبی إلیك) که لیرهدا شتیکی مهعنهوییه، واته: (سیر القلب إلی الخبوب).

(الى): حدرفى جدره. (كاف): ئىسمى مەجروره.

وه بزانه زؤر به کهمی (إلی) لهسهر واتای (مع) دیّت، وهك: :

(و لا تأكلوا أموالهم إلى أموالكم)

(و):حدرفي عفطف. (لا): حدرفي جهزمه. (تأكلوا): فيعل وفاعيله.

(أموالهم): مدفعول به،يه. (هم): مضاف إليه.

(إلى): حدرفي جهروه. (أموالكم):ئيسمي مهجروره، (كم) مضاف إليه.

مهبهست لیرده (إلی)یه، که به واتای (مع): هاتووه، واته: (مع أموالكم).

﴿باسی ضه میر﴾

(ضمیر): ناویکه که دهلالهت لهسهر (متکلم)یان (مخاطب)یان (غائب)یك دهکات ، کهییشتر باسکراوه،وهك: (انا:من)،(انت:تق)،(هرَ:ئهو) . وهله زمانی عهرهبیداضه میردووجوره:

 ۱: ضمیری جودا (منفصل): ئه و ضمیره ده گونجیّت ، رسته که به و ضمیره دهست پیبکات . وه ك: (انا جالس) ، (انت ذاهب) ، (هو ضارب).

۲. ضمیری (متصل : پهیوهست): ئه و ضمیره په که دهبیّت لهکاتی دهربرینیدا، بلکینریّت به ووشه یه کهوه، وهك، ضمیری (یاء)له (کیتابی)دا، و (کاف) له (احبك)دا، و (هاء)له (له)دا.

* ضه میری موتتهصیل دووبهشه :

۹. ضمیری موتته صیلی مه رفوع: که هموو کات لکاوه به فیعله وه، همندی جار به فیعله وه، همندی جار به فیعله وه دهلکیّت. وه صمیره موتته صیله مه رفوعه کان بریتین له:

(الف) :بوّ موسدننا(واو) ،بوّ جدمع (نون) ، بوّ جدمعی مؤنث (بیاء) :بوّ موفره دی مؤنثی موخاطه ب له موضاریع و ئدمردا، وه ضدمیره کانی (ت- تا- تم-ت- تما- تن)، بوّ صیغه کانی موخاطه بی ماضی ، وه ضدمیری (تاء) بوّ (متکلم وحده)ی ماضی ضدمیری (ناء)بوّ(متکلم مع الغیر)ی ماضی، ئدم یانزده ضدمیره دهلکین به فیعلی مدعلوم و مدجهوله وه، هدلبه ته ئدگه ر به فیعلی مدعلومه وه بلکین ، ده بنه "فاعیل" وه ئدگه ر به فیعلی مدجهوله وه بلکین ده بنه "نائیب فاعیل".

*ضميره موتتهصيله مهنصوب و مهجرورهكان بريتين لـه:

- مذكر غائب: (ه- هـما- هم).

- مذكر مخاطب: (ك- كـما- كم).

مؤنث مخاطب: (ك-كما-كن).

متكلم وه حده: (ی)

- متكلم مع الغير: (نا)

ئدم ضدمیراندش که به ئیسمهوهلکان ،دهبنه موضاف الیه،وهك : (قلمة – کتابك-کتابی)، وه ئهگدر به فیعلدوه بلکین دهبنه مدفعول به، وه ندم جوّره ضدمیرانه ، وهك: (اخذ- نصرك-ضربنی)، وه ئدم جوّره ضدمیرانه به حدرفه کانی (مشبه بالفعل)و حدرفه جدره کاندوه دهلکین .وهك : (انك مشتاق الیه).

﴿ ماناكاتى "في"﴾

یه کینکی تر له حدرفه جدره کان (فی)یه، که بن (ظرفیه) به کار دینت، واته قدرار گرتنی شتیک له نیو شتیکی تردا، وهك: (الماء فی الکوز)

(الماء): موبته دا. (فی النکوز): جار ومدجروره و موتدعد للیقد به (ثابت)ی، موقد دده ره، و خدبه ره بر (الماء) یان

(النحاة): موبته دا. (في الصدق): جار ومدجرور.

(أن): حدرفي موشدبه بيلفيعلد. (الهلاك): ئيسمى (أن)هيد.

(في الكذب): جار ومدجروره.

جا بزانه یه کهمیان حهقیقی یه و دووهم نموونهیان مهجازی یه.

وه کهم جارانیکیش: (فی) لهسهر واتای (علی) دیّت، وهك:

(ولأصلبنكم في جذوع النخل).

وه (ف) لهسهر واتای (لام) دیّت، وهك: (أن): حدرفی موشدبه بیلفیعلد. (امرأه): ئیسمی" أن"هید. (دخلت): فیعلی ماضی یه. (ت): فاعیله، و بو (امرأه) ده گدریّندوه.

(النار): مدفعول بد،يد. "لدسدر راى صدحيح".

(في هرة): جار ومدجروره،و به مانای (لام)ه.

(حبستها): فیعل، فاعیل، مدفعول به. وه (فی) لهسهر واتای (فعل) دیّت، وه ك (ف بعهدك). (فی)، (ف، فیا، فوا، فی) له (وفی)، (یفی):هاتوه،وفیعلن. که ضه میری (أنت) تیایاندا موسته تیره به واجبی. (بعهدك): جار ومه جروره،وموته عدللیقه به (ف)یه وه. مدبدست لیّره دا (ف)یه، که له سه رواتای فیعله و یانی (پابه ند به نافره ت).

﴿ ماناكاني "حتى"﴾

یدکیّکی تر له حدرفه جدرهکان (حتی)یه که بو (انتهاء: کوتایی) دیّت، لهم کاته دا ئه و ئیسمه ی که (حتی)ی چووه ته سه ر، چه ند جوّریّکه:

۱-یان ندوهید که ندوهی (حتی)ی چوّته سدر بهشیّکه له پیّشی خوّی، وهك (ماسیدکهم خوارد تدناندت سدریشی)، که لهم نمووندیددا (رأس)، (حتی)ی چوّتد سدر، وه ندو بدشدی پیّش (حتی) که (سمکة)ید بدشیّکه لییّی.

بهههرحال ليرهدا (رأس) بهشيكه له (السمكة) وهك:

(أكلت): فيعل وفاعيل. (السمكة): مەفعول به.

(حتى رأسب): جارو مدجروره،وموتدعه لليقه بــه(أكلت)، وهو مضاف

(ها): مضاف إليه.

۲-یان ئهوهیه که ئهوهی (حتی)ی چوّته سهر، لکاوه بهوهی پیشی خوّیهوه، وهك (شهو خهوتم تهناندت روّژیش خهوتم)، که لیرهدا (الصباح) بهشیّك نهیه له (البارحة: شهو)، بهلّکو لکاوه پیّیهوهو له دوایهوه دیّت، وهك:

(غت): فيعل وفاعيل (البارحة): مهفعول به.

(حتى الصباح): جار ومهجروره، وموته عملليقه بـ ه (نمت).

۳-یان ئدوهید که ندوهی (حتی)ی دهچیته سدر، دهبیته هزی (قوة) هیز، گرنگی لینانی، وهك:

(مات): فيعلى ماضى يه. (الناس): فاعيله. (حتى الأنبياء): جار ومهجروره،و موتهعدلليقه به (مات).

که لیرودا (حتی) چوّته سهر (الأنبیاء) که واتای (تدناندت) ده گدیدنی، که ئدمدش گرنگی پیغدمبدران دهردهخات. ع-هدندی جار ئدوهی (حتی)ی ده چیته سدر، ده بیته هنری لاوازی پیگدی ئدو،
 وه ك: (قدم): فیعلی ماضی یه. (الحاج): فاعیله. (حتی المشاة): جار ومه جروره، و موته عدللیقد به (قدم).

مهبهست لیره دا نهوه یه که (حتی المشاة) واته: تهنانه ته پیاده کانیش که لیره دا زه عیفی پیاده ره و ، ده رده خات .

وه بزانه (حتى) هدندى جار دەبيته حدرفى (استئناف)، جا لهم كاتانددا دەكدويته سدرهتاى جوملدوه، و دواكديشى دەبيته موبتددا.

وه بزانه (حتى) هدندى جار به (عطف) ديّت، جا لهو كاته دا (حتى)،وه "معطوف عليه" ، وهك يه ك دهبيّت، وه ك:

(أكلت السمكة): فيعل، وفاعيل، ومهفعول به.

(حتى رأسها): (بفتح السين): (حتى): حدوفي ئيستيئنافه.

(رأس): موبته دایه و خدبه ره که ی مه حزوفه .

وه یان (حتی): عاطیفه،یه . (رأسها): (بفتح السین): ئیسمی مدعطوفه، تاوه کو ئیعرابی (السمکة) که مدفتوحه وهر بگریت.

وه بزانه به شازی وده گمهنی (حتی) دهچیته سهر ضه میر، وهك لهم شیعرهدا هاتووه:

فل والله لا يبقى أناس فتئ حتاك يابن ابي زياد

(لا): زائيدهيه.(والله): جارو مهجروره.

(لا): نافیه. (یبقی): فیعلی موضاریعه. (أناس): بهدهله، بو (فتی).

مهبهست لیرهدا (حتی)یه، که چوته سهر (کاف) که ضه میره.

نێبينس:

جیاوازی نیّوان (حتی) و (ألی) که هدردوکیان برّ (أنتهای غایة:کوّتایی مدبهست) به کار دیّن، ئدوهیه که دوای (حتی)ده کهویّته ژیّر حوکمی پیّشی خوّیهوه، به لاّم دوای "ألی"ناکهویّته ژیّر حوکمی پیّشی خوّیهوه.

﴿باسى (متى)وشيوازى ئيعرابى جوملهكان﴾

- (حتى)بۆ (أستئناف)به كارديّت ، كەلەم كاتەدا ئەوەى لەدواى(حتى) وەبيّت، دەبيّته موبتەدا ،وەك: (أكلت السمكة حتى راسها)، ر(حتى) بۆ عەطف به كارديّت كەلەم كاتەدا ئيعرابى دواى (حتى) وەك پيّشى خۆى وايه ،وەغونەى يەكەم (أكلت السمكة حتى راسها)، ئەم ئىحتىمالەيشى ئى دەفامريّتەوە، جا لە سەرەنجامدا دەتوانريّت بگوتريّت ، كە(مابعد)ى (حتى)، سى ئىحتىمائى ھەيە :

١ - مهجرور : ئەمەش ئەگەر(حتى) بەحەرفى جەردابنريت،وەك: (أكلت السمكةحتى رأسها).

٧- مدفتوح: تا عمطف بكريته سهر مدفعول به،وهك: (أكلت السمكة حتى رأسها).

۳- معضموم: تا ببیته موبته دا، بۆ ههر خهبه ریکی حه زفکراو .وه ك: (أكلت السمكة حتى رأسها).

وهبه(شاذ)ی (حتی) دهچیته سهر ضعمیر :کهخوّی یاساکهی وایه،که دهبیّت تهنها سهرئیسمی"ظاهیر" بچیّت، و زانا،(مبرد) یش پنی وایه ،که (حتی) دهچیّته سهر ضعمیریش، جا بوّ به شازی چوونه سهر ضعمیر، وهك: ئهم دیّره شیعره:

فل والله لايبقى أناس فتى حتاك ياابن أبى زياد (سويند بدخوا خدلكى به گه نجى ناميننه وه ، ته ناندت تزيش نهى كورى نه بوزياد).

(فاء): للتفريع (لا): نافية (والله) : جارومهجرورهو ظمرفي لمغوه، موتهعملليقه به (أتسم)، و مفعول بواسطه .

(لا) ننافیة (یبقی) افیعله (أناس) افاعیله (فتی) اسم نکرة لفظا منصوب تمیز (حتی): حدرفی جدره. (کاف) اضمیر بارز متصل مجرور لفظا مبنی علی الفتح علا مجرور بر حتی)، ندم جارومه جروره، ظهرفی له غوه ، موته عه للیقه به (یبقی). مفعول بواسطه (یا): حدرفی نیدایه. (ابن): أسم مضاف مفتوح منادی وهو مضاف (ابی زیاد): موضاف ألیة .

﴿ماناكانى "لام"﴾

حدرفیکی جدری تر (لام)ه،وهك:

(المال): موبته دا. (لزید): جار ومه جروره، وموته عه للیقه به (حاصل) و خهه دری موبته دایه .

که لیره دا (لام) بر نیختیصاصی مولکییه. "سهرمایه داری تایبهت".

وه بز غدیری مولکیش هاتووه، وهك:

(الحمد): موبته دایه. (لله): جارومه جروره، و خهبه ره که ی مه حزوفه.

وه لام بۆ (تعلیل)یش به کار دینت، وهك:

(ضربته): فيعل، وفاعيل، ومهفعول به.

(للتأديب): جار ومهجروره، وموته عه لليقه، بسه (ضرب).

كه ليرَّه دا (لام) بوَّ (تعليل) له، واته: ليَّمدا به هوَّى له دهب دادانييه وه.

وه (لام) بن سوينديش به كار دين، بدلام بن تدعه ججوب، وهك نعم شيعره:

لِلّهِ بَبْقَى عَلَى اللّيَّامِ فَهُ حِيدٌ بِمُشْمَدْهُ بِهِ الطّيَّانُ هَاللسُ نُهُ مَنْهُ لَمْ الطّيَّانُ هَاللسُ نُهُم ديْره هوّنراوهيه، له هوّندنه وهى "عبدالمناة الهذلى"يه، ورايش ههيه كه شاعيرى تر گوتبيّتيان. له پيشيه وه نهم ديّره ى تره، كه نه ليّت:

يَامَىُ أَنَّ سِيَاعَ الْأَرْضِ هَالِكَةٌ ۖ وَالْأَدْمُ ۖ وَالْفُقُرُوالْأَدَامُ ۖ وَالْخُنْسُ

(ش): جار و مدجروره، موتدعدللیقه به (أقسم) ی ، موقد دده ره وه، ثدم (لام) ه ته نها بر سهر (الله) ده چینت.

(يبقى): فيعلى موضاريعه، ئەصلەكەى (لا يبقى) بووه، كه (نحاة) له بابى (حذف لا)دا ئەم شيعرەيان هيناوه.

(على الأيام): جار ومدجروره، وموتدعه لليقه بـه (يبقى).

(ذو حيد): (ذو): فاعيلى (يبقى)يه، (حيد): مضاف إليه.

(بمشمخر): جار ومدجروره، و موتدعد لليقه بــه (يبقى). ـ كيوى بهرز -

(به): (باء): ليرددا لهسهر واتاى (ف)يه.

(الطيان): نائيب فاعيله بۆ (مشمخر). ـ گولني ياسهمدن-.

(والآس): عه طفه بو (الظيان). - ناوى دره ختى مورده-.

واتای شیعره که: به خودا ته عه جوب ده که م، له و روّژو روّژگارانه ی که کوّتاییان دیّت و باقی نامیّنن، وه خاوه نی ئه و شاخانه ی که گولّی یاسه مه ن و دره ختی موّر دی تیایه آنه م دیّره شیعره جوّریّك له نوستالوژیای تیدایه ، و مه به ستی نه و ه یه که هه موو شته کان کوّتاییان دیّت.

﴿ماناكسانى "رب"﴾

وه (رب) یه کیکی تره له حدرفه جهره کان و بغ (تقلیل:کهمیّتی) به کار دیّت.

وه هدروهها وهك:" رب رجل فقيرا أغنيته".

(رب رجل): جار ومهجروره.

(صالح): صيفهته. (عندى): ظه رفه.

وه (رب) بو (تكثير:زورايهتي) به كار دين، وهك: " رب رجل فقيرا أغنيته".

(رب رجل): جار ومدجروره. (فقیر): صیفهته.

(أغنيته): فيعل وفاعيل ومه فعول به.

وه بزانه (رب) له سهره تای جومله وه دیّت، وه سهر ئیسمی نه کیره یش ده چیّت، وه پیّدیسته ئه و ئیسمه یش مه وصوف بیّت. وه ك:

(رب رجل کریم).

وه زوّر جار فیعلی (رب) مه حذونه، وه جگه له (ماضي) فیعلی تر نابیّت، وهك كهسیّك دهپرسیّت: (ما كَسَرْتَ) چیت شكاند؟ له وه لامدا ده لیّیت: (رب عصی كسرته)، چونكه شكاندن بوّ مروّق مایه ی شانازی نییه، بوّیه (تقلیل)ه.

جا بزانه لیره دا فیعلی (رب) حه ذف بووه، وه له فه ضله که دا ته فسیر ده کریّت، ههر لهبهر نهوهیه، که موته عه لیقی، (رب) به زوّری فیعلی ماضی مه حزوفه. والله أعلم.

بزانه (رب) سهر ضممیریک دهچیت که موبههم، بیت و تهمیزیکی ههبیت. وه نهو تهمیزهش،نه کیره و مهنصوب، بیت.

به هدر حال (رب) هدمیشه به موفره دی دیت، با ندوه ی که (رب) هکه ی جووه ته سهر (مفرد، تثنیة، جمع، مذکریان مؤنث) بن، وهك:

۱ –ربه رجلا: (رجلا): تەمىزە بۆ ضىمىيرە موبھەمەكە،كە (مفرد ومذكر)ــە.

۲-ربه رجلین:بو تهمیزی (تثنیة) هاتووه، به لام ضه میره که ،مذکره.

۳-ربه امرأة: تهمیزی(مؤنث) هاتووه، کهچی ضدمیره که موفرهدهو موزه ککهره.

\$-ربه امرأتین: تهمیزی تهننیهی مؤنثه، کهچی ضهمیره که موفرهدی موزه ککهره.

حربه نساء: تهمیزی جهمعی مؤنثه، کهچی ضهمیره که موفرهدی موزه ککهره.

وه بزانه ههمیشه نهو ضهمیره، موفرهدی موزهککهره.

وه بزانه (ما)ی (کافه) دهچیّته سهر (رب) و له کاری دهخات زوّر جار، وه نهمهش له (قبیلتین)، واته (جوملهی نیسمیه وفیعلیه)دا روو دهدات، وهك (ربما قام زید) که لیرهدا (ربما) چووهته سهر جوملهی نیسمیه.

وه بزانه ههندی جار (رب) به تهخفیفی واته به بی (شَدَّة) دیّت.

وهك ثهم ثايهته: "ريما يود الذين كفروا لو كانوا مسلمين".

(ربما): موخەففەفى (ربما)يە، (ما) :كافه.

(يود): فيعلى موضاريعه.

(الذين): فاعيله. (كفروا): فيعل وفاعيله.

(لو كانوا): (لو): شرطية، (كان): ئەفعالى ناقيصەيە. (واو):ئيسمى (كان)ەيە.

(مسلمین): خدبدری (کان)هید.

وه بزانه که (واو) به مانای (رب) دیّت، جا له و کاته دا ده چیّته سه ر نه کیره یه کی مه وصوفه، وه فیعلی ثه و (واو)ه، وهك فیعلی (رب) ماضی مدخذون ده بیّت به زوّری. وهك نه میعره عامیری کوری حاریسه:

وبلِحة ليس لها أنيس إلا اليعافير وإلا العيس (وبلاة): أي: (رب بلاة).

ئهم دیره،شیعری،عامیری کوری حاریسه،کهبه،"حبران العود النمری"،ناسراوه، واته:ههی،له شاریّك که جگه لهگویّرهکهی وهحشی و حوشتری سپی،سورباو هیچی تری تیا نی یه.که"واو"،تیایدا بهمانای "رب"هاتوه. "یعافیر"،جهمعی،"یعفور"ه،ومانای گویّرهکهی وهحشی ههیه،و "العیس"، به مانای حوشتری سپی،سورباو هاتووه.

﴿ رای کهسائی له سهر (ربّ)﴾

هدندیّك لدزانایانی نه حو — كه سائی و شویّن كه و توانی — رایان و ایه كه (رب) ئیسمه، به به ندیّك له زانایانی نه حو — كه سائی و شویانه: (رب رجل ظریف)، وه به ندیّك له عه ره به كه كه عاده ته ندر درب ربل نیزه راستی جومله دا بریتی به له وه ی كه عاده ته نده درفه كان له نیزه راستی جومله دا دین، نه گه ر له مه وه بیّت له لیسم بونه وه نزیك تره ، به ایّم جه ماوه ری زانایانی نه حول له سه را به مه شیان ده كریّت.

﴿ماناكاني "على"﴾

نمووندی یدکدم (حسی:هدستی)ید، واته ندوهید که دهبینرێ.

غوونهی دووهم (حکمی)یه، واته ئهوهیه که نابینری و مهعنهوییه.

وه (على) لمسمر واتاى (في) دينت، وهك: :" دخل المدينة على حين غفلة من أهلها".

(دخل): فیعلی ماضي یه، وفاعیله کهی (هو)هیه،:و بۆ (موسی) دهگهرپتهوه.

(المدينه): مدفعول به. (على حين): جار ومهجروره، و موتهعه لليقه بـه (دخل)، ومدفعول فيه،يه، بزى.

(غفلة): موضاف إليه،يه. (من): حدرفي جدره.

(أهل): ليسمى مهجروره،و موتهعه لليقه بسه (غفلة) هوه، وهو مضاف (ها): موضاف إليه.

وه (علی) به ئیسمیی، دیّت، لهو کاته دا که به ئیسمیی دیّت، پیّویسته (من)ی بچیّته سهر، نه ک غهیری (من)، وه ک:

(ركبت): فيعل وفاعيل. (من على) : جار ومدجروره،و موتدعدلليقه بــه(ركبت)، وهو مضاف. (هـ): مضاف إليه.

جا بزانه لیرددا (علی) لهسهر واتای (فوق) هاتووه که نیسمه.

﴿ماناكانى تـــرى "عن"﴾

(عن)يش حدرفيكه له حدرفه جدرهكان:

وه (عن) بق (بدل) به كار هاتووه، وهك: " لا تجزى نفس عن نفس شيئا ".

(لا): نافیه. (تجزی): فیعلی موضاریعه. (نفس): فاعیله.

(عن نفس): أى (بدل نفس). جار ومهجروره، و موتهعه لليقه بـه(لا تجزى)يهوه، (شيئا): مه فعول به، وه (عن) به ماناى (بعد) ديّت، وهك:

(لام): جواب قسم. (تركبن): فعل مضارع، مؤكد بنون الثقيلة. (و): فاعل، (طبقا): مفعول به، به ماناي (حال)ه.

(عن): حدرفي جدره. (طبق): ئيسميي مدجروره. كه (عن) ليرددا به واتاي (بعد)ه.

وه (عن) لهسهر واتاى (على) دينت، وهك نهم شيعره:

ولاء ابن عمك لا أفضلت في حسب عني ولا أنت دياني فتخزوني

(لاه): مخفف، (لله): جار ومجرور، وهو مضاف

(ابن): مضاف إليه، وهو مضاف،

(عم): مضاف إليه، وهو مضاف،

(ك): مضاف إليه،

(لا): نافية، (أفضلت): فعل ماضى مخاطب مذكر،

(في حسب): جار ومجرور، متعلق بـ(أفضلت).

(عني): جار ومجرور، متعلق بـ(لا أفضلت).

(و): عاطفه ، (لا): نفي. (أنت): مبتدأ.

(ديان): خبر، وعقطفه لةسةر (لا أفضلت).

(فتخزوني): فاء: جواب، (تخزوني): فعل مضارع،

(ن): وقاية. (ي): متكلم.

وه بزانه (عن) دهبيته (اسم)، ئهگهر لهگهل (من)دا بيت، وهك:

(جلست): فیعل وفاعیل. (من عن): جار ومهجروره. (من): ئیسمه به واتای "تهنیشت" هاتووه.

(يمين): مضاف إليه، وهو مضاف. (ك): مضاف إليه.

﴿ماناكاني "كساف"﴾

(کاف)یش یه کینکه لـه حهرفه جهره کان و بز (تشبیه) به کار ده هینری

وه (كاف) بۆ (تعليل)يش دەبيّت، وەك ئەم ئايەتە پيرۆزە. "واذكروه كما هداكم"،

(و): عاطفة، (اذكروا): فعل أمر، (واو): فاعل،

(هاء): مفعول. (ك): كاف علة: حرف جر.

(ما): موصولة، "يان" مصدرية. (هدى): فعل ماضى.

(كم): مفعول و فاعله ضمير مستتر تقديره (هو).

وه بزانه (ما)ی (کافه) دهچیته سهر (کاف) وهك نهم شیعره:

أخ ماجد لم ينزني يوم مشہد كما سيف ممرو لم تننه مضاربه

(أخ): خەبەرە بۆ (مېتدأ)يكى مەحذوف كە (هو أخ) بووه.

(ماجد): صيفه. (لم يخزني): له تدفعالي (جحد)ه.

(ن): ویقایه. (ی): مدفعول (یوم): مدفعول فیه، وهو مضاف (مشهد): موضاف إلیه.
 (ك): كاف تشبیه. (ما): كافة.

(سيف): مبتدأ، وهو مضاف (عمر): مضاف إليه.

(لم تخنه): جازمة، فعل، (هاء) مفعول.

(مضاربة): مضاف إليه. (هاء): فاعل (لم تخنه).

﴿باسی (تشبیه)﴾

*(تشبيه) دووجۆرە :

أ. چواندن لمزاتدا :وهك (زيد كأخيه) زهيد وهك براكهى وايه و
 لموده چيّت، كه نممه يان لمزاتدايه .

ب. چواندن لهصیفاتدا: وهك: (زید كالاسد) زهید وهك شیر وایه ، كهنهمهیان لهصیفاتدا .

جابزانه که (تشبیه) له زاراوه: (الاصطلاح) دا ، نه وه یه که شتیک له حاله تیک یا خود صیفه تیکدا به شتیکی تربحیت، به هزی و شهیه کی تایبه ته وه ف : (زید کالاسد) که له فونه یه دا زهیدیان چواندووه به شیر له رووی صیفه تی نازایه تیه وه ، به هزی (کاف) هوه ، که مه به ست ده رخستنی نازایه تی زهیدو مه دح و ستایش کردنیه تی ، جا زهید به (مشبه) و (کاف) به نه داتی ته شبیه و نازایه تیه که نهید و شیره که تیایدا به شدارن ، (وجه الشبه) ، و (مشبه به) به (طرفین التشبیه) ناوزه د کراوه ، جا نه وانه ن که چوارپایه که که ته شبیه ته شبیه یک ده هینن ، وه جاری و اهه یه که له کارناهین رتشبیه که که ناوزه د کراوه .

﴿باسی (مذ- منذ)﴾

* ئەم دوو كەلىمەيە (مذ- منذ) سى حالەتيان ھەيە:

۱ حدرفی جدرن : ئهگدر کاته که بز ماضی بیّت . کهبه مانای (من) ه ،وه ك :
 (مارایته مذیوم الاحد : لهیه ك شه محموه ئه وم نه دیوه).وه ئه گدر كات كه بزئیستا بیّت ،

ئهوه بهمانی (نی)یه، وهك: (رایته مذشهرنا: لهم مانگهدا ئهوم نهدیوه). وهئهگهر (معدود : ژمیراو)بوون ،ئهوهبهمانای "من" و"الی" ،وهك: (مارایته مذ ثلاثة ایام: تاسی ٌ روّژ یان سی ٌ روّژی پیش، ئهوم نهدیوه).

۲ - جینگایه که که نیسم له دوای نه و دوانه وه مه رفوع بینت ، هدندین و تریانه له م کاته دا (مذ، منذ) ظهرفن ، که ده بنه موضاف بر لای جومله یه ک که فیعله که ی مه حزوفه ، وه ک: (مارایته مذیومان) به ووه ، و هه ندینکی تر (مذ و منذ) به موبته داو دواییه که یان به حمه به داده نین .

۳- یان نموه یه که نمه دوانه وه جومله ی نیسمی یان فیعلی بیّت .وه ك: (مذ عقدت یداه) .

﴿حاله ته كاني "مذ و منذ"﴾

امذ ومنذ ادوو دانهن له حمرفه جموه کان، که بر سمرمتای ممهمست له زهمانی رابردودا به کاردین،

وه بزانه (منذ، مذ) بز (ظرفیة) له کاتی ئیستا (حاضر)دا به کار دین. واته له سهر مانای (فی) دین، وهك:

(مذ يومنا): جار ومجرور متعلق بـ (رأيت)، (نا): مضاف إليه.

(منذ شهرنا): وهك پيشوو وايه.

وه بزانه (مذ، منذ) دهبنه (اسم)یش، جا لهو کاتهدا، به واتای "سهرهتای کات – أول المدة" دین، جا لهم کاتهدا دهجنه سهر لیسمی موفرهد و (تثنیة وجمع) لهگهلیاندا نایهت، وهك: " ما رأیته مذیوم الجمعة".

﴿حالْه ته كانى "واو"﴾

(واو)ى قەسەم: سويند، وەك: " والله ما فعلت كذا".

(والله): جار ومجرور، متعلق بــ(أقسم)، محلا منصوب مفعول بواسطة.

(ما): نافية، (فعلت): فعل وفاعل،

(كذا): محلا منصوب مفعول به،

بۆ (واو)ى قەسەم سى (شىرط) ھەيە:

۱ – (واو)ی قدسهم سهر ئیسمی "ظاهر بناشکر ا" دهچیّت، وهك (والله)، بوّیه سهر ضمیر ناچیّت، وهك (وك).

٧-فيعلى قدسهم مه حذوفه، بزيه (أقسم والله) ههڵهيهو نابيّت.

٣-جوابي قسم نابيّت داوا بكريّت، بوّيه (والله أخبرني) نابيّت. وه (لا تخبرني) نابيّت.

١٤-والتاء كذلك نحو، تالله لافعلن كذا.

چواردههمین حدرف له حدرفه جدره کان(تاء)ه، که ندمیش هدر بز سویند خواردنه و وهك ندوه ییش خوی وایه . وهك "تالله لافعلن كذا"، نیعرابه کهی هدمان نیعرابی پیشووه.

﴿حالهتهكاني "تاء"﴾

(تاء) يەكىكە لە حەرفە جەرەكان:

وه تایبه ته له نظی (الله)وه، بزیه (ترب) نابیّت، وه فیعلی (تاء) مه حذوفه، و موتهعه للیق به (أقسم) دهبیّت.

وه (تاء) بۆ پرسیارو داواکاری به (شاذ)ی و کهمی دینت، وهك نهم شیعره:

تالله یا ظبیات القام قلن لنا لیاای منکن ام لیلی من البشر (تانله): جار ومجرور، متعلق بـ(أسأل) مقدره، که لیزهدا (تاء) بن پرسیار هاتووه.

(یا): نداء، (ظبیان): منادی، چونکه موضافه، منصوبه، بوّیه: وهو مضاف:

(القاع): مضاف إليه، (ليلاي): مبتدأ، (أم): متصلة،

(لیلی): مبتدأ،

(من البشر): جار ومجرور، متعلق بـ(ثابت) المقدر، وه (خبر)ه بؤ (ليلي).

واتای شیعره که: پرسیار ده کهم، یان سویّند دهدهم، ئیّوه به خوا، ئهی ئاسکه کانی بینابان، پیّمان بلّین: که (لیلا)ی من له جینسی ئیّوهیه یان له جینسی مروّقه؟

وه بزانه ئدى كەسى كە ئەتەوى فىرى زانيارى بىي:

(باء)ى قەسەم دەتوانرى (أقسم)ى لەگەلدا بىت، كە فىعلە، وەك:

(لا): زائده يان نافيه. (أقسم): فيعلى موضاريعه وهو مضاف. (القيامة): مضاف إليه.

وه (باء)ى قەسەم دەچيتە سەر ضىه مير وەك: (وبك أخبرني).

﴿دەربارەي بائى قەسەم

مانای (أعم منها) ئهوهیه که (باء) ی قه سهم ، له رووی حوکمی عه مه لیه وه کارکردنه وه له (باو) گشتی تره ، چونکه (باو) ده چینه سهر ئیسمی ظاهیر . وه جه وابه که یشی له گه ل فیعلی (طلب) دانایه ت ، به لام موته عه لیقی فیعلی (یاء) ده گونجینت که حه زف بکرینت ،یاخود باس بکرینت ،وه جه وابه که یشی (طلب) یان (غیرطلب) بینت، وه ده چینه سه رئیسمی ظاهیر و ضه میریش ، وه هه ر به م شیر ازه ش (باء) ی قه سهم له (تاء)ی قه سهم گشتی تره . چونکه (تاء) ته نها له گه ل ناوی پیروزی په روه ردگاردا دینت . وه موته عه لیقه که یشی حه زف کراوه ، به لام له گه ل ناوی خواو غه یری ئه ویشدا دینت ، وه موته عه لیقه که یشی (عمرم)یه ت ده گرینه وه ، بویه خه یری ئه ویشدا دینت ، وه موته عه للیقه که یشی (عمرم)یه ت ده گرینه وه ، بویه ده گونه یک به ویشدا دینت ، وه موته عه للیقه که یشی (عمرم)یه ت ده گرینه وه ، بویه ده گونه یک باس کراوه .

وه بزانه که پیریسته له جهوابی قهسهم دا نه گهر بو غهیری (سؤال:پرسیار) هاتبوو، ئدم حهرفانه (لام، أن، ما، لا) با له تهقدیریش دا بیّت، چونکه (المقدر کالمذکور) به کار بهیّریّت، وهك:

(تالله تفتق تذكر يوسف) كه ئەصلەكەى (لا تفتق)يه. (تالله): جار ومجرور، متعلق بـ (أقسم). (تفتق): فعل ناقصه. (أنت)ى محذوفه، اسم كان. تذكر: فعل مضارع (أنت): فاعل. يوسف: مفعول به. وخبر (تفتؤ) محذوف.

وه بزانه "خوای پهروهردگار فیری زانستت بکات" که حدزفی جهوابی قدسهم ده کریّت کاتیّك که: ۱ –ئهو (قسم)ه کهوته ناوهراست، وهك (زید والله قائم).

٧-كاتيّك كه ئدو (قسم) ه،كدوته كوّتايي، وهك (زيد قائم والله).

﴿باســـى "حاشا و عدا و خلا"﴾

(حاشا، عدا، خلا) سی حدرفی تری جدرن، که بن (استثناء) به کاردین، واته بن لابردن و دهرکردنی شتیک له حوکمی پیش خوّی، وهك:

(ساء): فعل. (القوم): فاعل.

(حاشا وعدا وخلا زيد): جار ومهجرور تهعمللوق نابهسان.

وه بزانه ئهم پیتانه به (فعل)ی دین، جا لهو کاته دا دوای خویان (منصوب) ده که ن، له سهر "مفعول"یه ت، وه "فاعل" تبایاندا شاراوه یه به واجیی، وه مدحه للی جومله ی هدرسی فیعله که مه نصوبه، له سهر "حال"یه ت، وه ك:

(جاءني): فعل. (ن): وقايه. (ي): علا منصوب مفعول.

(القوم): فاعل. (حاشا): فعل، وفاعله مستتر.

(زیدا): مفعول به، ومدحدللی جوملهی (حاشا زیدا) مهنصوبه، به هؤی (حال)یهت، واته حالیان وههابوو که هاتن زهیدیان لهگهل نهبوو.

وه بزانه که (عدا، خلا) (ما)ی مه صده ریدیان ده چیته سه ر، له و کاته دا جومله که ده چیته وه بز "تأویلی مصدر"، وه نه و مه صده ره به هزی "ظرفیت"، وه ته قدیری (وقت)ه وه مه نصوب ده بیت، وه ك:

(جاءني): فعل. (ن): وقايه. (ي): محلا منصوب مفعول.

(القوم): فاعل.

(ما عدا): له تأويلي مهصدهرا دهبيته (عدوهم).

که لیّره دا (ما) مدصده ریدیه، (عدا زیدا): ده باتدوه سدر مدصده ر. که مهصده ری (عدا) (عدو) ه، که ضهمیری جهمعی تیادا ده رده که ویّت، ئیتر لهم کاته دا (مصدر) به هرّی (ظرفیة و تقدیری وقت) هوه مدنصوب ده بیّت، (أی وقت عدوهم من زید).

وه (زید) دوای تأویله که به هزی (عن) هوه مهجرور کرا، (ووقت خلوهم عن عمرو) وه ک پیشوو واید.

وه بزانه، ئەوەى كە (ما خلا، ما عدا) بە حروفى (جر) دابنیّت، ئەوە ئەو (ما)يەى بە (زائدە) حساب كردووە، نەك (مصدریه).

وه بزانه حوروفی جهر پیویستیان به (متعلق) ههیه، تهنها ئهوانهیان نهبیّت که زائیدهن، وهك (کفی بالله شهیدا) که (باو) زائیدهیه. وه ههروهها (رب، کاف، حاشا، عدا، خلا) پیویستیان به مو تهعمللیق نیهه.

﴿نَاوِنَانَى حَمْرَفُهُ كَانَى جَمْرٍ ﴾:

له رووی ناونانی حدرفه کانی جه ره ، چه ند راو تی وانینیکی جیاواز هدید : هدندیک رایان وایه که له و رووه و ناویان ناونه ته (حوروفی جه ر) که مانای فیعل بولای ئیسمه که راده کیشین ، وه هه ندیکی تریش رایان وایه له به رئه وه ی له هه ندی فیعل داهیزی گدیشتن به مه فعول که مه . نه م حدرفانه یارمه تی فیعله کان ده ده ن تا بگه ن به مه معول الی مفعول ناحتاجت الی اشیاء تستعین بها (ومن الافعال افعال ضعفت عن تجاوز الفاعل الی مفعول فاحتاجت الی اشیاء تستعین بها علی تناله والوصول الیه).

وههندیکی تریش رایان وایه کهههربهوشیوهیهی کهعامیله کانی نه ب و جهزم کوتایی فیعل مهنصوب و مهجزوم ده که ن نهم حهرفانهیش که کوتایی نیسمه کان مهجرور ده که ن ، بویه به (جارة) ناوزه د کراون .

جاهەرلىپرەشدا پىۆيستە ئەوە بزانرى كەحەرفە جەرەكان لـەرووى ماناوە بۆسى بەش دابەش كراون :

۱ - ئەرانەى كەتەنھا ماناى حەرف زياتر ھيچ مانايەكى تريان لـ دخۆنهگرتوره .وهك:
 (من -- الى -- فى -- باء -- لام -- رب -- واو -- حتى -- تاء)

- عن - عهروهك (أسم) ئهمانيش له جومله دا به كار دههيتريّن :وهك: (على - عن - كان - منذ - منذ -

٣- بدمانای فیعلیش به کار ده هینوین : وه ك: (حاشا : عدا :خلا).

﴿باسى حەرفه جەرەكان له "شرح انموذج"دا﴾

قال:حروف الاضافة، وهي الحروف الجارة، فمن للابتداء وألى وحتى للأنتهاء، وفي للوعاء، والباء للألصاق، واللام للأختصاص، ورب للتقليل ويختص بالنكرات، و واوالقسم وبائه وتائه، وعلى للأستعلاء وعن للمجاوزة، والكاف للتشبيه ومذ ومنذ للأبتداء في الومان وحاشا وعدا وخلا للأستثناء.

أقول: سيت هذه الحروف، حروف الاضافة والجارة لأنها تضيف، أى تنسب معنى الفعل أو شبهه وتجرة ألى مدخولها، نحو، مررت بزيد فأن الباء تنسب معنى المرور وتجرة ألى مدخولها وهى سبعة عشر حرفا، ألاول: من، وهى فى الاصل لابتداء الغاية، أى تفيد معنى الابتداء، ويعرف بأستقامة تقدير ألى فيما بعدها نحو، سرت من البصرة، يعنى أبتداء سيرى من البصرة وقد تستعمل للتبيين أى يجوز أن يجعل مكانها، "ألذى هو"، كقوله تعالى: "فاجتنبوا الرجس من الاوثان"، يعنى ألذى هوالوثن وقد تكون للتبعيض أى يجوز أن يجعل مكانها "بعض"، نحو: "أخذت من الدراهم"، وقد تكون للتبعيض أى يجوز حذفها نحو"ماجاننى من أحد"، يعنى: "أحد"، والثانى والثالث، ألى وحتى وهما للانتهاء أى تفيدان معناه، والفرق بينهما أن مابعد ألى لا يجب أن يدخل فى حكم ماقبلها بعلاف حتى، فأنه يجب ذلك فيها

فأذا قلت "أكلت السمكة ألى رأسها"، يكون المعنى أنتهاء أكلى عند الرأس، ولا يجب أن يكون الرأس مأكولا أيضا بخلاف ما أذا قلت "أكلت السمكة حتى رأسها"، فالمعنى يكون أنتهاء أكلى بالرأس فيجب أن يكون الرأس مأكولا أيضا، والرابع في وهي للوعاء أي للظرفية نحو، "المال في الكيس"، والخامس ألباء وهي للألصاق في الاصل نحو "مررت بزيد"، أي: ألتصق مروري بمكان قريب من مكان زيد، وباء القسم في نحو "أقسمت بالله"، من هذا

القبيل أذالمعنى ألتصق قسمى بلفظ الله، وقد تستعمل للأستعانتو نحو: "كتبت بالقلم"، أيناً ستعانة القلم، وللمصاحبة أي معنى "مع"، نحو: "أشتريت الفرس بسرجه ولجامه"، أي:معهما وللتعدية نحو ذهبت بزيد، أي:أذهبته، وللظرفية نحو، جلست بالمسجد، أي في المسجد وقد تكون زايدة نحو، "كفي بالله شهيدا"، أي:كفي الله، والسادس اللام وهي للأختصاص نحو الجل للفرس أي: مختص به و قد تكون للتعليل أي بمعنى "كي"، نحو، "جئتك لتكرمني"، يعني، "كي تكرمني"، وقد تكون زايدة، كما في قوله تعالى، "ردف لكم"،أي ردفكم، والسابع رب، وهي للتقليل أي تدل على تقليل نوع من جنس نحو، "رب رجل كريم لقيته"، المعنى:أن الرجال الكرام الذين لقيتهم، ةأن كانوا كثيرين لكنهم بالقياس ألى الذين ما لقيتهم قليلون ، ويختص رب بالنكرات، أي لاتدخل على المعارف، لان ماهو الغرض منها أعنى الدلالة على تقليل نوع من جنس يحصل بدون التعريف ، فلو عرف مدخولها لكان التعريف ضايعا ويجب أن تكون النكرة التي دخلت عليها رب موصوفة كما ذكرناه، ليجعل الوصف ذلك الجنس النكرة نوعا فيحصل الغرض وقد تلحق ما برب فتمنعها عن العمل وتسمى ما الكافة، وحينئذ يجوز أن يدخل على الافعال نحو، "ربا قام زيد"، والثامن والتاسع واو القسم وتاثه نحو والله وتاالله لافعلن كذا، واعلم أن الاصل في القسم الباء والواو تبدل منها عند حذف الفعل فقولنا والله في معنى أقسمت بالله والتاء تبدل من الواو في تا الله خاصة فالباء لاصالتها تدخل على المظهر والمضمر نحو بالله وبك لافعلن ، والواو لاتدخل ألا على المظهر لنقصانها عن الباء فلا يقال وك لافعلن كذا، والتاء لاتدخل على المظهر ألا على لفظ الله لنقصانها عن الواو والعاشر على وهي للأستعلاء نحو زيد على السطح، أي:مستعل عليه، والحادي عشر عن، وهي للمجاوزة نحو، "رمكيت السهم عن القوس"، أى:جعلته مجاوزا عنه، والثاني عشر الكاف وهي للتشبيه نحو "ألذى كزيد أخوك"، أي:ألذي شبه بزيد أخوك، وقد تكون زايدة كقوله تعالى، "ليس كمثله شيء"، أي ليس شيء مثله، والثالث عشر والرابع عشرمذ ومنذ وهما للأبتداء في الزمان وقد عرفت معنى الابتداء نحو مارأيته مذ يوم الجمعة، أي:أبتداء زمان أنتفاء رؤيتي يوم الجمعة، والخامس عشر والسادس عشر والسابع عشر، حاشا وعدا وخلا وهي للاستثناء أي: بعني ألا،

نحو، "جائنى القوم حاشا زيد"، أى:ألا زيدا، وقد مر ذلك فى المستثنى واعلم أن حروف الجرقد تحذف وينصب مدخولها ويقال أنه منصوب على نزع الخافض، أو على المفعولية، كقوله تعالى، واختار موسى قومه، أى:من قومه.

﴿كورتهيهك دهربارهي كتيبي "انموذج في النحو"﴾

کتیبی ئونموزهج، یه کیکه له کتیبه گرنگه کانی زانستی نه حو، که به دریزایی زهمان له حوجره و زانستگاکانی کوردستاندا له لایه فه فی و تامه زر قیانی زانستی شهریعه ته به به به بیدراوه و خویندراوه، کتیبه که خوی مه تنیکی کور ته و ناوی اأنی زج"ی لی نراوه، و زانای گه و ره ئیمامی زهمه خشه ری دایناوه، و دو اتر مه لا عدید و لغدنی ئه رده بیلی شه رحی کر دووه، و تیکستی مه تنه که ی به "قال" داناوه، واته: زهمه خشه ری و تی، و شه رحه که ی خویی به "أقول" داناوه، و اته: من ئه لیم، پیشه و ازمه حدی کوری عومه ری کوری ئه خه دی زهمه خشه ری ، که نازناوه که ی "جارالله" یه، له زانا به رجه سته کانی ئیسلامه و کتیبی دانسقه ی له سه رجه م بواره کانی "فیقه، حدی س، ته فسیر، نه حو، زمان، ره و انبیزی ، و ئه ده بیاتی عه ره بدا، داناوه، له کتیبه کانی:

١. أساس البلاغة، لهزماندا.

٢. ألامالي الاغوذج.

٣.ديوان التمثيل.

٤. شرح أبيات الكتاب، سيبوية.

٥.شرح مشكلات مفصل.

٦. الجاز والاستعارة.

٧.الكشاف عن حقائق التنزيل.

٨. النصائح الصغار.

٩. النصائح الكبار،

١٠ المفصل في صناعة العرب.

و لـه سالْی۳۸۵یان۴۵می کوچیدا وهفاتی فدرمووه.

وه راڤیاری ئونموزه ج مه لا عدبدولغه نی ئهرده بیلی له زانا ناسراوو به رجه سته کانی زانستی نه حوو ئه ده بیاتی عدره به . وله سالی ۲۵۷ ی کوچیدا دونیای به جی هیشتوه .

﴿ليْكچوونى نيْوان ظه رف وجارومهجرور﴾

جارومهجرور لـهرووى حوكمى عهمهلى يهوه، وهك ظه رف وايه، واته:همروهك ظهرف حالهته:

۱ - هدرکات ظهرف دوای مهعریفهی رووت "عض"هات، دهبیّته "حال"، وهك:
 "جائنی زید عندك"، له بهرئهمه جار و مهجروریش ههر کات لهدوای مهعریفهی رووت هات، ههر دهبیّته حال وهك: "جائنی زید فی الدار".

۲ – وه نه گدرچی ظهرف دوای نه کیرهی رووت هات، ده بیته "صفة"، وه ك: "جائنی رجل عندك"، ههر بدم شیوازه ش جارومه جرور نه گهر دوای نه کیرهی رووت هات، ههر ده بیته صیفه ت، وه ك: "جاننی رجل فی الدار".

۳- ظد رف هدر کات دوای نه کیره ی تایبه ت کراو "عصصة" هات، نهوه یان دهبیته حال یان دهبیته حال یان دهبیته حال یان دهبیته شدوازه، هدر کات دوای نه کیره ی تایبه ت کراو "عصصة" هات، یان دهبیته حال یان دهبیته حال یان دهبیته حال دهبیته صیفه ت. وه ک: "جائنی رجل کریم فی الدار".

﴿دەربارەي تەعەللوق بەستن﴾

جارومهجرور پنویستیان به موتهعدللیق ههیه، وه نهو موتهعدللیقانه چوار شنوازیان ههیه:

۱ — ههر کات موتهعدللیقی جارومهجروره که له أفعال العموم "بنّت، و شاراوه "مقدر" بنّت، لهم شنوازه دا له رووی زاراوه وه به "ظرف المستقر"ناوزه ده کریّت، وهك: "زید فی الدار"، به تهقدیری "زید کائن فی الدار"، جا ندفعالی عوموم چوارن: "کان، ثبت، حصل، وجد"، وه "أفعال الخصوص"، غدیری نهو چواره ن، وه "ظرف المستقر"یش: نهوه یه که موته عدللیقه کهی له نه فعالی عوموم بینت، و "واجب الحذف "یش بیت، وه بزیه ناونراوه ته "مستقر"، چونکه ضه میره موته عدللیقه حدزف کراوه که تیایدا

جیّگیر "مستقر" بووه. وهك(زید "مستقر""یان"أستقر"فی الدار)،كه خوّی له خوّیدا دهبوایه بگوترایه "ظرف مستقر نیه"،به لام "فیه "یه که،له بهر کورت بری وزوّر به کار هاتن لادراوه.

۲ - هدر كات موتدعدلليقى جارومدجروره كد، له ئدفعالى عوموم بوو، وهباس كرابوو،
 له م كاتددا به "ظرف اللغو"ناوزهد ده كريّت، وهك: "زيد كائن فى الدار".

٣-له كاتيكدا موتدعه لليقى جارومه جروره كه ،له نه فعالى خوصوص بوو، وشاراوه "مقدر "بوو، نه وا نهم ظه رفه يش ههر به "ظرف اللغو "ناوزه ده كريّت، وه ك: "بسم الله". به ته قديرى "أستعين بأسم الله".

۵-ههر کات موتدعدللیقی جارومهجروره که، له ثهفعالی خوصوص بوو، وهباس کرابوو، له م کاته شدا دیسانه وه به "ظرف اللغو" ناوزه ده کریّت، وه ك: "مررت بزید".

*"ظرف المستقر":دهبيّت يهكيّك لـهم چوار شته بيّت:

۱-"حال":وهك:(رأيت الهلال "مستقرا"يان"أستقر"بين السماء)،(فخرج على قومه، "كائنا" يان "يكون" في زينته).

٧- صيله: وهك: (ومن "يكونون" عنده لايستكبرون)، (يسبح له ما "يكون "في السماوات).

٣-خدبدر:وهك:(زيد "كائن"يان"يكون"عندى)،(زيد "أستقر"يان"مستقر"في الدار).

٤ - صيفه: وهك: "(رأيت طائرا "مستقرا "يان "أستقر "فوق غصن - يا حود - على غصن).

*"ظرف اللغو":لهبهر دوو شت بهو شيّوهيه ناو نراوه:

أ:لهبهر ئهوهى كه له ناوه ظا هيرهكهوله ضه ميرهكه دا كاركر دن "عمل" نامينيّت، و لهغو دهبيّهوه.

ب: له رووی نهوهوه که ضه میره موته عدللیقه که تیایدا جیّگیر "مستقر "نابیّت، بوّیه به "ظرف اللغر "ناسراوه.

﴿الأضافـــة

وأما المجرور بالأِضافةِ، فَعَلَى قِسْمَيْنِ:

الأوّل: مجرور بالأضافة اللفظية، وهي أضافة أسم الفاعل، أو المفعول الذي تحقق شرط عمله ألى معموله، نحو: زيد ضارب عمرو الآن أو غداً، و لا تفيد المضاف ألا تخفيفاً لفظياً، بحذف التنوين في المفرد، والنون في المثنى والجمع، لِأَنّهُ لما تحقق شرط عمله، أرتبط بما بعده قبل الأضافة، فلم يبق للأضافة فائدة سواه.

فتقول: زيد ضارب عمروا الآن، أو غداً، والأصل ضارب عمرا، بتنوين ضارب، و نصب عمرا، و الزيدان ضاربو عمرو، والأصل عمرا، و الزيدان ضاربو عمرو، والأصل ضاربون عمرا، و النون في المثنى، و الجمع.

﴿باسى ئيضافه

ئەوانەي كە بە ھۆي ئىضافە كرانەوە، مەجرور دەبن، دووبەشن:

یه کهم: مهجروور بوون به هزی ئیضافه یه کی زاره کی" له فزی"، که نهویش وه ك ئیضافه کردنی ئیسمی فاعبل یا خود ئیسمی مه فعرله، که مهرجی عهمه لکردنی تیادا هاتبووه دی، بز لای مه عموله که ی، وه ك: (زید ضارب عمرو الان او غدا)، و سودی ئیضافه ته نها ئاسانکاری کردنیکی له فزی یه، که له موفره ددا ته نوینه که و له موسه نناو جهمع دا نونه کان حه زف ده کریت، بزیه گوتمان ده بیت، مهرجی عهمه لکردنی تیادا هاتبیته دی، پیش ئیضافه کرانی ده به سودیك بز ئیضافه نامینیته و هدر به سودیك بز ئیضافه نامینیته وه.

بر نموونه: که ده لیّت: (زید ضارب عمرواً الان او غدا)، له نه سلّدا (صارب عمراً) به تعنوینی (ضارب) بووه، وه به نه صبه ی (عمروا)، وه له (الزیدان ضاربا عمرو) که له نه سلّدا، (ضاربان عمرا) بووه، و (الزیدون ضاربو عمرو) که له نه سلّدا (ضاربون عمرا) بووه، که نیضافه روویدا، تعنوینه که مان له موفره د، و نون له موسه نناو جه معدا حد فکرد.

والثاني: مجرور بالأضافة المعنوية، وهي أضافة غير الصفة المذكورة إلى المعمول، سواة لم يكن المضاف من الصفات، نحو: كلام الملوك، ملوك الكلام، أو كان منها، و لكن لم يتحقق شرط عملها، نحو: هو ضارب زيد بالأمس، و سميت معنوية، لأفادتها تعريف المضاف، أذا كان المضاف أليه معرفة، نحو: غلام زيد، و تخصيصه، أي: تقليل الأشتراك فيه ، أن كان المضاف إليه نكرة، نحو: غلام رجل، وتسمى بَيانية، أن كانت على أعتبار معنى الملام، غو: "رأس الحكمة محافة الله".

دورهم: مهجرور بون به هۆی ئیضافه کرانیکی مهعنهوییهوه، که نهویش نهو نیوه نییه، که باسمان کرد، که نفو نیضافه یه که باسمان کرد، که نیضافه ی کردبیت بو لای (مهعمول: به کار)هکهی، ئیتر چونیه که موضافه که صیفه ت نه بیت، وه ک (کلام الملوک، ملوک الکلام) یا خود صیفه ت به ته مهرجی عهمه لکردنی تیادا نه ها تبیته دی، وه ک (هوضارب زید بالامس) وه بویه به مهعنه وی ناونراوه، چونکه نه گهر (موضاف الیه) مهعریفه بیت، نه وا موضافه کهیش ده کاته مهعریفه، وه ک (غلام زید)، وه همروها موضافه که تاییه ت ده کات، واته: پشکدار بوونی کهسانی دی، لی کهم ده کاتهوه، نه گهر موضاف الیه، (نگرة: نه ناسراو) بوو، که سانی دی، لی کهم ده کاتهوه، نه گهر موضاف الیه، (نگرة: نه ناسراو) بوو،

وه به (بَیانِیَّة، رِوونکهرهوه) ناو دهبریّت، نهگهر له سهر مانای (من) هاتبوو، وهك (هذا خاتم فضه)، وه به (لامیة) ناودهبریّت، نهگهر له سهر مانای (لام) هاتبوو، وهك (رأس الحکمة مخافة الله).

وظرفية أِن كانت على أِعتبار معنى (في)، نحو: غفلة آيام الآلاءِ، حسرة ايام البلاء، و لا يُضاف الأِسم أِلَى مرادفه، فَلا يُقال: أِنسان بشر، و لا أِلَى ما يساويه في المصداق، نحو: أِنسان ناطق، و أِذا ورد ذلك، فأوله بارادة الذات من الأوَّل، واللقب من الثاني، نحو: سعيد كرز، أي مسمَّى هذا اللقب، و قد يكتسب المضاف التأنيث من المضاف نحو: سعيد كرز، أي مسمَّى هذا اللقب، و قد يكتسب المضاف التأنيث من المضاف أِليه، كقوله تعالى: ﴿ إِنَّ اللهِ مَن الْمُحْسِنِينَ ﴾ السَّيَارَةِ ﴾ يوسف. ١٠، وبالعكس كقوله تعالى: ﴿ إِنَّ رَحْمَةَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنْ الْمُحْسِنِينَ ﴾ الاعراف. ٥٦.

وه به (ظرفیة) ناوزهد ده کریّت، نه گهر له سهر واتای (فی) هاتبوو، وه فی (غفلة ایام الالاء، حسرة ایام البلاء)، وهبزانه که نیسم نیصافه ناکریّت، برّ لای هاوییّچ و هاومانای خوّی، وه فی (أسنان بشر) نهمه دروست نی به، وه همروها نیصافه ناکریّت برّ لای شتیّك که له راستی دا هاوتهبای بیّت، وه فی (أنسان ناطقی)، برّیه نه گهر شتی وا روویدا، نه وه و ا دابنیّ، که له یه کهمیاندا.. مهبهست بیّی خود، و زاتی شته کهیه، و له دووهمیاندا نازناوه، که هاتووه، به شویّیدا، وه فی (سعید کرز) واته، دووهم له قهبه، و نازناوه برّ (سعید کرز) واته، دووهم له قهبه، و نازناوه برّ (سعید کرز)، که لیره دا به مانای خراب و خویّروو دیّت، وه همندی خوای جار موضاف، (مؤنث)بوون، له (موضاف الیه)، وهرده گریّت، وه فی خوای پهروهردگار ده فهرمویّت: (تلتقطه بعض السیارة: همندی له کاروانییه کان ده یدورود داری که فیعله که (تاء)ی، هملگرتووه، و له بهر خاتری ده یدورنه که (مؤنث)ه مه فیرانه ی مهشهور نی یه، چونکه به قیرانه ی مهشهور زیلتقطه) یه!.

وه به پیچهوانهشهوه، روو دهدات، واته کاردانهوهی له سهری نابیّت، وهك لهم ثایه ته پیروزهدا، خوای گهوره ده فهرمویّت: (اِنَّ رحمة الله قریب من المحسنین) که (قریب) به موزه ککه ری هاتووه، له کاتیْکدا که (رحمة) مؤنفه.

﴿باسی موضاف﴾

جوّری شدشدم له عدوامیلیی قیاسی، موضافه، که موضافیش بریتییه له و ئیسمه ی که بوّلای هدر شتیّك نیسبهت بدریّت، یاخود به دهسته واژه یه کی تر بدریّته پال شتیّك، وه مهجرور کردنی موضاف الیه، به تعقدیر گرتنی (لام، من ، فی) یه، وه ك: (هذا غلامُ زیدی ندوه خزمه تکاره که ی زهیده، واته خزمه تکار بوونی نه و گهنجه، دراوه ته لای زهید، واته زهید سهرپه رشتیار و خاوه نیه تی. (وهذا خاتم فضّة)، نه و موسیله یه له زیوه، (ضراب الیوم: لیّدان له روّژدا)، له نمونه کانی موچاف و موضاف الیه، ین.

له هدندی جینگادا نیوانه "فاصیله یه ك" له كه و یته نیوان موضاف ألیه، وه ك: (في بئر لا حُور). و نمونه ى: (هذا غلام والله زید).

له هدندی جیگادا حدرفی جدر له که لامه که دا دیّت، وه ك: (مرزّتُ بزید)، له م غونه یدد (باء) زهیدی مدجرور کر دووه، و خودی حدرفه جدره که له رسته که دا هاتووه. و ه له زاراوه "أصطلاح"ی زانایانی نه حودا، ئه م حاله ته به جارومه جرور ناوزه د

وه لهزاراوه "اصطلاح"ی زانایانی نه خودا، نهم خانه نه جارومه جرور آنوره د کراوه.

به لام له هدندی جیگادا حدرفی جه ره که شاراوه "مقدر"ه، وهك: (عُلامُ زیدِ)، که له ته قدیردا (عُلامٌ لزیدِ)ه، وه له زاراوهی زانایانی نه حودا نهم حاله ته یان به موضاف و موضاف الیه، ناوزه د کراوه.

به ده سته واژه یه کی تر هه رئیسمیّك که بوّلای ئیسمیّکی تر ئیضافه کرا، لهم کاته دا ئیسمه یه که مینه که به موضاف، و ئیسمه دوه مینه که به موضاف آلیه، ناوزه ده کریّت، وه عدمه لی موضاف ئه وه یه که ته نها موضاف آلیه، به رده وام مه جروره، وه نه گه رموضاف آلیه، ئیسمیّکی مه بنی بیّت، له م کاته دا له مه حملدا مه جروره، به لام موضاف به گویّره ی جیّگا تایبه تیه که ی خوّی بوّی هه یه ئیعرایی جوّرا و جوّر و ه رگریّت، به لام ته نوین و ه رناگریّت، وه نه گه رهاتو و موضاف، "مثنی" و "جمع مذکر سالم" بوو، نونه که ی حدوف ده بیّت، وه ك: (غُلامُ زیّد، غلاما زیّد، مُسلموا مصر).

﴿بهشهكانى نيضافه﴾

ئيضافه دووبدشه:

۱- نیضافه ی له فزی: وه ك ده زانین که ئیسمی فاعیل هه روه ك فیعل پیویستی به فاعیله له حاله تی موته عه ددی به فاعیله له حاله تی موته عه ددی بووندا، نه میش پیویستی یه تی .

صیفه ی موشه بیهه وئیسمی مه فعولیش وه ك فیعل (معمول) یان هدیه ،واته هه ركات ئهم جوزه ناوانه بولای مه عموله كانیان ئیضافه بكرین ثه و ئیضافه یه به له فزی ناو زهد ده كریت . وه نیضافه ته نها به ته خفیفی دیت وه ك: (ضارب زید) ، (ضاربا زید) ، (ضاربوا زید) .

۲- ئیضافهی مهعنهوی : ئهوهیه که (مضاف الیه)یه که به تهقدیری یه کینك له حهرفه جهره کانی (من، نی، لام)ی مهجرور بیت، وه نهم جوره نیضافهیه دوو سوودی ههیه :

۱ .سودی (معرفه) گاهیاندن: به و مهرجه ی که (مضاف الیه) مهعریفه بیت :وه ك: (غلام زید).

۷.سودی (تخصیص)تایبهت کردن :به و مهرجه ی که (مضاف الیه)،هه روه ك گوتمان که له نیضافه ی مه عنه وی داده بینت ، تعقدیری حه رفی جه پر بکرینت نه مه نه گه ر موضاف الیه له جینسی موضافه که بینت له م کاته دا به تعقدیری (من)ه، وه ك: (خاتم فضة)به تعقدیری (خاتم من فضة)، وه یاخود (مضاف الیه) که ظهرف بینت بر موضافه که، له م کاته دا حه رفه جه په موقه دده ره که (فی)یه، وه ك (صلرات الیل)به تعقدیری (صلرات فی الیل)، به لام نه گه ر موضاف الیه ،غهیری نه م دوو شیوازه ی هه بوو، نه وه حمرفه موقه دده ره که ر موضاف الیه ،غهیری نه م دوو شیوازه ی هه بوو، نه وه حمرفه موقه دده ره که روه (غلام زید)به تعقدیری (غلام لزید) . وه له سوده کانی تری نیضافه ی مه عنه وی نه وه یه که موضاف الیه (مؤنث)نه وه "تانیث" ده هینیت، وه به پیچه وانه شه وه وه ای مذکر له موضاف الیه (مؤنث)نه وه "تانیث" ده هینیت ، وه به پیچه وانه شه وه وه که پیویستمان به موضاف نه بینت . وه ك (که اشرقت صدر الفتاة من الدم :هم روه ك چون پیویستمان به موضاف نه بینت . وه ك له م

غوندیددا، (صدر)موزه ککهره .وههر لهبهرئهمهش فیعله کهی موندنده وه خاوهنی مهرجه کهیه کهباسمان کرد ،چونکه بهبوونی "القناة" ئیتر پیریستمان بههینانی (صدر) نیه .وههدروهها وه ك (انارة العقل مکسوف بطلوع هوی)، که لهم غونهیهدا (انارة) هدرچدنده که مؤنثه له (عقل) که موضاف الیه که یه ، موزه ککهر بوونه کهی وهرگرتووه .ههر بریهش (مکسوف) که خهبهره کهیهتی موزه ککهر بووه ،وه خاوهنی مهرجه باسکراوه کهیشه ، چونکه ئه گهر "انارة" حدزف بکهین ،بهبوونی (العقل) که موضاف الیه کهیه .ههر ماناکهی ده گهیهنیت .

﴿الْجِزُومِـــات﴾

أما المجزومات فأفعال تدخل عليها الجوازم، والعامل الجازم نوعان:

النوع الأول: يجزم فعلاً واحداً، بحذف حركة آخره، إن كان صحيح الآخر، وبحذف لام فعله، إن كان معتل الآخر، و حذف نون التثنية، و الجمع، إلا جمع المؤنث الغائبة، أو المخاطبة، وهو أربعة أحرف: (لم، و لمما)، لنفى معنى المضارع بعد نقله إلى الزمان الماضي، نحو: لم أطلب من الأخوان إلا الوفاء بالعهود، و لمما يحصل المقصود، وفي لمما توقع، وإنتظار، ولام الأمر، لطلب الفعل عن غير المخاطب المعلوم، نحو: (ليسافر إلى البلاد، من يرد نيل الأمجاد)، ولا الناهية، لطلب توك الفعل من كل فاعل، نحو: ﴿ ولا تقل لهما أف الاسواء: ٢٣.

﴿باسي مهجزومات﴾

مهجزومات، کرّمه له فیعلیّکن که جهوازیه کان ده چنه سهریان، وه عامیلی جازم دوو جوّره جوّری یه کهم: جهزمی یه که فیعل ده کات، به حهزف کردنی حهره که تی کوّتاییه کهی، نهمه نه گهر (صحیح الأخر) بوو، وه حهزفی (لام الفعل)ه کهی ده کریّت، نه گهر هاتوو (معتل الأخر) بوو، و حهزفی نونی موسه ننا، و جهمع، ته نها هی جهمعی مؤنثی غائیبه یان موخاطه به، نه بیّت ده کریّت، وه جهوازم چوار حهرفن: (لم، لمّا) بو نه نهی مانای موضاریع، دوای نه قل کردنی بو کاتی رابردووه، وه که (لم أطلب من الأخوان ألا الوفاء بالعهود ولما بحصل المقصود)، و آ(لما) بو داواکردنی فیعله له غهیری موخاطه بی دیاردا، وه که: (لیسافر ألی البلاد، من یرد داواکردنی فیعله له غهیری موخاطه بی دیاردا، وه که: (لیسافر ألی البلاد، من یرد فیل الامجاد) وه (لا)ی ناهیه، بو داواکردنی ته رک ونه کردنی فیعله بو گشت فیلیک، وه که: (ولا تقل لهما أف الاسه اع ۲۳:

والنوع الثاني: ما يجزم فعلين يسمى أولهما شرطاً، و الثاني جزاء، والكل للتعليق، أي: لربط وجود الجزاء المعدوم بوجود الشرط المعدوم الواقع على وشك الوجود، فيكون التعليق دائماً بالنظر ألى المستقبل، فمنها ما لا يفيد غير هذا التعليق، وهو (أن) بكسر الهمزة وسكون النون، نحو: (أن يصلح القلب يصلح اللسان، و إن يسلم اللسان، يسلم الأنسان).

*جۆرى دووهم: ئەوانەن كە دوو فىعل مەجزوم دەكەن و فىعلى يەكەم بە (فعل الشرط) و فىعلى دووەم بە (جزاء الشرط) ناودەبرىن، وە ھەمويان بى بەستنەوەو رەبط دەبىن، واتە پەيوەست بوونى پاداشتىكى ناديار، بەبوونى مەرج وشەرتىكى ناديار، كەبىرى ھەيە بىننەدى!كە ھەمىشە ئەو پەيوەست بوون و رەبطە بەستراوە، بە ئايندەوە،كە لەمانەدا ھەيە تەنھا سودى ئەو پەيوەست بوون و رەبطە ى ھەيە، وھىچى تر!،وەك: (أن يصلح القلب يصلح اللسان، وان يسلم اللسان، يسلم الأنسان: ئەگەر دالى باش بوو، زمانىش باش بوو، مرۆۋ سەراپاى پارىزراو دەبىت).

ومنها ما یفید غیر التعلیق ایضاً، و هو عشرة اسماء: مَنْ للتعلیق، و عموم الأشخاص العقلاء، نحو: مَنْ یرحم یُرحم، و ما لَهُ، و لعموم الأشخاص غیر العاقلة، نحو: (ما تزرع تحصد منه)، وأي: لَهُ، و لِعُموم الأشخاص مطلقاً، نحو: (أیا تشتمه یشتمك)، و (أیا تعمل تجز به)، وحیثما ، وأین، وأنی، لَهُ، و لِعُموم المكان، نحو: (حیثما تسكن یرزقك الله)، و (أین تكن یدركك الموت؟)، و (أنی تتقرب الی ربك، یقبل منك؟)، و ایّان، و إذما، و متی، لعموم الزمان، نحو: (أیّان تعش یلزم علیك الكسب)، و (أدما تغش یتشوش عیشك)، و (متی ترجع إلی الله یسامح عن ذنوبك؟).

وه هدیانه سودی زیاتر لهو پهیوهست بوون و رهبطه ی هدید، که نهوانیش ده ناون:(من):که بو هدلپدساردن وگشتیندی عاقلان بدکار دههیّنریّت، وهك: (من یرحم یُرحم: ئدوهی بدزهیی هدبیّت، خودا بدبدزهیی دهبیّت بوّی)،وه(ما)بوّ پهیوهست بوون و وگشتیندی بیّ عمقلدکان بدکار دههێنرێت، وهك:(ماتزرع تحصد منه: چي بروێني، ئهوه دهچنيتهوهو دروێنه دهكهيت!)،وه(أي)، بۆ پەيوەست بوون و وگشتينەى كەسەكان بەكار دەھينريت، وەك:(أيا تشتمه يشتمك: جنيّوبهههركهس بدهيت،پيّتي دهداتهوه!)،وه ههروهها، وهك:(أيا تعمل تجز به: همرچ كاريّك بکهیت، له سهری جهزات دهدریتهوه.)، وه،(حیثما)، و(أین)، و(أنی)، بو پهیوهست بوون و وگشتینهی جینگاکان به کار ده هینرین، وه ك: (حیثما تسكن یرزقك الله: لههمر جینگایه ك دانیشیت، خودا رِوزیت دهدات)، و (أین تكن یدركك الموت؟: لهههر جیّگایهك بیت، مردن ده تگاتيّ!)، و(أني تتقرب الى ربك يقبل صنك؟: هدرچهند له خودا هدولي نزيك بوونهوه بدهیت،لیّتی و هرده گریّت). وه، (أیان)، و (أذما)، و (متی)، بو گشتینمی کاته کان به کار دههيّنريّن، وهك: (أيان تعش يلزم عليك الكسب: تابژيت، كاسپى كردنت پيّويسته)، و(أذما تغش يتشوش عيشك: به خيانهت كردن، ژيانت ده شيويت)، و (متى ترجع ألى الله يسامح عن ذنوبك؟: هدركات بو لاى خودا گهرايتهوه ، بهكهرهم دهبيت لهگهلت بو ليخوش بوون له گوناهه كانت!).

* له نیّوان (أذا)ی، شدّرتی و (أذا)ی، (فجائیة)دا چهند جیاوازیهك ههیه:

۱ - (أذا)ی شدرتی له سدره تای که لامهوه دیّت، به پیچهوانهی (أذا)ی (فجائیة)هوه. که دهبیّت له ناوه راست دا بیّت.

۲-(اُذا)ی شدرتیه پیّویستی به جواب هدیه، به پیّچدواندی (اُذا)هوه که پیّویستی به جواب نیید.

٣- (أذا) ى، شەرتيە بۆ داھاتوو" أستقبال" و (أذا)ى (فجائية) بۆ ئيستا"حال"ه.

٤- (أذا) ى شهرتيه تايبهته به فيعلهوه بهلام (فجائية) تايبهته به ئيستاوه.

و دوای ندم جوملدی (مفاجأة) ید، موبتددا و خدیدر دیّت، وهك: (خرجت فإذا السبع بالباب) که دوای (إذا): (السبع) هاتووه و موبته داید، و (واقف) که مه حذوفه، خدیده ه هندی دهلیّن لیّره دا (إذا) بر مه کان، و، زهمان هاتووه، له مه حدلدا مدنصوبه، وه ناصیبه کهی مانای (فاجأت)ید، که له تعقدیرا (خرجت ففاجأت مکان وقوف السبع أو زمان وقوف السبع) بووه خرجت: فعل وفاعل فاجأت: فعل وفاعل، مفاخأه ای هدید (مکان): مفعول فیه (وقوف): مضاف إلیه وه له جومله ی (خرجت فإذا السبع بالباب) ، (فاجأت)ی لیّوه وه رده گیری.

من الفحوى: واته ليوهى وهرده گيري كه ئهو جومله (فاجأت)ى تيادايه.

﴿الباب الرابع

﴿في العوامل من الفعل، و شبه الفعل، و غيره ﴾

الفعل أربعة أقسام:

القسم الأوّل: اللازم: و هو ما لا يتجاوز مدلوله من الفاعل أِلى المفعول به، فلا ينصبه، كجلس، و مرض، و مات.

﴿باسي چوارهم﴾

باسی عهوامیله کانه، له (فیعل و شیبه فیعل) و غهیری نهوانیش: فیعل چوار به بهشه: بهشی یه کهم: فیعلی لازم: نهو فیعله یه که مهدلوله کهی له فاعیله وه بق مه فعول به تیپه و ناکات، و مه نصوبیشی ناکات، و ه ک (جلس، مرض، مات).

فيعل دوو جۆرە:

١٠ لازم: ئەوەيە كە پيويستى بە (مفعول به) نەبيت، وەك: (قعد على).

۲ . متعدی : ئەوەيە كە بەبى (مفعول) نەيكريت، وەك (ضرب زيد عمرا).

* (موتهعهددی)، سێ جوٚره:

- أ . يەك مفعولى، وەك : (ضرب زيد عمرا) .
- ب. دوو مفعولي، وهك (أعطى زيد عمرا درهما) .
- ج . سني مفعولي، وهك : (أعلمت عمرا زيدا فاضلا) .

القسم الثاني: المتعدى، و هو الّذي يتجاوز مدلوله من الفاعل إلى المفعول به، فينصبه، كضرب، وكتب، نحو: ضربت زيداً، وكتبت رسالة.

القسم الثالث: ما يوصف باللزوم، و التعدى، كشكر، و قصد، تقول: شكرت الله وشكرت لَهُ، والتحقيق أن الأستعمالين على أعتبارين، فإذا أردت توجيه الشكر أليه تعالى، قلت شكرت الله، أي: هدته، و إذا أردت أسناد الشكر إلى نفسك، أيْ: أَلْكَ شَاكِرٌ، و مسرور بالنعمة، تقول: شكرت الله، أيْ: أَلْني موصوف بالسرور أزاء نعمة ربيّ، و فضله عَلَيٌ، وقس عليه سائر الأفعال الموصوفة بهما، كقصَدَ، و نصَحَ. القسم الرابع: لا يوصف باللازم، و المتعدي، كباب كان، و كاد.

بهشی دووهم: فیعلی موته عهددی یه، که نهویش نه و فیعله یه به فاعیل داناکه و ته په پهویستی به مفعول به، دهبیت، و مهنصوبی ده کات، وه ك فیعله کانی (ضرب، کتب)، وه ك (ضربت زیدا)، و (کتبت رسالة).

بهشی چوارهم: نه به لازم دپته نه ژمار، و نه به موتهعه ددی، وهك: (كان)، و (كاد) و هتد....

ثم المتعدي على خمسة أنواع:

النوع الأوّل: ما يتعدى إلى مفعول واحد، و هو كثير، لا يحصى.

النوع الثاني: ما يتعدى ألى مفعولين متباينين، بلا واسطة حرف الجرّ، كباب أعطى، تقول، أعطيت الطالب درهماً، وكسوته قباء.

النوع الثالث: ما يتعدى إلى مفعولين متباينين، أو غير متباينين، لكن بإعتبار حرف جرّ، مع ثانيهما، كسمى، و هدى، وكنى، و استغفر، تقول: سمَّيْتُ الولد أحمد،أي: بأحمد، وكنيته أبا الوفاء، أي، بأبي الوفاء، و هديته طريق الأسلام: أي: إلى طريقه، واستغفرت الله ذنوبي، أي: منها.

- جۆرەكانى فىعلى موتەعەددى:

فيعلى موتهعه دى، دەبيته پينج بهشهوه:

جۆرى يەكەم: ئەو فيعلانەن كە تەنھا يەك مەفعوليان پێويستە، كە ئەم جۆرە فيعلانەيش زۆرن و لەژمارە نايەن.

جۆرى دووهم: ئەو فىعلانەن، كە پێويستيان بەدوو مەفعولى جياواز ھەيە، بە بێ ئەوەى پێويستيان بە حەرفى جەرھەبێت، وەك، فىعلەكانى بايى (اعطى)، وەك: (اعطيت الطالب درھما و كسوتە قباء)

جوّری سیّههم: نهو فیعلانهن که پیّویستیان به دوو مهفعولی جیاوازیان وهک یهک ههیه، به لامدهبیّت حهرفی جهرلهو نیّوانه داههبیّت، ویش مهفعولی دووهم بکهویت، وه ک: (سمی، هدی، کنی، استغفر)، نموونه: (سمیت الولد احمد: ای باحمد)، ناوی کورهکهم نایه نه حمه د، (وکنیته اباالوفاء: ای: بابی الوفاء) و نازناوه کهیم دانا به (ایوالوفاه)، (وهدیته طریق الاسلام، ای: الی طریقه) وه ریّگهی ئیسلامه تیم پی نیشاندا، (واستغفرت الله رنوبی، ای: منها)، و داوای لیخوه شبونم له خودا کرد، له گوناهه کانم.

النوع الرابع: المتعدى أِلَى مفعولَيْن غير متباينين، لِأَنَّهُما كانا مبتدأ، وخبراً، في الأصل،كما في أفعال القلوب، وقد سبقت، تقول: علمت الله أرحم الراحمين.

النوع الخامس: المتعدى إلى ثلاثة مفاعيل، أولهما مباين لِلْأَخيرَيْن، و هما غير متباينين، كأعْلَمَ، و أخْبَرَ، و أَلْبَأ، و أَرى، و نَبّأ، و خبر كلاهما بتضعيف العين، نحو: أعلمت المسافر الزاد لازماً.

جۆرى چوارەم: ئەو فىعلانەن كە پێويستيان بە دوو مەفعولى وەك يەك ھەيە، چونكە لەئەصلىدا موستەداو خەبەر بوون، ھەر وەك لە (افعال القلوب) دا دەردەكەويت و پێشریش باسمان كردن، وەك ئەم نموونەيە: (علمت الله ارحم الراحمین: زانیم كە خودا لەو پەریب بەزەيى و میهرەبانیدایه).

جۆرى پينجهم: ئەو فيعلانەن كە پيوبستيان بە سى مەفعول ھەيە، كە مەفعولىيەكەم جياواز بيت و در بيت، بۆ دوومەفعولەكەى تر، بەلام ئەم دوو مەفعولە يان ھاو ريك بن و جياوازى لە نيوانياندا نەبيت، وەك: (اعلم)، اخبر، انبا، ارى، نبا، خبر) وە لە دەربرينى (نبا، خبر)دا، دەبيت. عين الفعل واته (باء) له (بنا)دا، و (خبر)دا. دەبيت به شەددەوه بخوينرينهوه، وهك (اعلمت المسافر، الزاد لازما: ريبوارهكهم ئاگادار كرد، له لويشووى پيويستى دەبيت له سەفەردا پى بيت).

ثمّ الفعل، أِمّا متصرف يستعمل منه الماضي، و المضارع، و الأمر، و النهي، كما ذكرنا، و أِمّا جامد، و منه قَلَّ للنفي المحض، نحو: قَلَّ رجل يقول ذلك، ومنه تعال أمراً فقط، فلم يأت منه الماضي والمضارع، ولكن أمره يستعمل للمفرد، و المثنى، و الجمع المذكر، و المؤنث، نحو: تعالى، تعاليا، تعالى، تعالىن، قال تعالى: ﴿قُلْ يَاأَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كُلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ﴾ أل عمران : ٢٤. وكما قال تعالى: ﴿فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعُكُنَّ وَأُسَرِّحُكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴾ الاحزاب : ٢٨.

- باسی فیعلی موته صه ریف، و جامید:

دوواتر ئەوەشە بزانە كە فيعل يان موتەصـةريفە، واتە (مــا ضي) (مضارع) و (امر) و(نههی)ی لی دروست ده کریتهوه وه ک پیشتر هاتن، یان (جامد: وهستاوه)، وه ک: (قل) که به نهفی کردنی شتیک ديت، بهرههايي، وه ک: (قل رجل يقول رلک) کهم پيام ههيه، بهو شيوهيه بيته گؤ! يان وه ک: (تعال: وهره) که تهنها بو فهرمان ييکردن به کار دیّت، و (ماضي) و (مضارع)ی لی دروست ناکریت، به لام فیعله ئهمره کهی به کار دیت، بو موفره دوهوسه نناو جهمعی موزه ککهر و مـؤنـث، وه ک: (تعال: بق یه ک کهسه)، (تعالیا: بق دو كەسە)، (تعالوا: بۆ جەمع)، (تعالى: بۆ يەك كچ)، (تعاين: بۆ جەمعى كچ)، وه ك خواى گهوره دهفهرمويت: ﴿قُلْ يَاأَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالُوا إِلَى كُلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ﴾ أل عمران: ٦٤، وه يان دهفه رمويّت: ﴿ فَتَعَالَيْنَ أَمْتُعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَوَاحًا جَمِيلاً﴾الاحزاب: ٢٨.

وقال:

ومنه فعل التعجّب، أعني ما أفعل، و أفعل به، فالأوّل على ماضي باب الأفعال، و الثاني على أمره، و يأتي بعد الأوّل صاحب الوصف المتعجب منه منصوباً على المفعولية، و بعد الثاني صاحبه مجروراً بالباء، قال الشاعر:

و أقبح الكفر، و الأِفلاس بالرّجل

ما أحسنَ الدين والدنيا، أِذَا اجتمعا

و حسن خلق، و صرف المال في حَسَبْ

أَخْسِنْ بِعِلْمِ مع الطاعات والأدب

- باسى فيعلدكاني تدعدجوب:

لهناو فیعلدا به گشتی، فیعلی ته عه جوبیش ههن، که لیغه کانیان بریتیه له (با افعل)، (افعل به)، که یه که میان له سهر صیغة ی فیعلی ماضی بابی (افعال) هاتووه، و دووه میان له سهر وه زنی ئه مره که ی هاتووه، له دوای (ماافعل) خاوه نی وه صف و خه سمر سورمانی له سهر ده ربر دراوه، به مهنلوی دیت، له سهر صابی ئه وه ی که مه فعوله، به لام له دوای (افعل به) خاوه نی وه لفه که به مه جروری دیت، به هم وی بائی حه رفه جه ره وه،

نموونه بۆكەميان:

ما أحسن الدين والدنيا إذا اجتمعا وأقبح الكفر، و والافلاس بالرجل

واته: ئای چهند جوانه، سامانی دنیایی و دینواری له کهسیکدا خودا کوّیان بکاتهوه، وه ئای چهنده ناشیرینه، که نهبونی، وکوفر دیسان له کهسیکدا کوّ ببنهوه،

نموونه بۆ دووەميان:

أحسن بعلم مع الطاعات والأدب وحسن خلق وصرف المال في حسب واته: زانست و خواپهرستى و خوش رهفتارى بكه بهخهسلهتى خوّت، له گهل به نهخلاقى و مال سهرف كردن لهجينى خوّيدا.

* فیعلی ته عه جوب: ئه و فیعله یه که له سه ر سو رمان و شتی ناعاده تی دا به کار ده هینریّت، و دوو صیغه ی هه یه، (ما أفعل) و (أفعل به)، وه ك: (ما أجمل السّماء ! ئاسمان چه نده جوانه!)، (أكرم عليّ: عه لی چه نده گهوره و ریّز داره!).

له فیعله کانی ته عه جوب ، دا هه میشه فاعیل وه ك ضه میری موسته تیر خوّی ده نوینیت، وه مه فعوله که یشی به بی (فاصیله) و له دوای فیعله که راسته و خوّده هینریت.

وه ئهگهر بمانهوینت، سهباره ت به کارینك که له کاتی رابر دوودا رووی داوه، سهرسورمانی خوّمان دهرببرین، ئهوا له نیّوان (ما)ی ته عهجوب و فیعلی ته عهجوب دا (کان) به کار ده هیّنین، وه ك: (ما کان أصعب ذاك الأمر!: ئه و کاره چه نده سه خت و ناخوّش بوو!)

(أی): وهك (ما) وایه، بز ئیستیفهامیه، مدوصوفه، صیفهت، مدوصوله دیّت، به س نابیّته (تامة).

(من): وهك (أى) وايه، دهبيّته ئيستيفهاميه، مهوصوفه، مهوصوله بهس نابيّته (صفة).

(من، ما) لهههندی کاتدا مانای خوّیان به یه کتری دهبه خشن، بوّ نموونه:

(ما) بوّ عاقله، (من) بوّ عاقله دیسانهوه، کهچی که

(ما) بۆ عاقله، وهك: (والسماء وما بنيناها) سويند به ئاسمان و دروست كهرهكهى كه خوايه (عاقل ترينه لههموو شتى).

ومنه أفعال المدح والذم: نحو: نعم الأستاذ صاحب العلم، و الحلم، و بئس القرين طالب البغي، و الظلم.

- فیعله کانی مهدح، و زهم:

جوّریکی تر له فیعل، بریتی یه، له فیعلی مه دح: واته پیدا هه لدان و ستایش کردن، وه ک: (نعم الاستاذ صاحب العلم والحکم: باشترین ماموّستا نه وهیه که خاوه نی زانست و میهره بانی بیّت)، دووه میان (بئس)یه، که بوّ سهرزه نشت کردن به کار دیّت، وه ک: (بئس القمرین طالب البقی واظلم: خراپترین هاوری و هاوده م که سیّکه که حهزی له زیاده رهوی وسته مکاری بیّت).

﴿ باسى (افعال المدح والذم) ﴾

چهند فیعلیّکن به (أفعال المدح والذم) ناو دهبریّن، وه له دوایانهوه دوو ئیسمی مهرفوع دیّن، یه کیّك له دوو ئیسمه که دهبیّته فاعیل برّ ئهم فیعلانه و دووهمیان دهبیّته (مخصوص، تایبهت) به "مدح "یان "ذم"ه که، وه ئهم فیعلانه چوارن: (نعم، حبذا) برّ متایش کردن.

<u> پیخیمل دوو بهشه:</u>

۱ - یان له رودانی کاریک له زهمانی داها توودا یان رابر دووداهه وال ده دات، وه ك : (یضرب - ضرب) وه لهم به شه دا به دیها تنیمانا که، ته نها به له فزی فیعله که نایه ته دی.

7 - وه یان به دیهاتنی و دروست بونی ماناکه دیّته دی، وه به بی ّله فزی فیعله که یش، مه عناکه ینایه ته دی و حاصل نابیّت، وه <math>(بعث و انکحت) وه یان. (نعم الرجل زیدّ)

به گۆرىنى لىەفزە كە مەدحە كە دىتە دى، جا لـه واقىعدا دەتوانرىت بوترىت، لـەفزەكە بەدىھىنەرى ماناكەيە.

و (بئس، ساء) بۆ سەرزەنشت كردن بەكاردين.

*تيْرِوانينس زانايانس نعدو، حمربارس فيعل بونس (نعم و بنس) جياوازه:

هدندیک رایان وایه که (نِعْمَ و بِنْسَ) فیعلی موته صدریفن، چونکه (تاء)، ساکنه که له تایبه تمدندی یه کانی فیعله به (نعم و بئس) هوه ده لکیّت، وه ک (نعمتِ المرئةُ زینبّ)، (وبئست المرئةُ هندّ)، وه بدلّگهی دووهم له سه و فیعل بوونی (نعم و بئس) ئه وه یه که ضه میری ره فعی دیار :(بارز) ،(ئه لف و واو) ه که به فیعله وه ده لکیّت، بهم دوو فیعله یشه وه دیسانه وه ده لکیّن، وه ک (الزیدان نعما رجلین – والزیدون نعمو رجالاً)، به لاّم کوفیه کان رایان وایه که ئهم (نعم و بئس) هیه، ئیسمن، به به لگهی ئه وه ی که حدر فی جه رده چیّته سه ریان، که ئه مه شه را هم اینیه تمه ندی یه کانی ئیسمه، وه ک زائستُ بنعم الجازی.

به لام (أبن عصفور) گوتویه تی: هیچ یه کینک له زانایانی نه حو له فیعل بوونی (نعم و بئس) دا جیاوازیان نی یه، به لنکو جیاوازی یه کهی زانایان له رووی صهرفه وه یه، که (نعم و بئس)ه، دوای نه وه ی که نیسبه ت درانه لای فاعل، نایا لهم کاته دا نیسمن یان فیعلن، به مصریه کان ده لین: همر دوو جومله ی (نعم الرّجل زیلا و بئس الرجل عمر فیعلن، وه (کسائی) ده لین: - (دوو جومله ی نیسمین، به و مانایه ی که (نعم الرّجل) و (بئس الرجل) هدر چه ند له نه صلدا دوو جومله ی فیعلی بوون، به لام له دواییدا له فیعل بوون لا دراون، و بویه ده توانری بگوتری که جومله ی یه کهم نیسمه بو مه دی کر دووه که ، جومله ی دووه م نیسمه بو زهم کر اوه که، همروه ک (تأبط شراً) له نه صلدا جومله ی فیعلی بووه، و له دواییدا بوه ته نیسمی .

بزانه فاعیلی نهم فیعلانه له چوار شت بهدور نین، لیرودا:

۹ -- یان فاعل (معرف باللام) واته (الف ولام)ی پیّوهیه، واته (علم) نی یه، به للکو (اسم جنس)ه، که به هوّی (الس)هوه بووهته مهعریفه، وهك:

(نعم الرجل زيد) (الرجل): فاعل. لا (نعم) و (زيد) مخصوص بمدح.

٢-يان فاعيل موضافه بو لاى ئيسميكى (معرف "به" ألف و لام)، وهك:

(نعم غلام الرجل زيد) كه (غلام) نه كيرهيه، و ثيضانه كرا بوّ لاى (الرجل) و فاعيله بوّ (نعم)ه.

۳-یان فاعیل ضه میریکی نادیار (مبهم)ه، وه تهنها به هزی ئیسمیکی نه کیرهوه مدنصوبی تهمیزه کهی کراوه، وه ئیشی تهمیز ئهوهیه که ضه میره موبههمه که روّشن ده کاتدوه، وه ك: (نعم رجلا زید) که له (نعم)دا (هو) ضه میریکی (مبهم، نادیار)ه، وه (رجلا): تهمیزه و نه کیره یه مدنصوبه که ئهم (رجلا) ئه و ضه میره ی روّشن کرده وه.

٤ - يان فاعيل ضه ميريّكه به هوّى (ما)وه دهربراوه، وهك (فنعما هي) كه له ندصلندا (نعم) بووه (ما) نيسمه.

وه بزانه مهخصوص به مهدح یان زهم دهبیته دوو شت:

۱-(زید) :موبته داید، و (نعم الرجل) خدبه ری موقه د دهمه.

۲-یان (زید) خدبدره، بن موبته دایه کی مه حزوف، وه نه گهر نه مه تایبه ت بوو به (مؤنث): (هی) ته قدیر بکریّت، وه ک (نعمت المرأه هند، أی هی هند) و (هو) ته قدیر بکریّت، وه ک: (نعم الرحل زید، أی هو زید).

﴿ ضه میری موبههم ﴾

له شویّنیّکدا که ضه میری موبهه فاعیلی (نعم) بوو، نهم نیبهامه نیعرابی دووه می بو دروسته، نه نه نیعرابی یه کهم، واته نهو شویّنه ی که (مهخصوص به مهدح خهبه ربیّت. بو موبته دایه کی مه حزوف، ده توانری ضه میره موبهه مه که، فاعیل بیّت، بو نه و فیعلانه، چونکه مهخصوص به مهدح و موبته دا مه حزوفه که ی رسته یه کی سه ربه خون، له و کاته دا رسته یه کی سه ربه خون، له و کاته دا دروسته ضه میر له (نعم) دا، موبهه م بیّت، به لام نه گه ر: "(نعم الرجل) : خبر مقدم و (زید) : مبتدأ مؤخر" بیّت، نه وا ضه میر له (نعم) دا، موبهه م نابیّت، چونکه لهم کاته دا ضه میر بو موبته دا ده گه ریّته وه، بویه رسته ی موبته دا و خهبه ریّویستیان به (عائد – گیروه وه) یه که همیه، که (هو) یه، که له ژیر (نعم) ه دایه، جا له م کاته دا موبهه م بوونی ضه میر دروست نی یه و بی مانایه، و (ساء و بیش) وه که نه دوانه که ی وانه که که در وان، وه نه و قاعیدانه یان به سه ردا جیّگیر ده بیّت،

پیریسته بزانریت که (تاء) له ههندی جیگادا له (اخبار: ههوال) دا دیسان، به کاردیت، وهك: (سائنی هذا الأمر: ثهم کاره منی ناره حدت کردووه)، و ههندی جار مدخصوص به مددح یان زهم حدزف دهبیت، به هنری بوونی نیشانهیه ک، وه ک (نعم العبد) واته :(أیوب) که مدخصوص به مددحه، و (حبذا) وه ک (حبذا الرجل زید) که:

(حب): فعلی ماضی یه (ذا) :فاعیله. (الرجل): صیفه ته بوّ (ذا) که فاعیله، وهه ندی جار صیفه ت حه زف ده بیّت، وه پیش مه خصوص به

مددحدکه، (تمیز یان حال دیّت یان دوای مهخصوص به مددح (تمیز یان حال) دیّن، که هاوریّکن لهگهل مهخصوص به مددحه که دا، له (مفرد و مذکر، یان مؤنث، وجمع مؤنث) ی دا، و دك نه م نموونانه:

۱-حبذا رجلا زید: (رجلا) تهمیزهو پیش مهخصوص که (زید)ه کهوتووه. ۲-حبذا راکبا زید. (راکبا) حاله و پیش (زید) کهوت. ٣-حبذا زيد رجلا. (رجلا)تهميزه و دوا كهوت.

٤-حبذا زيد راكبا. (راكبا) حاله و دوا كهوت.

ه - حبذا رجلين الزيدان. (رجلين) تهميزه و پيش كهوت.

٦-حبذا راكبين الزيدان. ٧-حبذا الزيدان رجلين.

٨-حبذا الزيدان راكبين.

که لـه (۵، ۲، ۷، ۸)دا ،تهميزو حال هاورپکن لـهگهل مهخصوص به مهدحدا.

وه دهتوانیت نموونهی تر هدر بدم شیوازه بی بکهیت: وهك:

۱-حبذا امرأة هند: هاورِيّكي له رووي "تأنيث" هوه.

٢-حبذا راكبا هند. ٣-حبذا هند امرأة. ٤-حبدا هند راكبا. ٥-حبذا امرأتين الهندان. ٦-حبذا الراكبين الهندان.

﴿باسى "أفعال المحم والخم"له كتيبي "الهداية في الندو"دا﴾ ﴿كتيبي"الهداية في النحو"﴾

زیاتر لهسهر ئهوهیه که "أبی حیان"داینابیّت.وه شیّوازی دانانهکهی له سهر رِهوتی "کافیه"ی پیّشهوا"أبن حاجب"دانراوه. واته:لهشیّوازی دانانی بابهکان و جیاکردنهوهی بهندهکان دا.

أفعال المدح والذم: ماوضع لانشاء مدح أوذم، أما المدح فله فعلان تنعم "وفاعله أسم معرف باللام نحو: "نعم الرجل زيد"، أو مضاف ألى المعرف باللام، نحو: "نعم غلام الرجل زيد"، أو بما نحو قوله يكون فاعلم مضمرا فيجب تميزه بنكرة منصوبة، نحو: "نعم رجلا زيد"، أو بما نحو قوله تعالى: "فنعما هى"، أى تعم ماهى، وزيد يسمى المخصوص بالمدح.

ومنها، "حبذا":نحو: "حبذا لجلا زيد"، فحب فعل المدح وفاعله ذا، والمخصوص زيد، ورجلا تيز، ويجوز أن يقع قبل مخصوص حبذا أو بعده تميز، نحو،: "حبذا رجلا زيد"، "وحبذا زيد رجلا"، أو حال نحو: "حبذا راكبا زيد"، و"حبذا زيد راكبا".

أما الذم فله فعلان أيضا:وهو"بئس"، نحو: "بئس الرجل زيد"، وبئس غلام الرجل زيد"، وبئس غلام الرجل زيد"، وساء غلام الرجل زيد"، "وساء رجلا زيد"، وساء مثل بئس.

ئەفعالى مەدح وزەم: ئەو فىعلانەن كە تايبەتىن بە دەستەبەر كردن وپىدا ھەڭگوتنى چاكە بو يەكىنىڭ، وە ياخود بەپىخەوانەوە، واتە: رىسواكردن وسەرزەنشت كردنى كەسىنىڭ، وە بەشيوەيەكى گشتى چوار دانەن: "نعم"، "حبذا"، "بئس"، "ساء". كە دوانەكەى يەكەم بۆ مەدح ودوانەكەى دووەم بۆ زەم بەكار دەھىنىرىن.

"نعم":به که سری نون و سکونی عهین و فه تحه ی میم دهر دهبر دریّت، که فاعیلی "نعم" سیّ حالله تی هدیه:

۱ -ئيسميّك دەبيّت كه ئەلف ولامى پيوه بيّت، وهك"نعم الرجل زيد". پيشتر ئيعراب وماناكهى رابورد، بهس ئهوهنده بزانه كه ليّرهدا فاعيلهكهى "نعم"به ئهلف ولامهوه هاتوه.

وه هدروهها له سدر ئهو شيّوازهش ئهم ئايدتدى قورِئانى پيرۆز هديد، كددەفدرمويّت:"نعم المولى ونعم النصير". ۲- ئدم حاله تدیان ندوه یه که فاعیلی "نعم" بدیی ندلف ولام دیّت.، بدلام ئیضافه ده کریّت بو لای ناویّك که ئدلف و لامی پیوه بیّت، وهك "نعم غلام الرجل زید": ئای خزمه تکاره کدی ئدو پیاوه که زهیده، چدن که سیّکی باشد!

" نعم": فیعلیّکدله فیعلدکانی مددح " غلام ":فاعیله. و ناویّکه که بهبیّ ئهلف و لام هاتوه. بدلاّم ئیضافه کراوه، بز لای ناویّك که ئهلف و لامی پیّوه یه، " الرجل ": موضاف ألیه یه. "زید": تایبهت به مددحه(المخصوص بالمدح).

وه هدروه ها له سدر ئهو شيوازهش ئهم ئايه تهى قورئانى پيروز هديه، كهده فه درويت: "وَلَنِعْمَ دارُالْمُتَّقِين".

(جیاوازی زانایان دهربارهی، فیعل بوون،یاخودئیسم بونی "نعم"و "بئس"<u>)</u>

جیاوازی زانایان دهربارهی، فیعل بوون،یاخودئیسم بونی "نعم"و "بئس"،لهسهر دوو ئاراستهیه:

أ: لاى بدصرى يدكان، وخودى سدر دهستدى كوفى يدكان، كد "كسائى" يد، رايان وايد كد ئدم دووكدليمديد فيعلن، بد بدلگدى ئدوهى كد تائى تدئنيسى ساكينديان، ده چيته سدر، وهك: "نعمت المرأة زينب"، "وبنست المرأة هند". وههروهها ضدميرى رهفعه ده چيته سدريان، وهك: "الزيدان نعمار جلين"، "والزيدون نعموار جالا". بريد ده لين، كدئدم دوانه فيعلن ندك ئيسم.

ب: كوفى يدكان بينان وايد كه ئيسمن، به بدلگدى ئدوهى كه حدوفى جدريان ده چيته سدر. وهك: "والله ماهى بنعم الولد"، كه بائى حدوفى جدر چوه ته سدر "نعم". وه هدروه ها وهك: "نعم السير على بنس العير"، كه "على "ى حدوفى جدر چوه ته سدر " بنس".

وهبزانه كه: راى يهكهم بههيزه ودووهم لاوازه.

دانه ری کتیبی" المدایة فی النحو"، به هینانی ته عبیری "ماوضع لانشاء مدح آوذم"، سه رجه م نه و که که که مانانه ده کاته ده ره وه، که مانای مه دح و زهم ده گهیه نن، به لام زانایانی نه حو به مه به ستی فاماندنی مه دح و زهم دانه نراون، وه ك:" شرف الرجل زید"، "ولوم الرجل زید"، "ولوم الرجل بكر"، "ولوم غلام الرجل بكر". وه هه روه ها نه م جوّره ته عبیرانه یش ده چنه ده ره وه، "كرم زید"، "شرف عمرو"، "قنع علی"، "عور

طارق"،"مدحت باقرا"،"وذنمت عمروا".کهسهرجهم ئهمانه ههرچهنده مانای مهدح وزهم دهگدیدنن،بدلام لـه چوارچیّوهی باسهکهی ئیّمهدا نین،ونایانگریّندوه.

وه پیریسته نهوه بزانریّت، که کهسی مهدح کراوو کهسی سهرزونشت کراو بهبلهی یه کهم لههدردوو نمونه " نعم الرجل زید"،" بنس الرجل بکر"دا، جینسی پیاه"رجل"ه کهید، که کهسی تایبه ت کراوبه مهدر و کهسی تایبه ت کراوبه مهدر دوو کردن ههر لهودا کرده بینه وه، که لیره دا دوو حاله تی سهرزه نشت کردن یاخود دوو حاله تی مهدح کردن دینه ناراوه، وه حاله تی مهخصوص به مهدح بریه هاتوه، چونکه هدله ده بوو، نه گهر نهو حاله تی مهخصوص به مهدح یاخود مهخصوص به زهم دروست نه کرینت، چونکه نهوکات مهدح وزهمه که سهرجه می جینسی شته کهی نه گرته وه نهمه شیریت، پیرنکه نهوکات مهدح وزهمه که سهرجه می جینسی شته کهی نه گرته وه نهمه شیریت، پیرنکه نه کوکات مهدح وزهمه که سهرجه می جینسی شته کهی نه گرته وه نهمه شیریت، پیرنکه نه ناکریّت همنویان له حاله تی مهدح یاخود زهم دا دابنیّین، لهم یاخود خراب بن، بریه ناکریّت همنویان له حاله تی مهدح یاخود زهم دا دابنیّین، لهم پاخود خراب بن، بریه ناکریّت همنویان له حاله تی مهدح یاخود زهم دا دابنیّین، لهم پاخود خراب بن، بریه ناکریّت همنویان له حاله تی مهدح یاخود زهم دا دابنیّین، لهم پاخود خراب بن، بریه ناکریّت همنویان له حاله تی مهدم یاخود زهم دا دابنیّین، لهم پاخود خراب بن، بریه ناکریّت همنویان به حاله تی مهدم یاخود نوم دروست نه کریّت، ودیاری پاخود یاخود نوم دروست نه کریّت، ودیاری به نه کریّت.

۳. ئدوهید که فاعیلی "نعم" ضدمیریکی شاراوه:مستتر "بیّت،که لهم حالّهته دا وهك ضده میری موبههم وایه،بویه دانهٔ ری هیدایه فه رموی: پیویسته که ثدو ضدمیره موبهدمه به هوّی ندگیرهیدکی مه نصوبه وه بکریته تهمیز، وهك: "نعم رجلا زید"،واته: ئدوی زهید لهرووی مه ردایه تیدوه چ پیاویکی باشد!

نعم:فیعلی مددحه. و ضدمیری"هو"، له"نعم"دا، "شاراوه:مسترّ"هو،ودهبیّته فاعیل بوّی.

رجلا: تدمیزه، بن ندو ضدمیره موقدده ره، "زید": مدخصوص بد مددحد، و" رجلا"لدو نموندیدی دا که باس کرا، ندو ضدمیره موقدده رهی کد لد"نعم "دا هدید ، کد موفره دی موزه ککه ره، و ریّك وه ك خودی "رجلا" واید، تدفسیر ده کات، که ندونموندیدیش وه ك ندم فدر مایشتدی خوای پدروه ردگار واید، "بنس للظالمین بدلا".

أو بما نحو قوله تعالى: "فنعما هى"، أى نعم ماهى، واته :له كاتنكدا كه فاعيل ضه مير يكى موقه دده رده بيت، ده بيت ته فسير يكى ليوه بكه ين و نابيت هه روا به موقه دده رى

وشاراوهسیی بمینیندوه، بزید یان دهبینت،بد هؤی ندگیرهیدگی مدنصوبدوه بکریند تدمیز،وه باسکرا،وهیان بدهؤی "ما"وه، ده کریند تدمیز،وه ك"فعما هی"،بد كه سری نون وعدین، و "نعم"،لدسدر شیوازیکی تایبه تی لوغاته كانی عدره ب كه نهم نایه ته لدریشددا "فنعم ماهی "بووه، كه هدر دوو میمه كه لدید كرّدا ده غم كراون.

نعم:فیعلی مددحه. و ضدمیری، "شاراوه:مستر"ی، "هی"، تیایدا،دهبیّنه فاعیل بۆی. "ما":ندکیرهیدکی مدنصوبهیدو تدمیزه.وه لهسدر رای هدندیّك لدزانایانی ندحو"ما": فاعیلی " نعم "هید، که نه گهر لهسدر ندم حالّهته بروّین، کهلهباسه کهمان ده چینه دهره وه، چونکه نیّمه لهسدر حالّهتیّك قسه ده کهین که فاعیل ضه میریّکی مهقدده ر بیّت،وئیر بههوّی ندگیرهیدکی مهنصوبه یاخود به هوّی "ما"وه بیکهینه تدمیز.وه وشدی "هی "که لهدوای "فعما هی "وه،هاتوه،بوّلای "ما"ده گهریّتهوه مهخصوص به مهدحه، که عیباره ته له اله صدقات".

وه پیویسته ئدوه بزانریت که "ما" لهم ئایسه ته پیروزه دا، نه کیره یه و به مانای "شیء "هاتوه، وه تهقدیری ئایه ته که بدم جوّره یه ، "نِعْمَ الْشَیْعَ شَیْناً هِیَ الْصَّدَقَاتُ "، بوّیه لیّره داگما "نه مهوصوله یه ، وه "فراو "و "أبوعلی الفارسی "و تویانه ، و نه معریفه ی تدواوه "تامه "یه ، وه ک "سیبویه "و "کسائی "و تویانه .

تیبینی: نه گهرله فزی "ما "مهوصوله بینت، که به ده سته واژه یه کی ترنه گهر مه عریفه ی ناته واو "ناقصه "میه، ته قدیره که که به م شیّوازه ده بیّت، "ایْمْمَ الَّذِی تُبْدُونُهُ هِیَ"، وه ته قدیری مدعریفه ی ته واوه "تامه"، "یِمْمَ الْشَیْنُءُ هِیَ "ده بیّت.

﴿ تەرارى ئايەتەكە

إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمًا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّنَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ البقرة:٢٧١

وهبر غوند لهسهر"بئس"ئهم فهرمایشتهی خوای پهروهردگار ههیه،که دهفهرمویّت، "بئسما اشتروا به انفسهم".

و زید یسمی المخصوص بالمدح: واته:وهلهسهرجهم ئهو سی جیکاوحاله تانهیدا کهباسمان کردو رابورد، که بریتی بوون له: ١.ئەوەي كە فاعيلەكە ئەلف ولامى پيوە بيت.

۲. ئەوەى كە فاعىلەكە ئىضافە كرابىت بۆ لاى ئەلف ولام.

۳. ئدوهید که فاعیلدکه ضمیریّکی موقددهر بیّت،که لـدهدرسیّ حالّـدتدا"زید"به مهخصوص به مهدح ناوزهد دهکریّت.

یه کینکی تر له و چوار فیعله ی مهدح و زهم،بریتی یه له "حبذا"، به شهدده ی بائه که، که نهم و شهیه شهروه ک "نعم"بق پیاداهه للدان "مدح"به کارده هینوین، وه ک: "حبذا رجلا زید"، ها...زهید چ پیاویکی باشه! (حب): فعلی ماضی یه، و فیعلی مهدحه. (ذا): ئیسمی ئیشاره یه، و فاعیله. (رجلا): ته میزه، بق فاعیله که که "ذا"یه. "زید": مهخصوص به مهدده.

تنینی: نهوه بزانه که له "حبذا"دا زور به که می ریک نه که ویت، که "رجلا"به ته میزی بیت، به لکو به زوری "حبذا زید"ده و تریّت، وه ته نانه ته غونه یمی که له مه تنی "هدایت"دا ها توه، له نوسخه ده ستنوسه که ی نه دیبی پاکستانی دا، "رجلا"ی له گهلدا نه ها توه، وه سه باره ت به نیعرابی غونه ی "حبذا زید"، سی شیواز ها توه، به م جوّره ی لای خواره وه:

(حب): فعلی ماضی یه،. (ذا): فاعیله کهیهتی. "زید":مه خصوص بهمه دحه، که ئه مهش رای ئیبن مالیك و نهبو عهلی فارسی و نیبن بورهان و نیبن خهروفه.

"حبذا": هدموی ئیسمه وموبته دایه. "زید": مه خصوص به مه دحه و خدبه ره کدیه تی. وه یاخود "حبذا": خدبه ره و پیشکه و توه، "زید": موبته دایه و دواکه و توه. که له م حاله ته دا "حب" به هاورییه تی "ذا"ها توه، و به هه ردووکیانه وه ئیسمیک پیک ده هینین، که ئدمه ش رای موبه رید و ئیبن عوصفوره، و تعقدیری جومله که به گویره ی نهم رایه به م جوره ده بیت، "المحبوب زید".

" حبذا ": هدموی فیعلی ماضی یه." زید"::فاعیله کهیهتی. کهلهم حاله ته دا "حب"به هاورییه تی "ذا "هاتوه، و به هه ردو کیانه وه بونه ته فیعلی ماضی. نهم رایه ش که هی نیبن دوروسته و مهاره یه کی تره، رایه کی لاوازه.

ئەوەش بزانە كە ھەركات ئەفزى "لا"رۆيشتەسەر "حبذا"، ماناكەى وەك ماناى "بئس"دەبيّت، وبرّ سەرزەنشت كردن"الذم"بەكاردەھيّنريّت:وەك: "لاحبذا زيد".ئيبن مائكى شلە ئەلفيەكەيدا دەئيّت:

وَمثْلُ نَعْمَ حَبَّدًا الْفَاعِلُ ذَا وَإِنْ تُبِدُ ذَمًّا ُوَقُلُ لَا حَبَّدُا

دروسته که تدمیز،وحال لهدوای مدخصوصی "حَبّذاً" یان له پیشیدوه بیّت، به پیچدواندی سی فیعلدکدی ترهوه،وهك:

۱."حبذا رجلا زید"، ها...زهید چ پیاویّکی باشه! (حبذا): فیعل و فاعیلهوفیعلی مددحه. (رجلا): تهمیزه،برّفاعیله که "ذا"یه. "زید":مهخصوص بهمهدحه.مهبهست لیّره دا نهوهیه که "رجلا"که تهمیزه کهیه، له پیّش مهخصوصه کهی "حیذا"وه،هاتوه،که "زید"ه.

۲. "حبذا زید رجلا "، ها... چ پیاویکی باشه، زهید! (حبذا): فیعل و فاعیلهوفیعلی مددحه. "زید":مهخصوص بهمهدحه،وپیش کهوتوه. (رجلا): تهمیزه،ودواکهوتوه.

۳. "حبذا راکبا زید"، ها... چ سواریکی باشه، زهید!مهبهست له حالیه ته که یه تی. (حبذا): فیعل و فاعیله وفیعلی مهدحه. "راکبا":حاله وپیش که و توه. "زید":مهخصوص به به به دحه و دواکه و توه. مهبهست لیره دا نهوه یه که " راکبا "که حاله، له پیش مهخصوصه که و ها توه.

الحبذا زید راکبا "، ها...زهید چ سواریکی باشه!مهبهست له حالیهته کهیهتی.
 (حبذا): فیعل و فاعیلهوفیعلی مهدحه. "زید":مهخصوص بهمهدحهو وپیش کهوتوه.
 "راکبا":حاله و دواکهوتوه.

بزانه: که جیاوازی نیّوان "حبذا"و"نعم"نهوهیه که له "حبذا" تهمیزو فاعیل پیّکهوه دیّن، وهك: "حبذا رجلا زید"، ئهمه به پیّچهوانهی "نعم"هوه، وه ههروهها له "حبذا "دا، فاعیل به موسهننا وجهمعی ناشکرا نایهت، به پیّچهوانهی "نعم"هوه، که فاعیله کهی به موسهننا وجهمعی دیّت.وهك: "نعم الرجال الزیدون"، لهم روهوه ههندیّك له زانایانی

زانستی نه حو، "حبذا" یان به پاشکوّی "نعم" داناوه. به لام نهمه به و مانایه نی یه، که "حبذا" یان به لقی فیعله مه دحه کان دانابیّت، واته حیسابی نه صلّیان بو نه کر دبیّت.

﴿دەستەوارەكانى سەرزەنشتكارى"الذم"﴾

ئهوهش بزانه که دوو دهستهواژهیش بۆ سهرزهنشتکاری"الذم"دانراوه، که ئهوانیش "بئس"، و "ساء"هن،وهك: : "بئس الرجل زید"،زهید چ پیاویکی خراپه،یاخود، پیاوی چهند خهرابه،ئهگهر زهید بیّت!که فاعیله که به ئهلف ولامدوه هاتوه.

و"بئس غلام الرحل زيد":زهيدى خزمه تكارى نهو پياوه، چهند خهراپد!فاعيله كه ليره دا نيضافه ى لاى نيسمينك كراوه، كه نهلف ولامى پيوهيد، كه نهويش "الرجل"ه,

و"بئس رحلا زید":زهید چ پیاویکی خدراپه! مهبهست لهم غونهیه دا ندوهیه که فاعیلی "بئس"ضهیری شاراوهی "هو"هیه،وه تدمیزیکی نه کیرهی مدنصوبی هاتوته سهر، "ساء الرحل زید":جه پیاویکی خدراپه زهید! که فاعیله که به ندلف و لامدوه هاتوه،

"وساء غلام الرحل زید": خزمه تکاری ثهو پیاوه، چهند خهرایه، که زهیده! که فاعیله که که "غلام"ه، ثهلف ولامی پیّوه نی یه، به لاّم نیضافه ی لای ئیسمیّك کراوه، که ثهلف ولامی پیّوهیه، که ثهویش "الرجل"...

"وساء رجلا زید":لهرووی پیاوه تیه وه، زهید چ پیاویکی خدراپد! که فاعیلی "ساء" ضمیری شاراوهی "هو "هیه، و "رجلا": تهمیزیه تی. و "زید":مه خصوص بهمه دحه، "وساء مثل بئس": دانه ری هیدایه ئه لیّت، که له سهرجه م گورانکاری یه کاندا "ساء "وه ك "بئس" واید، و اته بدهه مان ئه و شیره یه ی که فاعیلی "بئس" یه کیّك له م حاله تانه ی خواره و هی هدید:

۱ . ئەلف ولامى يۆرە بېت.

۲. نیضافهی لای ئیسمیّك كرابیّت ، كه ئەلف ولامی پیّوه بیّت.

۳. یان شاراوه "مضمر"یان تهمیزی بوّ دانرابیّت، به هوّی نه کیره یه کی مهنصوبه وه، وقط رابورد.

بۆيد فاعيلى "ساء"ەيش دەبيت، ريكاوريك بەم جۆرە بيت.كە رابورد.

قیبینی: له وهرگیرانی زمانهوانی غوونه کانی نهم به شهدا بو کوردی هدندی گررانکاری پیویست کراوه، که له وانه یه له ده قه نه صله عدره بید که دا مه مه سته که نه وه نهیت، به ایم له زمانی کوردیدا هه رهینده ده رده بردریت، بویه قوتابی زیره ک ده بیت خوی نه و و و رده کاریانه به و زینه و ه

وأمّا شبه الفعل:

فمنه المصدر، و يعمل عمل الفعل الذي أشتق منه، نحو: أعجبني قعود الأستاذ على الحصير، ونشره العلم على الصغير، و الكبير.

باسی شیبهد فیعل:

كه بريتيه له (مدصدهر: جاوگ)، و (ئيسم فاميل)، و (ئيسم مدفعول) و (الصفة المشبهة) و (أسم التفضيل) و دواتر باسي (الظرف) و (الجار والمجرور) و (أسماء الأفعال).

مەصدەر:

مدصدهریش بریتی ید، له وه ی که کاری ثه و فیعله ده کات که لییه وه ده رده هیتریت، وه ک: (أعجبنی قعود الأستاذ علی الحصیر، ونشره العلم علی الصغیر والکبیر: دانیشتی مامزستاکه له سه رحه مدن و فیر کردنی گهوره و بچوك له لایه ن جه نابیانه وه، سه رسامی کردم!

﴿باسى (الْمَصندَنُ چاووگ

جۆرى دووهم له عەوامىلە قىاسىيەكان، بە مەصدەر ناوزەد دەكرىت، و فىعلىش بەگشتى لە مەصدەرەوە وەردەگىرىت، و موشتەقى ئەوە، وەك: (ضَرَّبُ، نَصْرُ)، ئەم دوو ووشەيە مەصدەرن، كە لە فىعلى (ضَرَبَ و نَصَرَ)، موشتەق كراون.

*وەزنەكانى مەصدەرى سىانى (ثلاثي) دور بەشە:

قیاسی و غهیره قیاسی:

وەزنەكانى قياسى، مەصدەرى سيانى بەم جۆرەيە:

 ۲. فَعَلُ: مه صده ری فیعلی سیانی یه، وه ك: (فَرِح) كه مه صده ره كه ی (فَرْح) به، و فیعلی (معتل اللام)ی سیانی، وه ك: (جُوِي) كه مه صده ره كهی (جَوَی) یه.

۳.فعالة: مەصدەرى فيعليكى سيانى يه، كه دەلالەت بكات لەسەر پيشه و سهرقالييەك، وهك: (صاغ)، كه مەصدەرەكەى (صياغة)مهيه.

٤. فعال:مهصده ری ئه و فیعله سولاسییانه یه ده لاله ت بکات، له سه ره مهیه جان و هه لهاتن ، وه ك : (نَكَحَ) و (فَرَّ) که (نِکاح) و (فرار) مهصده ره کانیانه.

ه. فُعالُ: زیاتر مهصده ری نهو فیعلانه یه ده لاله ت لهسه ر ده نگ (صوت)
 بکات، وه ك: (صرَخَ)، که مهصده ره که ی (صراخ) ه.

۲. أَعُلَةُ: زیاتر مهصده ری نُه و فیعلانه یه که ده لاله ت له سه ر پهنگ ده که ن، وهك: (حَمُنَ)، که مهصده ره که ی (حُمْرة) هیه.

۷. فَعالَة: كه نُهمیش زیاتر مهصده ری نُهو فیعلانه یه که (عین الفعل) هکانیان مهضمومه، وهك: (كَرُمَ)، که مهصده ره کهی (كَرامة) هیه.

به لام وهزنه غهیره قیاسی یه کان له (ثلاثی) دا بریتیین له و مه صده رانه ی که بر کردنه وهیان یاساو رئیسایه کی ته واو له ده ستماندا نییه، بریه ده بیت به هه ر جرین له زمانی عه ره به وه بیسترابیت، له سه ر نه و شیوازه کار بکه ین.

وەزنەكانى مەصدەرە غەيرە (ثلاثى)يەكان، كە قىاسىن برىتىين لە:

١.إفعال

٢. تَفْعيل

٣.مُفاعَلَة

٤. إنْفعالُ

ه.إفعال

٦. تفاعُل

٧. تَفَعُل

٨. إستفعال

٩. فغلال ١٠. تَفَعُلُل

١١- إفعنالل

١٢. أفعيلال.

وه ئەرەش بزانە كە مەصدەر، ھەر وەك فىعلەكەى خۆى بەموتلەق كار دەكات، ئىتر چۈنيەكە لازم بىت، يا ن موتەعەددى، مەعلوم بىت، يان مەجھول، بە دەستەواۋەيەكى تر مەصدەر كار (عمل)ى فىعلەكەى ئەنجام دەدات، بەر مانايەى كە ئەگەر فىعلەكەى لازم بىت، پىرويستى بە فاعيلە، و مەصدەرەكەيش بەھەمان شىرە پىرويستى بە فاعيلە، وە ئەگەر فىعلەكەى موتەعەددى بىت، پىرويستى بە فاعيل و مەفعول ھەيە، بىري مەصدە رە كەيش دىسان پىرويستى بە فاعيل و مەفعول ھەيە، بىرويستى بە فاعيل و مەفعول ھەيە، بىرويستى بە فاعيل و مەفعول ھەيە،

*مهصده رن هه روه ك فيعل عهمه ل ته كات، مه گه ر له كاتيكدا نه بيت، كه مه صده رده كه، مه فعول موتله ق بيت، و مه فعول موتله قيش دوو به شه:

۱. ئه وه ی که به ده ل و جینگره وه ی فیعل نه بینت، چونکه له م کاته دا عه مه له که بی فیعله که ده بین به جائیزی حه زفکرابینت، واته: (جائز الحذف)، وه ک: (ضَرَباً زَیْداً)، چونکه به بوونی به بیونی و وجود یکی به میزه وه، کار کردنی مه صده در، که لاوازه که یه، دروست نی یه.

٢٠ئهوه ى كه بهده ل له فيعل و حه زفى فيعل تيايدا پيويست بيت، وهك: (سَقْياً لِزَيْد) كه له ته صلادا (سَقاكَ الله سقْياً) بووه، لهم به شهدا دوو شيواز دروسته:

أ.عهمهل كردني فيعلهكه، وهك تُهصلُه كه وايه.

ب.كاركردنى مەصدەر، وەك (نائيب:جێگەگرتنەوە) وايه.

ئهم رایهش دراوهته پال دوو دهسته له زانایانی نهجو، رای (مبرد) و (صنیرفی)، و کرمهالیکی تر له سهر ئهوهیه که عهمهل پهیوهندی به

فیعله که وه هه یه ه و به حه رف بوونی نه و عهمه له لاناچیّت، برّیه لهم رووه وه، عامیله که (کارکه ر) هه هه رسه ربه نه و فیعله حه زفکراوه ده زانن، به لام رای (سیبویه) و (أخفش) و (أبن الفارس) و کرّمه لیّکی تر نه وه یه عامیل، مه صده ره، چونکه جیّگری فیعله، و به ده ل بوونی مه صده ر له جیاتی فیعل بووه ته هرّی نه وه ی که دروست بیّت، عهمه ل مکات.

ههروهك ووتمان مهصده ر، وهك فيعله كه ختى عهمه ك نه كات، مهصده رى فيعلى لازم، وهك: (بلَغَني)، (بلَغَ): فيعله، (نون): ويقايه يه، (ياء): منصوب بنزغ الخافض. (قيامُ): فاعيله و موضافه، لهم نمونه يه (قيامُ) بق لاى فاعيله كراوه .

مەصدەرى فيعلى موتەعەددى، وەك: (أَعْجَبَني ضَرَّبُ زِيْدِ عَمْرواً يَوْمَ الْجُمُعةِ أَمَامَ الأَميرِ ضَرَّباً شديداً تأديباً له ليدانهكهى زەيد له عهمر كه له رقرتى جومعهدا، و لهبهردهم ئهميرهكهدا لييدا، بق ئهوهى ئهدهبى دابدا، سهرسامى كردم!

(أعجب) فيعله، (نون): ويقايهيه، (باء): مهفعول به، يه، (ضَرْبُ) موچافه، كه برّ لاى فاعيلهكهى خرّى (زير) ئيضافه كراوه، (عَمْرواً) مهنصوبه، و مهفعول به، يه، (يومٌ):موضافه، و مهفعول فيه،يه، (ألجُمعه): موضاف أليه،يه، (ضَرياً):مهفعول موتلهقه و مهوصوفه، (شديداً)، صيفهته، (تأديباً): مهنصوبه و مهفعول لهُ،يه، (لهُ): جارومهجرووره و مهفعولى به واسيطهيه،له بهر ئهوهى كه فيعلى لازم و موتهعهددى خاوهنى ئهم تايبهتمهنديانهن، واته فيعلى لازم، وهك: (قام) تهنها پيريستى به فاعيله فيعلى موتهعهدديش وهك، (ضَرَبَ)، جگه له فاعيل، مهفعول به، يشى

وه له ههندی جیکادا، مهصده رله غهیری فاعیل و مهفعولدا کار دهکات، وهك: (لله دره فارساً)، زیاده خیری و هیشمهندی، له خواوهیه.

(هُ): موضاف ألیه، یه، لهم نمونهیهدا (درَّ) که مهصدهری فیعلی (درَّ) هیه، وهك فیعل عهمه لی کردووه، و (فارساً)ی، وهك تهمیز مهنصوب کردووه.

وه له کاتیکدا مه صده رله فیعلی مه جهول بیّت، واته بگه ریّته و سه رئه و، ئه و مه کاته دا ئه و مه صده ره ، وه ک فیعلی بینا مه جهول پیّویستی به نائیب فاعیل هه یه ، وه ک : (وَهُمُ مَنْ بعْد غَلَبِهمْ سیَقْلبوُنَ).

(واو): عاطیفه یه، (هُم): ضه میری مونفه صیله، له مه حه للی په فعدا موبتدایه، (مِنْ بعْد): جارومه جروره، و موته عه للیقه به (یغلبون)، (غلب)ی مه صده ر موضافه، إلیه ، یه، (س): ئیستیقبالیه ، یه، (یغلبون) فیعل و فاعیله و له مه حه للی په فعدا خه به ری موبته دایه، و مه صده ری (غلب) عهمه لی فیعلی مه جهولی کردووه، و نواندووه، واته نائیب فاعیلی بر خری په یدا کردووه، وه (غلبهم) له جینی (أن غلبوا) دایه.

عهمه لکردنی مه صده رله حاله تنکدا که ئه لف و لامی پنوه بنت، زور لاوازه، چونکه لهم کاته دا لینکچوون و شه باهه تی به فیعله وه یه، ئه مینته هنری ئه وه ی که نه توانیت، به رده وام عهمه ل بکات، و ه ک نه مدیره شیعره:

ضَعيفُ النَّكاية أعْدانَّهُ يَخالُ الفَرارُ يُراخي الأجَلَ

ئه پیاوه لهشه پکردن و پوویه پویوونه وه لهگه لا دوژمنانیدا زوّر لاوازه، وا بیر دهکاته وه که هه لهاتن له گوره پانی پوویه پویوونه وه مهرگی ئه و دوا دهخات!

لهم دیّره هوّنراوهیهدا: (النّکایه) لهگهل نهوهشدا که نهلف و لامی پیّوهیه عهمه لی کردووه، و (أعدائه)ی، بینا له سهر نهوهی که مهفعوله، مهنصوبی کردووه، و فه تحهی داوه تیّ، به لام نهم جوّره عهمه لکردنه که متر رووده دات.

* مەرجەكانى عەمەل كردنى مەصدەر:

١.لهسهر صيغهى (بچوك كراوه: تصغير) نهبيّت،

۲.تائی وه حده تی پیّره نه لکابیّت، له به رئه وه گوتنی (أعْجَبَني ضَرْبتُكَ زیداً)
 یه کجار لیّدانه که ی تی له زهید منی سه رسام کرد، دروست نی یه .

۳.له نیّوان مهصده رو مهعموله که یدا یه کیّك له ته وابیع نه بووبیّته جیاکه رهوه (فاصلة)ی نیّوانیان، له به رئهمه شیانه ناتوانریّت بگوتریّت: (أعْجَبَني ضَرَبُكَ العَنیفُ زیْداً)، لیّدانه تونده که ی تق له زهید منی سه رسام کدد.

٤. ضهمیر نهبیّت، واته ضهمیریّك که مهرجهعه کهی مهصده ر بیّت، عهمه ل ناکات، بزیه ناتوانریّت بگوتریّت: (ضَرْبي زیداً قبیحٌ و هُو عَمْرواً حَسَنٌ)
 لیّدانه کهی من بن زهید، بیّتام و لیّدانه کهی که م بن عهمر جوان بوو! .

٥.نابيت مهصدهر مهجزوف بيّت!

روونکردنهوه: لهباسی بوونی مهصده ر له فیعلی مهجهول دا تایهتی (وَهُمْ مِن بعد غَلبهم سیغلبون) مان کرد به نموونه، بزیه لیّره دا تُهوه بزانه که:

لهفزی (غَلْبَ) له قورتانی پیروزدا بق چوار مانا به کار هاتووه:

یه کهم: (غلب) به مانای بیداری هاتووه، وهك: قال الذین غلبوا علی أمرهم لنتخذن علیم مسجداً) سورهتی که هف.

دووهم: (غلب) بهمانای شکست خواردن هاتووه، وهك: (سیغلبون في بضع سنین) مریم.

سيّيهم: (غلب) بهمانای كوشتار هاتووه، وهك: (قل للذين كفروا ستغلبون وتحشرون إلى جهنم) آل عمران.

چوارهم: (غلب) بهمانای دهسه لات و توانا هاتووه، وهك: (والله غالب على أمره) يوسف.

وه لهههندی جیّگادا مهصده ربق لای فاعیلی خقی نیضافه دهکریّت، و مهفعولهکهیش به حالّه ته نیعرابیه کهی خقیه وه (مهنصوبیه ت) دهمیّنیّته وه، وه ك : (أعجبنی ضَرْبُ زیرِ عَمْرواً) : له م نموونه یه دا (ضَرُب) بق لای فاعیله کهی خقی که (زید) ه ، نیضافه کراوه، و مهفعول به ، یه که یش به نیعرابه که ی خقیه وه که مهنصوبیه ته ماوه ته وه .

وه ههندی جار مهصده ربق لای مهفعول به ، ئیضافه ئهکریّت، که لهم حالهته دا فاعیل لهسه رحالهته پیشوه کهی ختری که مه رفوعیه ته ده مینییّته وه ، وه ک : (أعجبنی من ضَرب عَمْر زید) لهم نموونه یه دا مهصده ربق لای مهفعول به ، ئیضافه کراوه ، و فاعیله که یش که (زید) به ، هه رمه رفوعه . وه ههندی جار یه کیک له دوو مه عموله کهی مهصده رحه زف ده بیت ، وه ئهوی تریان به حاله ته ئیعرابیه کهی ختریه وه ده مینییته وه ، وه ک : (أعُجَبنی ضَرب زید) که (ضرب) ی مهصده ر ، ئیضافه کراوه بترلای فاعیله کهی ، وه مهفعوله کهی حه زفکراوه ، وه هه روه ها وه ک : (زید شدید الضرب عَمْروا) لهم مهفعوله کهی حه زف بووه ، و مهفعوله که به ئیعرابی ختریه وه ماوه ته وه ده وه ها وه ها وه د . در نید الفیر که نیمرابی ختریه و مهفوله که به ئیعرابی ختریه و ماوه ته و ده دو هه دوه .

یا ئه و حاله ته ده بیت که باسمانکرد، یاخود ئه و مه عموله ی تر بینا له سه ر ئه وه ی که ئیضافه کراوه، حاله تی مه جرور بوونی ده بیت، وه ك: (أعُجَبَنی ضَرَّبُ زیر)، که زهید فاعیله و مه فعول به ایه که ی حه زفی بووه، له م نموونه یه دا به ر ئه وه ی که مه صده ر بق لای فاعیل ئیضافه کراوه، له م روه وه فاعیله که ی له فزهن مه جرور ده بیت.

وه ههروهها وهك: (أعُجَبَتي ضَرَّبُ عمرو) لهم تموونه به المعله عهزف بووه، و له بهر تهوه كراوه، بويه مهفعول به، تيضافه كراوه، بويه مهفعول به، يهكه، لهفزهن مهجرووره.

مه عمولی مه صده ربه سه رخودی مه صده ردا پیش ناکه ویّت، وه هه ندی له زانایانی زانستی نه حو، هی کاری نه و پیشکه و تنه به م جوّره ده رئه برن: (چونکه مه صده رله ته نویلی فیعل دا به (أن)ی مه صده رییه، وه له به ر

ئەرەى ئەم وشەيە دەبىت، لە سەرەتاوە بىت، بۆيە لەم رووەوەيە كە ناكرىت، مەعمولەكەى بە سەرىدا بىش بكەرىت).

ئهوه بزانه که: ههر کات ویستبینتمان بق فاعیل و مهفعول به،ی مهصدهر، تابیعیک بهینین، لهم کاته دا تابیعه که له پووی ئیعرابه وه ده توانیت لهفزی مهتبوعه که، یا خود له مهحه لله کهی جینگه داریتی وگونجاندن بنوینیت.

عَجِبْتُ منْ ضَرَّبِ زيدِ الظّريفِ-الظّريفُ،

(عجبت): فیعله فاعیله (من ضرب): جارومه جروره و موته عه للیقه به (عجبت)، و موضافه، که بر لأی فاعیله کهی خوّی که زهیده نیضافه کراوه، (الظّریف) صیفه تی زهیده.

لهم نموونه یه دا (الظریف) که صیفه ت و (تابع)ی (زیر) ه، دوو جوّر ئیعراب کردن تیایدا دروسته.

۱. به نیعتیباری لهفزه که ده توانریّت (الظریف) مهجرور بکه ین، چونکه صیفه ت له گهل مهوصوفه کهی خرّیدا له پرووی نیعرابه و مهوصوفه کهی موتابیقه، لهگه لا نهم جیاوازیه شدا که چی لیّره دا صیفه ت و مهوصوفه کهی، له فزه ن هه و موتابیقن.

۲.به نیعتیباری مهحه ان ده توانریّت (الظّریف) به مه رفوعی مه تبوعه که (زید) کراوه، چونکه (زید) به فاعیلی مهصده رحیسابه، و فاعیلیش مه رفوعه.

وه ههروهها، وهك: (عَجِبْتُ مِن أَكُل الخُبِذِ واللَّحْمِ واللَّحْمِ).

لهم نموونه یه دا (ألخبز) مه نعولی مه صده ره، و له به رئه وه ی که مه صده ری بق نیضافه کراوه، له فره ن مهجرور بووه، و کاتیک که (اللّحم) عه طف بکریته سهر (الخبز)، دروسته (اللّحم) به نه صبی به ینریّت، و لهم کاته دا مه عطوف که که که کردووه،

وه ئهگهر (اللَّحم) به جهری بهینریت، لهم کاته دا مه عطوف لهگه ل مه عطوف عهله یهی، یه کی خویدا له فره ن شوینی که وتووه، و موتابه عهی لیوه کردووه.

بزانه: ههر كات كه مهتبوع (فاعيل و مهفعول) لهسهر ئيعرابه ظاهيريهكهى خوّيان مهرفوعيهت و مهنصوبيهت مانهوه، لهم كاته دا تابيعه كه تهنها حهرهكه ته لهو دوو لهفزه وهرده گيريّت و ئيعرابه كهى وهك ئهوان دهبيّت: وهك: (عَجِبْتُ من ضَرْبِ عمْرو زيدٌ الظّريف) ، لهم نمونه يه دا صيفه تى زهيده، و هه راه به رئه وهش مه رفوع بووه، وه هه روه ها وهك:

(عَجِبْتُ مَنْ ضَرْبِ زيدٍ عَمْرُواً الشّريف) كه لهم نموونه به دا (الشّريف) صيفه تى (عمرواً) ه، و ههر له بهر ئه مهش (الشريف) به مه نصوبي ها تووه.

ریپونی: ئیسمی مهصده رئو ئیسمه یه که ده لاله ت بکات له سه ر شتیک (حدث) و ده بیته سی به شه وه:

۱. ئەوەى كە عەلەم نەبيت و مەصدەرى مىمى نەبيت، وەك: (سلام، كلام، عطاء) كە ئىسمە بۆ (أعطاء).

۲. ئەرەى كە (عَلَمْ) بيّت، رەك: (سُبحان).

٣.ئهوهي كه ميمي بيّت، وهك: (مُطاب).

له بهشی یه که مدا: پاجیایه که هه هه هه هه ندیک به عامیل عه مه که که و هه ندیک به غهیره عامیلی ده زانن و به ده سته واژه یه کی تر لای کرفیه کان و به غدادیه کان عامیله و لای به صریه کان عهمه اناکات، و ه ک نهم دیره شیعره:

أُكُفْراً بعد رد الموت عني وَبَعْد عطائك الْمائة الرِّتاعا. ئايا ناشوكرى بكهم، ناشوكرييهك، دواى ئهوهى كه تَرْ نهى (زوفهر)، مهرگت لهمن گيرايهوه، و صهد حوشترى چاكت پيدام. لهم نموونه یه دا (عطاء) عهمه لی کردووه، که هه نبه ته مهفعولی یه که می مهمزوفه، و مهفعولی دووه می (المائة)یه، و تهقدیره که ی بهم جوّره یه: (وَ بَعْدَ عطائكَ أیای المائة الرّتاع).

به لام به شی دووهم: واته، ئه و ئیسم مه صده ره ی که عه له م بیّت، به تیکپای سه رجه م زانایانی نه حو عه مه ل ناکات.

وهك: - (سُبحان) كه عهلهمه، بن (تسبيح)!

- و (فجار) که عهلهمه، و بق (فجرة)!

و (حماد) که عهلهمه، و بق (محمدة) هاتووه.

به لام به شی سیّیه م: نه و نیسم و مه صده ره ی که میمی بیّت له پووی عه مه له کردنه و ه و ده خودی مه صده ر وایه ، برّیه نیسمی حه ده ث نه گه ر عه له میت و ه له (فجار) که عه له می جینسه ، وه له (حماد) که عه له می جینسه ، وه له (حماد) که عه له مه برّ (محمد) . و ه یا خود له سه ر وه زنی مه صده ری سیانی تاله (ثلاثی مجرّد) بیّت ، واته له پووی حه رفه و ه له حه رفه کانی فیعل به رابه ری پیّناکریّت ، به لام له مه صده ردا به م جرّده نییه ، به لکو به رابه ری پیده کریّت له گه ل حه رفه کانی فیعلدا ، وه له : (إغتسال) که مه صده ری (أغتسل) هیه .

به لام ئيسمه مه صده ره كهى (غُسل) ه، وهك: (أغْتَسلُ غُسْلاً).

لهم نموونه یه دا (غسل) مه صده ری (ثلاثی مجرد) ه، به لام نیسمی مه صده ر بق فیعلیّك که غهیری (ثلاثی مجرد) بیّت، ها تووه، و پوویداوه . ومنه أِسم الفاعل، و يعمل عمل فعله المعلوم، نحو: أنا قاعد بالباب، و مانع كل خباب.

ئىسمى فاعيل:

که کاری فیعله ناشکراو دیارهه که ده کات، وهك: رأناقاعد بالباب، ومانع کل خباب: من له دهرگاکه دا دانیشتم) و ناهیّلم هیچ قوّلبر، وفیّلبازی بیّنه ژوورهوه.

﴿بِاسِي ئيسميِي فِاعيِيلَ﴾

جۆرى سێيهم له عهواميله قياسييهكان، ئيسمى فاعيلى پێ دەوټرێت و ئيسميى فاعيل دەلالهت لهسهر (ذات) دەكات، واته ئيسميى فاعيل، وەك مهصدەر دەلالهت لهسهر هاتنهدى و روودانى شتهكان ناكات، بهڵكو تهنها دەسهلاتى لەسەر هەستان بهكارەكه، و ئامرازى روودانى شتەكە دەكات.

صیغهی ئیسمیی فاعیل له (ثلاثی مجرد)دا، لهسهر وهزنی (فاعِل) ه، وهك: (ضارب و ناصل).

به لام صیغه ی ئیسم فاعیل له غهیری (ثلاثی مجرّد)دا، له سه ر وه زنی فیعلیی موضاریعی مه علوم دیّت، واته: حه رفه موضاریعه که ده کهین به میمیّکی مه ضموم، و حه رفی پیش کرتایی مه کسور ده که ین، و نه گه ر خرّی مه کسور بیّت، نه وا هه ر وه ك خرّی ده مینیّته وه، ده نا خرّمان مه کسوری ده که ین. وه: (مُدخِل) که له (یستخرج) که له (یستخرج) ئیشتیقاق کراون،

وه: (مُدخِل) که له (یدخل)، (مُستخرِج) که له (یستخرج) ئیشتیقاق کراون، و دهرهیّنراون، وه ئیسمیی فاعیل وهك فیعله کهی خوّی عهمه لده کات، واته ئهگهر فیعله کهی لازم بیّت، ئه وا ته نها پیّویستی به فاعیل ده بیّت، و کاتیّك که موته عهددی بیّت، جگه له فاعیل پیّویستی به مهفعول بِه، یش هه یه.

-ئیسمیی فاعیل له کاتیکدا که (أل)ی ته عریفی پیوه نه بینت، و به مانای حالا و داهاتوو (أستقبال) بیت، ته نها له م حاله تانهی خواره و ه دا، عه مه له ده کات: ۱. پشت به موبته دایه ک بیه ستینت، واته، له دوای موبته داوه بینت، و ه ک (زید نیست نُه عُمرواً یوم الجُمعة).

(زید): موبته دایه، (ضاربٌ) خَه به ره، (غُلامُ): فاعیلی ضاریبه، و موضافه (هاء): موضاف الیه،یه، (عمرواً): مه نصوبه و مه فعول به،یه، (یومٌ): ظه رفه و موضافه، (الجمُعه): ئیسمیّکی موعه پره ف به (أل) ه، و موضاف ألیه، یه، لهم نموونه یه دا ئیسم فاعیلی (ضاربٌ) نیعتیمادی خستووه ته سه رمیته داکه، که (زیدٌ) ه،

۲. له دوای ئه لف و لامی مه و صوله و ه بنت وه ك : (جائني الضّاربُ ابوهُ بكراً).
 (جاء) فيعله ، (نون) : ويقايه يه (ياء) : منصوب بنزغ الخافض ، ئه لف و لام
 له (الضّارب) دا ، مه و صوله يه و له جني (الذي) يه ، (ضارب) : ئيسم فاعيله ، (أبو) : فاعيلی ضاريبه ، و موضافه ، (هاء) : له مه حه للی جه پردا موضاف ألیه ، یه ، (بكراً) : مه فعول به ، یه ، و ئه م پسته یه ده بنته صیله بن مه و صوله كه .

لهم نموونه یه دا: نیسم فاعیل له دوای نه لف و لامی مه وصوله دا هاتووه، و هه رله به رنه نه شه که عهمه لی کردووه، واته وشه ی (أبو)ی بینا له سه رنه وه ی که فاعیله مه رفوع کردووه، و (بکر)ی بینا له سه رنه وه ی که مه فعوله مه نصوب کردووه،

٣. له دواى مه وصوفه و ه بيّت، وهك: (جاء رجُلٌ ضاربُ أبوهُ غُلامُ).

(جاءً): فيعله (رجُل): فاعيلى (جاء) هيه، ومهوصوفه، (ضاربٌ): صيفهته، (أبو) فاعيلى ضاريبه، (هاء): لهمه حه للى جه پدا موضاف اليه، يه، (غلام) مهنصوبه و مهفعول به، يه، و موضافه، (هاء) لهمه حه للى جه پدا موضاف أليه، يه.

لهم نموونه یه دا ثیسم فاعیلی (ضارب) له دوای مه وصوفه که (رجل) هه و معوده ا

٤٠ههركات ئيسميى فاعيل لهدواى (صاحب الحال) هوه، هات، لهم كاتهدا
 دهبيته عاميل، وهك (جائنى زيدٌ راكباً فرسه).

(جاء) فیعله، (نون): ویقایهیه، (یاء): منصوب بنزع الخافض . (زیدٌ) فاعیلی (جاء) هیه.

(راكباً) حاله، (فرس) مهفعول به،يهو موضافه، (هاء): موضاف اليه،يه.

٥.له دواى ئيستيفهامه وه بيّت، وهك: (أ ضاربٌ زيدٌ أخاهُ).

(أ): ئىستىفھاميەيە،

(زیدً) فاعیلی (ضاربً).ه.

(أخا): مەفعول بە،يە، موضافە، (هاء): موضاف أليه،يه.

٦.لهدواى نهفى يهوه بينت، وهك: (ما قائمٌ زيدٌ).

(ما): نافیهیه. (قائمٌ) موبتهدایه؛ (زیدٌ): فاعیلهو سدٌ مسد الخبر.

۷.ئیسمیی فاعیل له دوای نیدائه وه بیّت، وه ك: (یا طالعاً جبلاً)، كه له م نموونه یه دا، ئیسم فاعیل له (جبلاً) دا عهمه لی كردووه، و نه وی مهنصوب كردووه.

*ئیسم فاعیل له کاتیکدا ئهلف و لامی پیوهبیت، به موتله قی ئیتر به مانای ماضی یان حال یا داهاتوو بیت، ههر عهمه لی ختری نه کات، وه ك: (مررت بالضّارب أبوه زیداً ألان آو غداً أو أمس).

وه حاله تى موسهننا، و جهمعى ئيسم فاعيل له رووى حوكمى عهمه لى (ئيعراب) هوه، وهك ئيسم فاعيلى موفرهد وايه، وهك: (الزيدان ضاربان عمرواً – الزيدون ضاربون عمرواً).

ومنه أِسم المفعول، و يعمل عمل فعله المجهول، نحو: القوي العاقل ممدوح العمل، و يشترط في عملهما، معنى الحال، أو الأستقبال، و أعتمادهما على نفي، أو أِستفهام، أو موصوف، أو مبتدأ، أو ذى حال.

ئىسمى مەفعول:

که کاری فیعله نادیاره که ده کات، وه ك: (القوي العاقل ممدوح العمل: که سی به هیزی ژیر، له سهر کرده وه کانی نافه رین ده کریّت)، به لام بز عهمه لکردنی به مهرج گیراوه، که مانای نیّستا (حال) یان داها توو (مستقبل) یی، تیادا بفامریّته وه، وه پشت به ستوو بیّت، به نه فی، یان نیستیفهام، یان شتیّکی (وه صفکراو: موصوف) یان موبته دا، یان (خاوه ن حاله ت: ذی الحال).

﴿باسى ئىسمىي مەفعول﴾

چوارهمین جزر له عهوامیلیی قیاسیی، ئیسمیی مهفعولی پی دهوتریّت، وه ئیسمیی مهفعولی پی دهوتریّت، وه ئیسمیی مهفعول له فیعلهوه وهردهگیریّت، که لهسهر کهسیّك ئهنجام دراوه، و ئیسمیی مهفعول عهمه لی فیعلیی مهجهول ئهنجام ئهدات، وهك: (زیْدٌ مضرّروُبٌ غلامهُ).

وه له رووی مهرجه کانی عهمه لکردنه وه وه گیسمیی فاعیل وایه واته :

پیسمیی مه فعول له حاله تیکدا عهمه ل ده کات و عامیله که به مانای حال و
داها توو بیّت و پیسمیی مه فعول وه ک پیسمیی فاعیل له کاتیکدا که په اف
و لامی پیره بیّت به ره هایی (مطلقاً) عهمه ل ده کات وه که : (زید مضروب
غُلامه الآن أو غدا أو أمْس)، وه مهروه ها پیسم مه فعول، وه ک پیسمیی
فاعیل له کاتیکدا په توانیت عهمه ل بکات و عامیل بیّت که پشت به ستیت
به که سیّك له مانه : (مبتدا، صاحب الحال، موصوف، موصول، نفی ،
استفهام، نداء).

وهك: (أ مَضْروُبٌ زيدٌ يومَ الجُمُعة أمامَ الأمير ضرباً شديداً في داره)!

(أ: ئيستيفهاميه)،(مضروب): مه پفوعه و موبته دايه، (زيدٌ): نائيب فاعيله و (سدّمسد الخبر)ه، وه ده توانريّت، كه (مضروب) به خه به رى پيشكه و ته، و (زيد) به موبته داى دواكه و ته دابنريّت.

(يوم) مه فعول فيه، يه و موضافه، (الجُمعة) موضاف أليه، يه، (أمام) ظهرفى مه كانه و موضافه، (الامير): موضاف أليه، يه. (ضرباً) مه فعول موتله قه، و مه نصوبه، (شديداً): صيفه ته. (في داره): جارومه جروره، و موته عه لليقه به (مضروب)، و موضافه، (هاء): موضاف اليه، يه.

لهم نموونه یه دا (مضروب): که ئیسم مهفعوله، پالپشتیی خستوته سهر ههمزهی ئیستیفهامیه.

نمونه یه کی تر: (والْحَوضُ مَمُلوءٌ الماءٌ)، حه وزه که پره له ناو، (واو): عاطیفه یه، (الحوض): موبته دایه (مملوء): خه به ره، (ماء): ته میزه، لهم نموونه یه دالله مه فعولی (مملوءٌ)، پالپشتیی خستوه ته سه رخه به رلی دراو، موبته داکه، و پشتی پی به ستووه.

وه ئیسمیی مهفعول بق لای نائیب فاعیلهکهی خقی ئیضافه دهکریّت، وهك: (زیدٌ مضُرُبٌ ابیه) لهم نموونهیهدا ئیسم مهفعولهکه بقلای نائیب فاعیلهکهی خقی (أبیه) ئیضافه کراوه.

ئهگهر بتهویّت، ئهتوانیت نائیب فاعیل بینا له سهر ئهوهی که له مهفعول ئهچیّت، نهصبهی بدهیتیّ، و کاتیّك که نائیب فاعیل مهنصوب بوو، لهم کاته دا نائیب فاعیلی ئیسمیی مهفعول ضهمیریّکی شاراوه دهبیّت، وه لهو نائیب فاعیله دا حالّه تهکانی، (رهفع، و نهصب، و جهر) دروسته.

له حاله تى مه پفوع بووندا نائيب فاعيله، و له حاله تى مه نصوب بووندا، نائيب فاعيله كه، ضهميريكى شاراوه دهبيت، و له كاتى مه جروركردنى دا موضاف اليه، دهبيت.

و منه الصفة المشبّهة: نحو: العاقل حسن سكوته، حسن كلامه، حسنت يقظته، حسن منامه، وشرط عملها شرط أِسم الفاعل، لكنّها لِلْإِسْتِمْرار.

باسی صیفهی موشهببیهه:

وهك: (العاقل حسن ركوته، حسن كلامه، حسن يقظته، حسن منامه: كهسى ژير بيدهنگى، و قسه كردن، و بيدارى، و خهوى باشه، و جوانه)، وه مهرجى عهمه لكردنى، ههمان ئهو مهرجانهن، كه له ئيسم فاعيله ههن، واته: له سهر نُهو حاله ته بيت، به لام بهرده وامى تيادا بفامريته وه.

﴿باسى صيفهتى موشهببيهه

جۆرى پێنجەم لە عەوامىلە قىاسى يەكان، بە (الصفة المشبّه) ناوزەد كراوه، جا صىفەتى موشەببىھە بەو صىفەتە ئەوترىت، كە لە مەوصوفەكەدا (وەصف كراوه)كەدا، جىڭىر بىت، وەك: (شرىف)كە شەرافەت لە كەسى شەرىف،دا جىڭىرە، وە صىفەتى موشەببىھە لە فىعلى لازم (فىعلى ئەو كەسەى ھەستان بە كارو فىعلەكە لەوھوھيە)، ئىشتىقاق ئەكرىت.

وه ههروهها ههر وهك: (زَیْدٌ طیّبٌ أبوهُ:) باوکی زهید کهسیّکی پاکه، (زیدٌ): موبته دایه و مهرفوعه (طیبٌ) صیفه تی موشه ببیهه یه و مهرفوعه خهبه ره (أبو): مهرفوعه و فاعیلیی طهییبه، و موضافه (هاء): له مه حه للی جه ردا موضاف ألیه، یه، لهم نمونه یه دا صیفه تی موشه ببیهه، وهك فیعله که ی خرّی عهمه لی کردووه، و وه ک وایه بگوتریّت: (زیدٌ طاب ابوه).

جیاوازی نیوان صیفهتی موشهببیهه و نیسمی فاعیل:

١. صيفهتي موشهببيهه له فيعليي لازم دروست دهكريت، وهك:

(زیدٌ حسنٌ وجههُ)، که له فیعلی (حسن) دروست کراوه، به لام تیسمیی فاعیلیش ههر له فیعلیی لازم دروست ده کریّت، وهك: (ذاهبٌ ، جالسٌ)، و ههروه ها له فیعلیی موته عهددیش وه ك (ضاربُ ، آكلٌ) دروست تُه كریّت.

۲.ئیسمیی فاعیل، وه صیلهی (أل) دیته ئاراوه، به لام صیفه تیی
 موشه ببیهه نابیته صیلهی ئه لف و لام، وه ك: (هذا الضّاربُ زیداً).

٣.ئيسميى فاعيل لهعهمهلكردندا، پهيوهسته بهزهمانهوه، وهك: (زيدٌ ضاربٌ عمرواً الآن أوْ غداً)، لهكاتيكدا كه صيفهتيى موشهببيهه بهبى پهيوهست بوون به كاتهوه عهمهل دهكات، وهك: (زيدٌ طيّبٌ أبوهُ).

3،ئیسمیی فاعیل لهگه لا فیعله که ی خلیدا له پووی عهمه لکردنه و (لازم بون، یان موته عهددی بوون)، جیاوازی ناکات، به لام صیفه تیی موشه ببیهه له گه لا ئه وه دا که فیعله که ی لازمه، نه صبه نادات، وه ک نه وه ی گه لیک و فاعیلیی موته عهددی نه صبه ئه دات، هه لبه ته مه مه مه به مه رج گه لیک و ئیعتیماد خستنه سه روه صفه وه ده بیت، نه و مه رجانه ش که له بابی نه عمالی فاعیل، دا ووتران ، بی نموونه، دوای نه فی یان ئیستیفهام یان موبته دا و هاووینه کانی بیت، وه ک: (زید حسن الوجه)، له م نمونه یه دا (حسن) ئیعتیمادی خستو وه ته سه رموبته دا و (الوجه)ی مه نصوب کردووه .

به لام مهنصوبکردنی مهعمولی صیفه تیی موشه ببیهه لهم بابه دان بینا له سه ر حاله تی ته شبیه کردنی مهعمولی صیفه ت له سه ر مه فعول، نهمه نه گه ر مه عریفه بیّت، وه ك: (حسنُ الوجه)، و بینا له سه ر ته میز بوون، ده کریّت، نه گه ر نه کیره بیّت، وه ك: (زیدٌ حسنٌ وجهاً).

ئەمە بە پێچەوانەى مەنصوب بوون لە بابى (ئەعمالى ئىسم فاعیل)دا، كە بىنا لەسەر مەفعوليەت كراوه، وەك: (زیدٌ ضاربٌ عمْرواً).

ه.صیفه تیی موشه ببیهه هه ندی جار له سهر وه زنی فیعلیی موضاریم بیّت،
 وه ك: (طاهر الْقَلْب): (طاهر) له سهر وه زنی (یطهر)، وه هه ندی جار له سهر وه زنی فیعلیی موضاریم نایه ت، وه ك: (جمیل الظّاهر) كه (جمیل) له سهر وه زنی فیعلیی موضاریم نییه.

بهپێچهوانهی ئیسمیی فاعیلهوه که به جۆرێك لهجۆرهکان (نوعاً) له سهر وهزنی فیعلیی موضاریع دێت.

ومنه أِسم التفضيل: و هو ما دَلَّ على حدثٍ، و زيادةٍ فيه، نحو: زيد أعلم من عمرو، أي: له علم زائد على عمرو، و يعمل في الفاعل الضمير المستتر كهذا المثال، و لكن لا يعمل في المفعول به الصريح قطعاً، و لا في الفاعل الظاهر، ألا أِذا كان بمعنى الفعل، كما في، نحو: (ما رأيتُ شخصاً أحسن في عينه الكحل منه في عين الحبيب)، مما وقع أِسم التفضيل صفة لموصوف واقع بعد النفي، وكان لِفاعله أِعتباران يكون فيه مفضلاً بأحد الأِعتبارَيْن، و مفضلاً عليه بالأِعتبار الآخر، كالكحل في مثالنا، فَإِنَّهُ مُفَصَّل بأعتبار كونه في عين الحبيب، و مُفَطَّل عليه بأعتبار كونه في عين الشخص الآخر، و ذلك لِأَنَّ النَّفي فيه يتوجَّهُ إلى الزيادة المستفادة من صيغة التفضيل، أي: ما رأيت شخصاً زاد حسن كحل عينه على حسن كحل عين الجبيب، بل كان متساويا لكحل عينه، أو أقلّ منه، ومقام مدح حسن، كحل عين الحبيب، يأبي عن المساواة، فيبقى أِحتمال كون حسن كحل عينه، أقَلُّ من حسن كحل عين الحبيب، فَيُؤَوِّل الكلام إلى قولك: (ما رأيت شخصاً يحسن الكحل في عينيه، كحسنه في عين الحبيب)، وذلك معنى الفعل فيعمل عمله.

• باسى ئىسمى تە فضيل:

ئهوهیه که ده لالهت ده کات، له سهر رووداوی ک، به لام زیاده رهوییه کی تیادایه، وه ک: (زید أعلم من عمرو: زهید له عهمر زوّر زاناتره)، واته زانستی زهید زیاتره له زانستی عهمر، وه ضة میریکی شاراوه عهمه ل ده کات له فاعیله که دا، وه ک نمونه ی رابردوو، به لام ئهوه شه بزانه که به هیچ جوّریک عهمه ل ناکات لهمه فعول بِه راسته و خوّدا، وه عهمه ل ناکات له فاعیلی ناشکرادا، ته نها له کاتیکدا نه بیت که ئه و فاعیله مانای فیعلی عهمه ل ناکات له فاعیلی ناشکرادا، ته نها له کاتیکدا نه بیت که ئه و فاعیله مانای فیعلی تیابفامریته وه ک: (مارایت شخصا احسن فی عینه الکحل منه فی عین الحبیب: که سم نه دیوه که کل له چاویدا هه یه جوان بیت، هینده ی ئه و جوانیه ی که له چاوی

خوشهویسته که مدا به هوی کلهوه ههیه)، که لیره دا ئیسمی ته فضیل که و تووه ته جیگایه ک که بووه ته ئاوه لناو (صف) بو که سیک یان شتیک، که له دوای (نه فی)یه وه، ها تووه، وه فاعیله که ی لیره دا دووحاله تی ههیه، حاله تی یه که میان ئه وه یه که له لایه که وه زیاده حسابی بو کراوه (مفضل)ه، وه له پوویه کی تره وه زیاده حسابی به سهر داکراوه (مفضل علیه)یه، وه، (کل) له و نموونه یه ماندا که په که ره شکه ره وه ی پاوه، لیره دا (مفضل)ه، واته حسابی زیاتر بو کراوه، چونکه چووه ته چاوی خوشه ویسته که وه، وه له لایه کی تریشه وه حسابی زیاده، به سه ردا کراوه، چونکه ده چونکه ده چیته چاوی خه لک و که سی تریشه وه.

(ئىسمى تەفضىل:)

لهم ریزبهندییهی عهوامیلیی قیاسی، (أسم تفضیل)یش دیّت، ئیسم تهفضیل نهو ئیسمهیه که له فیعلهوه موشته و دهکریّت، و دهلالهت دهکات له سهر نهوهی که نهو مهوصوفه به سهر مهوصوف گهلیّکی تردا بالاتره، و به دهستهواژهیه کی تر، ههر کات بمانه ویّت صیفه تیّك به سهر چهند صیفه تیّکی تردا زال بکهین، و بالاتر دابنیّین، نهوا ئیسمیی تهفضیل له موزه ککهردا (أفْعَلُ)، وه له (مؤنث)دا، (فُعلی)ی بوّ به کار دیّت، وه سهرچهم فیعله کان نابنه خاوه نی حاله تی ئیسم تهفضیل بوون، ئیسمیی تهفضیل زیاتر له فیعلی (ثلاثی مجرّد) دروست ده کریّت، وه (فُعلی) که له سهر پهنگ و عهیب ده لاله تی کرد، ئیتر ئیسم تهفضیلی لی نابیّت، وه که نو فاعیله که الله سهر رودت نهویه که بو فاعیله که باس بکریّت، و له سهر به و بوتریّت، ههر وه که نمونه ی له سهر و ترا، وه که نو فاعیله که باس بکریّت، و له سهر نه و بوتریّت، ههر وه که نمونه ی له سهر و ترا، وه که نیسم تهفول به، دیّت.

^{*}ئىسمىي تەنضىل لەسەر سى شيواز ديت:

١.ئيسميى تەفضىل ئىضافە دەكريت، وەك: (زَيْدٌ افضلُ القَوْمِ)،

٢. ئيسميى تەفضيل به ئەلف و لامەوە دينت، وەك: (زَيْدٌ الْأَفْضَلُ).

۳.ئیسمیی تەفضیل لەگەل حەرفی جەپى (من)دا دیّت، وەك: (زَیْدٌ افضلُ من عمْرو).

له سهرجهم ئهم سى شيوازهدا، (ئيضافه به ئهلف و لامهوه هاتن، له گهلا حهرفى جهردا هاتن، ئيسميى تهفضيل ضهميرى موستهتيره كه بينا له سهر فاعيليهت مهرفوع دهكات، وه ئيسمى تهفضيل له ضهميردا عهمهل دهكات، و له ئيسمى ظاهيردا عهمهل ناكات، مهگهر لهم نمونهيهدا: (رَأَيتُ رَجُلاً أَحُسَنُ في عَيْنِهِ الكُحْلُ منه في عين زير).

هیچ پیاویکم نهدیوه، که کلی له چاوان کردبیّت، و لیّی جوان بیّت، هیّندهی زهید، که له چاوی کردووه، و پیّوهی جوانه!

هه لبه ته عه مه لکردنی ئیسمیی ته فضیل له ئیسمیی ظاهیردا په یوه سته به چه ند تایبه تمه ندییه که وه ، به و مانایه ی که له هه رجیّگایه کدا ئیسمیی ته فضیل له دوای نه فی هات، و مه وصوفه که یش نه کیره بوو، ده بیّت ره فعه بدات به و ئیسمه ظاهیره، که نه و ئیسمه ظاهیره به سه رخودی ئیسم ته فضیله که شدا ته رجیح درابیّت، له م نموونه یه دا هه ر (کل) ه که ، به سه رخودی خوّیدا پله ی بالآیه تی بوّ دانراوه، دوو که س کلیان رشتووه، به لام کل رشتن و چاو رشتنی یه کیّکیان که زهیده، له هی نه وی تریان جوانتره.

وه ههروهها وهك: (هذا بُسْراً أطيبُ منْهُ رُطباً).

(بُسْر) ئەو خورمايەيە كە كەمنىك زەرد بووە، بەلام ھنىشتا ماويەتى پىنېگات. لەحالەتنىكدا كە (بُسر)م، باشترە لە حالەتنىك كە ھنىشتا (رُطبْ)بىنت.

(ها) تهنبیهه (ذا) لفضاً اسم أشارة مبنی علی السکون فی محل رفع مبتداً . (بُسراً): حاله (أطْیبُ) خهبه را مه مهنوع و (من) جارو مهجروره و ظهرفی لهغوه و موته عهللیقه به (أطیب) و مهفعولی به واسیطهیه (رُطباً): حاله له ضهمیری (منه) لهم نمونهیه دا (أطْیبُ): نیسمیی تهفضیله و ضهمیره موسته تیره که ی بینا له سه رئه وه ی که فاعیله مهرفوعی کردووه.

ومنه الظرف والجار والمجرور: و يعمل عمل فعله بشرط الأعتماد على ما مرَّ في أِسم الفاعل، نحو: الأيمان في القلب بهاؤه، وفي الوجه ضياؤه، وعند الله ثوابه، و يوم اللقاء جزاؤه.

باسی الظرف و جارومهجرور:

ظهرف و جارومهجرویش کاری خوّیان ده کهن، به پنّی نهوفیعلهی له رسته که دا هاتووه، به لام به مهرجی نهوه ی که له نیسم فاعیلدا باسمان کردو به مهرج گیرابوو، وه ک:

(الأیان فی القلب بهاؤه، و فی الوجه ضیاؤه، و عندالله ثوابه، و یومااللقاء جز اؤه: باوه را نرخه کهی له دلدایه، ونیشانه و نوره کهی له ناو چاوهاندایه و خیره کهی لای خودایه و و پاداشته ی له روژی پهسلاندایه).

ومنه أسماء الأفعال: وهي أسماء تنوب عن الفعل في المعنى، و العمل وجاءت بمعنى فعل الأمر، و الماضي، و المضارع، فالأوّل، نحو: رُوَيْلاَ المديون، أَيْ: أَمْهِلْهُ، و بَلْهَ، نحو: بَلْهَ الجاهل أَيْ: أَثْرُكُهُ، و مَهْ، نحو: مَهْ عن الغَشّ، أَيْ: كَفّفْ عنه، و صَهْ، نحو: صَهْ عن النّعو، أَيْ: أَلْزِمْهُ، و إلَيْكَ، نحو: إلَيْكَ السّعي، أَيْ: أَلْزِمْهُ، و إلَيْكَ، نحو: إلَيْكَ الباطل، أَيْ: أَلْزِمْهُ، و إلَيْكَ، نحو: وَلَكَ الجق، أَيْ: خُذْهُ.

- باسي (أسماء الأفعال):

ئهو ئیسمانهن که له مانادا له جیّگای فیعل دادهنیشن، و وهک فیعلیش عهمهل ده کهن، وه له سهر مانای فیعلی ئهمرو فیعلی ماضی و فیعلی موضاریع هاتوون، یه کهمیان: وه ک: (روید):

نموونه: (رويدا المديون: اي: امهله: واز له قهرزاره كه بهينه).

- (بُلْهَ): وه ک: (بله الجاهل، ای: اترکه: واز لهنه فامه که بهینه).
- (مَهْ): وه ك: (مَهْ عن الْغَشِّ) ، اى: كفف عنه: دهست له كزى بازى هه لكره).
- (صَهُ) وه ک: (صَهُ عن اللغو: اي: اسكت عنه؛ بيّدهنگ به له قسمي پروپوچ).
 - عَلَيْكَ: وه ك: (عليك السعى، اى: الزمه: پابهند به همول، و تيكوشانهوه).
 - الیک: وه ک: (الیک الباطل، ای: اعرض عنه: دژی شتی بی مانا به).
 - (دونَک): وه ک: (دونک الحق: ای: خذهُ: دهست به ههقهوه بگره).

کهواته: (روید) به مانای (امهله) هاتووه، و (بَلْه) بهمانای (اترکه) هاتووه، و (مَهُ) بهمانای (کفف عنه) هاتووهو، (صَهُ) به مانای (اسکت عنه) هاتووه، و (علیک) به مانای (الزمه) هاتووه، و (الیک) به مانای (الزمه) هاتووه، و (الیک) به مانای (الاعدف عنه) هاتووه.

وياتي بمعناه قياساً صيغة فَعالِ، بفتح الفاء، و كسر اللام، مِن الثلاثي المجرّد، نحو: نصار زيد، أيْ: أنصره، و علام واجبك، أي: أعلمه.

و الثاني: هَيْهاتَ، نحو: هَيْهاتَ الأَمر، أَيْ: بَعُدَ، و شَتَّانَ، نحو: شَتَّانَ الطمع والشرف، أَيْ: إِفْتَرَقا، و سَرْعانَ، نحو: سَرْعانَ ذا إِهالةً، أَيْ: سَرُعَ.

و الثالث: وي، نحو: وي مِن الايام، أيْ: أَتَعَجَّبُ مِنْها، و أُفّ، نحو: أفّ عن صحبة البليد، أيْ: أَتَضَجَّرُ مِنْها.

وه ههندی جار له رووی قیاسهوه، (نه ک له رووی (سماع) بیستنهوه، ئهوه ی له سهر وه زنی (فَعالِ) هاتبیّت، به فهتحه ی (فاء) و کهسره ی (لام)، له سیانی (ثلاثی مجرد) دا، ههر به ئیسم فاعیل هاتوه وه ک: (نصا رِ زید)، که (نصا ر) به مانای (أنصره) هاتووه، واته سهری بخهو هاوکاری زهید بکه، و ههروه ها وه ک: (علام واجبک: ای اعلمه: فیری ئهرکه کانی خوّت ببه)، که (عَلامِ) به مانای (اعلم) هاتووه. دوورم: (هیهات)، وه ک: (هیهات الأمر: ای بعد) کاره که دوورکهوتهوه، که (هیهات) به مانای (بعد: دوورکهوتهوه) هاتووه. وه (شتان) وه ک: (شتان الطمع والشرف: ای افترقا): (چاو چنوکی و رهوشتداری دوورن له یه کتره وه، که (شتان) به مانای (افترق) هاتووه، وه (سرعان) وه ک: (سرعان ذا اهاله: ای سرع) به رخه که زوو قه له و روو، که (سرعان) به مانای (سرع) هاتووه.

سییهم: (وی) وه ک: (وی من الأیام: ای اتعجب منها؛ وای لهم روّژانه، واته: سهرم لینیان سور دهمینی، و تووشی هیستریام ده کهن)، که (وی) به مانای (اتعجب) هاتووه، وه ههروهها (أفّ)، وه ک: (اف عن صعبة البلید: ای: آلصَحُرُ منها: ئوّف وبیزاری له هاورییه تی خویروو! که (اف) به مانای (آلصَحُرُ: بیزاری)یه.

﴿ (أسماء الأفعال) ﴾

جهند ليسميكن به (أسماء الأفعال) ناو دهبرين:

*(أسماءالأفعال) ئهو وشانهن، كه له روى عدمه لو ماناوه، له جيّگاى فيعل داده نيشن، وه ههريه كه به هاوريّكى ماناكه ى خوّى وه ك فيعل عدمه ليّكى هديد، واته: ئهگهر فيعله كه لازم بيّت، ته نها فاعيل و ئهگهر موته عدديش بيّت به مدفعول به يه وه روازى ده بيّت، وه مه به ست له به كار هيّنانيان له جيّگاى فيعل دا، كورت برى، وشت له خوّ گرتن (تَصَمَّن) و موباله غه تيادا كردنيانه

وه (أسماءالأفعال) چهند جۆرێكن، ههندێكيان (بناء) لهسهر فاعيليهت رهفعه دهدهن، ههندێكيان (بناء) لهسهر مهفعوليهت نهصبه دهدهن، وه ههندێكيان به رهفعهو به نهصبه كار دهكهن.

*****(رەفع كەرەكان دوو جۆرن):

یه که میان: نه وه یه که کار له سهر (ضمیر) ده کات و (ضمیر) ده بیته فاعیل بوّی. وه ك (آمین) که (اسم فعل) ه، واته (وه لا ممان بده ره وه).

(هيت): ليسم فيعلمو واته: (حيرابه).

﴿ دەربارەى(مَيْتَ) ﴾

خويندنهو هيهش له (أبو الأسود)و(أبن أبي أسحاق)و(أبن محيصن)، (عيسى الثقفي)يهوه كير دراوه تهوه.

وه خویندندوهی سیدمیش که له ئیبن عدبباسدوه وهر گیراوه، (هیت لك) له سهر شینوهی فیعلی ماضییه، وه دهربارهی دروستی و ساغی ئهم خویندندوانه (زجّاج)گرتویدتی: له (هیت لك)دا چهند لوغهیهك ههیه، که باشترنیان (هَیْتَ لك) به فهتی هاو و (تاء)ه چونکه ئهمه خویندنهوهی مهشهوره، وه مانای (هَیْتَ: واته: وهره و نزیك ببهرهوه)، جا ههر جوریّك بیّت، ئهمه ئیسم فیعله، و حدره کهی کوتاییه کهیش له به رخاتری (التقاء ساکنین)ه ، کهوایه.

(قط) واته کوتایی بین بینه، وهك" أعطیته درهما قط"، واته: " درههمیّکم بیندا، و نهم درههمه به بهس (كافی) بزانه". واته: به درههمیّك رازی به و بی دهنگ به.

(فاء)ی (فقط) جهزائیهیه، واته (جزاء)ه بق شهرتیکی مهحذوف، که نهصله کهی (إذا أعطیته درهما فقط) که نهم (فاء)ه، جوابی (إذا)یه.

وه (آف) به واتای (سدخت گیریی) دیّت، وهك (ولا تقل لهما أف) واته: شتیّکیان بهرامبهر مهلّی كه سهخت گیر بیّت و پیّی دلّ شكاو بن.

(وی، واها، وأها) به مانای (سهرسورمان) دین، وهك: (ویکأنه لا یفلح الکافرون) سهرم سور دهمینی که کافران سهرناکهون.

(فراء) که یه کیّکه له زانایانی نه حو ثه لّی: نه صلّی (ویکأن) (ویلك) بووه و (لام)ه که ی حددف بووه.

وه (واها لك ثم أها) سهرم لين سور دهميني و ديسانهوه سهرم ليت سور دهميني.

بهشى دووهم له (أسماء الأفعال) ثهوانهن كه عهمهل دهكهنه سهر ئيسمى ظاهر، وهك (ميهات الأمر) (هيهات)، واته دووركهوتهوه. كه (الأمر) فاعيلى (هيهات)، و ثيسمى ظاهره.

(شتان) وهك (شتان زيد وعمرو) واته: جيا بووندوه، واته نيّواني زهيد وعدمر جيايي تيايدا رووى دا.

- (سرعان) واته : (سدريعي)، (زيد): فاعيلي (سرعان)هيه، وهك (سرعان ذا أهالة).

بدشی دووهم: ندواندن که (بناء) لدسه ر مدفعولیدت، ندصبه ده کدن، وه ك (روید زیدا) واته: (وازی لین بینه)، که (زیدا)ی مدنصوب کردووه، وه مدفعولیدتی ، بدلام (رویدا) له (أمهلهم رویدا)دا (أمهل): فیعلی ندمره. (هم): مدفعول (رویدا): مدصده و اته :(مفعول مطلق)ه، بن (أمهل).

وه له (ساروا رویدا)دا (رویدا): حاله، چونه ندصله کهی (ساروا مرودین). که (مرودین) نیسم فاعیله.

(علیك) واته: پیوه ی پابه ند به. وه ك: (علیك بصلاة اللیل) به شهو نویژهوه پابه ند به. (بله) واته: واز بینه (بله زیدا) واز بینه له زهید. وه له رسته ی (بله زیدا) دا، (بله) مه صده ره و موضاف كراوه بو لای زهید.

(دونك): واته بيگره وهك: "دونك زيدا": زيد بگره.

(أمامك) واته پيشي بخه. (زهيد پيشي خوّت بخه).

(حيهل) واته: وهره، وهك: (وهره تريت بخنز)

(ها): واله بيگره، (هاؤم اقرأواكتابية) كتيبهكانتان بخوينندوه.

*"ها": اسم فعل. "أنتم": فاعل. " اقرأوا": فعل أمر. "و": فاعل.

"كتاب": مفعول به وهو مضاف. "ي": مضاف إليه. (هاء): سكت.

*(ها: بگره): وهك: (ها دِرْهَماً: أَيْ: خُذَهُ) درهدمدكدى بگره. وه له (مثنى و جمع مؤنث)دا دهوتريّت (هاؤما)،(هاؤم)،(هاؤما)،(هاؤونٌ)،، وهك: (هاؤُ) اَفْرَؤا كِتَابِيَتهُ)و له موفرهدى مؤنث و جدمع مؤنث دا ده گوتريّت: (هاءيا اَمْرَئة)و (هاؤنٌ يا نِسْوَة)و هدمزه له (هاء)دا، له جيّگاى كافى (خطاب)دايد، وه ئدم هدمزهيد جارى وا هديد، حدزف ده كريّتن وه له جياتى شته حدزف كراوهكد، كافى (خطاب)ى پيّوه دهلكيّت، وه شدش صيغه كدى بدم جوّرهيد: (هاك هاكما: هاكمْ: هاكم: هاكنْ).

ستيهم: ئەواندى كە نەصبەو رەفعەش دەدەن، وەك:

⁽هلم جرا) واته: وهره، بكيّشه يهك جوّره كيّشان.

كه ليرِّه دا (تجر) حددف كرابوو، بۆيە (جرا) مەفعول موتلَّـدقى (تجر)ەيە، وەك:

(ملم شهداوكم) واته شدهيده كانتان ثاماده بكهن. ليرهدا:

(هلم) :(شهداوکم)ی مدنصوب کردووه.

وه ئدو ئيسم فيعلاندى كه ندصبدو رەفعه دەكەن، وەك:

(نزال) که لهسهر وهزنی (أنزل)ه: که فیعلی تهمره.

(تراك) واتد (تدرك بكه)، كه (لامر) مهفعولي (تراك)ه.

﴿ نُهُو نُيسِم فيعلانه ي كه لهسهر وهزني (فعال)و به ماناي نُهمر كردنن ﴾

ئەو ئىسم فىعلاندى كە لەسەر وەزنى (فعال)و بە ماناى ئەمر كردنن، لە كاتىكدا كە لە فىعلى (ئلائى مجرد) وەرگىرابن، ئەوانە (قياس)ين.

وه له هدندی جینگادا، مدصده رهی مدعریفد ده لکیت به وه زنی (فعال) ه وه، وه ك: (فجار) كه به مانای (فجور) یان (فجرة) دیت، وه هدر بدم جوّره شكاتی وا هدیه، صیفاتی (مؤنثة) ده لکین به (فعال) ه وه، بدو مدرجدی كه ببنه مونادا، وه ك: (یا فساق) كه بوه تد صیفه ت بو مؤنث (فاسقه)، وه (یا لکاع) كه به مانای (لاكعة) یدو (لاكعة) یش صیفه تد بو مؤنث.

وه جاری وا هدید که عدله می زاتی مؤنث، (علم الأعیان المؤنثه) ده لکین به (فعال) هوه، وه ك (فطام: که ناوی ژنه)و له سدر وه زنی (فعال) هاتووه، و (غلاب: که ناوی ژنه) وه (حصار: که عدله مه بر نه ستیره یدك) و له سدر وه زنی (فعال) هاتووه.

جا بزانه (أسماء الأفعال) سي بهشن:

۱ - یان مدعریفدن، وهك (نزال، بلد، و امین) كه ئهمانه نابنه نه كبره، به لكو به رده و ام

۲-یا ندکیرهن، وه نابنه مدعریفه، وهك (أها، واها).

۳-یان هدم ندگیرهن و هدم مدعریفدن، وهك (صة، مة، أف) كه (تنوین) یان چویه سهر وهك (صه، مه، أف) مدعریفدن. سهر وهك (صه، مه، أف) مدعریفدن.

(نوِّن): كه لـه مهتنه كه دا هاتووه، واته: تهنوينيان جوويه سهر.

*(عرى): واته خالمي له تهنوين.

﴿الباب الخامس: في التوابع﴾

وهي كلّ ثان معرب بأعراب سابقه من جهة واحدة، رهي خسة أنواع: النوع الأوّل: النعت: وهو تابع يدل على معنى في متبوعه، أو في متعلقه، فالأول، نحو: تعلم عند أستاذ صالح، والثاني: نحو: لازم مدرسة صالحاً أهلها. فالنعت قسمان: ويسمّى الأول بالنعت الحقيقي، لِدَلالته على صفة ثابتة في المتبوع حقيقة، ويوافق متبوعه في الأعراب، و الأفراد، و التثنية، و الجمع، و التذكير، و التأنيث، و التنكير، و التعريف، ويسمى الثاني، بالنعت السببي، لأله لا يَدُل على صفة ثابتة في متعلقه، ولأله لا يَدُل على صفة ثابتة في متعلقه، ولكن لما كان الأهل أهل المدرسة، و ألما هو صفة لأهلها، و سكانها، لكن لما كان الأهل أهل المدرسة، حصل لها بسبب ربط الأهل بها صفة أعتبارية هي كونها صالحة الأهل.

باسى پينجهم: تموابيع

(توابع: شوین کهوتهکان) ههموو ئهو وشه دووهمینانهی، که له دواترهوه دین، و که ئیعرابهکهیان وهک ئیعرابی پیش خوّیان دهبیّت، و دهبنه پینج جوّر:

جۆرى يەكەم، (ئاوەلناو: النعت): كە ئەويش بريتىيە لەو ئىسمانەى كە حالەتئك لە شوين كەوتەكەيدا زەقە، ياخود لەوشتەى داكە پيوەى پەيوەستە زەق دەكاتەوە، و دەسەلمينيت، وەك: (تعلم عند أستاذ صالح)، كە صيفتى پياو چاكى و صەلاحەتى داوەتە لاى مامۇستا كە، و

له نمونهی (لازم مدرسة صالح اهلما)دا، صهلاحه تاکهی گری داوه، و پهیوهستی کردووه، به خه لکه کهیهوه!

(نعت) دوو جۆرە: كه بەشى يەكەميان (نعت)ى راستەقىنەيە، چونکه دهلالهت ده کات له سهر صیغهیه کی جیکیر به شیوهیه کی راست، و دروست له شوین کهوته کهی دا، وه صیفه ته که و صیفه ت بق دانراوه که، له سهرجهم حالهته کانی ئیعرابدا ههر له (موفرهد) بوون،و (موسهننا) و (جهمع) و (مذکر) بون، و (مؤنث) بوون دا، وه ک یه کن، وه بهشی دووهمی (نعت) به نهعتی سهبهبی، ناسراوه، چونکه دهلالهت دەكات له سەر صيفەتىكى زۆر جىگىر لە شوين كەوتەكەيدا، بەلكو دهلالهته ده کات، له سهر صيفهتيکي جيگير لهو شتهيدا که لهو دهچیّت، یا خود پیوهی پهیوهسته، چونکه لهنمونهکهی پیشتتردا (صالح بوون)، صيفهت ني يه بۆ (مدرسة)، بهلكو صيفهته بۆ خهلكهكهى و دانیشتوانه کهی، به لام له بهر ئهوهی که ئهو خه لکه، وخه لکی ئهو خريّندنگديه که چاکه کارن، بۆيه ئهو صيفهته بۆ (مدرسة)کهيش، هاتهدى، چونکه خه لکه که ی پیوه پهیوهستن، و چاکه کارانن!

و يُوافق هذا النوع متبوعه في الأعراب، و التنكير، و التَّعريف، لا في غيرها كالتذكير، و التَّعريف، لا في غيرها كالتذكير، و التأنيث، و الأِفراد، و أَخويْه، أِلاَّ أِذَا تَحوّل النعت من أِسناده لِما بعده أِلى أسناده لما قبله كأن تقول: لازم مدرسة صالحة الأهل.

و يأتي النعت مشتقاً، كما ذكرنا، أو شبه مشتق كذي بمعنى : صاحب، تقول: تتلمذت على أستاذ ذي علم، اي: صاحب علم، وكصيغة النسبة، نحو: جائني رجل بصري، أي: منسوب إلى البصرة، وقد توصف النكرة بجملة خبرية مشتملة على ضمير رابط لها بموصوفها، نحو: جاءني رجل يحب أهل العلم.

وه ئهم جوّره نهعته، له ئيعراب، و (نهكيره) بوون، و له (مهعريفه)بوون، هاوړيكن، نهك له شتهكانى ترى وه ك (مذكر) بوون و (مؤنث) بوون و موفرهدو موسهنناو جهمع بوون دا، تهنها له كاتيكدا نهبيّت كه ئهو نهعته له كاتى ئيضافة كردنى دا بو دواى خوى بگوردرى بو ئيضافة كردنى پيش خوّى، وه ك ئهوهى كه بليّت: (لازم مدرسة صالح الأهل)

وه (نعت) به موشته ققی، دیّت وه ک لهو نمونانهی سهرهوه دهرکهوت، و یان له سهر شیّوهی موشتهق، (شبه مشتق)، وه ک (ذی) به مانای (صاحب خاوهن)، بو نمونه، (تتلمذت علی أستاذ ذی علم: لای ماموّ ستایه کی زانا خویّندومه)، (ذی علم: واته: خاوهنی زانست).

وه ههروهها له سهر شیّوهی (نسبة: دانه پال) دیّت، وه ک: (جائنی رجل (بصري) واته خه لکی به صره، وه ههندی جار نه کیره، به هوّی رسته یه کی (خهبه ری) ییهوه، وه صف ده کریّت که له رسته که دا ضمیریّك ههیه، تا به وه صف کراوه کهوه، ده یبه ستیّته وه، وه ک: (جائنی رجل یحب أهل العلم).

﴿(نعت) و (صفه)یهك مانایان ههیه

(نعت) و (صفة)یدك مانایان هدیه . هدروه ك پیشدوا (جلال الدین السیوطی) و توریدتی: ندعت و صیفه ت یدك مانایان هدیه . هدر چهنده جیاوازیان خستوه ته نیّوانیاندوه ، هدلبه ته جیاوازید كهشیان ته نها له رووی ماناوه یه ، دهنا له زاراوه یه ندحودا ، (نعت) و (صفة) به سهر ید كیّك له پینج شویّن كه و تد كه (ترابع الحسة) دا، ده بر دریّت.

بهلام له (خليل ابن احمد) هوه، گيّر دراوه تعوه كه (ان النعت لا يكون الا في محمودة ان الوصف قد يكون فيه و في غيره)وه ههنديّكيش و تويانه كه: (الوصف ماكان بالحال المتنقلة كالقيام و القعود و النعت بما كان في خلق او خالق كالبياض و الكرم) جا ههر ليّره شدا ده چمه سدر رونكر دنه وه يه ك

وونکردنهوه: (نعت) یاخود (صفة) ئیسمیکه که حالهت و جونیه تی نه و ئیسمه ی پیش خوی که به (موصوف) ناسراوه، روون ده کاته وه.

صيفهت دوو بۆرە :

یان صیفه ته بوّحالی مهوصوفه که (موصوف : وهصف کراو) واته : ده لاله ت ده کات له سهر مهفهومیّك که له خودی مهوصوفه که دا ههیه . وه ك : (جاننی زید العالم) .

وهیان ئهوه یه که صیفه ت ده لاله ت ده کات له سه ر مانایه ك که له نیز موته عه للیقی مهوصوفه که دا بوونی هه یه وه ك: (جاننی زید العالم ابوه) . که له م نمونه یه دا (علم) له موته عه للیقی مهوصوفه که دا. که باوکی زیده بوونی هه یه . پیریسته نه مه بزانریت که صیفه ت له پووی (نکرة) بوون و (معرفة) بون و (مذکر) و (مؤنث) بوون و هه روه ها له پووی (مفرد) و (مثنی) و (جمع) بونه وه ، ده بیت له گه ل نیعرابی مهوصوفه که ک خیری دا هاوریک بن .

به ده سته واژه یه کی تر ده تو انریّت بوتریّت ، که (صفة) له جوار شتدا له (۱۰) شته شته که ، ده بیّت که نه و (۱۰) شته

بریتین له (رفع - نصب - جر - معرفة - نکرة - مذکر - مؤنث - مفرد - مثنی - جمع) بوون، وهك : "جاء رجل كاتب".

(جاء): فیعله (رجل): فاعیله و مهوصوفه. (کاتب) صیفهته، که لهم غونهیه دا (صفة) و (موصوف) لهجوار شندا لهگهل یه کتری هاوریّکن (رجل: مهرفوعه) ، (کاتب: مذکرة) ، (رجل: نکرة) یه ، (کاتب: نکرة) یه ، (کاتب: نکرة) یه ، (رجل: موفره د)ه ، (کاتب: موفره د)ه ، (رجل: موفره د)ه ، (کاتب: موفره د)ه .

وعطف البيان،

النوع الثاني: عطف البيان، و هو تابع يوضح متبوعه بأسم أشتهر من المتبوع، نحو: آمنت بأبي القاسم محمد على و يجب موافقته لمتبوعه في الأعراب، و التنكير، و التعريف، و التذكير، و التأنيث، و الأفراد، و التثنية، و الجمع، و الفرق بينه، و بين النعت، هو أنّ النعت يدلّ على معنى في متبوعه، وعطف البيان يدلّ على نفس المتبوع، و عطف البيان لا يجري ألا في المعارف، و النعت يكون معرفة، و نكرة، لكن الكوفيين، على جواز كونه نكرة، كقوله تعالى: همِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ وَيُتُونِةٍ النور. ٣٥، وقوله: همِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ السَارِهِيم. ١٦

جۆره دووهم: (عهطف بهیان): بریتی یه لهو ئیسمه ی که ئهوه ی له دواوه ی دیت روونی ده کاتهوه، به شتیکی تر که زیاتر ناسراوه، وه ک، (آمنت بابی القاسم محمل و روونی ده کاتهوه، عهطفه بهیانه که یه، زیاتر ناسراوه، وه ک له (ابوالقاسم) که کونیه ی پیشه درای ئازیزه و ده ده ده ده دوکیان، له ئیعراب و نه کیره بوون و مهعریفه بوون و (مذکر) بون و مزنث بوونهوه، و موفره د، و موسه نناو جهمع بونه وه هارپیّك بن، وه جیاوازی نیّوان (عطف بیان) و (نعت) ئهوه یه، که نهعت ده لالهت ده کات له سهر بوونی مانا یه ک لهو شته ی دا که و شته ی دا که به شوین کهوتووه که وه شهی به لام (عطف بیان) ده لالهت ده کات له سهر خودی بوونی مانایه ک لهو شته ی دا که شوینی کهوتووه به بهلام (عطف بیان) ده لالهت ده کات ده کات سهرخودی ئه و شته ی که شوینی کهوتووه و مه تبوعی یه تی وه عهطفه به یان له ناوه ناسراوه کان، (المعارف) روونادات، به لام «نه عت"، له مه عریفه و نه کیره پشدا رووده دات، به لام، « کوفیه کان"، به مهدام ره هایی یه دانیان پیادا نه ناوه، به لاکو رودانی عهطف به یان له نه کیره دانیان زانیوه و هیچی تر، وه ک فه رمایشتی په روه ردگار (عزوجل) له کوفیه کان به پیرستیان زانیوه و هیچی تر، وه ک فه رمایشتی په روه ردگار (عزوجل) له کوفیه کان به پیرستیان زانیوه و هیچی تر، وه ک فه رمایشتی په روه ردگار (عزوجل) له کوفیه کان به پیرستیان زانیوه و هیچی تر، وه ک فه رمایشتی په روه ردگار (عزوجل) له

-عطف بیان: نُدو (تابع)هیه که (متبوع)ه کهی خوّی روون ده کاتدوه، وه پدیوهندی ندم و (متبوع)ه کهی، وهك پدیوهندی نیّوان صیفه و مهوصوف وایه، وهك: (جاء زیدّ

أخوك)، ههركات علطف بهيان مهعريفه بوو، لهم كاتهدا مهتبوعهكهى رون و ئاشكرا دهكاتهوه، وهك: (أنّما المسيح عيسى ابن مريم رسول الله).

وه نه گدر عفظف به یان نه کیره بوو، نه وا به مه به ستی (تخصیص) دینت: وه ك (من ورانه جه نم و یستی من ماء صدید) له نمونه یه که مدا له به و نه وی که مه تبوعه که (المسیح) مه عریفه بوو، نه وا (تابع) ه که ی خوّی که (عیسی) یه روون و ناشگرای ده کاته وه له نمونه ی دووه مدا له به و نه ه مه تبوم عی (ماء) ه که نه کیره یه، تابیعه که ی خوّی (صدید) ته خصیص ده کات.

پیویسته نهوه بزانریت لهبهر نهوهی که لهزور کاندا عمطف بهیان وبهدهل یه کیکن، وه کهمتر روودهدات که نه توانیت عمطف بهیان بکریت به بهدهل و به گریمانه یی له جینگایدا دا بنریت.

وه تمنانهت همنديكيش وتويانه: (كلّما جاز أن يكون عطف بيانِ جاز أن يكون بدلاً).

*گرنگترین ئه و جیگایانهی که عمطف بهیان وبهدهل تیایاندا جیاوازن، ئهمانهی لای خوارهوهن:

١ –بددهل بۆي هديد كه جومله بيّت، بدلام عمطف بديان نابيّت جومله بيّت.

۲-به ده لی نه کیره له مهعریفه له نه کیره دروسته به لام عمطف به یان
 ده بیت له گه ل مهتبوعه که ی خویدا هاو ریکی و موتابیعی هه بیت.

۳-به ده ل له جومله ی صهحیح دهبیّت، به لام عهطف به یان جومله ی صهحیح و تهواو بیه.

ځ-ضهمیر نابیته عهطف بهیان وه له ضهمیریش عهطف بهیان دهرنابردریّت، به
 پینچهوانهی بهدهل که ده گونجیّت، ضهمیر بیّت، وه ههروهها تابیعی ضهمیریش بیّت.

عهطف به یان له نیه و نیاز دا نییه به لام به ده ل له نیه دا همیه.

۲-بهده ل بۆی ههیه فیعل یان تابیعی فیعل بیّت. له کاتیّکدا که عهطف به یان ناگونجیّت، که نه فیعل و نه تابیعی فیعل بیّت.

النوع الثالث: التأكيد، و هو قسمان: لفظي، و معنوي، أمّا اللفظي: فهو تابع يقرر متبوعه بتكرار لفظه، أي: يدفع أِشتباه الناس، و توهم أنّ المتبوع مذكور بسبق اللسان، أو بالسهو، و يأتي في الأسم، و الفعل، و الحرف، و في المفرد، و الجملة، نحو: جائني زيد، وجائني زيد زيد، وأخش من الله من الله، والله واحد، الله واحد.

و أمّا المعنوي: فهو تابع يقرر متبوعه بدفع توهم التجوز، أو عدم الشمول. و يكون بألفاظ مخصوصة، كالنفس، والعين، وكلا، وكلتا، وكلل، و أجمع، و جمعاء، نحو: جاءني الأمير نفسه، وجاءني الوزير عينه، و جاء الطلاب كلّهم، فإذا قلت جائني الأمير، توهم السامع ألّك تجوزت بالأمير عن خادمه، فإذا أتبعته بقولك، نفسه ، أندفع التوهم، و أذا قلت: جاءني الطلاب توهم السامع، أنّك تجوزت بالطلاب عن بعضهم، و لـمّا قلت: كلهم، أندفع ذلك.

بهشی سیّههم: (التاکید): که ئهمیش دوو بهشه، لهفزی وه مهعنهوی:

لهفزی: ئهوهیه که بهدووباره کردنهوهی ئهو لهفزه، جهخت لهسهر شتیک له شوین کهوته که دا ده کاتهوه، واته، دوو دلی خه لکی دره وی نین نیم و گومانهیش لاده بات که نهو دوباره کردنهوهیه به ته ته له کردنی زمان روی دابیت یا خود به هه له ها تبیته ناراوه، وه نهم حاله تی ته ته کیده له نیسم و فیعل و حهرفدا رووده دات، وه ههروه ها لهموفره دو جومله شدا بونی ههیه وه ک: جائنی جائنی زید، وجائنی زید

زيد، وأخش من الله من الله، والله واحد، الله واحد.

به لام بۆ تەئكىدى مەعنەوى، ئەوتەئىكدەيە كە حالاەتى ژىزپەربوونى ئەو شوين كەوتەيە دەرەرينىتەو، بەھاتنى ئەم تەئكىدە مەعنەوىيە، ئەويش ئەچىتە ژير حوكمەكەو، و بە لەفزگەلىكى تايبەت ئاماژاى بۆ دەدات، وەك (النفس، والعين، وكلا، وكلتا، وكل، و اجمع، و جمعاء).

(جمعاء)، وه ک: (جاءني الأمير نفسه)، جا که وتت (جاءني الأمير)، گويکر وا گومان دهبات که لهوانه به مهبهستت (ئهمير)، خزمه تکاره که ، بووبيت، به لام که لهفزی (نفسه)ت هينا، ئهو گومانه ت رهوانده وه که گويت له (جاءني الطلاب) گوينگر وا گومان دهبات، که ئهو قوتابي يانه ههند يکيان هاتوون، به لام که گوتت (کلهم) ئهو گومانه ت رهوانده وه، و ههمويان هاتوون.

النوع الرابع: البدل: وهو تابع مقصود بالنسبة، وهو على اربعة، أضرب:

*الأولّ: بدل الكلّ، نحو: أمنت من زيد أخيك.

*والثاني: بدل البعض، نحو: قبلت الأستاذ يده، وهما ظاهران.

*والثالث: بدل الأِشتمال، و هو بدل يكون بينه، و بين متبوعه علاقة بحيث يتشوق السامع للمتبوع إلى ذكر بدله، نحو: أعجبني زيد علمه.

*والرابع: بدل البداء، أن ذكر المتبوع قصداً، ثمّ أضرب عنه إلى ذكر أعلى منه، نحو: حبيبي قمر شمس، و بدل الغلط، أن ذكر المتبوع سهواً، ثم تداركه بذكر البدل، نحو: رأيت زيداً فرساً.

جۆره چوارهم: (بهدهل): که ئهویش بریتی یه لهو ئیسمه ی که مهبهست تیایدا نیسبهت لیّدان، له شتیّک بیّت له ههموو شته که، یان له بهشیّکیی، یان به ههر جوّریکی تر، و به ده ل به گشتی چوار به شه:

1. بدل الكلّ، نحو: امنت من زيد اخيك.

۲. (بدل البعض) وه ک: (قبلت الاستاذیده) دهستی ماموستاکهم ماچ کرد، که مهبهست ههندیک له جهسته یه تی، نهم دووجوّره ناشکران.

چوارهم: (بدل البداء....) که مهبهست تیایدا باس کردنی نهو شوینکهوتهیهه، به لام دواتر، به هوی نمونهیه کی بالاتر به بهدهل، رسته که دهرازینیتهوه، وه ک: (حبیبی شمس).

وهبهدهلی به ههله، واته باسی نهو شوینکهوتهیهی که ههله بیّت، به لام دواتر (بهدهل) می دههینیت، وهک: (رایت زیدا، نینجا فرسا) ا

*بددهل: له زمانه وانیدا به مانای (له جیاتی:عرض) دیّت، وه له زاراوه دا (الأصطلاح): مدور (تابع) هید که بر نه و حوکمه ی که نه صلّی مدید سته که یه گوتراوه. به لام له

(ظاهر)دا حوکمه که دراوه ته پال (متبوع)ه کهی وه ك: (أعج بني زيد جودة) که لهم غونه یه دائه وه ی که جنی سهرسورمانه بریتی یه له (جود زید: سه خاوه تی زهید)به لام به گویره ی روو که ش (ظاهر) نه وه ی که جنی سهرسورمانه که به (زید)ه نه وه ی که له دوای (جود)ه، هاتوه به به ده لی (زید) هیناومانه.

بەدەل چوار جۆرە:

۱ -بدل كل عن الكل: كه نهو بهده له يه ماناكه ى له گه ل (مبدل منه) دا هاورينك و موتابيق بيّت، وه ك: (مررت بأخيك زيد).

۲ - بدل بعج عن كل: ئەمەيان ئەوەى كە بەدەلە لەگەل ھەندىك (بعض)يان بەشىك (جزء)يكى (مبدل منه)دا موتابيق بيت وەك: (قرأت الكتاب كله).

٣-بدل الأشتمال: وهله گهر بهدهل يه كينك له موعه لله قاته كانى (متبوع) ه كهى خوّى بينت، ئهوه (بدل الأشتمال) ه. وهك: (أحبُ خطابا علمَهُ و دينَهُ و شُجاعَتَهُ) ه.

\$ -بدل المُباينْ:- كهسى بهشه: (أضراب-نِسْيانْ-غَلَطْ).

أَ-بَدَلُ الأضْراب: ئهوهیه كهسى قسهكهر (متكلم)، (بَدَلُ)و(مُبْدَلُ مِنْهُ)له رووى مهبهست و ویستى خوّیهوه باس بكات. وهك: (أكلت الخبز لحماً) كه (متكلم) له قوّناغى یه كهمدا، مهبهستى ئهوهیه كه ههواللى خواردنى نان بدات، و دواتر ئه وهیشى بوّ دیّت و حاصل دهبیّت.

و (لحماً)یش دهدرکینیت، تا شان به شانی نانه که خهبه و له خواردنی گوشته کهیش بدات، وه باشتریش وایه که (تابع) به هوی حدرفی (بل)هوه ،بهینریت وهك: (أكلتُ الخبر بل لحماً).

ب-بدل النسیان: ئهرویه که موته که للیم له قوّناغی یه که مدا مهههستی (مبدل منه) کهیه، جا پاشان بوّی دهرده کهویّت که به بیّ ناگایی (سهراً) و تویه تی، بوّ غونه: به و گومانه ی که (زید) که سیّکی تاوانباره ده لیّت: (أضرب زیداً) جا له دواییدا تینه گات که (زید) تاوانبار نه وه، و به لکو (عمره) تاوانباره کهیه و ئهم بیناگابووه.

تبدل الغلط أو بدل المباین: کاتیّك که که سیّك شتیّکی وت و ههنه بوو، بو لابردنی ئه و ههنه بود، بو لابردنی ئه و ههنه (بدل)یّك دههیّنیّت. وهك (جائنی زید الفرس) که موته که للیم له سهره تاوه مهبه ستی (فرس) بووه، به لام به ههنه (زید) هاتووه به سهر زمانیدا، وه نهم جوّره به دهله، به (بدل)ی (غلط) ناسراوه و له که سی (فصیح)دا رونادات.

دەربارەى بەدەل، لە ﴿شەرحى هيدايه﴾دا، نووسراوە، كە، بەدەل: ئەو تابعەيە كە بۆ لاى نيسبەت دەدريّت ، ئەوەى كە نيسبەت دراوەتە لاى متبوعەكەى، بەلام (تابع) مەبەستە ئەصلّيەكەيە، نەك (متبوع)، وەك: (جائنى أخوك على) كە (على) بەدەلە بۆ (أخوك)، وە (أخوك) مەبەستى ئەصلّى نيە ، بەلكو مەبەستى ئەصلّى نيە ، بەلكو مەبەستى ئەصلّى نيە ، بەلكو

یه که م: به ده لی (کل له کل) نه وه یه ، که (تابع و متبوع) یان (مبدل و مبدل منه) وه ك یه کن، وه ك: (جائنی زید اخوك)، هات بق لام زهیدی برات ، که (زید و برا) هه ریه کیکن ، که (أخوك) به ده الله الله عنه (زید) ه .

دووهم: (بدل بعض) له (كل) ئەوەيە كە ھەندىكە له (مبدل منه) وەك: (ضربت زيدا رأسه) : كه (رأسه) بدله بى (زيدا) ، و (رأس) ھەندىكە لە لاشە .

سنیهم: (بدل الأشتمال) ئهوهیه که نه وهك (مبدل منه) وایه ، وه نه ههندنکیهتی ، به لکو پهیوهسته به (متبوع)ه وه ، وهك: (سلب زید ثوبه) که (ثوبه)، بدلی (زید)ه ، که (ثوب) نه له (مبدل منه) یه ، و نه ههندنکیهتی ، به لکو شتنکه پهیوهست به (زید)هوه، که مهتبوعهکهیه، وه (أعجبنی عمرو علمه) وهك نمونهی یه کهم وایه .

چوارهم: (بدل الغلط) هه له: ئه وه یه که دوای غه له ته که دیّت ، وه ک (جائنی زید جعفر)، جه عفه ر: به ده له بر (زید) که (مبدل منه) یه کی غه له ته، وه هه روه ها (رأیت رجلا حمارا) وه ک ئه و وایه .

وه (بدل) نهگهر (نکرة) بوو ، بق (معرفة) یه نه نه ا پیویسته وه صف بکریّت، وه ك: نهم نایه ته (بالناصیة، ناصیة كاذبة) كه (ناصیه) ی دووه م (بدلی كل له كل) ه، بق (ناصیه ی) یه كه م ، كه (نكرة) یه ، له به ر نهوه ی كه (مبدل منه) معرفه یه ، (بدل) ه كه ، وه صفكراوه به هنری (كاذبة) هوه . وه به پیچه وانه وه ، واته (مبدل منه ، نكرة) و (بدل ، معرفة) بوو، صیفه تی ناویّت، وه ك: (جائنی أخ لك زید) كه (زید) (بدل) ه بق (أخ) نكره یه و صفه تی ناویّت .

وه ئهگهر (متجانسین) واته : ههر دووك (معرفة یان نكرة) بوون، صفهتی ناویّت ، وهك (ضرب زید أخوك علیا) كه (أخوك) بدلی (زید) ه و معرفه یه ، وه (زید) یش معرفه یه ، كه (أخ) به هیّی كافه وه (معرفه) یه ، بزیه صفهتی نه ویستوه .

*النوع الخامس: عطف النسق، أي المعطوف بحرف تجعل المعطوف على نسق المعطوف على نسق المعطوف على نسق المعطوف على نهجه في الأعراب.

وحروف العطف عشرة: الواو، وهي لمطلق الجمع بين المتعاطفين، أي: يجوز أن يعطف بها ما قارن المعطوف عليه في الزمان، نحو: جاء زيد وعمرو، أِذَا جاءًا معاً، أو تقدّم على المعطوف عليه، أو تأخر عنه فيه.

جؤري پينجهم: (عطف النسق)

ئهوهیه که مهعطوفه که به هوی عهطفهوه ئهنجام دراوه، ئهو مهعطوف و مهعطوفی علیه – له پهیرهو، و ئیعراب)دا، هاوریّك دهکاتهوه، و لهسهر ری و شوینی یه کتری دهروّن.

حەرفەكانى عىطف:

والفاء للتعقيب بلا مُهلة، نحو: جاء زيد فعمرو، أِذا أتى بعد زيد بلا طول فصل، و ثُمَّ للترتيب مع المهلة، أي كون المعطوف بعد المعطوف عليه، بزمان قليل، أو كثير، وحتى لتعطف البعض على الكلّ حقيقة، أو حكماً، بشرط أن يكون غاية لما قبلها رفعة، أو خسة، نحو: مات الناس حتى الأنبياء، و قدم الحجّاج حتى المشاة، وأم المتصّلة للعطف بعد همزة الأستفهام ، نحو: أزيداً ضربت، أم عمراً، و بعد همزة التسوية، و هي التي تسوي بين جملتين في الحكم، و تؤولهما بمفردين، نحو: ﴿سُواء عليهم أَم لَم تنذرهم ﴿ يس. ١٠ أي، سواء عليهم في عدم الأيمان أنذارك، و عدم أنذارك لهم!

حهرفی (فاء) بۆ بهدواداهاتنی راستهوخۆ دیت، واته، بی دواکهوتن و پیشکهوتن، وه ک: (جاء زید فعمرو: زهید هاتو و عهمریش بی دواکهوتن بهدوایدا هات)، وه حهرفی (ثم)، بۆ تهرتیب و هاورپکی دیت، به لام ئهگهر کهمیکیش نیوانیان ههبیت، له نیوانیاندا، ئاساییه، و مهعطوف و مهعطوف علیه، به کاتیکی کهم یان زوّر جیا بن له یهکتری ئاساییه، وه حهرفی (حتی) بۆ عهطف کردنی (البعض: ههندیتی) دهبیت، له سهر (گشتی: کل)، ئیتر ئهم عهطف کردنه به حهقیقی کرابیت، یان بهحوکمی و گریمانه یی ئاساییه، به مهرجی ئهوه ی که کرابیت، یان بهحوکمی و گریمانه یی ناساییه، به مهرجی ئهوه ی که مهبهسته که بگهریتهوه بو پیش خوّی یان به هوّی بهرزی، یان نزمی له بله هو مهقامدا، وه ک: (مات الناس حتی الانبیاء: که مهبهستی مهزنایه تی بیغهمبهرانه، علی نبینا و علیهم افضل الصلاة و التسلیم)، وه

نموونه یه کی تر، وه ک: (قدم الحاج حتی المشاة: که مهبهست له حاجیه پیا ده کانه، که لیره دا پله یان له خوار نه و حاجیانه وه یه سواری ده چن، له رووی نامیری گواستنه وه وه).

وه حهرفیکی تری عهطف (ام المتصله)یه، نه گهر دوای ههمزه ی نیستیفهام هاتبیت، وه ک، (ازید ضربت ام عمراً: له زهیدت سرهواند؟ یان له عهمر؟)، وه ههروهها (ام)ی دوای ههمزه ی تهسویه، که بریتی یه لهو ههمزه یه که دوو رسته هاوریک ده کاتهوه، له حوکمدا، و تهنویلیان ده کاتهوه، بو سهر مهصده، وه ک، (سواء علیهم أانذرتهم، ام لم تنذرهم: یس ۱۰)، واته، باوه پنه نهوان، یه کسانه بویان، تو بیان ترسینی؟ یان نه یانترسینی، چوونیه که!

و أو للتخيير، بين شيئين فصاعدا، نحو: أدرس النحو، أو الصرف، وللأباحة، نحو: جالس الحسن، أو أَبْن سيرين، و أِمّا كذلك، نحو: أنكح أِمّا هنداً، أو أُختها، و لا لعطف أحد المتخالفين، على الآخر، نحو: صاحبت العلماء، لا الجهلاء، و أحببتُ الأسخياء، لا البخلاء، ولكن بشرط أن لا تقترن بالواو، و تقع بعد نفي، أو نهي، و يليها مفرد، نحو: ما قام زيد، لكن عمرو.

و حەرفیکى تر (أو) ـه، كه بو هه لبراردن له نیوان دوو شت یان زیاتردا بيّت، وه ك: (أدرس النحو اوالصرف: يان نهجو، يان صدرف بخوينه)، وه بۆ سەر پشک بوون و دروست بوون (الأباحه) دیّت، وهک، (جالس الحسن، او ابن سيرين: يان له لاى حهسهن، يان ئيبن سيرهين دابنیشه)، واته، له لای ههر کامیان دابنیشی، دروستهو سهرپشکی، و (اما)یش، ههروایه، وهک: (أنكح إمّا هنداً، او أختها: یان هند، یان خوشکه کهی ماره بکه)، وه حهرفی (لا) بو عهطف کردنی دوو شتی دژ به يه ك دهبيّت، وه ك: (صاحبت العلماء، لا الجهلاء: هاوريّيهتي زانايانم كردووه، نهك نهزانان)، وه ههروهها وهك: (احبت الاسخياء، لا البخلاء: کهسانی دورون بهرزوفراوانم خرّشدهوین، نهک ئیرهیی بهران و دهرون خراپان)، وه (لکن) حدرفی عاطفه، به لام به مدرجی ئهوهی که (واو)ی پیّره نهلکابیّت، و له دوای نهفی یا خود نههی بیّت، و موفرهد له دوایهوه بيّت، وه ک: (ما قام زيد، لكن عمرو: زهيد هه لنه ساوه، عهمر هەستاوەتەوە).

فإن اقترنت بالواو، فالواو هي العاطفة، و إن وقعت بعد أِثبات مطلقاً، أي سواء كانت بعد مفرد، أو جملة، أو بعد نفي، أو نهي، و وليتها جملة كانت أبتدائية، لا عاطفة سواء كانت مع الواو، أو لا ، نحو: ﴿وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمْ الظَّالِمِينَ ﴾ زخرف.٧٦. وكقول الشاعر:

أما أبن ورقاء لا تخشى بوادره لكن وقائعه في الحرب تنتظر و بَلْ للعطف أِذَا أَتِي بعدها مفرد، فَإِن سبقها نفي، أو نهي، فهي لتقرير الحكم السابق، و أِثبات نقيضه، نحو: لا تصاحب الجهلاء، بَلْ العلماء، أو سبقها أِثبات فهي لنقل حكم ما قبلها، لِما بعدها، و ترك ما قبلها مسكوتاً عنه، نحو: جاء زيد، بل عمرو، و زُر الرياض، بل الروضة الشريفة، زادها الله شرفاً..

ئهگهر (واو) لکابیّت پیّیهو، ئهوه ئهو (واو) ه، عاطیفهیه، و ئهگهر لهدوای غهیر، نهفی هات، واته لهدوای (أثبات) هات، ئیتر به رههایه، دوای موفرهد، و یان رسته، یا خود نهفی و نههی، و ئهوانههات، و رستهی لهدواوه هات، ئهوه (لکن)ی ئیبتیدائیهیه، نهک عاطیفه، ئیتر (واو)ی له گهلدابیّت، یان (لا)، ههرکامیان بن چونیهکه، وه ک: ﴿وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَکِنْ کَانُوا هُمْ الظَّالِمِینَ وَرَحرف ۷٦، وه ههروهها که (لکن)، (واو)ی له گهلدا هاتووه، وهیان لهوینهی ئهم شیعرهدا:

أما أبن ورقاء لا تخشى بوادره لكن وقائعه في الحرب تنتظر

که لهدوای رستهی (اثبات)هوه هاتووه، بۆیه حهرفی عطف نییه، و ئبتیدائیهته.

وه حەرفیکی تری عهطف (بل)ه، ئهگهر لهدوایهوه موفرهد هات، و هەروەها لەپێشيەوە نەفى يان نەهى هات، ئەوە بۆ دەرخستنى حوكمى رسته پیشوه که یه، و جنگیر کردنی پنچهوانهی نهو راستیه یه لهو رسته يه دا هاتووه، وه ک، (لا تصاحب الجهلاء، بل العلماء: هاوريّيه تي نهزانان مه که، و به لکو هاور پیه تی زانایان بکه، له بهر ئهوه ی که له پیشیهوه نههی هاتووه، بو چهسپاندنی نهو یاسایهیه، و جیگیرکردنی دژی ئەو بریارەیە، كه پیشتر هینابووی، واته، كەوتى له گەل نەزانان مهبه، ئەوە دەچەسپينيت كه له گەل زانايان به، وه ئەگەر له پيشيەوه غهیری نهفی و نههی هات، واته: (إثبات) هات، ئهوه بو گواستنهوهی حوكمي ئهو شتهيه كه پيش عهطفه كه هاتووه، بۆ دواي عهطفه كه، وه وازهينان لهوشتهي پيش حهرفه عهطفه که، وبيدهنگ بوون ليي، وهک، (جاء زید بل عمرو (زەید هات، نا بەلکو عەمر هات)، واته هاتنه که خرایه سهر عهمر، و واز له زهید هینرا، یان وه ک: (زر الریاض، بل الروضة الشريفة، زادهاالله شرفا: سهرداني شارى رياز بكه، نا بهلكو سهرداني باخچهی پیروز، و مهرقهدی پهیامبهر گیان صلیالله عیه و آله وسلم بکه، خوای مهزن شهرهف و پیرۆزییهکهی زیاتر، و زیاتر بکات. آمین وصلّ على صاحبها، و على أخوانه، و آله، و صحبه، و أتباعه، و علينا معهم، و سلّم على تسليماً دائماً إلى يوم الدين، سبحان ربك ربّ العزة عمّا يصفون، و سلام على المرسلين والحمد الله رب العالمين.

قد فَرَغَت أنامِلِي من تأليف هذه الرسالة قبيل العصر من يوم الأربعاء الرابع والعشرين من صفر، سنة ألف وثلاثان وتسعين، من الهجرة النبوية، مصادفا لليوم الثامن والعشرين من آذار، سنة ألف وتسعمائة وثلاث وسبعين ميلاديا، في غرفة تدريسي بجامع قطب المعارفين الشيخ عبدالقادر الكيلاني "قدس الله سرّه" في بلدة بغداد المحروسة.

و أنا الفقير إلى الله الرؤوف الرحيم، عبدالكريم محمد المدرّس في المدرسة الكيلانية. و صلى الله على سيدنا محمد، و آله، و صحبه، و سلّم، و آخر دعوانا، أنِ الحمدالله رب العالمين. (١٣٩٣هـ)، (١٩٧٣م).

کۆتايى:

درود و سهلام له سهر پیغهمبهری ئیسلام (صلیالله علیه وسلم)، که خاوهنی ئهو رهوزه پیروزهیه، و له سهر برا ئاینییه کانی، و له سهر کهس، و کاری، و هاوه لآنی، و له سهر شرینکه و تووانی، و له سهر ثیمه ش له خاك، و پای ئهواندا، به ملکه چی، و به همتاهه تایی، تا روزی رهستاخیر.

سبحان ربك رب العزة عما يصفون، و سلام على المرسلين، والحمدالله رب العالمين.

عدللامد، و شافعیی زدمانی خوّی، جدنایی ماموّستا مدلا عدبدولکدریمی موده ریس، لیر ددا ده فدر مویّت: (هله نووسینی (مفتاح الآداب) بوومدوه، پیش عدسری روّژی چوارشد محمد، ۲۶ی سدفه ری سالّی (۱۳۹۳)ی کوّچی، بدرامبدر به (۲۸)ی، نازاری سالّی (۱۹۷۳)ی زایینی، له ژووری واندووتندوه ی خوّم، لدمزگدوتی قطب العارفین شیخ عدبدولقادری گدیلانی، له شاری به غداد ...

وصلى الله على سيدنا محمد، وآله، وصحبه، و سلم، وآخر دعوانا أن الحمدالله رب العالمين

﴿الأسئلة والأجوبة، على (مفتاح الآداب) في النحو﴾

س١: ما هو تعريف النحو؟

ج: أصول تعرف بها أحوال أواخر الكلمة، أعراباً وبناء.

س٢: ما موضوع النحو؟

ج: الكلمة والكلام.

س٣: ما هي قائدة النحو؟

ج: حفظ اللسان عن الخطأ في المقال.

س٤: ماهو تعريف الكلمة؟

ج: لفظ موضوع لمعنى مفرد، كزيد.

س٥: كم هي أقسام الكلمة؟

ج: ثلاثة، الأسم، كزيد، و الفعل، كقام، و الحرف كـقَدْ.

س٦: ما هو تعريف الأسم؟

ج: ما ذَلُّ على معنى بنفسه، غير مقترن باحد الأزمنة.

س٧: ما هي علامات الأسم؟

ج: قبول الجرّ، و التنوين، ولام التعريف، والأسناد إليه.

س٨: ما هو تعريف الفعل؟

ج: ما ذَلُّ على معنى بنفسه، مقترن بأحد الأزمنة.

س 9: ما هي علامة الفعل الماضي؟

ج: قبول تاء التأنيث الساكنة، نحو: قد قامت.

س • ١: ماهي علامة المضارع؟

ج: دخول السين و سوف ولم و لَما.

س ١١: ماهي علامة الأمر؟

ج: الدلالة على الطلب، وقبول ياء المخاطبة.

س١٢: ما هو الحرف؟

ج: كلمة دلُّت على معنى بغيرها.

س١٢: ماهي علامة الحرف؟

ج: عدم قبول شيئ، من علامات الأِسم، والفعل.

س ٤٤: ماهو الكلام؟

ج: لفظ مفيد مقصود لذاته.

س٥١: ماهو الكلم؟

ج: المركب من ثلاث كلمات، نحو: قد قام زيد.

س ۱۳: ماهی الجملة.

ج: المركب من كلمتين، أفاد، أوْ، لا.

س٧١: ما الفرق بين الكلام والجملة؟

ج: الكلام يجب أن يكون مفيداً، دون الجملة، فمنها المفيد، نحو: قد قام، و منها غيرها،

نحو: أن قام.

س١٨: ماهو المعرب؟

ج: ما اختلف آخره، بأختلاف العوامل.

س٩٩: ما هو المبنى؟

ج: ما لـم يختلف آخره، بأختلاف العوامل.

س • ٢: مامعني الأعراب اللفظي؟

ج: معناه ظهور الأعراب، على آخر الكلمة.

س ٢١: مامعني الأعراب التقديري؟

ج: معناه فرض الأعراب، في آخر غير قابل لها.

س ٢٢: ما معنى الأعراب المحلى؟

ج: معناه أن الأعراب يجري على لفظ معرب، يكون في محل المبني.

س٢٣: ماهو المبنى من الأفعال، وما هو المعرب منها؟

ج: الفعل الماضي والأمر مبنيان دائماً، والفعل المضارع معرب، إلا أذا أتصل بأخره نون
 جمع المؤنث الغائب أو المخاطب، أو نون التأكيد المباشر.

س ٢٤: مَثَّل للحروف المبنية، على السكون، أو على الحركات؟

ج: المبني على السكون كقد ولم، ونعم، وعلى الكسر، كباء، بزيد، وعلى الفتح، كان، وأنّ، وعلى الضم كمند.

س٢٥: على ماذا يدور النحو؟

ج: على العامل، و المعمول، و العمل.

س٣٦: ماهو العامل؟

ج: العامل ما أوجب حالة مخصوصة، لآخر الكلمة.

س٧٧: ماهو المعمول؟

ج: المعمول هو الذي يثبت العامل حالة خاصة في آخره.

س٢٨: ماهو العمل؟

ج: الأثار التي تظهر في آخر الكلمات بسبب العامل.

س ٢٩: كم هي أبواب الأعراب؟

ج: أبواب الأعراب ثمانية.

س ٣٠: ماهي أنواع الأعراب؟

ج: الرفع والنصب المشتركان بين الأسم والفعل، والجرّ المختص بالأسم، و الجزم المختص بالفعل.

س٣١: بماذا يكون اعراب الأسماء الستة؟

ج: بالواو رفعاً، وبالألف نصباً، و بالياء جراً.

س٣٢: بماذا يكون أعراب المثنى؟

ج: بالألف رفعاً، و الياء نصباً، و جرًّا.

س٣٣: بماذا يكون أعراب الجمع المذكر السالم؟

ج: بالواو رفعاً، والياء نصباً و جرًّا.

س٣٤: بماذا يكون أعراب الأسم المفرد والجمع المكسر المنصرفين، والمضارع الصحيح الآخر؟

ج: بالضمة رفعاً، والفتحة نصباً، والكسرة جراً، والجزم سكوناً.

س٣٥: بماذا يكون أعراب غير المنصرف؟

ج: بالضمة رفعاً والفتحة نصباً و جرّاً.

س٣٦: بماذا يكون أعراب جمع المؤنث السالم؟

ج: بالضمة رفعاً، والكسرة نصباً و جراً.

س٣٧: بماذا يكون أعراب الأفعال الخمسة؟

ج: بثبوت النون رفعاً، وحذفها نصباً و جزماً.

س٣٨: بماذا يكون أعراب الفعل المعتل الآخر؟

ج: بالضمة رفعاً، والفتحة نصباً، وحذف الآخر جزماً.

س٣٩: أين تكون جميع الحركات الأعرابية مقدرة؟

ج: في المقصور كعصا وفتى، وفي المضاف ألى ياء المتكلم، مثل: كتابي وغلامي.

س • ٤: أين يكون الرفع، والجرّ فقط تقديرياً؟

ج: في الأسم المنقوص، أي ما آخره ياء مكسور، ما قبلها كالقاضي و الساعي.

س ٢ ٤: أين يكون الرفع تقديراً فقط؟

ج: في الفعل المعتل الآخر، المختوم بالواو أو الياء، فرفعه تقديرى ونصبه لفظي، وكذا جزمه، فأن جزمه بحذف الآخر. س٢٤: أين يكون الرفع والنصب تقديرياً، والجزم لفظياً؟

ج: في الفعل المعتل الآخر، المختوم بالألف، كيخشى، فأن رفعه ونصبه تقديريان، و جزمه لفظى بحذف الأخر.

س٤٢: ماهو غير المنصرف؟

ج: اسم معرب لا يقبل الجر والتنوين، لعلتين من العلل التسع، أو علة واحدة تقوم مقام علتين.

س ٤٤: ما هي العلل التسع؟

ج: العدل، و التأنيث، و العجمة، و العلمية، و الوصفية، و التركيب، و الألف والنون الزائدتان، و ألف التأنيث، و صيغة منتهي الجموع.

س 2: ماهي العلة الواحدة التي تقوم مقام علتين؟

ج: ألف التأنيث، و صيغة منتهى الجموع.

س ٢ ٤: بماذا يكون أعراب غير المنصرف؟

ج: رفعه بالضمة ونصبه وجرّه بالفتحة لفظاً أو تقديراً.

س٤٧: بماذا يكون أعراب المؤنث بالألف المقصورة، أو المدُّ؟

ج: رفعها بالضمة، ونصبها وجرّها بالفتحة تقديراً، لِأَنَّ أعراب المقصور تقديري.

س٤٨: ما هو تعريف الضمير؟

ج: ما ذَلَّ على أمر غائب، أو حاضر بالوضع، نحو "هو، أنا ، أنت".

س٤٤: ماهو الضمير المتصل؟

ج: مالا يتلفظ به، مستقلاً، بل يلحق شيئاً، كتاء ضربت.

س٠٥: ماهو الضمير المنفصل؟

ج: ما يتلفظ به مستقلاً، كأنا و أنت.

س١٥: ما هو الضمير المرفوع المتصل؟

ج: الألف، و الواو، و النون، و التاء، و الياء، و لفظ(نا).

س٢٥: ماهو الضمير المجرور المتصل؟

ج: مجرور الباء، في (بِهِ، بِها، بِهما، بِهم، بِهِنَّ، بي، بِنا، بِك، بِكُما، بِكُم، بِكُنَّ).

س٥٣: ما هو الضمير المنصوب المتصل؟

ج: مثل مالحق أكرم في المتن، أكرمه، أكرمها، ألى آخره.

س٤٥: ماهو الضمير المرفوع المنفصل؟

ج: أنا، نحن، هو، هي ، هما ، هم، هن، أنتَ، أنتِ ، أنتما، أنتم، أَلْتُنَّ.

س٥٥: هل يوجد الضمير المجرور المنفصل؟

ج: كلا: ماوجدناه في الأستعمال.

س٥٦: ماهو تعريف العلم؟

ج: أسم ذَلُّ على معنى معين بالوضع.

س٥٧: ما هي الكنية؟

ج: ماصدر بأب، أو أمّ.

س٥٨: ما هو اللقب؟

ج: ما أشعر بمدح أوذم.

س٩٥: ما هو أِسم الأِشارة للقريب؟

ج: (ذا، وتا، و ذان، و تان، و أولاء).

س ٢٠: ما هو أسم الأشارة للبعيد؟

ج: (ذاك، و تاك، و ذانك، و تانك، و أولائك).

س ٢١: ما هو أسم الأشارة للأبعد؟

ج: (ذلك، و تلك، و هذانك، و هاتانك).

س ٢ ؟: هل تجتمع اللام مع هاء التنبيه؟

ج: لا.

س٦٣: هل تدخل اللام على المثنى أو الجمع؟

ج: لا.

س٤٦: ما هو أسم الأشارة للمكان؟

ج: هنا، أِذَا كَانَ قُرِيبًا، و هناك، أِذَا كَانَ بَعِيداً، و هنالك، أِذَا كَانَ أَبِعد.

س٦٥: كم هي أقسام المنادي؟

ج: أقسام المنادى خمسة، المفرد المعرفة، والمفرد النكرة المقصودة، وهما مبنيان، والمضاف، والمشبه بالمضاف، و النكرة غير المقصودة، و هي منصوبة.

س٦٦: بماذا يكون نصب المنادى لفظاً، أو محلاً؟

ج: نصب المنادى بأدعو، أو أنادي، وحرف النداء نائب منابه.

س٧٦: لماذا سميت هذه الأفعال، أفعالاً ناقصة؟

ج: لأنها لا تتم بمرفوعِها، و تحتاج إلى منصوبها.

س ۲۸: ماهي معاني، أصبح، و أضحى، و ظلّ، وأمسى، و بات؟

ج: الدلالة على أتصاف أسمائها بأخبارها، في أوقات تستفاد من نفس تلك الأفعال.

س ٢٩ : ما هو شرط عمل مازال وأخواتها؟

ج: سبق النفي، أو شبه النفي، كالنهى عليها.

س • ٧: كم هي أصناف باب كاد؟

ج: أصبافه ثلاثة: صنف لقرب حصول خبره لِإسمه، وصنف لرجائه، و صنف لشروعه فيه.

س٧١: ماهي لوازم هذه الاصناف؟

ج: لازم الصنف الأول، تجرد خبره عن كلمة أن الناصبة، ولازم الصنف الثاني لزومها أو غلبة وجودها فيه، و لازم الصنف الثالث وجوب تجرده عنه.

س٧٢: هل يتصرف في هذه الأفعال بالمضارع والأمر وغيرهما؟

ج: لايتصرف فيها ألاّ كاد، فلهُ مضارع، و أِلاَّ أُوشك، فله مضارع واسم فاعل.

س٧٣: ما هي أفعال القلوب؟

ج: أفعال تَدُلُّ على معان قلبية، كالعلم والظنِّ.

س ٤٧: كم هي أصنافها؟

ج: ثلالة، الصنف الأول، دالٌ على اليقين، وهو الأعتقاد الجازم المطابق للواقع الثابت، الصنف الثاني، دال على الظن، و هو الأعتقاد الراجح، الثالث، مشترك بينهما يستعمل في هذا و ذاك.

س٧٥: ما هو تعريف الفاعل؟

ج: ما أسند إليه، فعل، أو شبهه، على جهة قيامه به.

س٧٦: هل يجوز تقديمه على الفعل؟

J: K.

س٧٧: هل يجوز أِلحاق ضمير المثنى أوالجمع بالفعل المسند، أِلَى المثنى والجمع؟

ج: لا.

س٧٨: متى يجب تأنيث الفعل المسند ألى المؤنث؟

ج: أِذَا أَسِند إِلَى الفاعل المؤنث الحقيقي المتصل بالفعل، أو أِلَى ضمير المؤنث مطلقاً.

س٧٩: متى يجوز تذكير الفعل، و تأنيثه، مع رجحان التأنيث؟

ج: أذا أسند ألى مؤنث حقيقي مفصول عنه بغير أِلاّ، أو أِلى مؤنث مجازي.

س • ٨: متى يكون تأنيث الفعل المسند إلى الفاعل المؤنث مرجوحاً؟

ج: أذا أسند ألى مؤنث حقيقي مفصول عنه بكلمة ألاً.

س ٨١ : متى يتساوي التذكير، و التأنيث في الفعل المسند، إلى المؤنث؟

ج: متى أسند ألى جمع المكسر المؤنث، أو أِسم الجمع، أو أِسم جنس المؤنث، أو اريد من الفاعل الجنس كفاعل نعم، أو أسند الى جمع بالألف والتاء للمذكر، نحو : جاء أو جاءت الطلحات.

س٨٦: لماذا يحذف الفاعل ويناب غيره مقامه؟

ج: للتعظيم، أو للتحقير، أو لكونه معلوماً، أو لعدم العلم به.

س٨٣: ماهي صيفة المجهول من الماضي؟

ج: ماضم أولها، أو أوّل متحرك يعتد به منها، وكسر ما قبل آخرها، نحو: نصر، ودحرج، و أجتمع.

س٨٤: ماهي صيغة المجهول من المضارع؟

ج: ماضم أوله، وفتح ماقبل آخره، نحو: يكرم، ويد حرج.

س٨٥: أي شيىء ينوب عن الفاعل؟

ج: المفعول به، فما يقوم بواجبه من المصدر، و الظرف عند عدم الأصل.

س٨٦: ما هو المفعول به؟

ج: أِسم ما وقع عليه، فعل الفاعل، كزيدٍ، في ضربت زيداً.

س٨٧: هل يجوز تقديمه، على عامله أو هل يجب؟

ج: نعم، نحو: زيداً ضربتُ - جوازاً-، وفي ماكان له الصدر- وجوباً-، نحو: من ارسلت إلى المطلوب.

س٨٨: هل يجوز حذف عامله؟

ج: نعم، لقرينة، كقولك: (مكة)، لمن قال: (ماذا تريد؟).

س٨٩: هل يجب حذف عامله؟

ج: نعم، في مواضع منها: التحذير، والأغراء، و الأختصاص، والمنادى.

س • ٩: ماهو المنادى؟

ج: هو المطلوب أِقباله بحرف نائب مناب أدعوا.

س ٩١: كم هي أقسام المنادى؟

ج: أقسامه خمسة: المنادى المفرد المعرفة، والنكرة المقصودة، والنكرة غير المقصودة،
 والمنادى المضاف، والمنادى الشبيه بالمضاف، والأولان مبنيان على الضم، والباقي منصوب على المفعولية.

س٩٢: ما هو تعريف الحال؟

ج: وصف فضلة مبين لهيئة الفاعل أو المفعول.

س٩٣: ماهو الأصل في الحال؟

ج: أن تكون منتقلة، لا ثابتة، و مشتقة، لا جامدة.

س ٤٤: متى تكون الحال جامدة؟

ج: في مواضع كثيرة منها، إذا وقع الحال موصوفاً بصفة، أو قدر مضاف قبله، أو وقع للتسعير، أو للتشبيه، إلى غير ذلك.

س٩٥: ماهو الأصل في الحال وصاحبها؟

ج: الأصل في الحال، أن تكون نكرة، و في صاحبها أن يكون معرفة.

س٩٦؛ متى يجوز تنكير صاحب الحال؟

ج: أِذَا كَانَ مَعَ مُسُوغُ للأَبْتِدَاءُ بِالنَّكُرَةُ ، كَانَ يَتَقَدَمُ عَلَيْهَا ظُرُفْ، أَوْ جَارُ وَ مجرور.

س٩٧: هل يجوز أن تأتي بالحال عن المضاف أليه؟

ج: نعم: أذاكان المضاف يعمل فيه، أوكان جزء من المضاف أليه، أو مثل جزئه.

س٩٨: هل يجوز تقديم الحال على صاحبه؟

ج: نعم، أذا لم يكن صاحبه، مجروراً بالحرف، أو بالأضافة.

س٩٩: هل يجوز تقديم الحال على عامله.

ج: نعم، ألا أذاكان العامل معنى الفعل، كالأِشارة، و التمنى، نحو: هذا زيدٌ قائماً.

س ، ، ١: هل يحذف عامل الحال؟

ج: نعم، يجوز حذف عامله أِذا دَلُّتْ عليه قرينة.

س١٠١: هل يجوز حذف الحال؟

ج: يعم، ألا أذا وقع جواباً للسؤال، أو كان قيد النهي، أو محصوراً فيه.

س١٠٢: ماهو تعريف التمييز؟

ج: أسم بمعنى من رافع لابهام في مفرد أونسبة.

س ١٠٣٠: أذكر أقسام التمييز؟

ج: قسمان: الأول: تمييز عن المفرد، والثاني: عن الجملة.

س٤٠١: ماهي المفردات المحتاجة ألى التمييز؟

ج: العدد، و الكيل، و الوزن، و المساحة، و أشباهها، كذرة، في:﴿ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا﴾.

١٠٥٠ عاهو التمييز عن النسبة في الجملة؟

ج: تمييز يرفع الابهام عن نسبة الفعل ألى فاعله، نحو: طاب زيد نفساً، أو عن تعلق الفعل بمفعوله، نحو: ﴿وَفَجَرْنَا الأَرْضَ عُيُونًا﴾ القمر: ٢٠.

س١٠٦: ماهو التمييز عن النسبة في شبه الجملة؟

ج: تمييز يرفع الأبهام عن نسبة أِسم الفاعل، إلى فاعله، نحو: الأرض منفجرة عيوناً، أو عن ربط أِسم الفاعل المتعدى بمفعوله، نحو: أنا مادح زيد كرما، أو عن نسبة أسم المفعول ، أو الصفة المشبهة ألى مرفوعهما، نحو: زيد ممدوح أدباً، و طيب نفساً.

س١٠٧: كم هي أقسام المجرور؟

ج: أقسام المجرور، أِثنان، المجرور بالحرف، و المجرور بالأِضافة.

س١٠٨: كم هي حروف الجر؟

ج: عشرون حرفاً.

س ٩٠٩: ماهي الأِختلافية منها؟

ج: (كَيْ)، و (لَوْلا)، و (لَعَلَّ)، فإنَّها ليست حروف الجرَّ عند الجمهور.

س • ١١: كم هي أقسام المجرور بالأضافة؟

ج: قسمان، المجرور بالأضافة اللفظية، والمجرور بالأضافة المعنوية.

س ١١١: ماهي الأضافة اللفظية؟

ج: أضافة الصفة العاملة في المفعول ألى معمولها.

س ١١٢: ما وجه تسميتها باللفظية؟

ج: الوجه أنها لا تفيد ألا تخفيفاً، للمضاف لفظاً بحذف التنوين، أو نون المثنى أو الجمع.

س١١٣: ما هي الأِضافة المعنوية؟

ج: أضافة غير الصفة العاملة، إلى معمولها.

س٤١١: ما وجه تسميتها بالمعنوية؟

ج: الوجه إنَّها تفيد فائدة معنوية، هي تعريف المضاف، أو تخصيصه.

س١٥٥: كُمْ هي اقسام الأضافة المعنوية؟

 ج: أقسامها ثلاثة، أضافة بيانية بتقدير (مِنْ)، و أِضافة لامية بتقدير (اللام)، وأضافة ظرفية بتقدير (في).

س١٦٦: هل تجوز أضافة الأسم ألى مرادفه أو مساويه؟

ج: لا تجوز هذه الأضافة، و ما سمع فيها مؤول بما يعود أِلَى أِضافة المغاير للمغاير، كأن تريد من المضاف المسمى، و من المضاف أِليه الأِسم.

س١٩٧: هل يكتسب المضاف التأنيث من المضاف إليه؟

ج: نعم، قد يكتسب منه التأنيث، وقد يكتسب منه التذكير.

س١١٨: كم هي جوازم المضارع؟

ج: خمسة عشر.

س ١٩٩٠: كم منها يجزم فعلاً واحدا؟

ج: أربعة أحرف، (لَـمْ)، و(لَـمّا)، و(لامُ الأَمْر)، و(لاء النُّهي).

س ، ١٢: كم منها يجزم فعلين؟

ج: احد عشر جازماً.

س ۱۲۱: کم منها حرف؟

ج: جازم واحد، و هو(أن)، و الباقي أسماء.

﴿بهرههمه کانی تری رافیار،"الشارح"﴾

"كورته شەرح"

- ١. شەرحى عەوامىلى جورجانى.
- ۲. شەرحى عەوامىلى بوركەوى.
- ۳. شهرحى عهواميله ين، "الجرجانى، و البركوى". "كۆكراوهى ئهو دووانهى پيشووه"
 - ٤. شەرحى عەوامىلى مەلا موحسىن.
 - ٥. شهرحى (المقدمة الاجرومية).
- ٦. (حهفتا و سني فيرقه ي جياوان). دمرياره ي دمسته، و تاقمه ئيسلامييه كان، "الفرق الاسلامية"
 - ٧. شەرحى (الورقات)ى، ئىمامى ھەرەمەين، لە ئوصولى فيقهدا.
 - ٨. پوخته په ك دهرباره ى زانسته كانى قورئانى پيرۆز، "علوم القرآن".
 - ٩. تەرجەمەي (هداية المستفيد)، دەربارەي زانستى تەجويد.
- ۱۰. پوخته یه ک ده رباره ی زانسته کانی قورنان، و ته جوید. "کوکراوه ی نمو دورانه ی پیدووه"
 - ١١. شەرحى عەوامىلى جورجانى، "شەرحى درين، له(٤٠٠) لاپەرەدا".
 - ١٢. الملا أبوبكر المصنف، حياته ومؤلفاته وآراؤهُ. (به عهرهبي، و به كوردي)
 - ۱۳. تەرجەمە، و كورتە شەرحى، موناجاتى ئىمامى شافيعى.
 - ١٤. تەحقىقى ﴿حەج نامەى كوردى﴾، مامۆستا شىخ جەلال، شىخ عەبدوللا دەمەيەوى.
 - ١٥. خوشكم حيجاب خوش بهختييه.
 - ١٦. شەرحى (الهداية في النحر).
 - ۱۷. شەرحى (مفتاح الاداب)ى (مامۇستا مەلا عەبدولكەرىمى مدرّس). " كە لە بەردەستماندايە"
 - ۱۸. ئامادهكردن وتهحقيقي (مفتاح الاداب)، به عهرهبي.
 - ١٩. گوڵچنێ له گوڵزاري فهرموودهكاني پێغهمبهري ئيسلامﷺ.
 - ٢٠. شەرحى (المنظومة البيقونية)، له زانستەكانى فەرموودەدا.
 - ٢١. شەرحى (الفوائد الصمدية)، له زانستى نەحودا.
 - ٢٢. شەرحى (عمدة الطلاب)ى شنيخ عباس المدنى الشافعى، له زانستى ئوصولى فيقهـــدا.

- ٢٣. تهرجهمهى كتيبي (تيسير مصطلح الحديث)،
- ۲٤. تەرجەمەى، (منظومة ابن فرح الاشبيلى)، له زانستەكانى فەرموودەدا.
- ۲۵. شنيخ عهلائه دديني نهقشبه ندى، و دوو په يامي عيرقانيي له لووتكه دا.
 - ۲٦. شەرحى كوردىي، لە سەر شەرحى ئىبن عەقىل، "بەرگى يەكەم"
- ٧٧. ته رجه مهى (صحيح مسند أسباب النزول) عن "الشيخ مقبل بن هادى الوادعى".
- ٢٨. ئامادەكردنى، ﴿دىيوانى جەلال﴾، شىمرەكانى: مامۆستا شىخ جەلال، شىخ عەبدوللا دەمەيەوى.
 - ۲۹. ریزبهندی قورثانی پیرفز، به گویرهی باس و بابهته جیاوازهکان.
 - ٣٠. ته رجه مهى ﴿أرمغان جوانان ﴾ى، مامؤستا مه لا باقرى بالك.
 - ٣١. چمكنك له ژيان وكهسايهتى موتهصهويفى مهزن، شنخ عهبدوللاى دەمهيهوى.
 - ۳۲. تەرجەمەى الطلاق مرتان كى، د. مستەفا زەلمى.
 - ٣٣. ته رجه مهى ﴿خطوات الطلاق، في القرآن الكريم ﴾ ى، د. مسته فا زه لمى.
 - ٣٤. تهرجهمه ي الطلاق الملَّق، في الشريعة الاسلامية ﴾ ع، د. مستهفا زه لمي.
 - ٣٥. شەرخى (خبة الفكر)، له زانستەكانى فەرموودەدا.

وصلى الله على سيدنا و نبينا محمد و على آله و صحبه وسلم و الحمد لله رب العالمين.